ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

№ 4 (84) 2017

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 4 (84) 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

Г У М А Н І З А Ц І Я НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік

Заснований у вересні 1996 р.

№ 4 (84) 2017

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2017

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Збірник наукових праць містить результати дисертацій аспірантів, здобувачів, які вивчають проблеми розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспекті; у виданні висвітлено наукові здобутки, практичні рекомендації учених, які працюють у науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах національної системи освіти та зарубіжжя; представлено дослідження із проблем вищої школи, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору.

The collection of scientific papers contains the results of the theses of the postgraduates, researchers who study the problems of modern education and scientific-pedagogical ideas in the theoretical, historical and practical aspect; in the publication there are covered the scientific achievements and practical recommendations of the scientists working at research institutions and universities of the national education system and abroad; it is presented the research on the problems of higher school, Ukraine's integration into the European and global educational space.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 2 від 21.09.2017 р.)

Адреса редакції:
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов’янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

© ДДПУ, 2017

Редакційна колегія:

Сипченко В.І. – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);

Кузьміна О.В. – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічний наук, професор (заступник відповідального редактора);

Омельченко С.О. – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Євтух М.Б. – дійсний член НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти, доктор педагогічних наук, професор; почесний професор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Пономарьова Г.Ф. – ректор Харківської гуманіратно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор;

Набока О.Г. – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Курінна С.М. – завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Дмітрієва І.В. – завідувач кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» доктор педагогічних наук, професор;

Коношенко С.В. – декан педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент;

Мамічева О.В. – декан факультету спеціальної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор психологічних наук, професор;

Біличенко О.Л. – завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор наук із соціальних комунікацій, професор;

Панасенко Е.А. – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Гаврілова Л.Г. – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Стешенко В.В. – завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор;

Бондаренко В.І. – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, промислових технологій та безпеки життєдіяльності ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент.

ВИЩА ШКОЛА

УДК 373.2:001.895(045)

БЕРЕЗІНА Ольга

старший викладач, кафедра дошкільної освіти, Маріупольський державний університет

пр. Будівельників, 129-а, м. Маріуполь, 87500, Україна

E-mail: olliaberezina@gmail.com

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРЕСИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НОВОГО ТИПУ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу. Упровадження прогресивного педагогічного досвіду в організацію освітньої діяльності закладів освіти в сучасній педагогічній науці розглядається як одна з актуальних проблем. Прогресивний досвід, створений у реальному педагогічному процесі, можна характеризувати як потужний чинник удосконалення освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу. У статті детально описаний алгоритм упровадження педагогічного досвіду в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів та його вплив на вдосконалення освітньої діяльності завдяки програмі «Мій простір». Програма реалізована на базі дошкільних навчальних закладів різних міст України.

Ключові слова: прогресивний педагогічний досвід, дошкільний навчальний заклад нового типу, освітня діяльність дошкільних навчальних закладів нового типу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Прогресивний педагогічний досвід розглядається в сучасній педагогіці як рушійна сила вдосконалення освітньої діяльності закладів освіти.

Важливим завданням дошкільних навчальних закладів нового типу є вивчення і наукове висвітлення впровадження кращих напрацювань, здобутків педагогів-новаторів у освітню діяльність. Від цього залежить їх конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг і сформований позитивний імідж.

© Березіна О., 2017

Дослідження проводилось в рамках наукової комплексної теми кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету «Теоретико-методичні засади професійної підготовки педагогів дошкільної освіти в умовах європейського вибору» (номер державної реєстрації № 0115U003033).

Аналіз основних досліджень і публікацій. У педагогічному словнику педагогічний досвід визначається як сукупність знань і навичок, набутих на основі та в процесі безпосередньої педагогічної діяльності [1, с.102]. Вагоме значення педагогічного досвіду відмічали науковці та педагоги-практики, як Ю. Бабанський, Г. Ващенко, І. Дичківська, І. Жерносєк, М. Красовицький, А. Макаренко, Е. Моносзон, І. Підласий, М. Поташник, В. Пуцов, М. Скаткін, В. Сухомлинський та інші [2, с.325-326].

Зокрема, І. Дичківська зазначала, що педагогічний досвід як продукт творчого пошуку, експерименту педагогів за певних умов може стати унікальним надбанням усієї навчально-виховної системи. Відбувається це в процесі реалізації технології впровадження в освітню практику досягнень педагогічної науки і педагогічного досвіду [3, с.251-254].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – висвітлення особливостей впровадження прогресивного педагогічного досвіду в процес організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вдосконалення та ефективної організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу, у дослідженні запропоновано власний педагогічний досвід, який представлено у формі програми «Мій простір».

Зміст програми спрямований на всебічний розвиток дитини шляхом створення та використання розвивального простору в умовах дошкільних навчальних закладів нового типу. Програма має символічну назву – «Мій простір» і підтверджує значущість особистісного простору дитини, який завдяки умілій організації з боку педагогів або батьків перетворюється на педагогічно доцільний.

Запропонована програма не має на меті замінити чинну програму, за якою вже працює заклад освіти, а навпаки доповнює та максимально збільшує її ефективність. Тобто, на базі будь-якої обраної програми, яка рекомендована Міністерством освіти і науки України, вихователь може використовувати цю програму або окремі її аспекти. Вважаємо за необхідне презентувати зміст та особливості впровадження програми «Мій

простір», яка розроблена для використання в умовах дошкільних навчальних закладах нового типу.

Метою програми є теоретична та методична допомога педагогам дошкільних навчальних закладів нового типу, які відчувають потребу:

- у наявності цілісного та упорядкованого педагогічного супроводу організації освітньої діяльності закладу;
- у створенні сприятливого розвивального простору для всебічного розвитку дітей дошкільного віку;
- у залученні дітей до активної пізнавальної діяльності в умовах спеціально створеного розвивального простору.

Упровадження програми не має на меті однозначно декларувати вимоги, освітні, виховні та розвивальні завдання щодо розвитку відповідних компетенцій у дитини, а пропонує різні засоби, форми та методи організації її життєдіяльності.

Програма є додатковою, зорієнтованою на всебічний розвиток дитини завдяки залученню її до активної пізнавальної діяльності в спеціально створених організаційно-педагогічних умовах. Цей процес характеризується створенням різноманітного предметно-ігрового середовища, доцільністю та упорядкованістю різних видів діяльності, застосуваннях різних традиційних та нетрадиційних підходів, що стимулюють пізнавальний розвиток дитини. Найголовніша роль надається вихователю, який організовує збалансований розвивальний простір та є носієм суспільно значущих форм поведінки.

Відповідно до зазначеного визначимо основні завдання, що постають перед педагогом у процесі реалізації представленої програми. Найпершим завданням є відбір та адаптування до умов, зазначених у програмі, педагогічних технологій, спрямованих на пізнавальний розвиток дітей. Другим завданням є удосконалення матеріально-технічного забезпечення та збагачення розвивального простору. Потім вихователь може переходити до безпосереднього впровадження змісту програми в освітню діяльність.

Програма розроблена у відповідності до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та побудована на основі засвоєння змісту освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти. Це спонукає педагогів до створення організаційно-педагогічних умов для забезпечення послідовності викладу матеріалу, його систематичності, ускладнення відповідно до вікових можливостей дітей, розвитку інтересів та індивідуальних нахилів до різних видів діяльності.

Структура програми представлена у відповідності до сучасних підходів щодо організації освіти в Україні та обумовлена намаганням відобразити освітні цілі, які задекларовані у державних документах.

Складається програма з восьми просторових блоків: природний, космічний, ігровий, сенсорно-пізнавальний, соціальний, мовленнєвий, здоров'язберігаючий і мистецький простір. У змісті кожного блоку подано характеристику компонентів освітньої діяльності: організація життєдіяльності дитини, навчання, виховання та розвиток. Останні три компоненти охоплюють оптимальний комплекс навчальних, виховних, розвивальних завдань, які наведені у відповідності до вимог Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Компонент «Організація життєдіяльності дитини» включає в себе такі підрозділи: модульні осередки, демонстраційний та роздатковий матеріал, медіатека, тематика занять та інших форм організації роботи, дидактичні ігри та вправи, співпраця з батьками. У змісті кожного підрозділу подається орієнтовний список чи перелік тих форм, методів та засобів, якими можна керуватися під час створення та використання розвивального простору.

Впровадження прогресивного педагогічного досвіду в освітню діяльність дошкільних навчальних закладів нового типу відбувалося за таким алгоритмом. При впроваджені програми «Мій простір», перш за все, враховувались структурні, динамічні та функціональні характеристики групової кімнати, особливості напряму діяльності закладу тощо. Отже, спочатку був проведений аналіз вже існуючого простору у груповій кімнаті, у тому числі реалізувався алгоритм створення педагогічно доцільного розвивального простору з точки зору екопсихології.

Розвивальний простір було створено на засадах екологічної психології. Одним із факторів був зоровий, в якому особливе місце відводилося кольору. Діти дошкільного віку обирали найулюбленішою червону барву, за нею йде жовта. Саме таким кольорам віддавався пріоритет в оснащенні розвивального простору. Цікаво, що навіть тривала дія цих кольорів не просто не збуджувала і не перевтомлювала дітей, як наприклад дорослих, а навпаки заспокоювала їх та надавала відчуття комфорту. Не подобалися дітям чорні, сірі та коричневі кольори, які ми зводили до мінімуму.

Не менш важливим фактором розвивального простору, що діє на зір, є освітлення. Дослідженнями встановлено, що недостатнє освітлення може негативно впливати не тільки на якість зору дітей, але й на їх емоційний і

психічний стан, а у дорослих навіть призвести до депресії. Тому ми слідкували за його посиленням у зимовий період, коли природного освітлення замало.

Предметно-просторовий фактор теж має вплив на дитину через зоровий аналізатор. Він поділяється на біогенний (природний ландшафт, вид неба чи моря) та антропогенний (створений людиною – споруди, будівлі, ігрові та спортивні майданчики тощо). Тому було організоване таке предметно-просторове середовище, яке позитивно впливало на розвиток інтелекту та просторового мислення дитини. Оскільки розвивальний простір в дошкільному закладі відноситься до антропогенного предметно-просторового фактору, то він розглядався у вигляді модульних осередків діяльності: фізкультурний, музичний, сенсорного розвитку, конструктивної діяльності, живої природи, самостійної художньої творчості, самопізнання, дитячого експериментування тощо.

Для цього в представленій програмі кожен просторовий блок починався з підрозділу «Організація життєдіяльності дітей», де вказаний перелік модульних осередків. Наприклад, в здоров'язберігаючому просторі запропоновані такі осередки, як куточок усамітнення (мрії, відпочинку); куточок фізичного розвитку; модуль «Фізкультура»; куточок самопізнання тощо. У космічному просторі: космічна лабораторія; космодром; планетарій; космічна станція тощо. У мистецькому просторі: ізостудія «Чарівний пензлик»; осередок музичного розвитку; у світі музики; куточок вбирання; театральний куточок тощо.

Завершити список зорових факторів можна суто антропогенним фактором – інформацією. Безумовно, кожен об'єкт розвивального простору несе в собі будь-яку інформацію. Як правило, це ілюстрації, картини, плакати, стенди та такі технічні засоби, як інтерактивна дошка, комп'ютер.

Отже, у змісті кожного просторового блоку є підрозділ під назвою «Матеріальне забезпечення», де зазначений приблизний перелік демонстраційного та роздаткового матеріалу, який представляє собою як зоровий та інформаційний, так і предметно-просторовий фактор. До матеріального забезпечення нами були віднесені як традиційні, так і не традиційні матеріали. Наприклад, традиційні – це плакати, ілюстрації, картотеки, сюжетні картинки, каталог ігор, репродукції картин, асоціативні картки, лото, розмальовки, картки-схеми, пазли, макети, іграшки, інвентар,

мозаїка, кубики, конструктор, ігротеки, книжки, зошити, алгоритми малювання та ліплення тощо. Серед нетрадиційних використовувалися лепбуки, піктограми, мнемотаблиці, інтерактивні плакати, флеш-картки, картки для ESP-ігор, об'ємні пазли, танграми, мандали, аудіо-лото тощо.

Особливий інтерес у дітей викликала робота з інтерактивними тематичними теками, які називають лепбуком. Дослівно у перекладі з англійської «лепбук» (lapbook) означає «наколінна книга» (lap – коліна, book – книга). Це були як саморобні, так і роздруковані паперові книжечки з дверцятами та віконцями, кишеньками та рухливими деталями. У конвертиках чи кишеньках був розміщений необхідний систематизований матеріал (у тому числі й ілюстративний) для вивчення та закріплення знань з певної теми. Під час самостійної роботи з лепбуком дитина мала діставати все із кишень лепбуку, перекладати, виконувати завдання чи складати на власний розсуд. Але частіше вихователь проводив заняття індивідуально або з підгрупою. У результаті в дошкільників розвивались універсальні вміння, а саме: планувати майбутню діяльність, домовлятися з однолітками, розподіляти обов'язки під час виконання завдань, шукати потрібну інформацію, узагальнювати та систематизувати набутті знання тощо.

Окрема увага зверталась на екологію дитячої іграшки. Під час добору іграшок для дітей ураховувалися такі особливості: токсичність, гострі кути, художня естетичність, доречність, розмір. Також увага приділялася тому, як іграшка впливає на формування образу світу і взагалі наскільки є корисною чи шкідливою для дитячої психіки.

Наступна група факторів розвивального простору впливає на дитину через слуховий аналізатор. До таких належать людські голоси, шум (як біогенний, так і антропогенний), звуки природи, музика тощо. Слід зауважити про їх неоднозначний вплив на психіку дитини. Тому ретельно добиралась музика чи звуки природи для використання у роботі з дітьми дошкільного віку. Одна музика може заспокоїти, інша навпаки збуджувати чи дратувати дитину. Даний фактор знайшов своє відображення у наступному підрозділі кожного просторового блоку, це – «Медіатека». Наприклад, у блоці «Космічний простір» ми пропонували такі аудіо- та відео- записи: звуки космічного простору; пісня для дітей «Кольорова планета» А. Побужанської; презентація «Планети. Космос»; презентація матеріалів М. Монтессорі «Сонячна система» та «Сузір'я»; мультфільми

«Таємниці третьої планети» та «Дитячі фантазії. Політ в космос» із серії «Уроки Тітоньки Сови» тощо.

Також зверталась увага на антропогенний шум (шум машин чи іншої техніки), який зводився до мінімуму, оскільки він не тільки знижує рівень уваги дітей, але й підвищує агресивність та знижує працездатність. Одночасно ми уникали абсолютної тиші, оскільки пам'ятали про насичення мовленнєвого середовища, в якому постійно повинна перебувати дитина задля повноцінного та різнобічного розвитку. Тиша є нетиповим фактором середовища, яка може нанести лише шкоду та негативний вплив на психіку дитини.

Для впливу на психофізіологічний стан дитини іноді використовуються нюхових фактори. Ароматерапія не тільки сприятливо впливає на психіку та загальний стан здоров'я дитини, але й сприяє вирішенню навчальних і виховних завдань. Перед використанням ефірних олій було з'ясовано, чи мають діти алергію до того чи іншого засобу. Використовувались такі ефірні олії, як чайне дерево, чебрець, евкаліпт, лимон, м'ята перцева, розмарин, апельсин, лаванда. Ефірна олія апельсина допомагала заспокоїти дитину під час збудження чи неадекватної поведінки; у процесі занять підвищувала концентрацію уваги та посидючість. Після гучних і рухливих ігор, перед сном добре заспокоювала дітей олія лаванди. Маємо зазначити, що діти в оточенні приємних ароматів, більш спокійні, життєрадісні, впевнені в собі, рідше хворіють.

В кожному просторовому блоці зазначені тематика занять, дидактичних ігор, вправ та інших форм організації роботи з дітьми дошкільного віку. Цей перелік є орієнтовним та дає можливість творчо підійти до організації життєдіяльності дітей залежно від освітніх завдань. Наведемо приклад тих засобів, які викликали найбільший інтерес серед дітей. В «Природному просторі» - це акватерапія, екотерапія, досліди з об'єктами живої та неживої природи, етюди «Я – Сонечко», «Я – листочок», «Я – хмарка» тощо. В «Сенсорно-пізнавальному просторі» - це ігри за М. Шичидою (Танграм. Чарівне коло. Чарівний квадрат. Меморі «Капкейки». Пентаміна. Листочок. Колумбове яйце. В'єтнамська гра. Доміно.); розвивальні ігри за методикою Нікітіних (Склади квадрат. Склади візерунок. Унікуб.); ігри-стратегії «Кольорова кімната», «Полювання за скарбами», «Абракадабра», «Знайди кістку для собаки», «Математика навколо нас»; великі та малі мороки (українська народна

педагогіка); кінезіологічні вправи «Дзеркальне малювання», «Симетричні малюнки»; інноваційна технологія «Чудеса на піску» (Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєва) – пізнавальні, географічні та фантастичні ігри; ESP-ігри за методикою М. Шичиди (ігри для розвитку інтуїції); ігри з флеш-картками «Звари суп чи компот», «Приготуй піцу» тощо. У «Соціальному просторі» – це ігри-заняття за С. Русовою (На ярмарку. Сім'я. Прогулянка до криниці. Найдорожча в світі Україна. У гості до дідуся Панаса. Віночок – оберіг дівочий. Бабусина хата. Народні іграшки. Український віночок. Рушник – одвічний людський символ.).

Особливе місце в програмі «Мій простір» відведено співпраці з батьками. По-перше, в кінці кожного просторового блоку визначено рекомендований перелік форм і засобів роботи з батьками вихованців. Наприклад, теми консультацій, пам'ятки, папки-пересувки, ширмочки, тематика творчих сімейних проектів, круглих столів, розваг та виставокспільних робіт з батьками тощо. По-друге, у програмі представлено повний текст консультації для батьків «Створення розвивального простору вдома» у вигляді практичних рекомендацій щодо особливостей організації простору у кімнаті дитини.

Поряд із традиційними формами роботи з батьками ми проводили такі нетрадиційні, як: презентація групи, «Батьківські ринги», «Інтелектуальні ігри», «Банки ідей», участь батьків у творчих конкурсах, телефон Довіри, пошта Довіри, спільна співтворчість батьків і вихователя в розробці портфоліо групи і кожної дитини тощо. Використання різноманітних форм роботи дала певні результати: батьки з «глядачів» і «спостерігачів» стали активними учасниками зустрічей і помічниками вихователя, була створена атмосфера взаємоповаги. За нашими спостереженнями, така робота формувала зацікавленість і відповідальність батьків щодо сутності і набуття їхніми дітьми якісної дошкільної освіти, а отже формувався позитивний імідж самого закладу.

У кожному просторовому блоці презентується зміст інших компонентів освітньої діяльності, а саме: навчання, виховання та розвиток дитини. До них включено завдання та перелік компетенцій дітей відповідно до вимог освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти.

Наприклад, у блоці «Здоров'язберігаючий простір» у підрозділі «Навчання» зазначено наступне: обізнаність із будовою свого тіла, гігієнічними навичками за його доглядом; належністю до певної статті; продуктами харчування; основними показниками власного здоров'я,

цінністю здоров'я для людини; уміння виконувати основні рухи та гімнастичні вправи; застосовувати здобуті знання, вміння і навички щодо збереження здоров'я, не зашкоджуючи як власному, так і здоров'ю інших людей; дотримання правил безпеки життєдіяльності; обізнаність дитини з образом самої себе, своїм «Я», її місцем у системі людського спілкування (у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, в різних видах діяльності).

До блоку «Виховання» ми віднесли такі напрями роботи: виховувати в дитини позитивне ставлення до своєї зовнішності, сформованості основних фізичних якостей, рухових умінь, культурно-гігієнічних, оздоровчих навичок та навичок безпечної життєдіяльності; сформувати базові якості особистості: довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода поведінки і безпечність, самосвідомість, самооцінка; виховувати здатність до самооцінки, довільної регуляції власної поведінки в різних життєвих ситуаціях, позитивного ставлення до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо), оптимістичного світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього.

У підрозділі «Розвиток» зазначено: задовольняється рухова активність дітей, що супроводжується позитивними емоціями, радістю і задоволенням; забезпечується своєчасний і повноцінний фізичний розвиток дітей, стимулюється здоровий спосіб життя; забезпечення релаксації, психологічного комфорту, створення умов для відпочинку дитини, стимулювання її фантазування, розвиток уяви, позитивних емоцій.

Методичні рекомендації, які представлені в кінці програми, допомогли систематизувати освітню діяльність закладу взагалі та розвивальний простір у тому числі.

Для впровадження педагогічного досвіду в освітню діяльність дошкільного навчального закладу було виокремлено наступні принципи її ефективної організації: варіативності, індивідуальної комфортності та емоційного благополуччя, урахування особливостей дитини, активності, модульності, змістової насиченості, трансформації та мобільності, полі функціональності, доступності, безпеки, динамічності та раціональності, естетичності, зв'язку з реальним життям, самостійності, мультимедійності, співпраці з батьками.

Представлені принципи пропонуємо розглядати як теоретико-методичне забезпечення задля ефективної організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів, зокрема нового типу.

Висновки. Науково обґрунтований та перевірений на практиці прогресивний педагогічний досвід був упроваджений у дошкільні навчальні заклади нового типу різних міст України (Київ, Маріуполь, Чернігів). Позитивні зміни в освітній діяльності цих закладів констатували ефективність запропонованої нами експериментальної програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с. – С.102.
2. Інновації в довкіллі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам / Авт.-упор.: Л.В. Калуська, М.В. Отрощенко. – Мандрівець, 2010. – 376 с. – С.325-326.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – Київ: Академвидав, 2004. – 352 с. – С.251-254.

Стаття надійшла до редакції: 14.09.2017

БЕРЕЗИНА Ольга
старший преподаватель, кафедра дошкольного образования, Мариупольский государственный университет
пр. Строителей, 129-а, г. Мариуполь, 87500, Украина
E-mail: olliaberezina@gmail.com

ВНЕДРЕНИЕ ПРОГРЕССИВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НОВОГО ТИПА

Резюме. Статья посвящена актуальной проблеме организации образовательной деятельности дошкольных учебных заведений нового типа. Внедрение прогрессивного педагогического опыта в организацию образовательной деятельности учебных заведений в современной педагогической науке рассматривается как одна из актуальных проблем. Прогрессивный опыт, созданный в реальном педагогическом процессе, можно характеризовать как мощный фактор совершенствования образовательной деятельности дошкольных учебных заведений нового типа. В статье подробно описан алгоритм внедрения педагогического опыта в учебно-воспитательный процесс дошкольных учебных заведений и его влияние на совершенствование образовательной деятельности благодаря программе «Мое пространство». Программа реализована на базе дошкольных учебных заведений разных городов Украины.

Ключевые слова: прогрессивный педагогический опыт, дошкольное учебное заведение нового типа, образовательная деятельность дошкольных учебных заведений нового типа.

BERESINA Olga

Lecturer, the Department of Preschool Education, Mariupol State University

Budivelnykiv pr. 129-a, Mariupol, 87500, Ukraine

E-mail:olliaberezina@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE PROGRESSIVE PEDAGOGICAL EXPERIENCE IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF NEW TYPE

Summary. This article is devoted to the actual problem of organization of educational activity of preschool educational institutions of new type. The problem of introducing progressive pedagogical experience in the organization of educational activities of preschool educational institutions of new type is one of the topical problems of modern pedagogical science. In the article the algorithm of realization of pedagogical experience of improvement of educational activity of preschool educational institutions of new type is described in detail, thanks to introduction into the pedagogical process of the program «My space». This program has been tested in Kiev, Mariupol and Chernihiv in preschool educational institutions of new type.

Abstract. Introduction. In this article the author has in detail considered his own pedagogical experience.The introduction of progressive pedagogical experience is characterized as a powerful factor for improving the educational activities of preschool educational institutions of a new type.

Analysis of publications. Analysis of literature sources and manuscripts has been made and it shows that the majority of scientific works consider the great value of progressive pedagogical experience.

Purpose. The program of organization of vital activity for senior preschool children «My space» is created and implemented as progressive pedagogical experience.

The program took into account not only organizational and pedagogical conditions, but also psychological peculiarities of organization of educational activity of the institution, in particular their compliance with the requirements of environmental psychology.

Results. We were following some principals for maximum realization of mentioned organizational-pedagogical conditions, in particular principals of

variability, individual comfort and emotional wellness, considering of peculiarities of children, activity, modularity, content intensity, transformation and mobility, polyfunctionality, accessibility, safety, dynamism and rationality, aesthetics, connection with real life, independence, multimedia, cooperation with parents.

Conclusion. The positive changes in educational activity of preschool educational institutions of new type have been stated the efficiency of proposed by us progressive pedagogical experience.

Key words: progressive pedagogical experience, preschool educational institution of new type, educational activity of preschool educational institution of new type.

REFERENCES

1. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. – Kyiv: Lybid, 1997. – 376 s.
2. Innovatsii v dovkilli. Prohramy, tekhnolohii, proekty, idei, dosvid: Posibnyk na dopomohu doshkilnym pratsivnykam /Avt.-upor.: L.V. Kaluska, M.V. Otroshchenko. – Mandrivets, 2010. – 376 s.
3. Dychkivska I.M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii. – Kyiv: Akademvydav, 2004. – 352 s.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 378.147.88

ГРЕБЕЦЬ Оксана

кандидат економічних наук, старший викладач, відділення авіаційних та економічних спеціальностей, Відокремлений структурний підрозділ Національного авіаційного університету Слов'янський коледж Національного авіаційного університету

вул. Центральна, 27, м. Слов'янськ , 84112, Україна

E-mail: okgrebets1@gmail.com

ШЕВЧЕНКО Ольга

старший викладач, відділення авіаційних та економічних спеціальностей, Відокремлений структурний підрозділ Національного авіаційного університету Слов'янський коледж Національного авіаційного університету

вул. Центральна, 27, м. Слов'янськ , 84112, Україна

E-mail: olchik198383@bigmir.net

© Гребець О., Шевченко О., 2017

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ МЕТОДОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. В даній статті авторами розглянуто необхідність використання у вищій школі технології проблемного навчання для формування професійних компетенцій спеціалістів економічного профілю. Визначено сутність проблемного навчання, принципи та завдання. Виокремлено основні організаційні умови використання технології проблемного навчання, змістовність та умови підготовки і проведення методики вищої школи.

Ключові слова: технології, проблемне навчання, проблемні ситуації, професійні компетенції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Формування професійних компетенцій фахівців економічного профілю стає можливим завдяки гнучкому застосуванню технології проблемного навчання в процесі освоєння знань вищої школи. Ефективне управління студентами власною інтелектуальною діяльністю можливо в умовах самоорганізації в постановці мети, формулюванні питань і гіпотез, що дозволяє створити умови для комунікативної взаємодії в групі при спільному вирішенні актуальних завдань економічного спрямування. Таким чином, застосування технології проблемного навчання є актуальним і дозволяє забезпечити активне, творче оволодіння професійними знаннями в процесі самостійного пошуку рішень, тим самим розвиваючи професійні і особистісні здібності та якості студентів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. До найвидатніших авторів сучасних педагогічних технологій за кордоном відносяться Дж. Керрол, Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, В.Коскареллі та ін. Теорією застосування проблемних методів навчання займалися і займаються багато вчених і практиків: М. М. Скаткін, І. Я. Лернер, В. Оконь, Н. А. Менчинська, М. А. Данилов, Ю. К. Бабанський, М. І. Махмутов, А. М. Матюшкін, А. В. Хуторський та багато ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування необхідності використання технології проблемного навчання для формування професійних компетенцій спеціалістів економічного напряму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійних навичок майбутніх спеціалістів економічного напряму

забезпечують викладачі різних дисциплін, які працюють над розвитком спеціаліста, який є не лише носієм певної суми знань а й здатний вирішувати завдання на достатньому науково-технічному рівні і з відповідним ступенем ризику. В даному контексті необхідною умовою формування високопрофесійного фахівця, який відповідає критеріям самостійної, ініціативної, активної особистості, є використання технологій проблемного навчання.

Проблемне навчання трактують як систему прийомів, які забезпечують цілеспрямовані дії педагога з організації включення механізмів мислення та поведінки студентів за допомогою проблемних ситуацій.

Дослідники від технологією проблемного навчанням розуміють систему науково обґрунтованих методів і засобів, що застосовується в процесі розвивального навчання, яке припускає створення під керівництвом викладача проблемних ситуацій та активну самостійну діяльність студентів, інтелектуальний і творчий розвиток, а також оволодіння знаннями, навичками, вміннями, способами пізнання. Фактично основою для цього є моделювання реального творчого процесу за рахунок створення проблемної ситуації і управління пошуком вирішення проблеми.

Ціль проблемного навчання – засвоєння студентами заданого предметного матеріалу шляхом висування викладачем спеціальних пізнавальних задач-проблем. Методика проблемного навчання побудована таким чином, що студенти скеровуються викладачем на відоме рішення чи напрямок рішення задачі.[6]

Проблемну технологію навчання можна розділити на три види залежно від характеру і ступеня задіяності творчого початку студентів:

1) наукова творчість – постановка і вирішення теоретичних навчальних проблем;

2) практична творчість – постановка і рішення практичних навчальних проблем;

3) художня творчість – відображення дійсності на основі виключно творчої уяви [1]

Сутність проблемного навчання викладачі бачать в наявності протиріччя в змісті, що розкривається через проблемну ситуацію. В цьому випадку студент стикається з труднощами, викликаними недостатністю раніше засвоєних знань для вирішення проблем. Ключовою

характеристикою проблемної ситуації є існування і виявлення протиріччя, яке обов'язково має бути усвідомлене і прийнято студентами, завдяки чому відбувається активізація їх пізнавальної діяльності.

Дія принципу проблемності починається з простої імітації пошуку, коли викладач заздалегідь знає те, що повинно бути знайдено студентом, підводить його до правильної відповіді. У подальшому в педагогіці поширилися ідеї про те, що невідомість освітнього продукту може відноситися не тільки до студента, але й до викладача. Виникла методика навчання через діалог студента й викладача, які знаходяться в рівній ситуації незнання.

Для активізації процесу навчання необхідно виконувати ряд принципів:

− формувати у студентів здатність до узагальнення взамін надання готових визначень і понять;

− активно використовувати в процесі викладання методи науки;

− розвивати самостійність мислення студентів на основі використання творчих завдань.

Функціонально технологія проблемного навчання виконує як загальних, так і спеціальних функцій. До загальних функцій проблемного навчання відносяться:

− засвоєння студентами системи знань і способів розумової і практичної діяльності;

− розвиток пізнавальної самостійності і творчих здібностей студентів;

− формування гармонійно розвиненої особистості.

Спеціальні функції проблемного навчання включають в себе:

− творче засвоєння знань через застосування системи логічних прийомів або способів творчої діяльності;

− застосування засвоєних знань у новій ситуації;

− накопичення досвіду творчої діяльності в процесі оволодіння методами наукового дослідження, вирішення завдань практичного характеру і художнього відображення дійсності.

В основі технології проблемного навчання лежить послідовне і цілеспрямоване створення проблемних ситуацій, які мобілізують увагу і активність студентів [4].

Використання проблемної ситуації передбачає виконання ряду умов:

− орієнтація на пізнавальні можливості студентів (в контексті економічної освіти особливо важливий також і рівень професійної підготовки, а не тільки посильність вирішення проблемного завдання в предметно-змістовному відношенні);

− демонстрація викладачем значущості вирішення проблеми для студента, що сприяє створенню потреби в знятті протиріччя (викладач повинен сам добре володіти шляхами подолання виявленого протиріччя);

− розкриття такого способу вирішення проблеми, який призводить до проблемного знання (студентам слід усвідомлювати, що замість знятого протиріччя завжди з'являються нові, що свідчить про можливість подальшого розвитку).

У цьому випадку застосовуються такі методи:

− спонукання до порівняння, співставлення і протиставлення;

− розгляд ситуації з різних рольових позицій, наприклад критика, новатора, консерватора;

− постановка конкретних питань, що сприяють логіці міркувань, обґрунтуванню, конкретизації;

− виявлення різних точок зору на один і той же питання;

− попереднє обговорення нових фактів.

В змісті завдань конкретних різноманітних ситуацій одночасно утворюється проблемність прикладного характеру. Будь-яка ситуація і є свого роду проблема, яка завжди потребує шляхів її вирішення. В даному випадку проблема носить практичний характер, а шлях її розв’язання – теоретичний. Тобто, студент, оперуючи певними теоретичними знаннями, визначає варіанти вирішення проблеми. [2]

Вирішення цього завдання є комплексом для реалізації таких завдань заняття, як розвиток логічного мислення, активізація розумової діяльності студентів, формування у них потреби в навчанні, оскільки демонструється можливість застосування набутих знань, що, в свою чергу, сприяє розвитку інтересу до обраної професії.

Аналізуючи сучасну наукову та практичну теорії проблемного навчання можна виділити декілька дидактичних способів створення проблемних ситуацій, які можуть бути взяті педагогом за основу створення варіативної програми проблемного навчання: спонукання студентів до теоретичного пояснення фактів; використання ситуацій, що виникають при виконанні навчальних завдань, а також в процесі їх звичайної життєдіяльності; пошук нових шляхів практичного застосування фактів,

елементів знань, умінь; спонукання студентів до аналізу явищ дійсності, що породжують суперечності між уявленнями і науковими поняттями про них; висунення припущень, формулювання висновків і їх досвідчена перевірка; спонукання учнів до порівняння і зіставлення фактів, явищ, теорій, що породжують проблемні ситуації; спонукання студентів до попереднього узагальнення; ознайомлення учнів з фактами, що привели в історії науки до постановки наукових проблем; організація навчальних зв'язків з метою розширити діапазон можливих проблемних ситуацій.

Таким чином, різні форми проблемного навчання – проблемна лекція, проблемне питання, проблемна ситуація і проблемне завдання – створюють необхідні умови для розвитку мислення, навчають критичному мисленню, творчому підходу до вирішення проблеми.

Для реалізації технології проблемного навчання в умовах вищого навчального закладу необхідна наявність наступних організаційно-педагогічних умов:

- відбір завдань, актуальних для студентів;
- відповідність відібраних завдань реалізованої освітньої програми;
- особистісний підхід, що передбачає високий рівень професійної компетентності викладача.

Аналіз педагогічної теорії і практики дає можливість визначити основні способи і прийоми створення проблемних ситуацій [2]

1) проблемна ситуація створюється в результаті ознайомлення студентів з різними трактуваннями одного і того ж явища, факту тощо;

2) проблемна ситуація виникає тоді, коли студент стикається з новими практичними умовами використання наявних знань;

3) умовою для виникнення проблемної ситуації є також суперечність між теоретично можливим способом розв'язання проблеми і практично досягнутим результатом виконання завдання та відсутністю його теоретичного обґрунтування;

4) підготовка викладача передбачає глибоке знання навчального предмету; високий рівень освіченості; володіння методикою проблемного навчання, а саме вміннями вести діалог, заохочувати до самостійної пошукової діяльності; уважно ставитись до думок, гіпотез, висловлювань; комунікативні здібності, полемічна майстерність тощо;

5) підготовленість аудиторії передбачає наявність мотивації, інтересу до висунутої проблеми; володіння прийомами аналітичної

діяльності; попередня теоретична підготовка для пошуку невідомого результату або способу вирішення завдання;

6) науково-методичне забезпечення навчального процесу щодо створення проблемних ситуацій;

7) урахування специфіки навчальної дисципліни, теми, часу, відведеного на вивчення теми. [5]

При впровадженні проблемного навчання виникають певні труднощі, до яких більшість дослідників відносять: великі витрати часу, особливо на початковому етапі, коли тільки починають формуватися навички рішення проблемних ситуацій; пошук оптимальності у співвідношенні колективної та індивідуальної роботи; перегляд методів роботи викладача, оскільки змінюється технологія підготовки і проведення занять; збільшення часу на самостійну роботу вимагає її додаткового інформаційно-методичного забезпечення; недостатній рівень підготовленості студентів або магістрантів до впровадження проблемних методів навчання [5]

Роль викладача змінюється від інструктора до керівника, фасілітатора і партнера:

− навчання починається з формулювання проблеми, якою зацікавлений студент;

− проблеми базуються на життєвих, відкритих ситуаціях;

− проекти відкриті, з багатьма можливостями для розвитку;

− студенти відповідальні за пошук інформації, яка необхідна для вирішення проблеми;

− навчання активне, інтегроване, комплексне та послідовне;

− роль учителя підтримуюча, а не інструктивна;

− оцінки вказують на інтегрованість знань.

Висновки. . Сучасний рівень науки і техніки потребує формування і виховання творчо мислячих кваліфікованих фахівців. Сьогоднішньому студенту недостатньо лише поглинання «готової» інформації. Необхідно навчити його самостійно шукати способи розв’язання проблем, пов’язаних з реальними ситуаціями у житті, з майбутньою діяльністю.

Проблемне навчання є стратегією для заохочення критичного мислення й розв’язування проблем через використання дійсних ситуацій або завдань. Викладачі є фасілітаторами, які надають ресурси, здійснюють керівництво й викладання, оскільки вони забезпечують знання змісту і майстерність розв’язування проблеми. Організація проблемного навчання вимагає від викладача вміння аналізувати реальний хід процесу і на цій

основі будувати прогноз його подальшого розгортання, змінюючи відповідно до нього умови учбового завдання. Студенти набувають більшої відповідальності впродовж навчання, у той час як надані викладачем інструкції зменшуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горбулінська С. Проблемне навчання як засіб формування знань з генетики та біотехнології у профільній загальноосвітній школі / С. Горбулінська, Л.Боднар // Проблеми підготовки сучасного вчителя −2015. − № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://odinec.ucoz.net/metod/problemne_navchannja.pdf
2. Курепін В.М. Використання інноваційних технологій навчання, запорука підготовки висококваліфікованих спеціалістів / В.М.Курепін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.mnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/579/1/2011%20Використання%20інноваційних%20технологій%20навчання.pdf
3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія, теорія : посібник / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
4. Щокіна Н. Б. Проблемне навчання у підготовці майбутніх викладачів / Н.Б.Щокіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4450/1/_Microsoft_Word_docx.pdf
5. Гаврилюк О.Г. Інноваційні технології навчання студентів у внз / О.Г. Гаврилюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. − № 9 (53). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/1927/1/Innovatsiini%20tekhnolohii%20navchannia.pdf
6. Основні аспекти педагогіки профтехосвіти : навчальний посібник / А. С. Нікуліна, В. М. Молчанов, Н. В. Верченко, Ю. І. Торба. – Донецьк : ДІПО ІПП, 2006. – 296 с.

Стаття надійшла до редакції: 11.09.2017

ГРЕБЕЦ Оксана

кандидат экономических наук, старший преподаватель, отделение авиационных и экономических специальностей, Отделенное структурное подразделение Национального авиационного университета Славянский колледж Национального авиационного университета

ул. Центральная, 27, г. Славянск , 84112, Украина

E-mail: okgrebets1@gmail.com

ШЕВЧЕНКО Ольга

старший преподаватель, отделение авиационных и экономических специальностей, Отделенное структурное подразделение Национального авиационного университета Славянский колледж Национального авиационного университета

ул. Центральная, 27, г. Славянск , 84112, Украина

E-mail: olchik198383@bigmir.net

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НЕОБХОДИМОСТЬ МЕТОДОЛОГИИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Резюме. В данной статье авторами рассмотрена необходимость использования в высшей школе технологи проблемного обучения для формирования профессиональных компетенций специалистов экономического профиля. Определена сущность проблемного обучения, принципы и задания. Выделены основные организационные условия использования технологии проблемного обучения, содержательность и условия подготовки и проведения методики высшей школы.

Ключевые слова: технологии, проблемное обучение, проблемные ситуации, профессиональные компетенции.

GREBETS Oksana

PhD in Economics, senior teacher, Department of Economic and Aviation Specialties, Separated Structural Subdivision of National Aviation University Sloviansk College of National Aviation University

Tsentralna Street, 27, Sloviansk, 84112 Ukraine

E-mail: okgrebets1@gmail.com

SHEVCHENKO Olga

Senior teacher, Department of Economic and Aviation Specialties, Separated Structural Subdivision of National Aviation University Sloviansk College of National Aviation University

Tsentralna Street, 27, Sloviansk, 84112 Ukraine

E-mail: olchik198383@bigmir.net

PROBLEM-BASED LEARNING AS THE NECESSITY OF THE HIGHER SCHOOL METHODOLOGY

Summary. In this article, the authors observe the necessity to use problem-based learning technology in the formation of professional competencies of specialists of economic profile at the higher school. The essence of problem-based learning, principles and objectives are defined. The authors distinguish main organizational conditions for the use of problem-based learning technology, content and conditions of training and the methodology of the higher school.

Keywords: technology, problem-based learning, problem situations, professional competence.

Abstract. In this article, the authors consider the peculiarities of the problem-based learning technology in the higher school while training specialists of economic profile.

Improving the effectiveness of active learning of higher school students requires the use of innovative learning methods, among which the problem-based learning is a significant technology of formation of independence, activity, creativity of future specialists. This learning technology allows you to engage students in active learning, cooperative learning and cooperative training.

We can distinguish practical learning, solving problem situations, formation of experience of solving problems, promoting independent learning as the benefits of using problem-based learning.

However, the use of problem-based learning technology has a number of difficulties for teachers, namely, the time for preparation, finding the optimum ratio of collective and individual work, the revision of methods of work of the teacher and the insufficient level of preparedness of students.

Thus, the modern conditions of professional activity of economists requires the formation of creative, independent and responsible future professionals with critical thinking and skills to solve professional situations and tasks. Identified professional competencies can be formed and developed by applying the methodology of the problem-based learning technology at the higher school.

REFERENCES

1. Horbulinska S. Problem-based learning as the way to knowledge formation on genetics and biotechnologies at specialized comprehensive school / S. Horbulinska, L. Bodnar // Problems of modern teacher

preparation - 2015. – № 11. [Electronic resource]. – Link: http://odinec.ucoz.net/metod/problemne_navchannja.pdf
2. Kurepin V.M. Usage of innovative learning technologies as a security of highly-qualified specialists' preparation / V.M. Kurepin. [Electronic resource]. – Link: http://dspace.mnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/579/1/2011%20Використання%20інноваційних%20технологій%20навчання.pdf
3. Aleks'uk A.M. Pedagogy of higher education in Ukraine. History, theory: learning course / A.M. Aleks'uk. – K.: Lybid', 1998. – 560 s.
4. Schokina N.B. Problem-based learning in the future teachers' training / N.B. Schokina. [Electronic resource]. – Link: http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4450/1/_Microsoft_Word_docx.pdf
5. Havril'uk O.G. Innovative learning technologies of higher education students / O.G. Havril'uk // Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. – 2015. № 9 (53). [Electronic resource]. – Link: http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/1927/1/Innovatsiini%20tekhnolohii%20navchannia.pdf

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті).

УДК 37.014.5

ДУ Цзінсюй

аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: 375063950@qq.com

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Анотація. У статті визначено, що в сучасних умовах розвитку суспільства значно підвищується актуальність проблеми формування підприємницької компетентності як однієї з ключових компетентностей сучасної людини. Дослідження цієї проблеми вимагає коректного визначення суті вказаної компетентності. На основі аналізу наукової літератури зроблено висновок, що про те, що в дослідженні під

© Ду Цзінсюй, 2017

підприємницькою компетентністю розуміється інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує здатність людини успішно здійснювати підприємницьку діяльність (тобто самостійну господарську діяльність), спрямовану на отримання певних матеріальних та соціальних вигід.

Ключові слова: підприємницька компетентність, самостійна господарська діяльність, педагогічна категорія, підприємництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У зв'язку з інтенсивним розвитком ринкових відносин у різних країнах світу надзвичайно важливою проблемою стає забезпечення економічної підготовленості молоді до її активної життєдіяльності в нових економічних умовах. Це зумовлює підвищення значущості високої освіченості кожної особистості в галузі економіки та підприємницької діяльності.

Слід відзначити, що в останні десятиріччя все більш престижним видом діяльності стає підприємництво, а тому воно привертає увагу багатьох молодих людей. Проте необхідною передумовою для досягнення підприємцем успішності в своїй професійній діяльності є сформованість у працівника підприємницької компетентності.

Під час проведення дослідження визначено, що в різних документах міжнародного характеру відзначається необхідність формування цієї компетентності в учнів школи та студентів вищих навчальних закладів. Причому в цих документах, наприклад в освітніх програмах, рекомендаціях структурних інституцій Євросоюзу [2; 3], підприємницька компетентність фігурує як одна з ключових (базових, життєвих, міжпредметних) компетентностей особистості, які вона має засвоїти для успішної життєдіяльності в сучасному суспільстві. Тому задіяні в різних освітніх проектах провідні фахівці значну увагу приділяють питанням проведення педагогічної роботи щодо формування цієї компетентності молоді в різних закладах освіти.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, науковцями досліджено різні аспекти цієї проблеми. Як установлено, ще з кінця XVII – на початку XVII ст. французьким економістом Р. Кантильоном було розроблено одну із перших концепцій підприємництва. Надалі над цією проблемою працювали такі вчені, як Ф. Найт, А. Сміт, Ж. Б. Сей, М. Вебер, В. Зомбарт, А. Маршалл, Й. Шумпетер, П. Друкер та ін. Серед сучасних дослідників, які займалися вивченням проблеми розвитку підприємницької компетентності людини

можна назвати А. Агеєва, М. Альберта, Д. Адамсона, Ван Хуея, Джи Ючао, М. Вудкока, П. Друкера, М. Крейна, М. Лапусту, В Лін Хайтао. Радаєва, О. Романовського, К. Рендола, М. Пітерса, Ю. Старостіна, Л. Скамай, Чжан Хуйхуа та ін. Однак під час проведення наукового пошуку визначено, що вчені тлумачать поняття «підприємницька компетентність» неоднозначно. Тому дослідження проблеми формування підприємницької компетентності молоді в сучасних умовах насамперед передбачає проведення аналізу відповідної літератури з цього питання.

Метою статті є виокремлення й аналіз основних підходів науковців щодо визначення суті підприємницької компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як установлено в процесі проведення дослідження, визначення поняття «підприємницька компетентність» різними вченими значно відрізняється між собою.

Так, В. Морозова стверджує, що ця компетентність являє собою сукупність особистих і ділових якостей, навичок, знань, певного роду модель поведінки, володіння якими дозволяє людини успішно вирішувати різні бізнес-завдання й досягати високих результатів у професійній діяльності [8, с. 199]. На думку А. Чернявського, підприємницька компетентність – це особистісно-професійна якість, що має над предметний характер, базується на про соціальних цінностях, інтегрує в собі знання, уміння, навички, проектну компетентність, соціальну відповідальність та забезпечує успішність у створенні й реалізації підприємницьких проектів, у тому числі міжнародного рівня [12, с. 45].

Н. Каландирець визначає вказану компетентність як особистісно-професійну якість людини, що проявляється в її вмінні креативно мислити, високій мотивованій здатності до творчого пошуку, наявності досвіду роботи з інформаційними ресурсами, умінні працювати в колективі, розвинених здібностях використовувати інноваційні ідеї й рішення, умінні проектування, прояві готовності до ризику, а також у здатності планувати й організовувати бізнес-діяльність в обраній професійній царині, що дасть змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному та соціальному житті [7, с. 35]. За висновками китайських учених (Ван Хуей, Джи Ючао, Лін Хайтао, Чжан Хуйхуа та ін.), підприємницьку компетентність слід сприймати як інтегративну якість людини, що забезпечує успішність її підприємницької діяльності та включає в себе професійні знання,

лідерські й креативні здібності, соціально-професійну гнучкість, комунікативні вміння, навички соціальної координації й управління тощо [4; 5].

Слід також зауважити, що в освітніх документах, робочих програмах Європейської комісії під поняттям підприємницької компетентності розуміється інтегрована якість, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності людини планувати й організовувати підприємницьку діяльність, втілювати свої підприємницькі плани в економічну царину суспільства. Визначено, що ця компетентність передбачає наявність в особистості таких якостей, здатностей та вмінь: спроможності співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними ресурсами, інтересами і потребами інших людей та суспільства в цілому; ініціативності, готовності до розумного ризику та прийняття відповідності за ці ризиковані рішення; здатності організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і роботу колективу, здатності орієнтуватися й дотримувати норми й правила етики трудових відносин; уміння правильно аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; уміння складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти; уміння презентувати й поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності та діяльності колективу [1; 2; 3; 7].

За словами Ю. Бєлової, підприємницькокомпетентною людиною можна назвати особистість, яка здатна ефективно організовувати та здійснювати підприємницьку діяльність. На думку авторки, для здійснення цієї діяльності людина має насамперед оволодіти вміннями визначати й застосування оптимальні ресурси, створювати та впроваджувати на практиці певні економічні інновації, а також проявляти здатність йти на розумний ризик. Серед особистісних якостей, які забезпечують успіх у підприємницької діяльності, дослідниця визначає такі, як: само організованість, здатність до лідерства, вміння розв'язувати конфліктні ситуації, працювати у команді [6].

О. Сулаєва сприймає підприємницьку компетентність особи як складову її професійної компетентності, що забезпечує спрямованість її діяльності на досягнення комерційного результату в реалізації технічних, соціальних чи інших проектів [11, с. 20]. Л. Спенсер та С. Спенсер зазначають, що підприємницька компетентність являє собою інтегративну якість особистості, що об’єднує в собі певні мотиви, психофізіологічні властивості, знання, навички, моделі поведінки, я-концепцію, які в комплексі

дають їй змогу успішно вирішувати поставлені бізнес-завдання з високими результатами [10, с. 3-17]. Схожі ідеї висловлює С. Прищепа, за висновками якої підприємницька компетентність – це сукупність якостей, знань, які допомагають особистості «успішно та якісно вирішувати бізнес-завдання та досягати високих результатів в підприємницькій діяльності» [9, с. 369].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі врахування точок зору різних науковців зроблено висновок про те, що в дослідженні під підприємницькою компетентністю розуміється інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує здатність людини успішно здійснювати підприємницьку діяльність (тобто самостійну господарську діяльність), спрямовану на отримання певних матеріальних та соціальних вигід. Ця компетентність системно об'єднує в собі відповідні мотиви, знання, уміння, здібності, цінності й особистісні якості. У подальшому дослідженні планується визначити структурні компоненти та зміст підприємницької компетентності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).). URL: http://www.deseco.admin.ch.
2. Effects and Impact of Entrepreneurship of Higher education. *The Report of European commission*. Brussels, 2012. 87 p.
3. Recommendation of the European parliament and of the Council on 18 December 2006 Key competence for lifelong Learning (2006/962/EC*)*. *Official journal of the European Union*. 2006. P. 13-18.
4. 王辉，张辉华.大学生创业能力的内涵与结构[J].国家教育行政学院学报, 012(2)：81-86.
5. 纪玉超，林海涛.大学生创业能力的内涵解析及多维培养方式[J].教育与职业，2011(30)：83-84.
6. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:* зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. 2013. Вип. 7. С. 15–17.

7. Каландирець Н. М. Поняття підприємницької компетентності майбутніх економістів-аграрників. Науковий вісник [Національного університету біоресурсів і природокористування України]. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 32-37.
8. Морозова В. С. Понятие и структура предпринимательской компетентности менеджера. *Ярославский педагогический вестник*. 2012. № 2. Том II (Психолого-педагогические науки). С. 199-204.
9. Прищепа С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Young Scientist*. 2015. № 5 (32). С. 367-370.
10. Спенсер Л. М., Спенсер С. М. Компетенции на работе. Модели максимальной эффективной работы / Пер. с англ. М., 2005. 384 с.
11. Сулаева Е. П. Формирование предпринимательской компетентности у студентов техникума : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Шуя, 2011. 46 с.
12. Чернявскийа. а. Профессиональное образование регионоведа: ресурс формирования предпринимательской компетентности. Ойкумена. 2014. № 3. С. 42-48.

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

ДУ Цзинсюй
аспирант кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды
ул. Валентиновская, 2, г. Харков, Украина, 61168
E-mail: E-mail: 375063950@qq.com

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Аннотация. В статье определено, что в современных условиях развития общества значительно повышается актуальность проблемы формирования предпринимательской компетентности как одной из ключевых компетентностей современного человека. Исследование этой проблемы требует корректного определения сути указанной компетентности. На основе анализа научной литературы сделан вывод, что о том, что в исследовании под предпринимательской компетентностью понимается интегративное личностное образование, которое обеспечивает способность человека успешно осуществлять предпринимательскую деятельность (то есть самостоятельную хозяйственную деятельность), направленную на получение определенных материальных и социальных выгод.

Ключевые слова: предпринимательская компетентность, самостоятельная хозяйственная деятельность, педагогическая категория, предпринимательство.

DU Jingxu
A post-graduate student of General Pedagogy Department and the Pedagogy of Higher School of H.S. Skovroda Kharkiv National Pedagogical University
Valentinivska St, 2, Kharkiv, Ukraine, 61168
E-mail: 375063950@qq.com

ENTREPRENEURIAL COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL CATEGORY

Annotation. It was determined in the article that in modern conditions of development of society the relevance of the problem of forming entrepreneurial competence as one of the key competences of modern man is significantly increased. The study of this problem requires a correct definition of the essence of this competence. On the basis of the analysis of the scientific literature, it is concluded that in the study, the entrepreneurial competence is understood as an integrative personal education that ensures a person's ability to successfully carry out entrepreneurial activities (that is, independent economic activity) aimed at obtaining certain material and social benefits.

Key words: entrepreneurial competence, independent economic activity, pedagogical category, entrepreneurship.

Abstract. The article shows that in the conditions of intensive development of a market economy, the deepening of globalization processes in different countries, the interest of young people in entrepreneurial activity increases significantly, that can ensure not only successful self-realization of people in the chosen professional sphere, but also a decent standard of living for members of their families. As it turned out, the success of the entrepreneurship activity depends to a large extent on the level of formation of their entrepreneurial competence, which actualizes the problem of its purposeful formation in youth.

During the research, it was determined that different aspects of this problem were studied by various scholars: A. Agaev, M. Albert, D. Adamson, W. Huey, J. Juchao, M. Woodcock, P. Drucker, M. Crane, M. Lapusta, Lin Haitau, V. Radaev, O. Romanovsky and others. As it is established, the scientists offer different interpretations of the concept of "entrepreneurial competence".

The purpose of the article is to isolate and analyze the main approaches of the scientists to determine the essence of the entrepreneurial competence of the individual.

During the study, it was determined that the concept of "entrepreneurial competence" the scientists interpret differently, in particular, as: a set of personal and business quality, skills, knowledge, a kind of behavior model, the possession of which allows a person to successfully solve various business tasks and achieve high results in a professional activities (V. Morozov); person-professional quality, that has an over-objective character, integrates knowledge, skills, skills, social responsibility and ensures the success in creating and implementing entrepreneurial projects (A. Chernyavsky); integrative quality of a person that ensures the success of his entrepreneurial activity and includes professional knowledge, leadership and creativity, social and professional flexibility, communication skills, social co-ordination and management skills (Van Hui, JiuChao, Lin Hitao, Zhang Khuichua).

Based on the points of view of various scientists, it was concluded that the study under the entrepreneurial competence refers to the integrative personality education, that ensures the ability of a person to successfully carry out the entrepreneurial activity (that is, independent economic activity), aimed at obtaining certain material and social benefits. This competence systematically combines relevant motives, knowledge, skills, abilities, values and personal qualities.

REFERENCES

1. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). URL: http://www.deseco.admin.ch.
2. Effects and Impact of Entrepreneurship of Higher education. *The Report of European commission*. Brussels, 2012. 87 p.
3. Recommendation of the European parliament and of the Council on 18 December 2006 Key competence for lifelong Learning (2006/962/EC*). Official journal of the European Union*. 2006. P. 13-18.
4. 王辉，张辉华.大学生创业能力的内涵与结构[J].国家教育行政学院学报，2012(2)：81-86.

5. 纪玉超，林海涛.大学生创业能力的内涵解析及多维培养方式[J].教育与职业，2011(30)：83-84.
6. Bilova Yu. A. Ponyattya ta struktura pidpryyemnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilyu. Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya i vykhovannya v zakladakh osvity: zb. nauk. pr. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. 2013. Vyp. 7. S. 15–17.
7. Kalandyrets' N. M. Ponyattya pidpryyemnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv-ahrarnykiv. Naukovyy visnyk [Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny]. Seriya : Pedahohika, psykholohiya, filosofiya. 2015. Vyp. 220. S. 32-37.
8. Morozova V. S. Ponyatye y struktura predprynymatel'skoy kompetentnosty menedzhera. Yaroslavskyy pedahohycheskyy vestnyk. 2012. # 2. Tom II (Psykholoho-pedahohycheskye nauky). S. 199-204.
9. Pryshchepa S. M. Sutnist' ta zmist ponyattya «pidpryyemnyts'ka kompetentnist'». Young Stsientist. 2015. # 5 (32). S. 367-370.
10. Spenser L. M., Spenser S. M. Kompetentsyy na rabote. Modely maksymal'noy эffektyvnoy raboty / Per. s anhl. M., 2005. 384 s.
11. Sulaeva E. P. Formyrovanye predprynymatel'skoy kompetentnosty u studentov tekhnykuma : avtoref. dys. … kand. ped. nauk: 13.00.08. Shuya, 2011. 46 s.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 531.232:378.091.5

БЕРЕСТОВОЙ Анатолий

канд. физ.-мат. н., доцент Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии,

ул. Мира, 3, г. Бахмут, 86510, Украина
E-mail: etffizika@rambler.ru

ЧИКУНОВ Павел

канд. техн. н., доцент Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии,

ул. Мира, 3, г. Бахмут, 86510, Украина
E-mail: pashurka1975@gmail.com

© БерестовойА., Чикунов П., 2017

К МЕТОДИКЕ ИЗЛОЖЕНИЯ ТЕМЫ «ПРИНЦИП ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ»

Аннотация. Данная статья преследует цель – дать четкое представление студентам первокурсникам о связи между пространством и временем, которую постулировал Эйнштейн в общей теории относительности (ОТО) или теории гравитации на основе принципа эквивалентности, выявить первопричину, приведшей к ОТО, и рассмотреть эксперименты, подтверждающие данную теорию.

Ключевые слова: принцип эквивалентности Эйнштейна, общая теория относительности, эксперименты, подтверждающие ОТО.

Постановка проблемы. Связь между пространственными и временными координатами предложил Эйнштейн в специальной теории относительности (СТО), справедливой для инерциальных систем отсчета. Общая теория относительности (ОТО), справедливая для неинерциальных систем и в основе которой лежит принцип эквивалентности, также связывает воедино свойства пространства и времени. Но в этом случае предоставляется возможность более глубокого понимания физической связи пространства и времени на основе принципа эквивалентности.

Изложение основного материала исследований. Еще Г. Галилеем было экспериментально установлено, что на поверхности Земли все тела независимости от их массы, химического состава падают под влиянием ее поля тяготения с одинаковым ускорением – ускорением свободного падения. Этот факт можно сформулировать как принцип пропорциональности гравитационной и инертной массы. В дальнейшем был сформулирован механический принцип эквивалентности: невозможно экспериментальным путем определить, находится ли тело в состоянии покоя в гравитационном поле, или движется с постоянным ускорением в неинерциальной системе отсчета в отсутствие поля тяготения. Следовательно, силы инерции в ускоренной системе отсчета эквивалентны силам гравитационного поля. $[1, 2, 3]$. Эйнштейн предположил, что не только механическое движение, но и вообще все физические процессы в поле тяготения и в ускоренной системе в отсутствие тяготения протекают по одинаковым законам. При этом мы подразумеваем равенство инертной массы тела, входящей, например, во второй закон Ньютона $\vec{F} = m_{ин}\vec{a}$, и гравитационной массы, описывающую, например, силу тяжести $\vec{F} = m_{гр}\vec{g}$. Совершим небольшой экскурс в прошлое, когда Ньютон задумался о

природе этих масс и провел эксперимент с математическим маятником длиною ℓ, период колебаний которого T зависит от $m_{ин}$ и $m_{гр}$. Мы не будем утомлять читателей выводом периода колебаний такого маятника, поскольку студенты, изучившие курс физики, умеют это делать, или вы можете провести это самостоятельно, привлекая основной закон динамики вращательного движения и получить значение:

$$T = 2\pi\sqrt{\frac{\ell}{g}\cdot\frac{m_{гр}}{m_{ин}}}.$$

Опыты проводились с телами различной природы, в которых пытались заметить различие периодов колебаний, например, шаров из дерева и золота. Опыты показали, что ускорение всех исследуемых тел одинаково и равно g. Следовательно, $m_{ин} = m_{гр}$.. Ньютон доказал равенство инертной и гравитационной массы с точностью 10^{-3}. Венгерский физик Р. Этвеш уточнил это совпадение с точностью 10^{-8} (1901). А американский физик Р. Дикке довел это соотношения до 10^{-11} (1964). В. Б. Брагинский и В.И. Панов повысили точность эксперимента до 10^{-12} (1971).

Тождественность (равенство) инертной и гравитационной масс Эйнштейн положил в основу общей теории относительности (ОТО). Что побудило Эйнштейна отказаться от ньютоновской теории тяготения? Хотя ньютоновская теория тяготения прекрасно зарекомендовала себя на протяжении многих десятилетий, она не смогла объяснить движение ближайшей к Солнцу планеты Меркурий. У специалистов-астрономов вызывало тревогу смещение ближайшей к Солнцу точки орбиты (перигелия) в пространстве (рис 1).

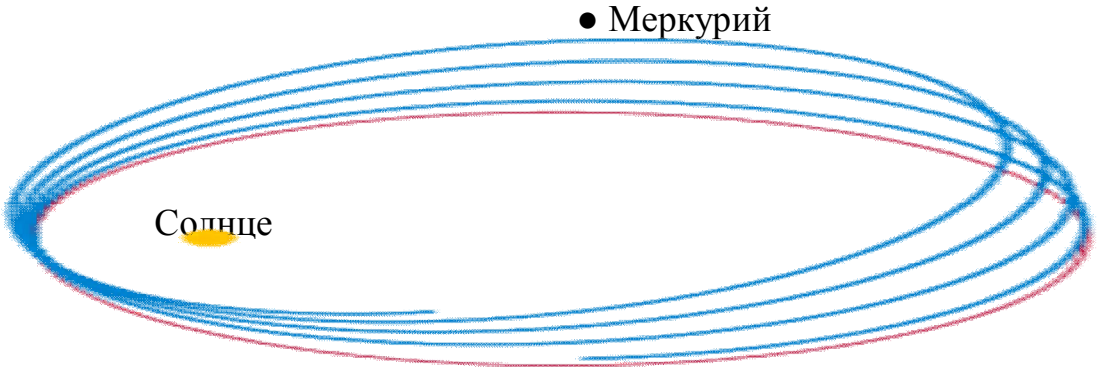

Рис. 1. Следствием ОТО является прецессия орбиты планет. Орбита Меркурия это медленно поворачивающийся эллипс.

Смещение было незначительное – примерно на $1{,}5^0$ за сто лет. Но оно было, и оно не укладывалось в теорию Ньютона. Эйнштейн знал об

этом и допустил, что силовую характеристику гравитационного поля, предложенного в законе всемирного тяготения, можно отбросить и заменить искривлением четырехмерного пространства-времени. У Ньютона любое тело обладает гравитационным полем; у Эйнштейна любое физическое тело влияет на окружающее пространство-время, искривляя его особенно сильно вблизи тел. Нечто подобное искривление, например, мы наблюдаем при приземлении спортсмена на сетке батута. Чем сильнее гравитационное поле, тем больше кривизна пространства-времени. Зная геометрию пространства-времени, Эйнштейн ответил на вопрос, – по какой траектории движутся планеты? Выходило, что в искривленном пространстве-времени планеты двигаются не по эллипсам с замкнутой траекторией, а по эллипсам, которые медленно поворачиваются. Такой эффект поворота эллиптических орбит для планет Солнечной системы должен быть заметным лишь для Меркурия, поскольку его орбита лежит в области большой кривизны, обусловленной Солнцем. Расчетами Эйнштейн блестяще подтвердил скорость прецессии орбиты Марса.

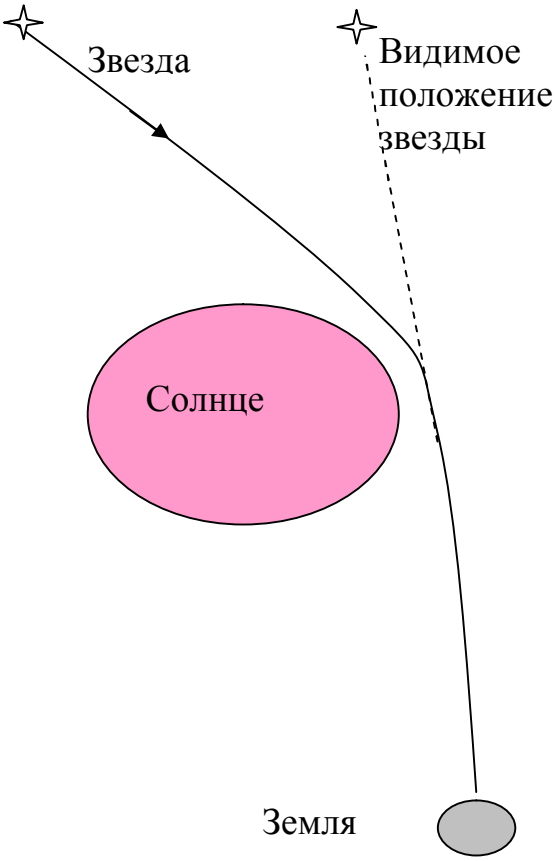

Рис. 2. Искривление лучей света от далекой звезды Солнцем

Однако, опираясь лишь на один факт, объясняющий особенности движения Меркурия, предложенная теория не могла себя чувствовать уверенно. Эйнштейн полагал, что дальнейшее подтверждение своей общей теории относительности следует искать в окрестностях Солнца, вблизи которого имеется значительное гравитационное поле. Для этого следовало провести наблюдения за положением звезд при полном солнечном затмении, проследив за ходом лучей вблизи

Солнца и обнаружить разницу в истинном и видимом положении звезды (рис. 2) по отношению к другим фоновым звездам. Природа пошла навстречу.

В мае 1919 г. намечалось полное солнечное затмение, которое можно было наблюдать в Африке и Бразилии. Экспедицию на остров Принсипи в Западной Африке возглавил известный английский астроном Эддингтон, весьма заинтересованный в подтверждении теории Эйнштейна. Еще задолго до затмения астрономы фотографировали интересующий их участок неба. Затмение началось около полудни 29 мая 1919 г. при весьма неприятном сюрпризе погоды – шторме и дожде, которые затрудняли фотосъемки. Качество полученных снимков было весьма низкое, но тщательное изучение расположения звезд до и во время затмения привели к результату, предсказанному Эйнштейном (хотя и с большой погрешностью). И все же солнечное затмение 1919 г. подтвердило основные выводы ОТО. Послания Эйнштейну с поздравлениями от его ближайших друзей в Цюрихе содержало четверостишье:

Вмиг исчезли все сомненья —
Луч подвержен искривленью,
Звездный луч издалека!
Славен наш Альберт в веках!

Следствием принципа эквивалентности является любопытнейшее гравитационное замедление времени — физическое явление, заключающееся в изменении темпа хода времени (и, соответственно, часов) в гравитационном поле. На примере, приведенном С. Хокингом в книге «Кратчайшая история времени», блестяще продемонстрирована связь пространства и времени [4]. Сейчас мы с вами убедимся в этом. Для этого представим себе ракету такой невообразимо большой длины (300 000 км), чтобы свет проходил от потолка ракеты до пола за 1 секунду. Расположим ракету в космосе вдали от реальних тел. В ракете расположим двух наблюдателя – наверху и внизу – с одинаковыми весьма точными часами. Проведем такой эксперимент. В определенный момент времени верхний наблюдатель посылает нижнему световой сигнал. Ровно через секунду он шлет второй сигнал (интервал времени между сигналами равен Δt_1 =1 с). Очевидно, что в том случае, когда ракета покоится или двигается равномерно и прямолинейно, нижний наблюдатель зарегистрирует их с таким же интервалом Δt_2 (Δt_1=Δt_2). Теперь предположим, что ракета начнет двигаться с ускорением. Верхний наблюдатель посылает первый сигнал,

который проходит уже меньшее расстояние, поскольку пол ракеты двигается навстречу сигналу, и затрачивает время, меньшее секунды, при этом скорость сигнала не изменяется. В момент отправки второго сигнала с интервалом $\Delta t_1 = 1$ с скорость ракеты возрастет, и второй сигнал пройдет еще меньшее расстояние, чем первый, и затратит еще меньшее время. Нижний наблюдатель зафиксирует интервал между двумя сигналами Δt_2, который меньше Δt_1 ($\Delta t_2 < \Delta t_1$).

А теперь вспомним принцип эквивалентности, который утверждает, что подобный эффект, связанный с разной скоростью хода часов будет наблюдаться и в ракете, которая покоится в гравитационном поле. Т.е., если ракета стоит на стартовой площадке, скажем, на Земле, сигналы, посланные верхним наблюдателем с интервалом 1 секунда, будут приходить к нижнему наблюдателю с меньшим интервалом – $\Delta t_2 < \Delta t_1$. Вот мы и пришли к связи пространства и времени: часы в большом гравитационным полем всегда идут медленнее, чем в слабом поле. Согласно ОТО ход времени различен для наблюдателей, находящихся в разных гравитационных полях. Нижний наблюдатель регистрирует более короткие интервалы между сигналами, потому что у поверхности Земли время течет медленнее, поскольку сильнее гравитация. Можно с некоторой осторожностью утверждать, что биологические часы также реагируют на изменение хода времени.

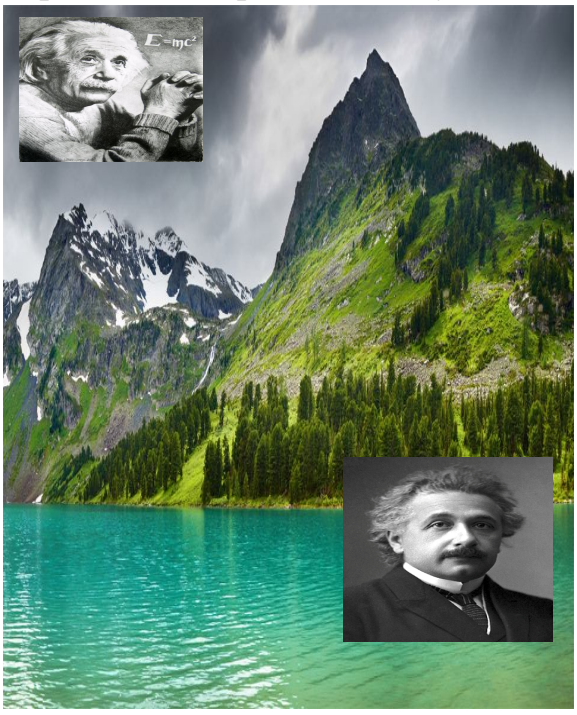

Рис. 3. У подножья горы часы идут медленнее, процессы старения замедляются

Этот факт поясняет рис. 3, где живя у подножья горы, Эйнштейн оставался бы дольше молодым, чем работая над теорией гравитации на ее вершине. Однако утешать себя такими оптимистическими выводами не стоит.

Расчеты показывают, что даже разница в одну секунду возникает за интервал времени 100 лет. А вот, если же астронавт окажется на орбите черной дыры, обладающей колоссальным гравитационным

полем, как это предложил известный астрофизик Бил Торн в нашумевшем фильме-бестселлере Интерстеллар, то час пребывания на орбите равен нескольким десяткам земных лет.

Экспериментальные сведение о поведении орбиты Меркурия и сведения о смещении положения звезды в затмении Солнца 1919 г. свидетельствовали в пользу ОТО. Впоследствии были проведены многочисленные опыты по подтверждению выводов ОТО. Весьма интересны результаты, полученные с помощью космического аппарата Викинг-1, выведенного на орбиту Марса, которому в конце ноября 1976 г. предстояло соединение с Солнцем. Астрофизики измеряли время прохождения сигнала от Земли до ретрансляторов, установленных на орбитальном отсеке аппарата, и обратно. Время запаздывания сигнала, связанного с искривлением пространства в окрестностях Солнца до соединения и после, достигло 200 мкс (рис. 4), что блестяще согласуется с выводами ОТО. Следует отметить, что аналогичные измерения по временной задержке сигналов были проведены при локации планет Марса и Венеры до и после соединения с Солнцем.

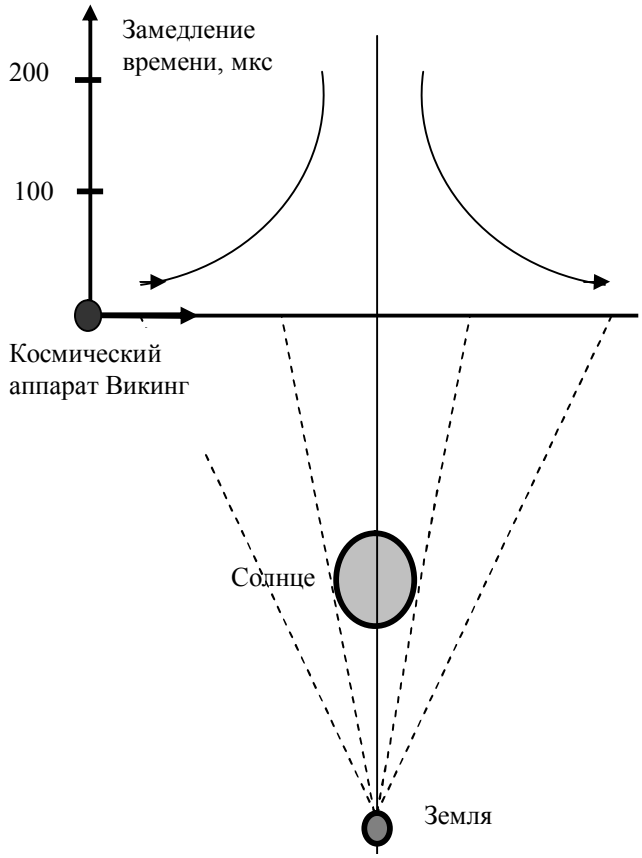

Рис. 4. Запаздывание сигнала до и после соединения Марса с Солнцем

Описанные выше эксперименты проводились в космических масштабах. Их подготовка и проведение зависят от благоприятных условий, которые определяет сама природа (ожидание редких солнечных затмений, соединений Марса с Солнцем). Но вскоре появилась возможность проводить аналогичные исследования в лабораторных условиях. Просто нужно было показать, что часы, расположенные ниже точно таких же часов, идут несколько медленнее. Сконструировать механические или даже

электрические часы, идущие с необходимой точностью, пока никому не удавалось. Но физики знали, что любой источник электромагнитного излучения можно рассматривать в качестве хороших часов. Ядра атомов испускают гамма-кванты с определенной частотой (или длиной волны). Вспомним, что более сильное гравитационное поле замедляет ход часов, следовательно, увеличивается период колебаний электромагнитной волны и увеличивается длина волны (уменьшается частота колебаний). Эйнштейновское увеличение длины волны, связанное с замедлением времени в сильных полях называют гравитационным красным смещением.

Эксперимент Р. Паунда и Г. Ребки является первым проведенным на Земле экспериментом по изучению влияния гравитации на электромагнитное излучение (1960). Работу установки физиков Гарвардского университета в США можно понять из рис. 5. Источник гамма-излучения ^{57}Fe устанавливался на нижнем этаже здания (потенциал гравитационного поля здесь равен φ_1). Фотон с энергией 14,4 кэВ, проходил расстояние 22,6 м по вертикали в поле тяготения Земли и резонансно поглощался мишенью из того же материала на чердаке этого здания (с потенциалом φ_2, причем $\varphi_2<\varphi_1$). Экспериментаторы обнаружили уменьшение частоты кванта во время такого путешествия (что соответствует увеличению периода колебаний и уменьшению энергии кванта). Следовательно, переход кванта из области с большей кривизной пространства в область с меньшей кривизной, что означало – часы ускоряли свой ход. Для резонансного поглощения кванта детектором на верху здания дополнительная энергия сообщалась за счет движения источника вверх.

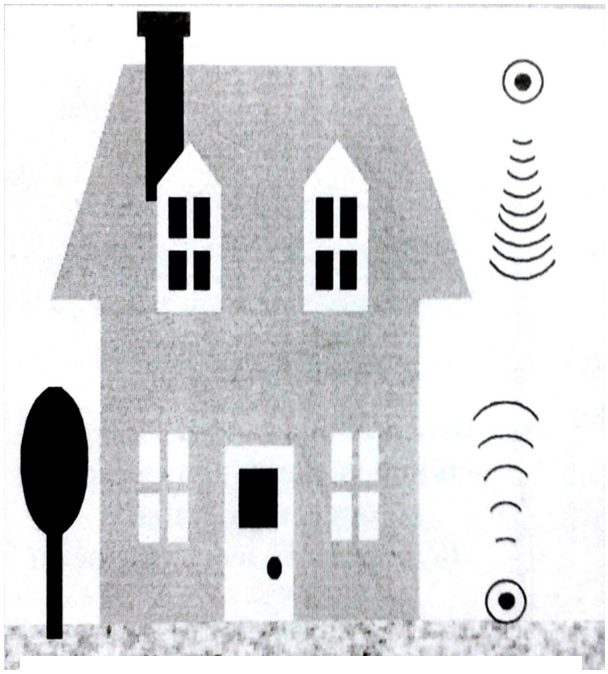

Рис. 5 При движении кванта вверх его энергия уменьшалась; при движении вниз - возрастала

В последующем эксперименте источник и поглотитель квантов менялись местами. В этом случае, путешествуя сверху вниз, кванты

приобретали энергию, уменьшался их период колебаний, что означало – часы замедляли свой ход. Для резонансного поглощения кванта детектором, расположенным внизу здания, избыточная энергия кванта убиралась за счет движения источника вниз.

Отметим также, что проведение такого сверхточного эксперимента было возможным благодаря открытию эффекта Мессбауэра – ядерного гамма-резонанса. Не упустите случая ознакомиться с ним при первой возможности. Чтобы почувствовать восхитительную точность эксперимента приведем всего лишь одну формулу. Согласно принципу эквивалентности, изменение частоты света $\partial\nu$ для фотона, испущенного в точке с гравитационным потенциалом φ_1 и поглощенного в точке с гравитационным потенциалом φ_2 равно: $\partial\nu/\nu = \varphi_2 - \varphi_1 = -gh/c^2 = -2{,}46\cdot10^{-15}$, где g - ускорение свободного падения, h — расстояние, c — скорость света. При этом абсолютный сдвиг энергии для гамма-квантов железа-57 с энергией E =14,4 кэВ составлял при этом всего 3,54·10−11 эВ (5,7·10-30 Дж), что является невообразимо малой величиной.

Рассказ об экспериментальных подтверждениях теории гравитации был бы неполным, если бы мы не сказали о сравнительно недавнем открытии гравитационных волн, предсказанных Эйнштейном. Об этом вы сможете ознакомиться, в частности, в работе [5].

Выводы. Студенты получают представление о содержании общей теории относительности (теории гравитации) в курсе общей физики при анализе принципа эквивалентности. Но времени для детального знакомства с ОТО практически нет. О том, что эта теория является одной из красивых теорий, созданных за последние сто лет, подтверждают ряд выдающихся физиков. Например, М. Борн писал: «Я восхищаюсь нею как творением искусства»; Л. Ландау: «это наикрасивейшая из всех существующих физических теорий»; М. Гинзбург: «она вызывает ощущения…родственные тем, которые испытывают, глядя на самые выдающиеся шедевры живописи, скульптуры или архитектуры».

Если после чтения данной статьи у вас возникло аналогичное ощущение, то ее цель достигнута. И не пора ли задуматься над тем, чтобы общая теория относительности стала одним из разделов общего курса физики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Паунд Р.В. О весе фотонов / Р.В. Паунд // Успехи физических наук. – 1960. – Т. 72. – № 12. – С. 673–683.
2. Руденко В.Н. Релятивистские эксперименты в гравитационном поле / В.Н. Руденко // Успехи физических наук. – 1978. – Т. 126. – № 11. – С. 361–401.
3. Брагинский В.Б. Удивительная гравитация / В.Б. Брагинский, А.Г. Полнарев. – Библиотечка «Квант», вып. 39. – М.: Наука, 1985. – 160 с.
4. Хокинг. Ст. Кратчайшая история времени / Ст. Хокинг, Л. Млодинов; под ред. А.Г. Сергеева. – СПб.: ТИД Амфора, 2006. – 106 с.
5. Берестовой А.М. Раскрываем еще одну тайну вселенной / А.М. Берестовой, И.В. Нефедова, И.В. Булгакова // Вісник Черкаського університету: Серія «Педагогічні науки». – 2017. – № 10. – С. 13–18.

Стаття надійшла до редакції: 04.09.2017

БЕРЕСТОВИЙ Анатолій

кандидат фізико-математичних наук, доцент Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

вул. Мира, 3, м. Бахмут, 86510, Україна

E-mail: etffizika@rambler.ru

ЧИКУНОВ Павло

кандидат технічних наук, доцент Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

E-mail: pashurka1975@gmail.com

ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДУ ТЕМИ «ПРИНЦИП ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ»

Дана стаття має на меті – дати чітке уявлення студентам-першокурсникам про зв'язок між простором і часом, яку Ейнштейн постулював в загальній теорії відносності (ЗТВ) або теорії гравітації на основі принципу еквівалентності, виявити першопричину, що призвела до ОТО, і розглянути експерименти, що підтверджують цю теорію.

Ключові слова: принцип еквівалентності Ейнштейна, загальна теорія відносності, експерименти, що підтверджують ЗТВ.

BERESTOVOY Anatoliy

Candidate of physical-mathematical Sciences, associate professors of Educational-scientific professional-pedagogical Institute of the Ukrainian engineering and pedagogical Academy

Mira St, 3, Bakhmut, 86510, Ukraine,

E-mail: etffizika@rambler.ru

CHIKUNOV Pavlo

Candidate of technical Sciences, associate professors of Educational-scientific professional-pedagogical Institute of the Ukrainian engineering and pedagogical Academy

Mira St, 3, Bakhmut, 86510, Ukraine,

E-mail: pashurka1975@gmail.com

TO THE METHOD OF PRESENTATION OF THE THEME "PRINCIPLE OF EQUIVALENCE"

Summary. This article aims to give a clear idea for first-year students about the relationship between space and time, which is postulated in Einstein's General theory of relativity (GTR) or the theory of gravitation based on the equivalence principle, to reveal the root cause that led to relativity and consider the experiments, which confirm this theory.

Key words: Einstein's equivalence principle, General relativity, the experiments confirming General relativity.

Abstract. It was shown experimentally by G. Galileo, that at the Earth's surface all bodies regardless of their mass, chemical composition falling under the influence of its gravitational field with the same acceleration of free fall. After the experiments, Newton formulated a mechanical equivalence principle: it is impossible to experimentally determine if the body at rest in a gravitational field or moves with a constant acceleration in non-inertial reference frame in the absence of the gravitational field. Thus, the postulated proportionality of gravitational and inertial mass was founded. In the Newton's experiments with a precision of 10^{-3} the equality of these masses are shown.

Equality of these two masses Einstein laid the basis of the general theory of relativity or the theory of gravity. One of the effects of general relativity is the slow rotation of the orbit of Mercury (1.50 per century). But such a shift did not fit into Newton's theory of gravity. In this regard, Einstein allowed that the force characteristic of the gravitational field of Newton in the law of universal gravitation can be replaced by the curvature of four-dimensional space. Thus, the observed rotation of the orbit of Mercury was justified. For other planets to measure this effect is almost impossible because of its smallness.

The article deals with the problem of the curvature of light rays passing near the Sun, which has a large gravitational field, using the example of the

Solar eclipse of 1919. The reader gets an accurate idea of the slowing down of time depending on the curvature of space from the analysis of the accelerated motion of an imaginary rocket in the absence of a gravitational field and a rocket, standing on the Earth.

The analysis of the time lag of signals sent by terrestrial radiators and retransmitted to Earth by the Viking-1 spacecraft put into orbit of Mars at the moment of connection with the Sun is analyzed. The maximum lag of the signal associated with the curvature of the space near the Sun turned out to be 200 μs.

The propagation of short-wave electromagnetic radiation in the inhomogeneous gravitational field of the Earth (the experiment of R. Paud and H. Rebke) is considered. The effect of the loss or acquisition of additional energy by the quantum due to the gravitational field of the Earth is noted, the delay in the course of time is measured (the existence of a gravitational red shift is confirmed).

The author hopes that this material will be useful to all those who want to become more familiar with the principle of equivalence.

REFERENCES

1. Paund, P. (1960). O vese fotonov. Uspehi fizicheskih nauk, 72(12), 673-683.
2. Rudenko, V. N. (1978). Relyativistskie eksperimentyi v gravitatsionnom pole. Uspehi fizicheskih nauk, 126(11), 361-401.
3. Braginskiy, V. B., & Polnarev, A. G. (1985). Udivitelnaya gravitatsiya.
4. Hoking, S., & Mlodinov, L. (2017). Kratchayshaya istoriya vremeni. Litres.
5. Berestovoy, A. M., Nefedova, I. V., & Bulgakova, I. V. (2017). Raskryivaem esche odnu taynu vselennoy. Visnyk Cherkaskogo universytetu: Pedagogichni nauky, (10).

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті).

УДК 378.018.43

КИВА Лариса

магістрант, ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
б. 1, вул. Добровольського, м. Слов'янськ, 84100, Україна
E-mail: kivalarisa95@gmail.com

ПИЛИПЕНКО Владислав

учитель математики та інформатики Слов'янської ЗОШ І-ІІІ ст. №10
б. 15, пров. Парковий, м. Слов'янськ, 84116, Україна
E-mail: vladislav.pilipenko@gmail.com

СИПЧЕНКО Ольга

канд. пед. наук, ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116
E-mail: sypchenko.olga@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВНЗ

Анотація. У статті висвітлено проблему впровадження дистанційного навчання у ВНЗ. Доведено, що застосування дистанційних технологій значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення. Розкрито сутність дистанційного навчання та доведено, що дистанційне навчання є більш зручним, доступним, значно дешевшим, а також сприяє ефективному вирішенню низки соціальних завдань. Установлено, що дистанційна освіта передбачає не лише впровадження нових технічних засобів, це перш за все нова освітня парадигма. Визначено основні риси дистанційного навчання у ВНЗ та виявлено позитивні і негативні сторони даної форми навчання для використання в процесі вивчення дисциплін у ВНЗ. Обґрунтовано ефективність упровадження та застосування дистанційного навчання в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, позитивні і негативні сторони дистанційного навчання, особливості дистанційного навчання, дистанційні технології.

Постановка проблеми. Глобальна інформатизація суспільства є однією з головних тенденцій розвитку людства у XXI ст. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року вказано, що

© Кива Л., Пилипенко В., Сипченко О., 2017

інформатизація професійно-технічної освіти, формування та впровадження інформаційного освітнього середовища, розробка педагогічних програмних засобів, створення систем дистанційної освіти та забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів є важливою умовою її модернізації [10].

Одним з пріоритетних напрямів програми модернізації вищої школи визнане дистанційне навчання. Адже, сучасна дистанційна освіта – це розгалужена система передачі знань на відстані за допомогою різних засобів і технологій, яка сприяє отриманню студентами необхідної інформації для використання у практичній діяльності [3]. Дистанційне навчання – це форма організації навчального процесу та педагогічна технологія, основою якої є керована самостійна робота студентів та широке застосування в навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Основною метою дистанційного навчання майбутніх фахівців є виховання особистості, яка має бажання і здатність до спілкування, навчання та самоосвіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукової, психолого-педагогічної літератури свідчить про значну увагу до проблеми дистанційної освіти. Питаннями впровадження дистанційної освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі займається багато науковців, зокрема: В. Биков Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю.Жук, М. Кадемія, Д. Опеншоу, Н. Тверезовська, І. Хорев та ін.

В останні роки проблема дистанційного навчання у ВНЗ досліджується за такими напрямами: принципи дистанційного навчання (А. Андрєєв, Є. Полат, А. Хуторський та ін.); психолого-педагогічні засади дистанційного навчання (І. Козубовська, В. Кухаренкота ін.); робота викладача в системі дистанційного навчання (Н. Бєсєдін, Л. Значенко, О.Рибалко, Н. Сиротенко та ін.); методи, форми та засоби створення дистанційних курсів (Є. Долинський, О. Кареліна, Г. Яценко та ін.).

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті передбачає ґрунтовний аналіз проблеми дистанційного навчання та виявлення основних недоліків і переваг його використання в освітньому процесі ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично дистанційне навчання виникло в 1840 році, коли Ісаак Пітман запропонував навчання через поштовий зв’язок для студентів Англії [2,6]. В Україні дистанційну форму освіти запроваджено з 2000 року. Вона регулюється Концепцією

розвитку дистанційної освіти в Україні і Положенням про дистанційну освіту МОН України. У документі [9] указано, що «дистанційне навчання» – це індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дистанційне навчання сприяє ефективному вирішенню низки соціальних завдань, забезпечує доступ до навчання людей з обмеженими можливостями, допомагає у процесі професійної підготовки, перекваліфікації фахівців тощо.

Доречно зазначити, що ефективність застосування дистанційних технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності студентів навчатися в умовах дистанційної освіти. Саме від якісного опанування майбутніми педагогами дистанційними технологіями під час навчання в педагогічних навчальних закладах залежить ефективність як дистанційного навчання, так і процесу професійної підготовки майбутніх учителів [7].

Ґрунтовне вивчення проблеми дистанційного навчання в умовах ВНЗ, дозволило визначити особливості, що відрізняють його від традиційних форм навчання (див. табл.1).

Таблиця 1

Особливості дистанційного навчання

Назва	Значення
Гнучкість	Можливість займатися у зручний для себе час, у зручному місці і темпі. Нерегламентований відрізок часу для освоєння дисципліни.
Модульність	Можливість з набору незалежних навчальних курсів-модулів формувати навчальний план, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.
Паралельність	Можливість навчання в поєднанні з професійною діяльністю.
Асинхронність	Можливість реалізації процесу учіння й викладання незалежно один від одного, за зручним для кожного розкладом і у зручному темпі.

Охоплення	Цю особливість інколи називають також «масовістю». Кількість тих, хто навчається в системі дистанційного навчання не регламентована – усі вони мають доступ до багатьох джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, баз даних), а також можуть спілкуватися один з одним і з викладачем через мережі зв'язку або за допомогою інших засобів інформаційних технологій (ІТ).
Економічна ефективність	Ефективне використання навчальних площ, технічних засобів, концентрований та уніфікований виклад навчальної інформації і мультидоступ до неї знижує витрати на підготовку фахівців.
Нова роль викладача	На викладача (в системі: ДН – тьютора) покладаються такі функції, як: координування пізнавального процесу, коригування курсу, консультування, керівництво навчальними проектами, підвищення творчої активності й кваліфікації відповідно до нововведень та інновацій.
Діяльність того, хто навчається	Від слухача ДН, або дистантного студента, вимагається виняткова мотивація навчання, самоорганізація, працьовитість і певний стартовий рівень освіти.
Технологічність	Використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій, що сприяють просуванню людини у світовий інформаційний простір.
Соціальна рівноправність	Однакові можливості для всіх здобути освіту, незважаючи на місце проживання, стан здоров'я, елітарність і матеріальну забезпеченість.
Інтернаціональність	Експорт та імпорт світових досягнень на ринку освітніх послуг
Пізнавальна спрямованість	Користувачі мають виявляти більшу наполегливість до набуття знань, організованість, уміння працювати самостійно та мати навички роботи з комп'ютером і телекомунікаційними засобами зв'язку.
Діагностичність	Оцінка рівня розвитку здібностей, професійних

	якостей користувачів, побудова відповідного соціально-психологічного портрета з метою вибору ефективних засобів та методів навчання.
Спеціалізований контроль якості освіти	Дистанційно організовані іспити, співбесіди, практичні, курсові й проектні роботи, екстернат, комп'ютерні інтелектуальні тестові системи.

Таким чином, упровадження системи дистанційного навчання у вищі навчальні заклади дає змогу:

- підвищити активну роль студента у власному навчанні при постановці освітньої мети, доборі домінантних напрямів, форм і темпів навчання, з урахуванням їхніх психологічних та фізичних особливостей;

- збільшити обсяг доступних освітніх матеріалів для студентів з будь-якого пункту де є телекомутований зв’язок;

- спілкуватись студенту з педагогами-професіоналами, однодумцями, консультуватись у фахівців високого рівня, незалежно від їх територіального розташування.

Основними принципами використання системи дистанційного навчання у ВНЗ, є:

– зрозумілість – розуміння і однозначне усвідомлення розробленої методики використання ІКТ викладачами, які повинні її використовувати, та студентами;

– доступність – засоби, застосування яких передбачено методикою використання ІКТ, повинні бути доступні;

– реалізованість – передбачає досягнення заздалегідь визначеного результату дистанційного навчання студентів шляхом застосування запропонованої методики використання ІКТ [5, с. 431].

Вищезазначене дозволяє нам узагальнити та представити основні риси дистанційного навчання у ВНЗ (див. рис.1).

Перераховані риси дистанційного навчання – є підставою для пильного інтересу до нього з боку науковців. Вони чітко 1 ясно позначають переваги даного виду освіти перед традиційною освітньою практикою, створюють передумови до широкого використання можливостей дистанційного навчання.

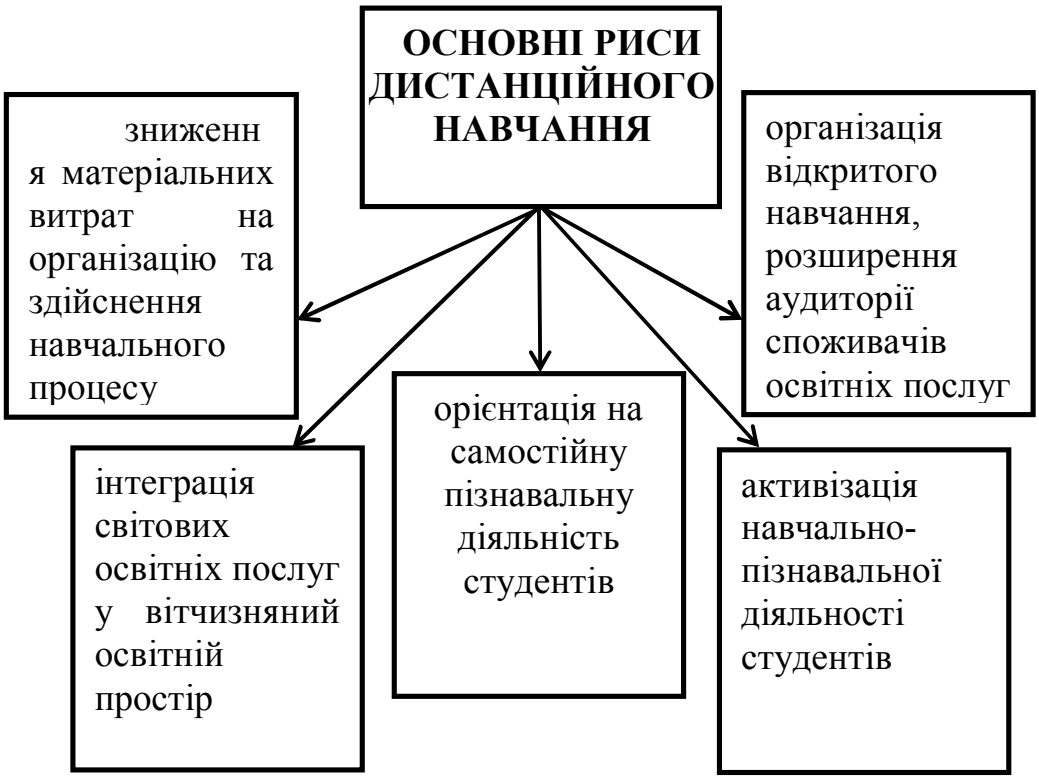

Рис 1. Основні риси дистанційного навчання

Аналіз наукових праць [6; 8] дозволяє нам визначити найбільш поширені види дистанційного навчання: інтерактивне телебачення, глобальні або регіональні комп'ютерні телекомунікаційні мережі з різними дидактичними можливостями залежно від типу технічних конфігурацій, поєднання технологій компакт-дисків і мережі Інтернет. Отже, дистанційне навчання в різних формах та модифікаціях надає можливість отримувати освіту за місцем проживання, у процесі виробничої діяльності, можливість організації процесу самоосвіти, планування та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії залежно від власних можливостей і потреб, поширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів поза віковими, соціальними обмеженнями, станом здоров'я, підвищує соціальну та професійну мобільність населення.

Однак, незважаючи на досить великий перелік переваг, дистанційне навчання не позбавлене ряду недоліків (див. табл. 2).

Таблиця 2

Позитивні і негативні сторони дистанційного навчання

Позитивні сторони	Негативні сторони
• подолання внутрішнього психологічного бар'єру; • паралельно з освітнім процесом студент знайомиться з новими технологіями; • можливість самостійно розподіляти власний час (економія часу); • студент не соромиться повідомляти про свої проблеми; • викладач не відволікається від основної групи на невстигаючих студентів; • освоєння вмінь самостійно знаходити; • накопичувати і переосмислювати наукові знання; • самостійно орієнтуватися в сучасному інформаційному суспільстві.	• активне вторгнення у природний внутрішній світ людини штучних ілюзорних вражень від екранних віртуальних сюжетів та взаємодії з ними; • небезпека в навмисному маніпулюванні свідомістю молодої людини (тому дистанційна форма навчання найбільш ефективна для людей старших 30 років); • нехтування допустимими нормами безпеки режимів роботи з комп'ютером; • персональний комп'ютер не розвиває здатності студента чітко й образно висловлювати свої думки; • істотно обмежує можливість усного мовлення; • не розвиває клінічного мислення; • довготривала робота в мережі Інтернет призводить до формування егоїстичних нахилів у молодої людини, індивідуалізму, пригнічує почуття колективізму, взаємодопомоги; • коефіцієнт утримання знань при дистанційній формі навчання без наставника (викладача), що сидить поруч, у 3-4 рази нижчий ніж при контактному навчанні; • студент не відчуває аудиторії, а викладач немає змоги вчасно втрутитися в навчальний процес і надати необхідну допомогу.

Доречно вказати на ускладнену ідентифікацію студентів даної форми навчання, оскільки важко перевірити особу того, хто складає екзамен. Але, у більшості ВНЗ дана ситуація вирішується за рахунок обов'язкової присутності студента на підсумкових видах контролю, із наявним документом, що посвідчує особу. Відомі дослідники Н. Самолюк та М. Швець вагомою проблемою дистанційного навчання визначають низьку пропускну спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій. Від чого страждають студенти невеликих містечок України, яким найбільше підходить дистанційна освіта через географічну віддаленість від наукових осередків [11].

Варто наголосити, що впровадження повноцінного дистанційного навчання в Україні гальмується багатьма чинниками. Це пояснюється слабкою розробкою методологічних та психолого-педагогічних особливостей дистанційної освіти, дуже високими вимогами до «віртуального» викладача, який крім звичайних знань має вміти користуватися засобами інформаційних і комунікаційних технологій. У зв'язку з цим, по-перше, треба створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, по-друге, викладачі мають постійно розвивати і впроваджувати інформаційні технології, які сприяють розвитку дистанційної освіти. Адже, дистанційне навчання в університеті дає можливість студентам цілодобового доступу до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації викладачів та методистів, on-line відео лекції, віртуальні тренажери та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання.

Таким чином, якість упровадження та застосування дистанційного навчання в навчально-виховному процесі ВНЗ можна оцінювати за допомогою таких показників як: результативність (ступінь засвоєння знань, можливість застосовувати накопичені знання на практиці, успішність, індивідуальний процес навчання, гнучкі консультації); доступність усім верствам населення (студенти, бізнесмени, інваліди, військовослужбовці та ін.); ресурсомісткість (відсутність необхідності відвідувати лекції і семінари, фінансові витрати, матеріальні ресурси, аудиторії, викладачі і т. д.); оперативність (час на засвоєння знань, донесення до студентів та ін.); демократичний зв'язок «викладач – студент»; комплексне програмне забезпечення; провідні освітні технології тощо.

Висновки. Ґрунтовний аналіз науково-педагогічних джерел, періодичних видань дозволяє констатувати, що проблема дистанційного

навчання, як і будь-яка система навчання має схожі з класичною освітою цілі, зумовлені соціальним замовленням, зміст, що визначений чинними програмами для певного типу навчального закладу, методи, організаційні форми та засоби освіти. У ході дослідження доведено, що дистанційна освіта розвивається дуже швидко, і для України є перспективною формою організації навчального процесу у вищій школі.

Отже, упровадження дистанційного навчання сприяє вдосконаленню навчально-виховного процесу у ВНЗ, якісній організації підготовки до навчання та формуванню високих морально-вольових й особистісних якостей студентів. Перспективи подальших розвідок убачаємо у висвітленні шляхів удосконалення розвитку дистанційного навчання в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко Л. В. Дистанційна освіта та її функції у процесі навчання / Л. В. Власенко, О. В. Никитенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12170/1/6Vlas.pdf
2. Дистанційна освіта в країнах світу : що, де і як? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.chasipodii.net/mp/article/1369/
3. Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності / Освітній портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/articles/30.html/
4. Жевакіна Н. В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Жевакіна. – Луганськ, 2009. – 20 с.
5. Заболоцкий А. Ю. Дистанційне навчання у вищій школі для людей з особливими потребами / А. Ю. Заболоцкий, Н. С. Кочевая // Молодий вчений. – № 12 (39). – 2016 р. – С. 429–432.
6. Михальченко М. Освіта і наука : пошуки нових парадигм модернізації / М. Михальченко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 14–23.
7. Олексенко В. Ефективні шляхи вдосконалення змісту і форм підготовки спеціалістів ВНЗ / В. Олексенко // Вища освіта України. – 2004. – № 2. – С. 66–70.

8. Пидкасистый П. И. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения / П. И. Пидкасистый, О.Б. Тищенко // Педагогика. – 2000. – № 5. – С. 7–12.
9. Положення про дистанційну освіту МОН України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013
11. Самолюк Н. Актуальність і проблемність дистанційного навчання / Н. Самолюк та М. Швець // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1.1. – С. 193. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50

Стаття надійшла до редакції:14.09.2017

КИВА Лариса
магістрант, ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
д. 1, ул. Добровольского, г. Славянск, 84100, Украина
E-mail: kivalarisa95@gmail.com
ПИЛИПЕНКО Владислав
учитель математики и информатики Славянской ООШ I-III ст. №10
д. 15, пер. Парковый, г. Славянск, 84100, Украина
E-mail: vladislav.pilipenko@gmail.com
СЫПЧЕНКО Ольга
канд. пед. наук, ДВНЗ «ДДПУ»
ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116
E-mail: sypchenko.olga@i.ua

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВУЗ

Резюме. В статье анализируется проблема внедрения дистанционного обучения в ВУЗе. Доказано, что применение дистанционных технологий в значительной степени зависит от уровня подготовленности преподавателей, научно-методического и материально-технического обеспечения. Раскрыта сущность дистанционного обучения и подтверждено, что дистанционное обучение является более удобным, доступным, значительно экономичной технологией обучения, а также способствует эффективному решению ряда социальных задач.

Установлено, что дистанционное образование предполагает не только внедрение новых технических средств, это прежде всего новая образовательная парадигма. Определены основные черты дистанционного обучения в вузах и выявлены положительные и отрицательные стороны данной формы обучения для использования в процессе изучения дисциплин в ВУЗ. Обоснована эффективность внедрения и применения дистанционного обучения в учебно-воспитательном процессе ВУЗа.

Ключевые слова: дистанционное образование, дистанционное обучение, положительные и отрицательные стороны дистанционного обучения, особенности дистанционного обучения, дистанционные технологии.

KYVA Larysa
Graduate Student, Donbas State Pedagogical University
Dobrovolskogo Str., 1, Slovyansk, 84116, Ukraine
E-mail: kivalarisa95@gmail.com
PILIPENKO Vladislav
Teacher of Mathematics and Information Technology school №10
Parkovyi Avenue, 15, Slovyansk, 84116, Ukraine
E-mail: vladislav.pilipenko@gmail.com
SYPCHENKO Olga
Candidate of pedagogical sciences, Donbas State Pedagogical University
Bulvarnay Str., 7, Slovyansk, 84116, Ukraine
E-mail: sypchenko.olga@i.ua

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF DISTANCE TRAINING IN HIGHER EDUCATION

Summary. The article highlights the problem of distance learning in the university. It is proved that the use of distance technologies largely depends on the level of preparedness of teachers, scientific and methodical and material support. The essence of the distance learning feature is revealed. It is proved that distance learning is more convenient, affordable, much cheaper, and also contributes to the effective solution of a number of social problems. Distance education involves not only the introduction of new technical means, it is primarily a new educational paradigm. The main features of distance learning in the university are determined. Positive and negative aspects of this form of training were revealed for use in the process of studying disciplines in universities. Introduction and application of distance learning in the teaching and educational process.

Key words: distance education, distance learning, positive and negative sides of distance learning, particularly distance learning, distance technologies.

Abstract. The article highlights the problem of distance learning in the university. The application of distance technologies in the sphere of education largely depends on the level of teachers 'readiness for the implementation of distance learning, scientific, methodological and logistical support, as well as on students' readiness to study in conditions of distance education.

The purpose of the study is a detailed analysis of the problems of distance learning and identifying the main shortcomings and advantages of its use in the educational process of the university

Distance learning is more convenient, affordable and much cheaper, contributes to the effective solution of a number of social problems. Therefore, distance learning should be seen as a new form of education, and distance education as a new form of education. Distance education involves not only the introduction of new technical means, it is primarily a new educational paradigm.

Distance learning includes the pedagogical component and the stage of pedagogical design, when the first place is the task of creating electronic textbooks, courses, and complexes of electronic teaching aids; development of pedagogical technologies for organizing the learning process in the network

Analysis of scientific and pedagogical resources, periodicals shows that the problem of distance learning is the prospect of electronic education in higher education institutions will make learning not boring and carefully planned obligations, but an exciting cognitive process in the formation of which the student himself participates.

The introduction of distance learning contributes to the improvement of the teaching and upbringing process of students in higher education institutions, the qualitative organization of training for learning and contributes to the formation of high moral, volitional and personal qualities of students. According to the proposed approaches to the current training of future specialists, it is possible to propose a set of conceptual provisions that can be used both as a basis for a training model and as a basis for a technology for its implementation. They are considered as integral, interconnected and inseparable components.

REFERENCES

1. Vlasenko L.V. Dystantsiina osvita ta yii funktsii u protsesi navchannia / L. V. Vlasenko, O. V. Nykytenko. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12170/1/6Vlas.pdf

2. Dystantsiina osvita v krainakh svitu : shcho, de i yak? – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.chasipodii.net/mp/article/1369/
3. Dystantsiina osvita v suchasnii osvitnii diialnosti / Osvitnii portal. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.osvita.org.ua/articles/30.html/
4. Zhevakina N. V. Pedahohichni umovy orhanizatsii dystantsiinoho navchannia studentiv humanitarnykh spetsialnostei u pedahohichnomu universyteti : avtoref. dys. kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / N. V. Zhevakina. – Luhansk, 2009. – 20 s.
5. Zabolotskyi A. Yu. Dystantsiine navchannia u vyshchii shkoli dlia liudei z osoblyvymy potrebamy / A. Yu. Zabolotskyi, N. S. Kochevaia // Molodyi vchenyi. – № 12 (39). – 2016 r. – S. 429–432.
6. Mykhalchenko M. Osvita i nauka : poshuky novykh paradyhm modernizatsii / M. Mykhalchenko // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2001. – № 2. – S. 14–23.
7. Oleksenko V. Efektyvni shliakhy vdoskonalennia zmistu i form pidhotovky spetsialistiv VNZ / V. Oleksenko // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2004. – № 2. – S. 66–70.
8. Pydkasystyi P. Y. Kompiuternye tekhnolohyy v systeme dystantsyonnoho obuchenyia / P. Y. Pydkasystyi, O.B. Tyshchenko // Pedahohyka. – 2000. – № 5. – S. 7–12.
9. Polozhenniam pro dystantsiinu osvitu MON Ukrainy. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13
10. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [Elektronnyi resurs] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.06.2013 № 344/2013. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013
11. Samoliuk N. Aktualnist i problemnist dystantsiinoho navchannia / N. Samoliuk ta M. Shvets // Nova pedahohichna dumka. – 2013. – № 1.1. – S. 193. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50

(переклад на англійську мову зроблено Кива Л.)

УДК 378.03

МАГДА Поліна

аспірантка, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», викладач педагогіки і психології Бахмутського коледжу мистецтв імені Івана Карабиця,

вулиця Лермонтова, 12, м. Бахмут, 84500, Україна

E-mail: polinamagda@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «ЦІННОСТІ» ТА «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. У цій статті наводиться огляд варіантів тлумачення дефініцій «цінності» та «ціннісні орієнтації» у філософських, педагогічних, соціологічних, психологічних наукових працях. Автором подано характеристику названих понять з огляду на мету і завдання дослідження «Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх вчителів музики у процесі вивчення предметів соціально-гуманітарного циклу». Матеріал статті є складовою розділу «Теоретичні засади дослідження проблеми формування ціннісних орієнтацій у майбутніх вчителів музики» дисертації автора та становить підґрунтя подальшого дослідження формування ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів музики як педагогічного феномену.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, ієрархія цінностей, аксіологія, учителя музики, структура особистості, моральні та духовні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема цінностей сучасного суспільства постійно привертає увагу дослідників.

Особливо у воєнному сьогоденні, в якому знаходиться Україна майже 4 роки. У такі буремні роки відбувається переоцінка аксіологічних важелів поведінки особистості, перевіряється об’єктивність абсолютних цінностей людства, загострюються проблеми формування ціннісних орієнтацій молоді у навчально-виховних закладах. Але у цей же час людина, як ніколи, прагне краси і досконалості. Тому проблема формування естетичної свідомості не втрачає актуальності. Цю структурну складову особистості формують переважно вчителі шкіл мистецтв, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів і надзвичайної важливості набувають питання тлумачення ціннісних орієнтацій, їх ієрархії у самих вчителів музики.

© Магда П., 2017

Аналіз основних досліджень та публікацій. У межах аксіології, релігії, філософії, соціології, психології, педагогіки, езотерики з різних боків висвітлюються підходи до тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій людства. За стародавньої та класичної доби розвитку філософії проблему тлумачення цінностей та ціннісних орієнтацій розробляли Сократ, Антисфен, Тертуліан, Алкуїн, А.Аврелій, А.Кентерберійський, Оріген, М.Кузанський, І.Кант, Л.Феєрбах та ін. Початкове тлумачення цінностей подається у релігії, яка є одним з філософських джерел. Наприклад, християнство, яке історично є більш поширеним на території України, сутність моральних абсолютно вічних цінностей розкриває через дві головні Заповіді Любові, десять Заповідей Божих, через цілу систему вимог і заборон, які містить Катехізис. Вітчизняна наука розглядає механізми та фактори прояву ціннісних орієнтацій особистості у контексті взаємодії в соціумі. Аналіз комплексу цих проявів та чинників впливу на них посідає чільне місце у роботах таких науковців: В.Козлов, Л.Мітіна, Т.Бутківська та ін. Визначення ціннісних орієнтацій як важелів соціальної самоідентифікації особистості подане у працях Т.Бондаренко, Л.Сокурянської, Е.Фаустова, Н.Черниш, Н.Антонової та ін. Напрями трансформації та розвитку цінностей сучасної молоді під впливом соціальних механізмів досліджували Л.Копанишин, Н.Караульна, Н.Корепанова, В.Алексєєва, Т.Артемонова, О.Донцов, А.Іващенко. Системний підхід до проблеми цінностей людини на тлі соціологічного дослідження розробляють О.Мартинююк, Л.Мельник, І.Попова, І.Суріна, М.Шимкевич, В.Гаврилюк, Н.Трикоз, Н.Головатий, Т.І.Заславська, В.Васютинський, А.Возняк та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є характеристика та аналіз понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» у науковому просторі та виокремлення тлумачення, що відтворює логіку наукового дослідження автора та дозволяє здійснити подальший розгляд формування ціннісних орієнтацій вчителя музики як педагогічного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження.До ідей, що оновили напрямок ціннісних орієнтацій особистості на межі XIX-XX ст., належать переорієнтація свідомості на внутрішню духовну роботу та ідея особистої відповідальності у російській філософії на тлі кризи християнської моралі. Особливо яскраво вони репрезентовані у представників течії об’єктивного

ідеалізму та космізму рисами подвижництва, героїзму особи, самопожертви в ім'я нації, творчості як шляху до Бога [4].

Такі риси української ментальності, як кардіоцентризм, антеїзм, на думку В. Афанасенка, втілені у тлумаченні ціннісних орієнтирів особистості Г. Сковороди, якого науковець порівнює із Сократом у прагненні обмежити власні потреби і наблизитись у процесі пізнання себе до Бога, обравши індивідуальний шлях для реалізації мікрокосмосу, що називається сродною працею [3]. Також у філософії Сковороди підкреслюється неоднаковість можливостей людини у формуванні ціннісних орієнтацій: напис «Нерівна усім рівність» ілюструє потенціально різну готовність людини працювати над своїм внутрішнім світом [8, с.598].

Кардіоцентризм при виокремленні ціннісних орієнтацій особистості набуває свого розвитку в теорії П. Юркевича, яку більшість дослідників вважають варіантом християнського платонізму, у центрі якого - біблійське учіння про роль серця як зосередження всього духовного життя людини, що є передумовою справжнього пізнання [15].

Ціннісне тлумачення рідної мови вітчизняними дослідниками бере свій початок у філософії мовлення (концепція хуторської філософії) П. Куліша [3], що протиставляє його штучному, несправжньому. Сучасні дослідники Р. Антонюк [2], Л. Мацько [20] розкривають у своїх роботах роль мовлення у формуванні національного світобачення як ціннісного орієнтира особистості.

Планетарна філософія, на думку дослідників, увібрала полінаціональні погляди на категорію «цінність». Різноманіття напрямків і течій дозволяє, тим не менше, виділити спільні підходи до неї: суб'єктивізм, ірраціоналізм, гуманізм, волюнтаристський лібералізм, екзистенціальність [24]. З огляду на аналізовану проблему, важливим є визнання свободи як вищої цінності, творчого потенціалу особистості, націленості людини на майбутнє (екзистенціалізм); переживання істини (потік феноменів), співдружність народів (феноменологія); утримання від потурання слабкостям, любов і пожертва, відмова від пошуку користі, мужність і сміливість, уникнення насильства навіть внутрішнього (філософія ненасильства) тощо. Водночас, різні течії некласичної філософії піддають критиці цінності західної техногенної цивілізації (герменевтика, екзистенціалізм, Франкфуртська школа, антисцієнтизм).

Як складові спрямованості особистості у її структурі ціннісні орієнтації витлумачено у психології такими науковцями: Л. Виготським

[9], В. Крутецьким, Є. Балбасовою [18], О. Степановим, М. Фіцулою [23] та ін. Цінності розглядаються у психологічних концепціях залежно від виду спрямованості (особистісної, колективістської чи ділової), провідного типу акцентуації, соціотипу особистості, класифікації мотивів. Самосвідомість та я-концепція особистості теж визнаються психологами як важливі чинники формування ціннісних орієнтацій.

Актуальність і дискусійність проблеми цінностей виховання з точки зору психологічної науки підкреслюється Д. Леонтьєвим, який проголошує цінності – іманентними регуляторами діяльності поза залежністю від їх усвідомлення. Він розрізняє поняття ціннісних орієнтацій і свідомих уявлень суб'єкта про цінне, тобто ціннісні орієнтації й реально декларовані цінності індивіда. Психолог висвітлює поділ цінностей на соціальні та індивідуальні, зауважуючи, що соціальні характеризують спільноти різного рівня, породжуються життєдіяльністю конкретного соціуму і відбивають основні риси цієї життєдіяльності у знятому вигляді; вони також є трансцендентними щодо індивідуальної свідомості та діяльності, первинні щодо індивідуально-психологічних ціннісних утворень. На думку дослідника, соціальна регуляція відіграє конструктивну, структурувальну, організуючу роль стосовно цінностей особистості. Соціальна ж регуляція за іманентна структурі особистості й мотивації соціалізованого індивіда [19].

У контексті психологічного знання І. Дьяконов тлумачить сукупність ціннісних орієнтацій як своєрідну вісь свідомості, що забезпечує стабільність особистості, спадковіть певного типу поведінки та діяльності, виражену в спрямованості її потреб та інтересів. Наслідком цього він вважає зумовленість мотивації дій та учинків особистості ціннісними орієнтаціями. Як зміст ціннісних орієнтацій особистості дослідник визначає світоглядні, моральні переконання та принципи поведінки і підкреслює залежність механізму дії і розвитку ціннісних орієнтацій від розв'язання конфліктів і суперечностей у мотиваційній сфері особистості. Свідченням зрілості особистості та індикатором міри її соціальності науковець вважає розвинутість ціннісних орієнтацій. Вибір ціннісної орієнтації дослідник порівнює з вибором суспільної позиції [13].

Доктор психологічних наук, академік І. Бех твердить, що духовно досконале внутрішнє наповнення світогляду може трансформуватись через вищі цінності, яких прагне особистість, які визначатимуть справжню якість духовного «Я». Науковець доводить, що метою виховання є процес привласнення особистістю вищих духовних цінностей; розглядає

рефлексію в контексті психологічних механізмів формування духовних цінностей: особистісна рефлексія пов'язується зі смисло-ціннісною самосвідомістю суб'єкта, з його «Я»-духовним. Психолог виділяє такі типи особистісної рефлексії:

- регулятивна (мета – свідоме регулювання перебігу психічних процесів);
- визначальна (мета – узагальнення і визнання того, що віддаляє суб'єкта від особистісної досконалості);
- синтезувальна (мета – зібрання сформованих духовних цінностей у цілісне «Я»-духовне);
- створювальна (мета – духовно-моральний розвиток і саморозвиток особистості як об'єктивація її самосвідомості).

Вичленовані типи рефлексії І. Бех розглядає у контексті вищих психологічних механізмів виховання духовних цінностей особистості. За припущенням науковця, в основі ґенези кожної духовної цінності лежать механізми свідомості та самосвідомості, які у процесуальному розгортанні діють як єдине ціле [5].

Отже, невсипуща увага до тлумачення категорії «цінність» у колі філософії, соціології та психології від часів античності до сьогодення свідчить про великий інтерес до аксіологічної проблематики та окреслює напрямки подальшого розвитку теорії цінностей, поглиблюючи та вдосконалюючи її. Розглянемо підходи до характеристики понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» в галузі педагогіки.

На думку Г. Ващенка, у княжий період існував ідеал людини, що відбивав переважно місцеві народні традиції, відображений у билинах Київського циклу. Науковець відмічає відбиття у них українських національних поглядів на людину, що розвивалась поза християнством. На прикладі героїв-богатирів (Ілля Муромець, Добриня Микитович, Олексій Попович, Чурило Пленкович) Г. Ващенко виокремлює моральний ідеал людини того чи іншого стану разом з негативними рисами (типовими для старовинного суспільства). Основними позитивними рисами богатиря як уособлення моральних цінностей дослідник вважає хоробрість, любов до Батьківщини, дружню відданість, широчінь натури, великий розмах духовних і фізичних сил, широку гостинність, близькість до природи і розуміння її мови [7].

У публікаціях педагога М. Горелікової увага акцентована на таких цінностях, як Краса, Істина, Абсолютне Добро, Свобода, Мудрість.

Дослідниця твердить: «Сверхзадача в искусстве – служение Высшей Красоте, и тем умножение общечеловеческой энергии культуры» [11, с.17]. Пізнання людини, на думку М. Горелікової, це пізнання її Божественності і предмет науки «об огнях человеческих, и суть ее – Красота… Живая Этика дает ключи: Любовь к Высшему и Беспредельность, подвиг и человеческое Братство, Красота и Соизмеримость» [11, с.21]

Більш детальна класифікація моральних цінностей наявна у роботі сучасних науковців О. Степанова, М. Фіцули. Зокрема, дослідники відносять до моральних цінностей вічні, громадянські, національні, сімейні та цінності особистого життя. Розкриваючи більш детально склад кожного з названих різновидів, вони наголошують на необмеженості сфери застосування та універсальності значення, загальнолюдському характері абсолютно вічних цінностей: добра, правди, любові, чесності, гідності, краси, мудрості, справедливості, віри, надії, сумлінності та ін. До складу національних цінностей дослідники відносять патріотизм, історичну пам'ять, почуття національної гідності, любов до рідної культури, мови, традицій, державну незалежність та ін. Громадські цінності, що стосуються прав і свобод людини, обов’язків перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії та поваги до закону, на думку педагогів, виражаються конкретно у культурі соціальних та політичних стосунків, пошані до закону, рівності можливостей та ін. Сімейні цінності охоплюють моральні основи життя сім’ї, стосунків поколінь, подружньої вірності, пам'ять про предків тощо [23].

Велику увагу ціннісним орієнтаціям педагога та вихованця приділяє у своїх працях Ш. Амонашвілі, чия діяльність присвячена впровадженню гуманістичної педагогіки у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл, шкіл естетичного виховання, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. Він пропонує узагальнений досвід пошуку правил для самовиховання вчителів у метафоричній і одночасно конкретизованій формі (як у своїх творах, так і під час особистих зустрічей з учителями). Так, провідними професійними ціннісними орієнтаціями для грузинського педагога-гуманіста є: широта свідомості на рівні Світу Небесного, розуміння Духовності, Творчість, обізнаність у світовому педагогічному досвіді, благородство і душевна щедрість, сердечність, сумління, усвідомлення Призначення, прагнення до Світла навчання, відповідальність, розуміння обов’язку, любов до дітей, терплячість, людяність, щирість, відданість своїй професії, Божественність,

натхненність, дисципліна Духу, досконалість. Доповнюючи виділені риси, Ш. Амонашвілі додає: вірність слову, доведення справи до кінця, сила волі, правдивість, любов до людства, корисність Батьківщині, безперервне навчання, свобода, повага до дитини, робота над власними недоліками, елегантність, почуття естетичного смаку, чистота, охайність, відсутність шкідливих звичок, любов до дітей, любов до дійсності, розширення навчання до меж життя, любов до життя і життя живим життям, бути Людиною, віра в Бога, чесність, працелюбність, активність, зразкова доброчинність, подання прикладу учням, володіння мистецтвом мовлення і мовчання, благочестя особистого і суспільного життя, мудрість [1].

Л. Данилова у своїй публікації наголошує на необхідності побудови педагогічного процесу на основі такої цінності, як свобода: «Свобода – це вища загальнолюдська цінність, і усвідомлення цього повинно сприяти такій побудові педагогічного процесу, яка на кожному етапі освіти підтверджує вічну заповідь: нізащо не принижувати гідності людини» [12, с.63].

На думку Л. Котлової, суспільство на кожному етапі свого розвитку створює специфічний набір і структуру цінностей, які фіксуються у філософській та етичній думці, у творах літератури й мистецтва, моральних та правових законах, системах нагород, заохочень і покарань, у традиціях, громадській думці тощо. Дослідниця вважає основними умовами становлення системи цінностей особистості включення її в діяльність та спілкування. У процесі соціалізації, яку автор визначає як вид взаємодії особистості із соціальним середовищем, людина узгоджує свої потреби згідно з соціальними нормами та цінностями, але вибірково ставиться до них, визначаючи свої особистісні пріоритети та ієрархію цінностей. Також Л. Котлова зауважує, що під час діяльності здійснюються процеси інтеріоризації (присвоєння) та екстеріоризації (відтворення) культурного досвіду суспільства [17].

Про невсипущу увагу до питання про ціннісні орієнтації сучасної української молоді свідчать виступи на Парламентських слуханнях Верховної Ради України, на яких Міністр молоді та спорту України І. Жданов у складі висвітлення питання про цінності сучасної молоді визначає найважливішими здоровий спосіб життя, сімейні цінності, національні переконання, громадянську активність [14].

На думку Д. Щепової, соціокультурна трансформація, яка зараз відбувається в Україні, актуалізує наукове дослідження ціннісних змін, які відбуваються як на рівні суспільства загалом, так і в його окремих

соціальних групах. Ціннісну динаміку дослідниця вважає не лише показником, але й потужним фактором політичних, економічних, моральних, соціокультурних та інших змін. Не менш суттєвим моментом, що зумовлює психологічну значущість системи цінностей, за твердженням Д. Щепової, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві в цілому та у кожної особистості. Згадані дослідницею факти особливо актуальні, коли йдеться про побудову концепцій освіти й виховання молодого покоління і, зокрема, про систему ціннісних орієнтацій як чинника, що детермінує процес становлення особистості молодого громадянина [25].

Г. Печерська у своїй дисертації приділяє велику увагу розмежуванню понять «педагогічні цінності» та «професійні ціннісні орієнтації» вчителя, які є важливими для нашого дослідження. На основі аналізу психолого-педагогічних поглядів вона визначає педагогічні цінності як цінності освіти, її цілі, принципи, норми, які регламентують педагогічну діяльність і виступають у якості пізнавально-дієвої системи та слугують сполучною ланкою між суспільним світоглядом у сфері освіти і діяльністю педагога. Відповідно, професійні цінності – це орієнтири, на основі котрих людина обирає, опановує і виконує свою професійну діяльність; віддзеркалення вимог суспільства і професії у аксіосфері особистості фахівця [21].

На основі узагальнення наукових досліджень Т. Скрябіна у своїй дисертації представляє ціннісні орієнтації як складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість особистості, визначає загальне ставлення людини до світу, до себе, надає сенсу та спрямованості особистісним позиціям, вчинкам, поведінці; виділяє у структурі ціннісних орієнтацій потреби, інтереси, установки, мотиви, цілі та ідеали; називає найхарактерніші ознаки ціннісних орієнтацій – постійну змінюваність, динамізм, внутрішню напруженість; розглядає зміст процесу формування ціннісних орієнтацій як «інтеріоризацію загальнокультурних цінностей та екстеріоризацію засвоєних цінностей у конкретній пізнавально-трудовій орієнтувальній діяльності студентів» [22, с.7].

У дисертації К. Гордєєвої професійні цінності витлумачено як діалектичну єдність соціальних, професійних і особистісних цінностей студента, що зумовлює процес навчання майбутніх фахівців. Дослідниця, аналізуючи варіанти пояснення дефініції «цінності» від античності до сьогодення, підкреслює, що у кінці ХХ ст. це поняття набуло якісно нового

значення, бо почало містити не лише метафізичний аспект чи винятково орієнтуватися на практику реального життя, а «інтроектувало як природу високої духовності та моралі, так і суспільно значиму основу» і може слугувати засобом соціалізації особистості [10, с.60].

Як чинник активізації самовиховання студентської молоді розглядає ціннісні орієнтації у своїй публікації А. Калініченко. Також у цій роботі проаналізовано вплив змін, що відбуваються в суспільстві, на вибір молодою людиною своєї рольової поведінки, описано три ціннісні системи: індивідуалістсько-конкурентську, групово-кооперативну, егалітарно-колективістську [16].

У результаті теоретичного аналізу філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних уявлень про підходи до характеристики змісту, сутності, структури, формування ціннісних орієнтацій у науковому просторі, а також враховуючи специфіку нашого дослідження, під поняттям «ціннісні орієнтації» розуміємо складне соціально-психологічне утворення, яке визначає спрямованість особистості та загальне ставлення людини до себе, до світу, є регулятором особистісних позицій, поведінки, вчинків [22].

Висновки. У цій статті ми детально проаналізували підходи до характеристики понять «цінності» та «ціннісні орієнтації», дослідили різні варіанти їх тлумачення у науковому просторі, що дало нам підстави зробити такі висновки.

На підходи до характеристики названих дефініцій у педагогіці суттєво вплинули філософські, соціологічні, психологічні концепції, які дали змогу більш вичерпно визначити їх у сучасній педагогічній науці.

У XX-XXI ст. відбулося уточнення тлумачення категорій «цінності» як однієї зі складових особистості, вектору її спрямованості. Важливість процесу дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів музики визначається гуманізацією та гуманітаризацією мистецької освіти, соціальним замовленням, акцентом на особистісно орієнтованому навчанні у процесі позашкільної музичної підготовки. У цьому контексті особливого значення набуває склад аксіосфери педагогів-музикантів та процес формування у майбутніх вчителів музики ціннісних орієнтацій, що гармонійно входять до складу педагогічної майстерності представників даної професії та дозволять на високому рівні здійснювати навчально-виховну діяльність.

Отже, розглядаючи питання ціннісних орієнтацій у наступній частині роботи, ми проаналізуємо формування ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів музики (студентів коледжів) як педагогічного феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. Чтобы дарить ребенку искорку знаний, Учителю нужно впитать море света. – Артемовск, 2009.- 96с.
2. Антонюк Р. І. Мовний аспект у формуванні національного світобачення та виховання особистості // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / кол. авт. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2001. – Вип. 30. – С. 98.
3. Афанасенко В. Філософія: підруч. для вищої школи / В. Г. Кремень, М. І. Горлач. – Х.: Прапор, 2004. – 735с.
4. Бакрадзе А. Т. Ідеал людяності і цінності людського життя // Філософська думка. – 1989. - №2. – С.17-23.
5. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України (програмно-виховний контекст) / І. Д. Бех, Л. І. Чорна. – К.: Ін-т проблем виховання НАПН України, 2014. – 48с.
6. Зарудний Є. О. Філософія. – К.: Либідь, 2007.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191с.
8. Великие мысли великих людей: антология афоризма: в 3-х томах. Том 2: от Средневековья до Просвещения / сост. И. И. Комарова, А. П. Кондрашов. – М.: Рипол класик, 2004. – 704с.
9. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536с.
10. Гордєєва К. С. Формування професійних цінностей майбутніх соціальних педагогів у професійній підготовці: дис. …канд. пед. наук: 13.00.05 / ДВНЗ «ДДПУ». – Слов'янськ, 2015. – 180с.
11. Гореликова М. В. Энергия Красоты в пространстве школы // Педагогика XXI века: материалы педагогического вестника № 7. – Донецк: Орифламма, 2004. – С.13-21.
12. Данилова Л. В. Формувати особистість нового типу // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 2000. – Вип. 3. – С.59.
13. Дьяконов І. В. Зміст поняття «ціннісна орієнтація» // Мультиверсум: філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2004. – Вип. 43. – С.62.

14. Жданов І. О. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді / Виступ Міністра молоді та спорту України на Парламентських слуханнях Верховної Ради України про становище молоді в Україні «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді». 02.11.2016. – К.: ММСУ, 2016. – 13с.
15. Зарудний Є. О. Філософія. – К.: Либідь, 2007.
16. Калініченко А. Роль ціннісних орієнтацій у вихованні студентської молоді // Вісник Львівського університету. – Львів, 2006. – Вип. 21. – Ч.1. – С.175-181.
17. Котлова Л. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій // Освіта регіону. – Житомир, 2008. – С.36.
18. Крутецький В. А., Балбасова Є. Г. Педагогічні здібності, їх структура, діагностика, умови формування та розвитку. – М.: Прометей, 1991. – С.10-22.
19. Леонтьев Д. А. Человек и мир: логика жизненных отношений // Логика, психология и семіотика: аспекты взаимодействия. – К.: Вища школа, 1990. – С.47-58.
20. Мацько Л. І. Українська мова: формування національної свідомості // Педагогіка і психологія. – К.: Педагогічна думка, 1996. – Вип. 1. – С.67.
21. Печерська Г. О. Діагностика та корекція професійних ціннісних орієнтацій учителів у закладах післядипломної педагогічної освіти: дис….канд. психолог. наук: 19.00.07 / Г. О.Печерська. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 203с.
22. Скрябіна Т. О. Формування ціннісних орієнтацій студентів вищих медичних навчальних закладів у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: автореф. ...дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка». – Луганськ, 2010. – 20с.
23. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 520с.
24. Філософія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ кол. авт.; за ред. Л. В. Губерського. – Х.: Фоліо, 2013. – 510с.
25. Щепова Д. Р. Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. - № 2. – С.181-184.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017

МАГДА Полина

аспирант, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», преподаватель педагогики и психологии Бахмутского колледжа искусств имени Ивана Карабица,

улица Лермонтова, 12, г. Бахмут, 84500, Украина

E-mail: polinamagda@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЙ «ЦЕННОСТИ» И «ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ» В НАУЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Резюме. В этой статье приводится обзор трактовок категорий «ценности» и «ценностные ориентации» в философских, социологических, психологических, педагогических научных работах. Автором предоставлена характеристика названных понятий в контексте цели и заданий исследования «Формирование ценностных ориентаций будущих учителей музыки в процессе изучения предметов социально-гуманитарного цикла». Материал статьи является частью раздела «Теоретические основы исследования проблемы формирования ценностных ориентаций у будущих учителей музыки» диссертации автора и создает предпосылки для дальнейшего исследования формирования ценностных ориентаций учителей музыки как педагогического феномена.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, иерархия ценностей, аксиология, учителя музыки, структура личности, моральные и духовные ценности.

MAGDA Polina

Graduate Student, Donbas State Pedagogical University, The teacher of Pedagogy and Psychology in Bakhmut College of Arts,

Lermontov Street, 12, Bakhmut, 84500, Ukraine,

E-mail: polinamagda@ukr.net

CHARACTERIZATION OF CONCEPTS «VALUES» END «VALUE ORIENTATIONS» IN THE SCIENTIFIC SPACE

Summary. In this article the author deals with theoretical aspects of the formation of axiological values in prospective art school teachers, shows scroll of scientific and methodological sources, including philosophical, sociological, pedagogical and psychological spheres. The author gives detailed characteristic of concepts «values» and «value orientations» in the context of the research «Formation of axiological values in prospective Art School teachers in the process of studying socio-economic subjects». Article Material is the basis for

next research the formation of valuable orientations of the future music teachers as a pedagogical phenomenon.

Key words: values, value orientations, hierarchy of values, axiology, music teachers, personality structure, spiritual and moral values.

Abstract. At present military Ukraine the actual problem is the formation of value orientations of young people, especially - in the future music teachers that form the aesthetic consciousness of Ukrainians.

Interpretation of values and value orientations is in the range of philosophical, sociological, psychological and pedagogical sciences. In recent years, his scientific works to this topic pay attention to the following researchers: L. Kopanyshyn, N. Karaulna, N. Korepanova, V. Aleksyeyeva, T. Artemonova, O. Dontsov, A. Ivaschenko, O. Martynyuyuk, L. Melnyk, T. Popova, I. Surina, M. Shymkevych, V. Havrylyuk, N. Trykoz, N. Holovatyy, T. Zaslavska, V. Vasyutynskyy, A. Voznyak, V. Kozlov, L. Mitina, T. Butkivska, E. Faustova, N. Chernysh, N. Antonova and others.

The purpose of this article is the description and analysis of the concepts of "value" and "value orientation" in the scientific interpretation of space and isolation which reproduces the logic of scientific research of the author.

According to many researchers, value orientations Ukrainian mentality reflects features (cardio-centered, antheizm, patriotism, and understanding of language as a value). In planetary philosophy as the most important values are considered freedom, creativity, experience the truth flow phenomena community of nations, love and donation, avoiding violence. Values considered in psychological concepts as a part of orientation of the individual and depending on the type of orientation (personal, business or collectivist), the leading type of accentuation, social type of personality classification of motives; regarded as inherent activity of regulators; set of value orientations considered as the axis of consciousness. The set of values extracted from oral folk traditions (epic cycle of Kiev) represent courage, love to country, friendly commitment, breadth of nature, large scale spiritual and physical strength, broad hospitality, closeness to nature and understand its language. The teacher’s writings are presented different options for classification values, but the most common is the absolute division, national, community, family values and personal life. Particularly they delineated in the scientific literature the terms "professional values" and "professional value orientation of teachers."

As a result, the theoretical analysis of philosophical, sociological, psychological, pedagogical ideas about approaches to the characterization of the content, nature, structure, formation of value orientations in the scientific area, and given the specificity of our study, the concept of "value orientation" means a complex socio-psychological entity that determines the orientation of the

individual and the common man's relationship to himself, to the world, is a regulator of personal items, behavior, actions.

The importance of the research process value orientations of future music teachers is determined by humanitarization and humane of artistic education, social order, an emphasis on personally oriented education in the extracurricular musical trainings. Further direction of our work is the study of the formation of value orientations of the future teachers of music as a pedagogical phenomenon.

REFERENCES

1. Amonashvyly, Sh. A. (2009). Chtoby darit rebenku iskorku znanyi, Uchyteliu nuzhno vpitat more sveta [To give a child a sparkle of knowledge, the Teacher should to learn the sea of light]. – Artemovsk: LGP [in Russian].
2. Antoniuk, R. I. (2001). Movnyi aspect u formuvanni natsionalnoho svitobachennia ta vykhovannia osobystosti [Linguistic aspect in the formation of a national attitude and personality education] - Novi tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. zb. – K.: Nauk.-metod. tsentr vyshchoi osvity. – Issue. 30 [in Ukrainian].
3. Afanasenko, V. (2004). Filosofiia: pidruch. dlia vyshchoi shkoly [Philosophy: textbook for high school] – Kh.: Prapor [in Ukrainian].
4. Bakradze, A. T. (1989). Ideal liudianosti i tsinnosti liudskoho zhyttia [The ideal of humanity and the value of human life] - Filosofska dumka, 2, 17-23 [in Ukrainian].
5. Bekh, I. D. & Chorna, L. I. (2014). Natsionalna ideia v stanovlenni hromadianyna-patriota Ukrainy (prohramno-vykhovnyi kontekst) [The national idea in establishing of citizen-patriot of Ukraine (software and educational context)]. – K.: In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
6. Zarudnyi, Ye. O. (2007). Filosofiia [Philosophy] – K.: Lybid [in Ukrainian].
7. Vaschenko, G. (1994). Vykhovnyi ideal [Educational ideal]. – Poltava: red. gazety «Poltavskyi visnyk» [in Ukrainian].
8. Komarova, Y.Y. & Kondrashov, A.P. (2004). Velikie mysli velikikh liudei: antolohyia aforyzma [Great thoughts of great people: Anthology aphorism]. Vol. 2: ot Srednevekovia do Prosveshchenyia. – M.: Rypol klasyk [in Russian].
9. Vyhotskyi, L. S. (1999). Pedahohicheskaia psikholohyia [The Pedagogical Psychology] – M.: Pedahohika-Press [in Russian].

10. Hordieieva, K. S. (2015). Formuvannia profesiinykh tsinnostei maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u profesiinii pidhotovtsi [The formation of professional values of future social workers in training]. *Candidate's thesis*. Sloviansk: DSPU [in Ukrainian].
11. Horelykova, M. V. (2004). Enerhyia Krasoty v prostranstve shkoly [The Energy of Beauty in school space] - Pedahohika XXI veka: materialy pedahohicheskoho vestnyka, 7, 13-21 – Donetsk: Oryflamma [in Russian].
12. Danylova, L. V. (2000). Formuvaty osobystist novoho typu [To form the identity of a new type]. - Pedahohika i psykholohiia, 3, 59-63 [in Ukrainian].
13. Diakonov, I. V. (2004). Zmist poniattia «tsinnisna oriientatsiia» [The meaning of "value orientation"]. - Multyversum: filosofskyi almanakh, 43, 62-69 [in Ukrainian].
14. Zhdanov, I. O. (2016). Tsinnisni oriientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi / Vystup Ministra molodi ta sportu Ukrainy na Parlamentskykh slukhanniakh Verkhovnoi Rady Ukrainy pro stanovyshche molodi v Ukraini «Tsinnisni oriientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi» [Values of modern Ukrainian youth / Speech by Minister of Youth and Sports of Ukraine at the hearings of the Parliament of Verhovna Rada of Ukraine on the situation of youth in Ukraine "Values of modern Ukrainian youth"]. – K.: MMSU [in Ukrainian].
15. Zarudnyi, Ye. O. (2007). Filosofiia [Philosophy]. – K.: Lybid [in Ukrainian].
16. Kalinichenko, A. (2006). Rol tsinnisnykh oriientatsii u vykhovanni studentskoi molodi [The role of value orientations in the education of students]. - Visnyk Lvivskoho universytetu, 21, 175-181 [in Ukrainian].
17. Kotlova, L. (2008). Tsinnisni oriientatsii osobystosti v umovakh suspilnykh transformatsii [Values of the individual in terms of social transformations]. - Osvita rehionu. – Zhytomyr, 2008 [in Ukrainian].
18. Krutetskyi, V. A. & Balbasova Ye. H. (1991). Pedahohichni zdibnosti, yikh struktura, diahnostyka, umovy formuvannia ta rozvytku [The pedagogical skills, their structure, diagnostics, conditions of formation and development] – M.: Prometei, 1991 [in Ukrainian].
19. Leontev, D. A. (1990). Chelovek y myr: lohyka zhyznennыkh otnoshenyi [Man and peace: logic of livelong relations]. – K.: Vyshcha shkola [in Russian].

20. Matsko, L. I. (1996). Ukrainska mova: formuvannia natsionalnoi svidomosti [The Ukrainian language: formation of national consciousness]. - Pedahohika i psykholohiia, 1, 67-72 [in Ukrainian].
21. Pecherska, H. O. (2013). Diahnostyka ta korektsiia profesiinykh tsinnisnykh oriientatsii uchyteliv u zakladakh pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Diagnosis and correction of professional value orientations of teachers in institutions of postgraduate education]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].
22. Skriabina, T. O. (2010). Formuvannia tsinnisnykh oriientatsii studentiv vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladiv u protsesi vyvchennia dystsyplin sotsialno-humanitarnoho tsyklu [Formation of value orientations of students in higher medical education institutions in the study of subjects of social and humanities cycle]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk: LNU im. T. Shevchenka [in Ukrainian].
23. Stepanov, O. M. & Fitsula, M. M. (2005). Osnovy psykholohii i pedahohiky: navchalnyi posibnyk [Psychology and pedagogy: a tutorial]. – K.: Akademvydav [in Ukrainian].
24. Huberskyi, L. V. (2013). Filosofiia: Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Philosophy: Textbook for university students]. – Kh.: Folio [in Ukrainian].
25. Shchepova, D. R. (2010). Tsinnisni oriientatsii suchasnoho ukrainskoho studentstva [Value orientations of modern Ukrainian students]. - Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, 2, 181-184 [in Ukrainian].

(переклала англійською викладач іноземної мови Бахмутського коледжу мистецтв імені Івана Карабиця, спеціаліст другої кваліфікаційної категорії Т. Вороненкова)

УДК 378.681.3.013(045)

НЕДОСЄКОВА Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки та психології (Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут)

вул. Носакова, 9а, м. Бахмут, Донецька обл., Україна

E-mail: nnppiuipa@ukr.net

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГРИ «КУХМІСТЕР» З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА»

Анотація. У статті розглянуто методику створення електронної інтелектуальної гри «Кухмістер» з дисципліни «Технологія виробів та організація підприємств ресторанного господарства», метою якої є реалізація: системного, комплексного, діяльнісного підходів до навчання, евристичного та проблемного навчання, що уможливлює найбільш ефективно використати переваги різних напрямків процесу навчання під час формування досвіду професійної діяльності майбутніх фахівців на лекційних, лабораторних заняттях та в процесі самостійної роботи; дотримання принципів педагогіки співпраці, зокрема застосування викладачем діалогу – студент-студент, викладач-студент; використання комунікативних форм навчання на практичних, лабораторних заняттях із застосуванням ІКТ.

Ключові слова: інтелектуальна гра, електронна гра, навчальні ігри, комп'ютер, мультимедійний проектор, лекції, лабораторні заняття, самостійна робота, інтелектуально-творчі здібності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед пріоритетних завдань вищої школи, що зазначаються у концепції професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, відмічається важливість створення умов для розвитку конкурентоспроможної особистості, необхідність оновлення структури і змісту освіти, розвитку фундаментальності та практичної спрямованості освітніх програм, формування системи безперервної освіти на основі компетентнісного підходу. Орієнтуючись на виконання таких завдань, сучасна інженерно-педагогічна освіта має бути спрямованою на

© Недосєкова Н., 2017

формування і розвиток у майбутніх фахівців певних знань і вмінь, що у подальшому сприяють розвитку здатностей компетентного фахівця.

Реалізація такого підходу, на нашу думку, можлива за умов впровадження у навчальний процес майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю ігрових технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Гра як філософсько-культурологічний феномен, засіб взаємодії людини зі світом розглядалася у працях Арістотеля, Платона, Ж-Ж. Руссо, Я. А. Коменського, Ф. Шиллера, Г. Гегеля, Г. Сковороди. Велике значення грі приділяли А. Макаренко, В.Сухомлинський.

Серед сучасних вчених слід визначити дослідження І. Іванова, С. Шмакова, П. Щербаня, Д. Ельконіна, І. Зязюка, П. Підкасистого, Г. Селевка. Так, мережні комп'ютерні ігри розглянуті в роботах О. Корольової [1], А. Могилєва [2], Г. Можаєвої [3] та ін.

Але поза увагою дослідників залишилося застосування інтелектуальних комп’ютерних ігор під час вивчення дисциплін харчового профілю.

Мета статті – показати методику розробки і впровадження у навчальних процес майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю електронної інтелектуальної гри з дисципліни «*Технологія виробів та організація підприємств ресторанного господарства»* та обґрунтувати ефективність її використання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Електронна інтелектуальна гра «Кухмістер» створена нами в програмі *Microsoft PowerPoint*, тому вона легка у користуванні і не вимагає установки на комп’ютер.

Розроблена нами гра має зручний інтерфейс, гіпертекстові вказівки. Щоб почати гру потрібно перейти у режим показу слайдів за допомогою клавіші F5. На екрані висвітлюється назва гри (рис.1а). Перейшовши на наступний слайд, на ньому ми бачимо найменування розділів дисципліни «Технологія виробів та організація підприємств ресторанного господарства» (рис.1б).

а) б)

Рис. 1. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

За допомогою гіпертексту ми можемо зайти на будь-який розділ одразу. При виборі розділу з'являється слайд з питанням. У верхній частині слайду назва теми, посередині – питання, в лівому нижньому кутку гіпертекст для виходу у головне меню, у правому нижньому кутку - гіпертекст для переходу до наступного питання. Для отримання правильної відповіді на екрані потрібно зробити щиглик лівою кнопкою миші на вільному місці (рис. 2а).

Щоб перейти до наступного розділу потрібно відповісти на всі питання попереднього або за допомогою гіпертексту перейти у головне меню та обрати будь-який потрібний розділ.

В розробленій нами інтелектуальній електронній грі в головному меню існують не тільки назви розділів дисципліни, а також є розділ «Цікаві запитання». Цей розділ містить запитання з історії виникнення овочів (рис. 2б), фруктів, м'яса, риби, виникнення їх назв (рис. 3а), різних страв та їх найменувань (рис. 3б) тощо. Ці питання не входять до програми вивчення дисципліни, але є дуже пізнавальними та культурно значимі.

озглянемо методику впровадження у навчальних процес майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю інтелектуальної комп'ютерної гри «Кухмістер», враховуючи передбачені навчальним планом види занять.

Лекція, що відповідає сучасним дидактичним і виховним цілям, повинна формувати інтерес і прагнення до навчання, наблизити навчальний процес до умов професійної діяльності, сприяти обмінові знаннями, досвідом і почуттями.

Лабораторні заняття з дисципліни «Технологія виробів та організація підприємств ресторанного господарства» формують у студентів харчової спеціалізації базові навички обробки овочів, риби, м'яса, птиці та

виготовлення напівфабрикатів з них. Тому дуже важливо, щоб студенти якісно засвоїли матеріал.

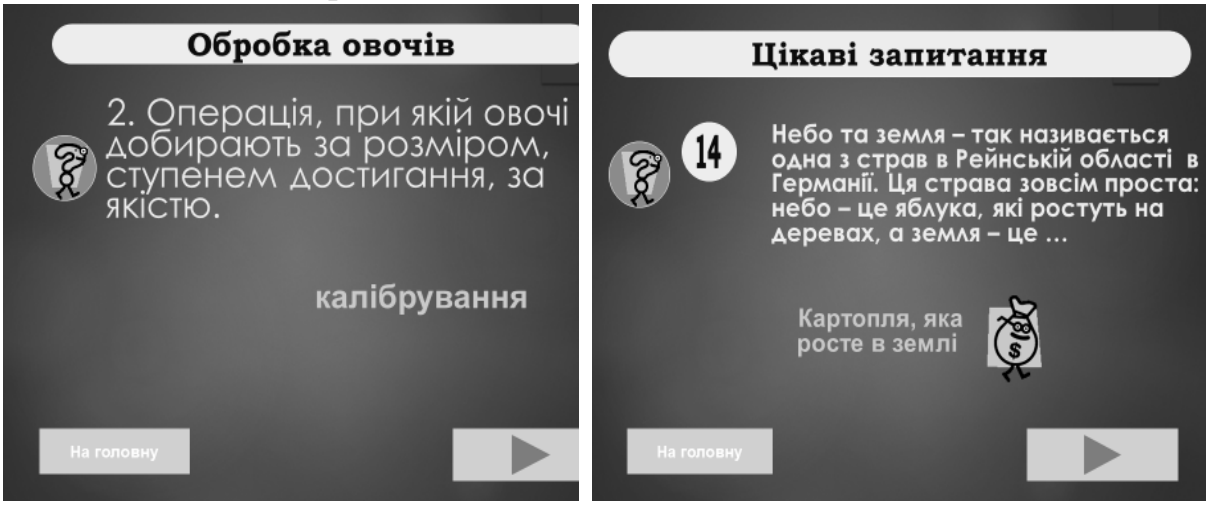

а) б)

Рис. 2. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

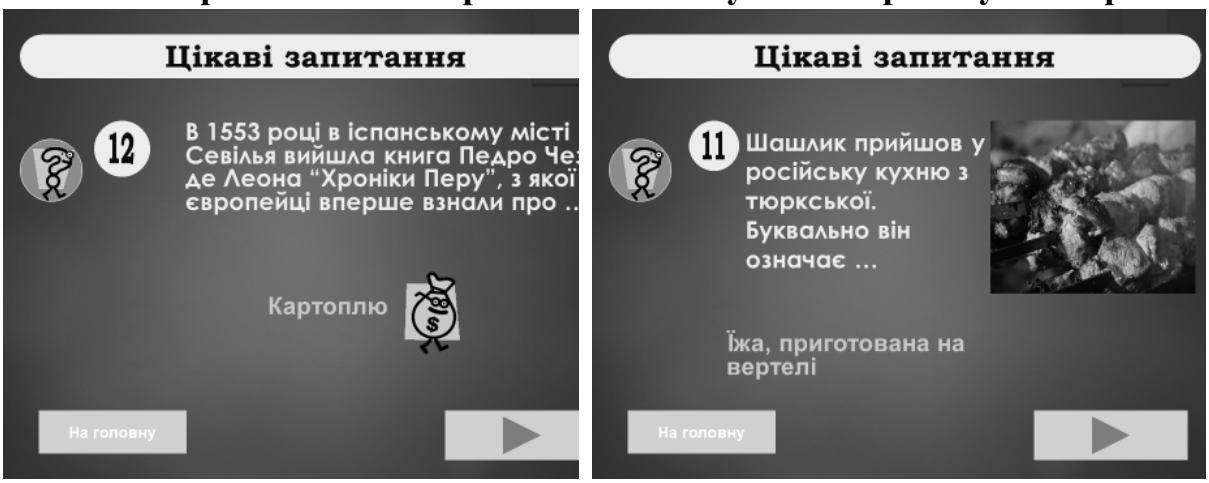

а) б)

Рис. 3. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

У зв'язку з цим від педагогів вимагається творче ставлення до лекцій та лабораторних занять. Допомогти вирішити цю проблему може розроблена нами електронна інтелектуальна гра «Кухмістер», яку можна застосувати на різних етапах проведення лекції та лабораторних занять. Розглянемо приклади.

Ситуація 1. Для мотивації студентів до вивчення даної теми викладач використовуючи електронну інтелектуальну гру може застосувати такий прийом:

Викладач: Сьогодні ми розпочинаємо нову тему «Обробка овочів» (викладач за допомогою мультимедійного проектора або комп'ютера показує слайд (рис. 4а)).

Викладач: Впродовж сьогоднішньої лекції ми визначимо технологічні операції обробки овочів, що включають в себе такі визначення:

- сортування (викладач демонструє визначення терміну «сортування» за допомогою електронної гри (рис. 5а));
- калібрування (викладач демонструє визначення терміну «калібрування» за допомогою електронної гри (рис. 5б));
- миття (викладач демонструє визначення терміну «миття» за допомогою електронної гри (рис. 4б))
- та інші питання.

Викладач: Питання, які ви щойно побачили будуть в тестах.

Таким чином, викладач привертає увагу студентів до теми, що буде вивчатися на цій лекції, стимулює запам’ятовування нового матеріалу студентами.

Ситуація 2. Для актуалізації базових знань викладач може застосувати інтелектуальну гру після організаційного моменту, повідомлення теми та мети заняття таким чином:

За допомогою мультимедійного проектора або комп’ютера викладач демонструє студентам гру, попередньо обравши тему минулого заняття.

Студенти повинні відповідати на питання. Таким чином викладач проводе опитування, за допомогою якого студенти, навіть ті, що не повторювали минулу лекцію вдома, згадують матеріал.

а) б)

Рис. 4. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

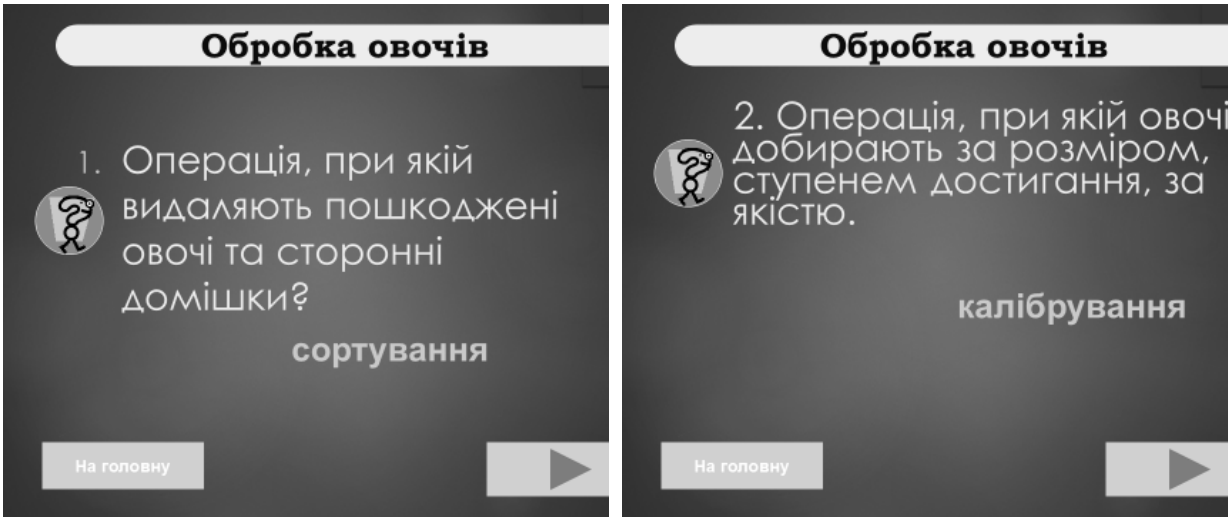

а) б)

Рис. 5. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

Ситуація 3. Для активізації пізнавальної, інтелектуальної та творчої діяльності студентів викладач може застосувати такий прийом:

На початку лекції після актуалізації знань викладач за допомогою комп'ютера або мультимедійного проектора включає гру на новій темі.

Викладач: Перед вами запитання. Спробуйте відповісти на нього (викладач демонструє слайд (рис. 6а)).

Студент 1: Річна.

Викладач: Так, але як називають воду в річках?

Студент 3: Прісна.

Викладач: Отже риба, що живе в річках …?

Студент 1: Прісноводна.

Студент 2: Річкова.

Викладач: Так, але є ще два види риби (викладач демонструє правильну відповідь (рис. 6б):

а) б)

Рис. 6. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

Таким чином, викладач демонструє декілька питань. Студенти намагаються на них відповісти, обговорюють можливі варіанти разом із викладачем, який може наштовхувати їх на правильну відповідь підказками (додаткові питання, порівняння та ін.).

Ситуація 4. Для закріплення матеріалу на лекції або підготовки студентів до виконання лабораторної роботи викладач може застосувати такий прийом:

Студенти розбиваються на групи по 4-5 чоловік, утворюючи команди. Викладач обирає тему та влаштовує змагання: яка команда швидше надасть відповідь на питання.

Викладач демонструє слайд та пропонує відповісти на питання (рис.7а):

Команди намагаються відповісти:

Команда 1: Соломка.

Команда 2: Брусочки.

Команда 3: Брусочки.

Викладач: Правильна відповідь «брусочки» (викладач демонструє правильну відповідь (рис.7б):

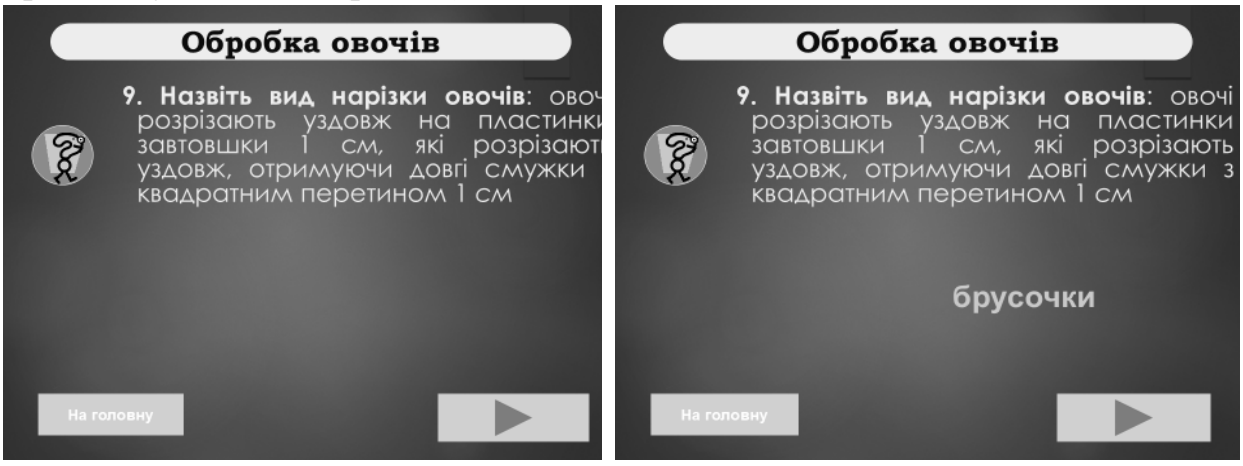

а) б)

Рис. 7. Фрагменти електронної інтелектуальної гри «Кухмістер»

Викладач: правильну відповідь надали команди 1 і 2, але першою була команда 3, тому ця команда отримує 5 балів.

Наприкінці гри викладач підраховує суму балів та оголошує команду-переможця. На лабораторному занятті така гра може бути «допуском» до виконання лабораторної роботи.

В такий спосіб студенти добре запам’ятають новий матеріал.

За сучасного стану освіти в Україні існує тенденція збільшення годин самостійної роботи студентів. Тому важливим завданням для викладачів стає допомога студентам в якісному засвоєнні поза аудиторного матеріалу. Для цього ми пропонуємо застосовувати створену нами електронну інтелектуальну гру «Кухмістер». Розглянемо приклади.

Ситуація 1. Для вивчення студентами теми, що віднесена до самостійної роботи, викладач задає домашнє завдання: за допомогою електронної інтелектуальної гри «Кухмістер» самостійно розглянути тему «Обробка риби» (викладач демонструє відповідний розділ електронної гри). На наступному занятті буде тестове опитування за вивченою вами вдома темою.

Завдяки тому, що матеріал структурований та містить тільки загальні поняття студентам буде легше вивчити та засвоїти тему, віднесену до самостійної роботи.

Ситуація 2. Викладач пропонує домашнє завдання: скласти по 10 запитань до теми «Обробка м'яса», але таких, яких немає в електронній інтелектуальній грі «Кухмістер» в розділі «Обробка м'яса».

Виконуючи це завдання студенти повторюють та краще запам'ятовують матеріал, який міститься в електронній інтелектуальній грі «Кухмістер», поглиблюють свої знання за рахунок вивчення додаткової літератури, розвивають свої творчі та інтелектуальні здібності.

Ситуація 3. Застосувавши ситуацію 2 в навчальному процесі викладач на наступному уроці влаштовує обговорення питань, які склали студенти. Внаслідок обговорення студенти знаходять багато нової інформації, яка не увійшла до їхніх запитань. Таким чином, підвищується рівень засвоєння матеріалу, розвиваються вміння роботи з літературою та відстоювання власних думок.

Експериментальна перевірка ефективності застосування електронної інтелектуальної гри «Кухмістер» з дисципліни «Технологія виробів та організація підприємств ресторанного господарства» здійснювалась на базі Української інженерно-педагогічної академії.

Проведений педагогічний експеримент підтвердив дидактичну ефективність застосування електронної гри «Кухмістер», а також обгрунтованість педагогічних умов її застосування в процесі вивчення харчових дисциплін.

Рис. 8. Діаграма ефективності впровадження електронної комп'ютерної гри «Кухмістер»

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження підтвердило, що електронна гра суттєво впливає на формування позитивної динаміки мотиваційних процесів у студентів, на підвищення якості знань, розвиток інтелектуально-творчих здібностей.

Одержані результати дають можливість вважати, що робота з електронною інтелектуальною грою сприяє організації продуктивної самостійної діяльності студентів та розвитку в них навичок творчої роботи, що сприяє формуванню в них готовності до майбутньої професійної діяльності.

Серед подальших розвідок проводиться робота у створенні електронних підручників з дисциплін харчового профілю та розробка методики їх впровадження у навчальний процес майбутніх фахівців харчової спеціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Королева О.К., Широков А.Г. Из опыта разработки обучающих программ по курсу истории для средней школы // Опыт компьютеризации исторического образования в странах СНГ //

Материалы XI Международной конференции "Применение новых технологий в образовании". Троицк, 2000. – С.171-174.
2. Могилев А.В. Воронежские страницы в Рунете // Компьютер в школе. 2000. - N 5 (19). – С.8-9.
3. Можаева Г.В. Проектная деятельность в системе дистанционного образования // Теоретико-методологические проблемы исторического познания. Материалы к международной научной конференции. Т.2., 2000. – С.114-117.

Стаття надійшла до редакції: 23.08.2017

НЕДОСЕКОВА Наталия
кандидат педагогических наук, доцент кафедры инженерной педагогики и психологии (Учебно-научный профессионально-педагогический институт Украинской инженерно-педагогической академии (г. Бахмут)
ул. Носакова, 9а, г. Бахмут, Донецкая обл., Украина
E - mail: nnppiuipa@ukr.net

МЕТОДИКА РАЗРАБОТКИ ЭЛЕКТРОННОЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ИГРЫ "КУХМИСТЕР" С ДИСЦИПЛИНЫ "ТЕХНОЛОГИЯ ИЗДЕЛИЙ И ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА"

Аннотация. В статье рассмотрена методика создания электронной интеллектуальной игры "Кухмистер" по дисциплине "Технология изделий и организация предприятий ресторанного хозяйства". Внедрение этой игры способствует реализации системного, комплексного, деятельного подходов к обучению, эвристического и проблемного обучения, что позволяет наиболее эффективно использовать преимущества разных направлений процесса обучения во время формирования опыта профессиональной деятельности будущих специалистов на лекционных, лабораторных занятиях и в процессе самостоятельной работы. Таким образом реализуется принцип педагогики сотрудничества, в частности применение преподавателем диалога – студент-студент, преподаватель-студент; использование коммуникативных форм обучения на практических, лабораторных занятиях с применением ІКТ.

Ключевые слова: интеллектуальная игра, электронная игра, учебные игры, компьютер, мультимедийный проектор, лекции, лабораторные занятия, самостоятельная работа, интеллектуально-творческие способности.

NEDOSIEKOVA Nataliya
Candidate of pedagogical sciences, associate professor of department of engineering pedagogy and psychology

THE METHOD OF DEVELOPING THE ELECTRONIC INTELLECTUAL GAME "KUHMISTER" FROM DISCIPLINE "TECHNOLOGY OF PRODUCTS AND ORGANIZATION OF ENTERPRISES OF RESTAURANT SERVICES"

Summary. In the article the technique of creation of electronic intellectual game "Kuhmister" on discipline "Technology of products and the organization of the enterprises of restaurant economy" is considered. The implementation of this game contributes to the implementation of systematic, integrated, active approaches to learning, heuristic and problem-based learning, which allows the most effective use of the advantages of different directions of the learning process during the formation of professional experience of future specialists in lecture, laboratory classes and in the process of independent work. Thus, the principle of pedagogy of cooperation is implemented, in particular, the use of dialogue by the teacher - student-student, teacher-student; use of communicative forms of instruction in practical, laboratory classes using ICT.

Key words: intellectual game, electronic game, educational games, computer, multimedia projector, lectures, laboratory classes, independent work, intellectual and creative abilities.

Abstract. The game is a type of activity in the conditions of the situation, aimed at recreating and assimilating social experience, which consists of improves self-management behavior. An intellectual game is an individual or (more often) collective exercise of tasks requiring the use of productive thinking for the recognition of visual and social reality in a limited time and involves competition. Any educational game includes three main stages: the preparatory stage, the stage of the game, the stage of generalization, the analysis of the results. The intellectual game “Kuhmyster” created by us in Microsoft PowerPoint, so it is easy to use and does not require installation on a computer.

The game we have developed has a user-friendly interface, hypertext guidance. To start the game, you must switch to the slide show using the F5 key. The game name is highlighted on the screen. Going to the next slide, on it we see the title of the sections of the course "Production Training". With Hypertext, we can go to any section at once. When selecting a section, a slide with the question appears. In the upper part of the slide, the name of the topic, in the middle - the question, in the lower left corner of the hypertext to exit the main

menu, in the lower right corner - hypertext to move to the next question. To get the right answer on the screen, you need to make a left click on a free space. To go to the next section you must answer all the questions of the previous one or use hypertext to go to the main menu and select any desired section.

In the intellectual electronic game developed by us in the main menu there are not only the names of discipline sections, but also there is a section "Interesting questions". This section contains questions about the history of the emergence of vegetables, fruits, meat, fish, the emergence of their names, the emergence of various dishes and their names, etc. These issues are not part of the curriculum but are very cognitive and culturally relevant. Electronic intellectual game "Kuhmyster" can be used at different stages of lecturing and laboratory classes.

By using the electronic intellectual game "Kuhmyster" during lectures and laboratory classes, the teacher increases the efficiency of teaching, activates cognitive activity of students, develops intellectual and creative abilities in them, attracts knowledge, studies this discipline, increases the level of assimilation of the material. In the course of the game, students learn to collectively discuss the problem, propose their own ways of solving the problem, and insist on defending their decisions in a difficult dispute. The obtained results make it possible to assume that work with the electronic intellectual game facilitates the organization of productive independent activity of students and the development of skills in creative work in them.

REFERENCES

1. Koroleva O.K., Shirokov A.G. Iz opita razrabotki obychaushih programm po kyrsy istorii dlya srednei shkoli // Opit komputerizacii istoricheskogo obrazovaniya v stranah SNG // Materiali XI Mejdynarodnoi konferencii "Primenenie novih tehnologii v obrazovanii". Troick, 2000. – S.171-174.
2. Mogilev A.V. Voronejskie stranici v Rynete // Komputer v shkole. 2000. - N 5 (19). – S.8-9.
3. Mojaeva G.V. Proektnaya deyatelnost v sisteme distancionnogo obrazovaniya // Teoretiko-metodologicheskie problemi istoricheskogo poznaniya. Materiali k mejdynarodnoi naychnoi konferencii. T.2., 2000. – S.114-117.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 378.371.13- 043.5

ФАТАЛЬЧУК Сергій

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

ПОЛЯЦЬКО Тетяна

магістрант кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Україна, 84116

E-mail: lynafarm01@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Анотація. На сучасному етапі формування творчої особистості набуває особливого значення в умовах соціально-економічних трансформацій. Саме тому стратегічним завданням реформування освіти в Україні є всебічний розвиток особистості, розкриття і реалізація її творчого і духовного потенціалу у різних видах діяльності.

Сучасні соціокультурні тенденції зумовлюють необхідність у розвитку творчого потенціалу дитини. Розвиваючи свої здібності під час навчання, дитина зберігає творчий характер ставлення до будь-якої справи, що в умовах суспільстві є вкрай необхідним. Саме тому майбутній вчитель повинен створити сприятливі умови для розвитку творчих здібностей кожного учня, а також – прагнути до постійного самовдосконалення. У процесі професійної підготовки у студента повинна сформуватися готовність до розвитку творчих професійний здібностей.

У запропонованій статті автором доводиться необхідність у формуванні творчої педагогічної діяльності у нового покоління майбутніх вчителів. Уточнено співвідношення термінів «педагогічна майстерність», «творча педагогічна діяльність». Досліджено основні наукові підходи до формування творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Розглянуто теоретичні засади дослідження феномену творчої педагогічної діяльності, що розкривають її сутність як вершини професійної майстерності вчителя. Визначено значення творчої педагогічної діяльності педагога у сучасному освітянському процесі.

© Фатальчук С., Поляцько Т., 2017

Ключові слова: акмеологія, аксіологія, вчитель, кваліологія, креатологія, педагогічна майстерність, педагогічна творчість, творча педагогічна діяльність, професійна діяльність, творчість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні геополітичні тенденції та розширені горизонти для науковців зумовлюють ще більш динамічні зміни в світовому освітньому просторі. Залучення України до глобальних цивілізаційний процесів сприяють поширенню гуманізму, свободи вибору, національної гідності, супроводжуються дефініціям нових стратегічних і тактичних орієнтирів у галузі підготовки фахівців. Національна система освіти щодо розвитку науки визначається оновленням її сутності та форм організації навчально-виховного процесу, органічним поєднання педагогічної та психологічної науки, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового наукових просторів.

Проблема підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності на рівні формування і вияву творчої педагогічної майстерності у сфері навчання й виховання підростаючого покоління є важливим завданням для педагогічного ВНЗ. Державна програма «Вчитель» передбачає оптимізації кадрового забезпечення навчальних закладів на основі модернізації системи підготовки педагогічних працівників [5]. Саме в цьому руслі реформується державна політика України у сфері освіти: у 2017 р. оновлено законодавче поле освітянської галузі, доповнено нормативно-правову базу розвитку національної системи освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті [8, с. 331].

Створена система професійної підготовки сучасного вчителя є унікальною і доводить причетність вітчизняних досліджень до глобалізаційних процесів, які відбуваються у цивілізованому світі. В Україні інтелектуальні професії набирають масовий характер, а інвестиції в розвиток людського потенціалу стають актуальними і визначаються останнім часом, як найбільш вагомі та ефективні. Саме тому постає необхідність в образі сучасного педагога з високим рівнем педагогічної майстерності. У межах цього питання актуальним є формування творчої педагогічної діяльності працівників освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про сталий

(постійний) інтерес до проблеми формування творчої педагогічної діяльності працівників освіти, зокрема. Так, дослідженням проблем формування професіоналізму (Н. Гузій, І. Зязюн, Н. Кузьміна тощо) і творчого професійного мислення (О. Акімова, В. Андрущенко, Н. Глузман, Л. Джелілова тощо) в практиці підготовки майбутнього педагога в умовах університетської освіти; результати досліджень з проблеми формування і розвитку професійної компетентності, творчості, особистісної культури майбутнього вчителя (М. Євтух, В. Крутецький, Н. Ничкало тощо)

Методичні засади формування творчої педагогічної діяльності вчителів обґрунтовували І. Андріаді, Є. Барбіна, І. Зязюн, Н. Тарасевич тощо.

Формування цілей статі (постановка завдання). Уточнити сутність понять «педагогічна творчість», «творчість», «творча педагогічна діяльність»; розглянути основні наукові підходи до формування творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя; проаналізувати особливості та складники творчої педагогічної діяльності в сучасних соціокультурних умовах; визначити значення творчої педагогічної діяльності педагога у сучасному освітянському процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Творчою називають таку людську діяльність, яка спрямована на створення духовних та матеріальних цінностей і пройнята елементами новизни, вдосконалення, збагачення та подальшого розвитку. Отже ми вважаємо, що результатом творчої діяльності є нові, оригінальні й більш досконалі матеріальні духовні цінності, що мають об’єктивну чи суб’єктивну цінність. Творчість є одним із складних та загадкових явищ людського життя.

Спрямованість наукових пошуків на вивчення онтології та феноменології творчої педагогічної діяльності свідчить про актуальність філософсько-педагогічної рефлексії, що домінує у філософській і педагогічній літературі. Категорія «діяльність» виявляється тісно пов’язаною з категорією творчості і категорією «акме» – вершини творчості, професійної зрілості. Тому філософія творчої педагогічної діяльності перебуває в діалозі з концептуальними і теоретичними структурами креатології – науки про творчість і акмеології – науки, що звертається до розкриття законів і закономірностей досягнення вершин творчості та професійної зрілості.

Щодо педагогічної творчості, то в Українському енциклопедичному словнику С. Гончаренка таке її тлумачення: це оригінальний та високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання та навчання. Творчий результат досягається систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Педагогічна творчість стосується різних сторін діяльності вчителя: проведення навчальних занять, організація колективу учнів, проектування особистості школяра, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості. [4]

У сенсі окресленої проблеми особливої значущості набуває концепція творчості, яку В. Сухомлинський називає могутнім стимулом і вершиною духовного життя людини, показником найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі. Адже вчитель, котрий творить Людину, виконує окреслену місію тоді, коли він сам творить себе і передає це мистецтво учням, в чому і полягає його професійна самореалізація.

Отже, узагальнюючи світоглядно-філософські основи творчої педагогічної діяльності, зазначимо, що онтологія орієнтована на розкриття сутності творчої педагогічної діяльності.

Аналіз онтогенезу творчої педагогічної діяльності свідчить, що еволюційно вчительство виростає з майстерності і повертається до майстерності у формі «творчої педагогічної майстерності» як квінтесенції педагогічної функції людини, суспільства і відповідно вчителя, педагога. Майстерність є вершиною професійної творчості людини, є формою самореалізації особистості у професійній діяльності, це рух до «акме» і вияв самого «акме». Водночас творча діяльність постає як найвищий рівень якісної праці, діяльності людини. Тому постановка проблеми творчої педагогічної діяльності, її подальшої онтологічної експлікації немислима без звертання до рефлексії з погляду нових наук, що активно почали розвиватися в кінці XX століття, – креатології, акмеології, квалітології.

Креатологія визначається як наука, що вивчає закони творчості людини, і розглядається науковцями як полі теоретичний комплекс, у склад якого входять психологія творчості, теорія педагогічної творчості, креативна психопедагогіка та ін., де феномен будь-якої творчості є феноменом розвитку. Отже, творчість – це діяльність, в яку людина вкладає немовби

частинку своєї душі. Процес творчості характерний тим, що творець самою працею справляє вплив на тих, хто поряд х ним. [12, с.403-637.]

Учитель, який творить іншу людину, покликаний спочатку усвідомити постійне само творення себе як людини і як вчителя. Однією з умов особистісного і професійного зростання науковці вбачають самоосвіту вчителя.

Проблема творчості є однією з незайманих ділянок педагогічної теорії й освітньо-виховної практики, вважаємо що для її освоєння необхідно створити посібники про педагогічний аспект творчості. На нашу думку, у педагогічному розумінні творчість не є таким самим творенням духовно-матеріальних цінностей, як у поезії, живописі, музиці, тощо.

Процес майстерності ми розглядаємо, як вершину творчості в професійній діяльності, тобто вищим професійним творчим началом, який розкриває вищий рівень системно-соціальної якості особистості. Педагогічна майстерність постає як концентрований вираз креативної онтології педагога, в котрому через призму професійної педагогічної діяльності проявляється у «зібраному вигляді» сенс творчого буття людини [11, с. 27].

Тому сучасні дослідники приділяють особливу увагу підготовці майбутнього вчителя до творчої діяльності на засадах урахування основ педагогічної творчості, визначають аксіологічну складову у формуванні творчого потенціалу майбутнього вчителя, розглядаючи аксіологічний підхід як методологічну основу розвитку духовного потенціалу вчителя [13], в основі якого – аксіологія – наука про цінності.

Ще одним науковим підходом до формування творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя є акмеологічний. Акмеологія як наука про закономірності розвитку дорослих людей під впливом освіти виникла на стику психології та педагогіки, що актуалізує її використання у формуванні творчої педагогічної діяльності майбутніх учителів.

Більшість дослідників у галузі акмеології вважають, що вона має диференціюватися з виокремленням педагогічної акмеології [10, с. 34], акмеології професійної діяльності та особистості; акмеології освіти, акмеології вдосконалення і корекції професійної діяльності тощо[13].

З окреслених характеристик виходить, що: акмеологія тісно пов’язана з креатологією, оскільки творчість – субстанція осмислення онтологічного статусу «акме», а закони і закономірності креативної онтології людини перебувають в основі закономірностей її руху до «акме»; акмеологія і креатологія як наукові проблемно-орієнтовані комплекси

взаємно доповнюють одна одну; хоча в наявних визначеннях акмеології категорія «творча майстерність» відсутня, однак, зважаючи на онтологічні та феноменологічні виміри цієї категорії, в які входить розуміння вершини професіоналізму, вершини творчості особистості, то акмеологія за своїм змістом і відповідної інтерпретації постає як людинознавча наука про закони досягнення людиною професійної майстерності [11, с. 29].

Ми розглядємо педагогічну майстерність як вищий рівень якості творчої професійної діяльності вчителя, і вважаємо слушною думку О. Субетто, який розглядає майстерність, як вищій прояв якості в професійній діяльності вчителя. Майстерність є формою реалізації кваліативної онтології людини (квалі – якість, кваліативізм – вчення про якість) [11, с. 30].

Кваліологія як наука про якість об'єктів і процесів будувалася виходячи з принципу триєдності: теорії якості, кваліметрії і теорії управління якістю. Сучасні кваліологічні дослідження спрямовані на вивчення досвіду діагностики, визначення критеріїв вимірювання і прогнозування педагогічної майстерності та педагогічної творчості [11].

Отже, творча педагогічна діяльность є проявом якості людини, що відображається в якості її праці, її діяльності. У зв'язку зі зміною потенційної і реальної якості відбувається або звеличення якості людини, її професіоналізму, майстерності.

Дослідники у поняття «творча педагогічна діяльність» закладають професіоналізм вчителя, його самореалізацію та творче виявлення, розкриття особистості педагога у своїй майстерності. Наприклад, категорія «творча педагогічна діяльність» часто зустрічається у філософсько-естетичному спадку М. Реріха, для якого вона означає якісність праці, рівень і одночасно вершину досконалості, що виявляється у продуктивності праці. [10, с. 278].

Висвітлюючи філософське розуміння творчої педагогічної діяльності, М. Реріх зазначає, що ця категорія постає як «звеличення духу», «торжество якості» [10, с. 297]. На думку науковця, важливою передумовою педагогічної діяльності виступає бажаність праці.

Основні ознаки формування творчої педагогічної діяльності визначалися ще з часів Сократа. Видатний філософ залишився в пам'яті людства як учитель, що сягнув висот творчої педагогічної діяльності, вчитель-творець, який винайшов особливий метод навчання [7].

Педагогічні ідеї Платона щодо застосування особистісно-орієнтованого навчання також можна розглядати як вимоги до формування

творчої педагогічної діяльності, оскільки пізнання в навчанні, що має приносити радість, уможливлюється лише за умови особистісного спрямування учителя на кожного учня.

Проблема професійного становлення вчителя і формування готовності до творчої педагогічної діяльності привертала увагу багатьох видатних мислителів, письменників, педагогів, котрі зробили вагомий внесок в історію вітчизняної педагогічної думки (Г. Сковорода, О. Духнович, Б. Грінченко, К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко тощо.).

Вони вважали, що на реалізацію мети досягнення довершеності і повинна бути спрямована діяльність педагога, що базується, перш за все, на його творчій педагогічній майстерності. Учитель має на уроках уникати шаблону й одноманітності, використовуючи і демонструючи результати теоретичної підготовки на практиці.

Зважаючи на динамічні зміни в освітянській галузі проблема формування готовності до творчої педагогічної діяльності учителів набуває все більшої актуальності, що знаходить відображення у теоретичних розробках науковців (М. Антонеця [1], І. Бех [2], Ю. Барабаш [3], І. Довгань [6], Н. Захарчук [7], Н. Ничкало [8] тощо).

Науковці приділяють особливу увагу виявленню системотвірних елементів творчої педагогічної діяльності, визначають взаємозв’язок між педагогічною майстерністю та педагогічною творчістю.

Отже, вирішення проблеми формування творчої педагогічної діяльності майбутніх учителів бере початок з вивчення наукового спадку видатних мислителів, педагогів, філософів щодо сутності категорії «творча педагогічна діяльність» на різних історичних періодах.

Професійний світогляд є важливим для формування готовності до творчої педагогічної діяльності майбутніх учителів. Це зумовлюється тим, що він визначається системою поглядів, яка динамічно розвивається, переконань, цінностей та ідеалів учителя, заснованих на філософських, педагогічних, психологічних, економічних, правових, наукових знаннях, які визначають спрямованість його професійної діяльності і знаходять своє відображення в самостійній особистісній позиції. Таким чином, професійний світогляд доцільно розглядати як інтегральну освіту вчителя з вираженою прогностичною спрямованістю, що дає змогу фахівцеві транслювати культурний досвід і сприяти його привласненню суб’єктами культури й освіти. Професійний світогляд, який формується під час здобуття студентом вищої освіти, характеризує необхідні особистісні

ресурси майбутнього фахівця і забезпечує ефективність його професійної педагогічної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аналіз наукових праць з досліджуваної проблематики дозволив нам стверджувати, що творча педагогічна діяльності є вищим рівнем якості педагогічної діяльності-дії й відповідно якості викладача, вчителя, педагога. Вона акумулює в собі не лише якість професіоналізму, але й якість особистості, тобто системно-соціальну якість людини. Внутрішня зумовленість творчої педагогічної діяльності як функціональної і системно-соціальної якості визначається внутрішнім розвитком особистості педагога, акумулюючим ефектом онтогенезу особистості, системою її ціннісних орієнтацій, системою здібностей, антропотипом людини, а зовнішня зумовленість – освітнім середовищем, соціумом, культурою, духовним простором, менталітетом, етносом.

У нашому дослідженні творча педагогічна діяльність розглядалася як: вищий рівень прояву професіоналізму особистості, її творчості, вияву якості праці; вершина творчості, професійної зрілості, що несе в собі смисл «акме»; прояв гармонії та досконалості в діяльності вчителя; прояв відповідальності педагога за свою працю; цілісний прояв особистості – професіонала у своїй праці, що спрямована на подолання «вузькості» спеціалізації; постійний рух від однієї вершини до іншої; діалектична єдність вершини в професіоналізмі і його безмежності, оскільки немає меж досконалості, а шляхом подолання означених меж виступає творчість; проявом вищої форми культури й водночас механізмом відтворення зразків культури, що несе в собі сенс культурного успадкування, а тому розглядається як форма передавання досвіду, досягнень у досконалості.

Розглянуті основні наукові підходи до формування творчої педагогічної діяльності майбутнього вчителя дозволяють стверджувати, що між креатологією і акмеологією потрібно ввести аксіологію, оскільки без усвідомлення студентами ціннісної значущості творчої педагогічної діяльності для формування основ цього феномену у майбутніх учителів буде проблематичним.

Перспективи подальшого дослідження ми пов’язуємо з вивченням особливостей системи формування творчої педагогічної діяльності майбутніх учителів, у якій би враховувалася більшість напрямів підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонець М. Сучасні проблеми діяльності вчителя у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського: монографія / Михайло Антонець. – 6-те вид. – К.: Четверта хвиля, 2013. – 224 с.
2. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості./І.Д. Бех // Вибрані наукові праці: у 2тт.: Т2 / Іван Дмитрович Бех. – Чернівці: Букрек, 2015. – 640 с.
3. Барабаш Ю. Г. Педагогічна майстерність: теоретичні й навчально-методичні основи : навч. посіб. [для студ. вищих навч. закладів] / Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2006. – 472 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко ; [гол. ред. С. Головко]. – Київ: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Державна програма «Вчитель» // Голос України. – 2002. – 28 березня. – С. 3–5.
6. Довгань Л. І. Сучасний стан проблеми формування педагогічної
7. майстерності викладача іноземної мови вищого навчального закладу / Л. І. Довгань // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 50. – С. 90–93.
8. Захарчук Н. В. Педагогічна майстерність як умова успішної підготовки студентів до міжкультурної комунікації / Н. В. Захарчук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2016. – № 52. – С. 110–113.
9. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во «Знання» України, 2011. – 520 с.
10. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / Н. Ничкало, І. Зязюн, Л. Пуховська та ін.; Глух. держ. пед. ун-т. — К. : АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – 233 с.
11. Рерих Н. К. Избранное / Н. К. Рерих. – М. : Изд-во «Правда». – 1990. – 528 с.
12. Субетто А. И. Онтология и феноменология педагогического мастерства. Книга первая / А. И. Субетто. – Тольятти, 1999. – 208 с.
13. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу/ В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т.– К.: Радянська школа. – 1976. – Т.1. – С.403-637.

14. Хаустова О. В. Аксіологічний підхід як методологічна основа розвитку духовного потенціалу вчителя / О. В. Хаустова // Педагогіка. – 2015. – Вип. 12 (65). – С. 128–134

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

ФАТАЛЬЧУК Сергей

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогіки высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет».

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

ПОЛЯЦКО Татьяна

магистрант кафедры педагогики высшей школы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет».

ул. Г. Батюка, 19, г. Славянск, Украина, 84116

E-mail: lynafarm01@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРИНЦИПЫ ТВОРЧЕСКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ УСЛОВИЯХ

Резюме. В предложенной статье автором доказуется необходимость в формировании творческой педагогической деятельности у нового поколения будущих учителей. Уточнено соотношение терминов "педагогическое мастерство", "творческая педагогическая деятельность". Исследованы основные научные подходы до формирования творческой педагогической деятельности будущего учителя. Рассмотрены теоретические принципы исследования феномена творческой педагогической деятельности, что раскрывают ее сущность как вершины профессионального мастерства учителя. Определено значение творческой педагогической деятельности педагога в современном просветительском процессе.

Ключевые слова: акмеология, аксиология, учитель, квалитология, креатология, педагогическое мастерство, педагогическое творчество, творческая педагогическая деятельность, профессиональная деятельность, творчество.

FATALCHUK Sergey

Candidate of pedagogical Sciences, Assistant Professor of High School SHEE "Donbas State Pedagogical University".

19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116

E-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

POLYACKO Tetyana
Undergraduate Student of the Chair of Pedagogy of High School SHEE «Donbas State Pedagogical University».
19, Heneral Batyuka Str., Slovyansk, Ukraine, 84116
E-mail: lynafarm01@gmail.com

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF CREATIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY ARE IN MODERN SOCIOCULTURAL TERMS

Abstract. On the modern stage, forming of creative personality takes on the special significance in the conditions of socio-economic transformations. For this reason the strategic task of reformation of education in Ukraine are all-round development of personality, opening and realization of her creative and spiritual potential in the different types of activity.

Modern sociocultural tendencies predetermine a necessity for development of creative potential of child. Developing flairs during studies, a child keeps creative character of attitude toward any business, that in terms society is extremely necessary. For this reason a future teacher must create favorable terms for developing creative flairs of every student, and also - to aspire to permanent self-perfection. In the process of professional preparation for a student readiness must be formed to development of creative professional capabilities.

In the offered article an author is a necessity for forming of creative pedagogical activity at the new generation of future teachers. It is specified correlation of terms "pedagogical mastery", "creative pedagogical activity". Basic scientific approaches are investigational to forming of creative pedagogical activity of future teacher. Theoretical principles of research of the phenomenon of creative pedagogical activity are considered, that expose her essence as tops of professional mastery of teacher. The value of creative pedagogical activity of teacher is certain in a modern elucidative process.

Keywords: acmeology, axiology, teacher, kvalytology, kreatology, pedagogical mastery, pedagogical work, creative pedagogical activity, professional activity, work.

REFERENCES

1. Antonecz` M. Suchasni problemy` diyal`nosti vchy`telya u pedagogichnij spadshhy`ni Vasy`lya Suxomly`ns`kogo: monografiya / My`xajlo Antonecz`. – 6-te vy`d. – K.: Chetverta xvy`lya, 2013. – 224 s.

2. Bex I.D. Vy`brani naukovi praci. Vy`xovannya osoby`stosti./I.D. Bex // Vy`brani naukovi praci: u 2tt.: T2 / Ivan Dmy`trovy`ch Bex. – Chernivci: Bukrek, 2015. – 640 s.
3. Barabash Yu. G. Pedagogichna majsternist`: teorety`chni j navchal`no-metody`chni osnovy` : navch. posib. [dlya stud. vy`shhy`x navch. zakladiv] / Yu. G. Barabash, R. O. Pozinkevy`ch. – Lucz`k : RVV «Vezha» Voly`n. derzh. un-tu im. L. Ukrayinky`, 2006. – 472 s.
4. Goncharenko S.U. Ukrayins`ky`j pedagogichny`j slovny`k / Semen Goncharenko ; [gol. red. S. Golovko]. – Ky`yiv: Ly`bid`, 1997. – 375 s.
5. Derzhavna programa «Vchy`tel`» // Golos Ukrayiny`. – 2002. – 28 bereznya. – S. 3–5.
6. Dovgan` L. I. Suchasny`j stan problemy` formuvannya pedagogichnoyi
7. majsternosti vy`kladacha inozemnoyi movy` vy`shhogo navchal`nogo zakladu / L. I. Dovgan` // Visny`k Zhy`tomy`rs`kogo derzhavnogo universy`tetu. Pedagogichni nauky`. – 2016. – Vy`p. 50. – S. 90–93.
8. Zaxarchuk N. V. Pedagogichna majsternist` yak umova uspishnoyi pidgotovky` studentiv do mizhkul`turnoyi komunikaciyi / N. V. Zaxarchuk // Visn. Zhy`tomy`r. derzh. un-tu im. I. Franka. – 2016. – # 52. – S. 110–113.
9. Kremen` V. G. Filosofiya lyudy`nocentry`zmu v osvitn`omu prostori / V. G. Kremen`. – 2-e vy`d. – K. : T-vo «Znannya» Ukrayiny`, 2011. – 520 s.
10. Pedagogichna majsternist`: problemy`, poshuky`, perspekty`vy` : [monografiya] / N. Ny`chkalo, I. Zyazyun, L. Puxovs`ka ta in.; Glux. derzh. ped. un-t. — K. : APN Ukrayiny`. In-t pedagogiky` i psy`xologiyi prof. osvity` ; Gluxiv : RVV GDPU, 2005. – 233 s.
11. Rery`x N. K. Y`zbrannoe / N. K. Rery`x. – M. : Y`zd-vo «Pravda». – 1990. – 528 s.
12. Subetto A. Y`. Ontology`ya y` fenomenology`ya pedagogy`cheskogo masterstva. Kny`ga pervaya / A. Y`. Subetto. – Tol`yatty`, 1999. – 208 s.
13. Suxomly`ns`ky`j V.O. Metody`ka vy`xovannya kolekty`vu/ V.O.Suxomly`ns`ky`j // Vy`brani tvory`: u 5 t.– K.: Radyans`ka shkola. – 1976. – T.1. – S.403-637.
14. Xaustova O. V. Aksiologichny`j pidxid yak metodologichna osnova rozvy`tku duxovnogo potencialu vchy`telya / O. V. Xaustova // Pedagogika. – 2015. – Vy`p. 12 (65). – S. 128–134.

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті).

УДК 37.011

РОДИМЕНКО Ірина

доцент, канд.пед.наук, директор комунального закладу освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання» Дніпропетровської обласної ради,

вулиця Лешко-Попеля,1, м. Дніпро, 49005,Україна

E-mail: bnrc@online.ua

ПРОВІДНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Анотація. В даній статті автором детально розглянуто провідні світові тенденції у трансформації освітньої системи з позицій компаративного аналізу. Відстежено спільні загальні підходи при визначенні стратегічних освітніх орієнтирів, які є нагальною потребою для української освіти. Окреслено визначальні загальносвітові принципи освітньої політики, які закріпились у відповідних законодавствах багатьох країн, зокрема підґрунтям таких оновлень стала ідея неперервної освіти. Представлено певну періодизацію за якою чимало країн світу здійснили кроки в напрямі створення цілісної системи навчання та кардинально видозмінили освітній простір. Окреслено зміни і в дидактичній системі. Наголошується, що ці ж зміни поступово поширюються і в шкільному освітньому просторі України.

Ключові слова: трансформація освітньої системи, освітня політика, організація навчального процесу, методи навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Світові глобалізаційні процеси стають рушійним фактором трансформації традиційної системи освіти. Попри кардинальні відмінності в

суспільно-політичному, соціально-економічному, соціокультурному розвитку різних країн світу, вдаючись до вибіркового аналізу, можна відстежити спільні аспекти у зміні освітніх орієнтирів, що притаманні більшості з них, в тому числі й Україні, та окреслити загальні підходи до вирішення ключових проблем. Варто зауважити, що зважаючи на різні еволюційні етапи розвитку більшості країн Західного Світу та України, однакові періоди модернізації освіти будуть спостерігатись в нашій країні в інші роки (подекуди з часовим відставанням в 40-50 років). Попри це,

© Родименко І., 2017

тримаючи в полі зору «дорожню карту» трансформації освітньої системи, якою скористались провідні країни світу, Україна в змозі оптимізувати та скоротити цей шлях, уникнувши помилок та привносячи до неї свої конструктивні рішення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналізу світових тенденцій у трансформації освітніх систем присвячено праці провідних вітчизняних і зарубіжних науковців (І. Удовиченко, Л. Гаєвська, Є. Суліма, І. Гавриленко, О. Скідін, М. Лукашевич, Н. Тарапатова, Г. Колін, Г. Макбурні, П. Скотт, Д. Деланті та інших науковців).

Підґрунтям для досліджень напрямів трансформації освіти є ідеї Е. Тоффлера щодо перебудови освіти, зорієнтованої та суб'єктивну парадигму часу.

Погоджуючись з поглядами науковців України, а також зарубіжних дослідників Г. Колін, Г. Макбурні, П. Скотт, Д. Деланті та інших науковців, зазначимо, що найбільш істотний вплив на освітню систему мають провідні світові тенденції перебудови освіти, які зорієнтовані на суб'єктивну парадигму часу.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз світових тенденцій у трансформації освітньої системи провідних країн світу, зважаючи на необхідність визначення «дорожньої карти» трансформації освітньої системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидні зміни в сутнісних характеристика світової освітньої системи спостерігаються з кінця XX століття і зв'язуються дослідниками з процесами глобалізації.

Наприкінці XX ст. у більшості країн світу, особливо розвинутих, відбілися значні позитивні зміни у галузі освіти, стан і характер модернізацій них процесів якої визначались відповідними соціально-економічними та соціокультурними умовами. Становлення високотехнологічного суспільства, соціальні та економічні трансформації упродовж 70-90-х років XX ст. дали поштовх прогресивним змінам в освітній системі, оскільки кардинально змінилось соціальне замовлення до особистісних якостей людини, яка має жити й ефективно функціонувати в новому світі. Серед них: високий рівень загального розвитку, критичне мислення, вміння самостійно ухвалювати рішення, бажання та вміння здобувати знання самостійно, вміння працювати у групі, комунікабельність тощо. Розвиток цих якостей особистості значною мірою покладався на освітні системи.

Внаслідок цих тенденцій наприкінці ХХ ст. утвердились ідеї демократизації освіти, що стали визначальними загальносвітовими принципами освітньої політики та закріпились у відповідних законодавствах багатьох країн. Загальна сутність цієї ідеї полягає в наданні можливості здобуття освіти усіма (без винятку) людьми, що передбачає спадкоємність усіх рівнів освіти.

Такі важливі завдання як підвищення якості освіти, зміцнення її зв'язку з життям, виховання громадянських, моральних цінностей стали ключовими і першочерговими, втім і досі подекуди не реалізованими повною мірою. Задля їх втілення в 90-х роках ХХ ст. чимало країн об'єднали зусилля в Комітеті освіти держав – членів ЄС та інших організаціях, інтегруючи спільний досвід і прогностичні бачення в розробленні бажаних стратегічних напрямів змін в національних освітніх системах європейських країн.

Одним із провідних векторів удосконалення шкільної освіти, що висновується із загального цивілізаційного розвитку, – визнається гуманізація процесу навчання, зокрема виховання дітей в дусі миру, взаєморозуміння, взаємоповаги (ЮНЕСКО, 1978 р.). Ідея гуманізації (яка наразі є актуальною в сучасній освітній реформі України) стала провідною в багатьох міжнародних документах, які було ухвалено упродовж 70-90-х років ХХ ст., оскільки принци гуманізму визнавались основоположними критеріями суспільного прогресу. Відтак, освітні заклади мали забезпечити виховання дітей в гуманістичному дусі поваги до інших людей та їхніх прав. Це видавалось можливим за умови глибокого та всебічного знання психологічних особливостей кожного учня, його здібностей, інтересів, труднощів, особливих потреб. Для вирішення цих складних і комплексних завдань постала необхідність допомоги відповідних психологічних служб, наявності в штаті шкіл психологів, соціальних педагогів, спеціальних педагогів та інших фахівців.

Науково-педагогічний пошук зосередився навколо ключових питань: як зробити школу демократичною спільнотою, домом, де кожна дитина почуватиметься потрібною й успішною, як створити відповідний дух, клімат і атмосферу, що сприятимуть формуванню серйозного ставлення до праці, аби мати змогу забезпечити себе в подальшому житті; цінностей, ставлення і поведінки, притаманних громадянину демократичної спільноти та своєї країни; моральних норм, емпатії та толерантності до відмінностей тощо. Попри відмінності в меті, ідеалах, принципах виховання різних

народів світу, ці основні напрями діяльності освітніх закладів вбачаються спільними для переважної більшості сучасних країн світу і залишатимуться актуальними в найближчому майбутті.

Науково-технічна революція другої половини ХХ ст. змінила уявлення людства про життя, його цінності, працю та дозвілля, визначення власних цілей та способів їх досягнення. Відтак, закономірно мали змінитися й освітні системи. Теоретичним підґрунтям таких оновлень стала ідея неперервної освіти, загальні принципи якої можна окреслити таким чином: орієнтація освіти на унікальну індивідуальність і потреби людини; доступність будь-якого типу освіти для кожного; гнучкість системи освіти; розмаїття освітніх послуг, які пропонують учням і забезпечують їм в подальшому можливість вибору власної траєкторії освіти та стратегії навчання.

У 70-90-ті роки ХХ ст. спостерігався бурхливий розвиток і розширення дошкільної (з 3-4 років) ланки освіти в системі неперервної освіти; зблизилась дошкільна і початкова ланки (подекуди зі стиранням меж – початок навчання з 4-5-6 років, наявність підготовчих класів тощо) з утворенням структурної одиниці – неповної середньої освіти. Ці тенденції в різних варіаціях триватимуть і в подальші десятиліття.

Окрім цього спостерігалось збільшення контингенту учнів з культурних і мовних меншин, які навчалися рідною мовою; створення закладів в яких відбувалось корекційно-розвиткове навчання. В цей період надзвичайно зріс контингент учнів в об’єднаних обов’язкових навчальних закладах; розширилась мережа спеціалізованих шкіл для обдарованих дітей. Відтак, дедалі очевиднішою ставала неспроможність дидактичної системи, яка була й досі орієнтована на більш однорідний контингент учнів, а не на поліморфний склад учнів навчальних закладів, який дедалі більше поповнювався вихованцями з родин емігрантів, дітьми з різними відхиленнями від типового розвитку, учнями з груп ризику та ін. Тогочасні дослідження виявляли у кожного п’ятого учня труднощі у навчанні та порушення поведінки, які призводили до припинення навчання в школі. Відтак, розширилась мережа альтернативних шкіл, в яких педагоги опрацьовували підходи і технології задоволення навчальних потреб таких дітей (двомовні школи для дітей емігрантів; для дітей з поведінковими порушеннями; з труднощами у навчанні; авторські школи з оригінальними педагогічними системами педагогів Марії Монтессорі, Д. Дьюї; приватні платні школи для обдарованих та ін.). Обов’язкова шкільна освіта в

більшості країн світу складала в той період 12 років (в Україні такий термін утверджено лише нещодавно).

В останні десятиліття XX ст. вища школа також суттєво видозмінилась. Збільшилась кількість вищих навальних закладів; розширився контингент студентів, зокрема і з особливостями психофізичного розвитку; доступність вищої освіти стала більш реальною для різних верств населення, в тому числі з етнічних і культурних меншин.

Вищі навчальні представляли два типи навальних закладів – університети і 3-4 річні вищі професійні школи (останні мають достатньо чітку професійну орієнтацію). Університети мали трьохступеневу структуру (2-3 роки підготовка спеціалістів середньої ланки (на зразок технікумів чи коледжів)); 2-3 роки другого циклу надавав закінчену вищу освіту за визначеною спеціальністю бакалавра (навчаючись ще 1-2 роки можна було отримати ступінь магістра); третій ступінь навчання завершувався отриманням ступеня доктора наук (в нашій країні це прирівнювалось до кандидата наук). Також була широко розгалужена система післядипломної освіти, що мала на меті оновлення та осучаснення професійних знань спеціалістів.

В кінці XX століття на університети була зроблена ставка в Європі при формуванні освітньої системи. Саме університет був у центрі уваги Університетській хартії, прийнятої в 1988 році в Болоньї в зв'язку зі святкуванням 900-річчя найстарішого європейського університету. В Університетській хартії підкреслювалося наступне: автономність університету; незалежність університету від політичних та ідеологічних догм; зв'язок дослідження та освіти; відмова від нетерпимості та орієнтація на діалог.

Суттєвими видозмінами у вищій школі в останні десятиліття XX ст. слід вважати і зростання міжнародної науково-освітньої мобільності, яка сприяла включенню в освітній процес різних його учасників незалежно від національної приналежності і політичних переконань; збільшенню різноманітності змістовного наповнення освітніх програм, їх орієнтації на загальнолюдські цінності, виходу за рамки національних держав, формування особистості нової якості. Кредитно-модульні можливості міжнародного навчання забезпечили можливості конструювання освіти, виходячи з потреб окремо взятої людини.

Втім, варто зауважити й проблемні аспекти тогочасної вищої школи: збільшення кількості студентів супроводжувалось зниженням якості

підготовки спеціалістів, активізувались пошуки шляхів збереження високого рівня освіти, збалансування теоретичного і практичного компонентів освіти; не вирішеними залишалися питання специфіки навчання дорослих тощо.

Аналізуючи ці факти, можна окреслити той самий діапазон проблем, які постали в наші дні в українській системі освіти. Зауважимо, що подібними є й чинники, що їх зумовили. Тож, для України наразі є надзвичайно важливими стратегічні орієнтири, що виведуть освітню систему в раціональне та ефективне річище розбудови сучасної національної освіти, конкурентоздатної в світовому співтоваристві.

Зміни в економіці, розвитку науки й техніки, у соціальній сфері на зламі століть зумовили необхідність ґрунтовних змін і в змісті освіти. Чимало країн світу здійснили кроки в напрямі створення цілісної системи навчання. Загалом якість шкільного навчання у світі забезпечує низка чинників, серед яких: зміст курикулуму; тривалість часу вивчення дисципліни та кількість годин, відведених на неї; методи роботи вчителя з учнями, зміст і способи подачі інформації у підручниках та інших джерелах. Так, загалом, в початковій школі зміст освіти традиційно спрямований на вирішення низки ключових завдань: формування навичок читання, письма, рахунку; базових відомостей з курсу природознавства (з різними варіаціями: основи географії, історії, краєзнавства тощо); основ з естетичного циклу, праці, фізичної культури.

Наприкінці ХХ ст. середня ланка школи була уніфікована з основним набором обов’язкових дисциплін гуманітарного, природничо-математичного, естетичного циклів та фізичного виховання. Старша ланка пропонувала учням практико орієнтовані профілі (економічного, сільськогосподарського, технічного, педагогічного та ін.). Диференціація навчання полягала в поглибленому вивченні дисциплін певного циклу (серед них були обов’язкові та за вільним вибором, залежно від вподобань учнів). В деяких країнах диференціація починалася вже у старших класах молодшої школи (на предмети за вибором відводиться третина навчального часу).

Кінець ХХ ст. знаменувався запровадженням у різних країнах стандартів освіти, які склали основу решти похідних курикулуму, зокрема і навчальних програм. 25-30% часу, що відводилось на вивчення предметів за вибором (поряд з обов’язковою складовою), дало змогу врахувати індивідуальні особливості та здібності школярів, які можливо було

задовольнити у варіативній складовій. Відтоді і дотепер модернізація освіти, що спроможна віддзеркалити стрімкий поступ науки і техніки, є чи не найскладнішою проблемою шкільного навчання, а також предметом гострих науково-педагогічних дискусій та численних експериментів. Втім, можна окреслити два магістральні напрями вирішення цієї проблеми, якими послуговуються з цією метою: оновлення традиційних дисциплін та запровадження нових, які ще досі не вивчались у школі. Наприклад, у курсах природничо-наукового циклу вводяться нові теми і викладаються нові теорії; оновлюється гуманітарна освіта (зокрема, робиться акцент на сучасності, новітній історії ті ін.), впроваджується вивчення іноземних мов (однієї/двох, починаючи з початкової школи і кількох в середній і старшій ланках), нові курси та дисципліни (наприклад «Права людини») тощо. Кінець XX ст. знаменувався також і змінами у ставленні до освіти: якщо раніше знання розглядалося як аксіома, безумовна цінність, то відтепер запанувало поняття «корисного знання» (Useful Knowledge).

Так само в фокусі науково-практичних дискусій упродовж тривалого часу перебувають організація навчального процесу та методи навчання. З середини XX ст. у багатьох великих містах різних країн світу спостерігалась тенденція до укрупнення навчальних закладів (від 3 до 12 тис учнів), яка, як згодом підтвердив досвід більшості країн, невиправдана з педагогічної точки зору, оскільки в таких школах дитина почувається відстороненою, відчуженою, одинокою серед натовпу таких само одиноких і розгублених однолітків, що тягне за собою низку проблем як в академічній, так і в соціальній сфері.

Загалом шкільне навчання у більшості країн світу розпочинається з 6 (5) років (з обов'язковим дошкільним навчанням з 3 (4) років) і триває до 18-19 років. Заняття тривають здебільшого до 16 години дня (з великими перервами, прогулянками на повітрі, перервами на харчування тощо). Оцінювання ведеться за системою від 5 до 100 балів, в окремих країнах за буквеною системою.

Загальною для більшості країн була і залишається проблема не опанування курикулуму (від 15 до 20% від загального контингенту учнів). У 80-90 роки XX ст. саме вона, а також проблема другорічництва і зниження якості освіти, набули масового характеру у багатьох країнах світу. Загалом з населення Землі 20% є неграмотними, оскільки взагалі не навчались; натомість 17% з тих, хто навчався, можна вважати функціонально неграмотними, оскільки такі люди мають вкрай низький

рівень базових навичок читання, письма, рахунку. Попри те, що від тих років вже минуло чимало часу і віднаходяться нові механізми та стратегії подолання цих викликів, вони залишаються актуальними й до сьогодні, особливо якщо йдеться про навчання дітей з особливими потребами. Адаптації навчальних програм, диференціація викладання, підтримуюче навчання та інші спеціальні педагогічні технології мають бути щоденним інструментарієм освітян у вирішенні проблеми неуспішності в навчанні як в сучасній школі, так і в найближчому майбутньому, оскільки проблема зниження якості освіти завдає непоправної шкоди особистості дитини, породжує зневіру, розчарування, відчуття неповноцінності, що позначається на всьому її подальшому житті.

У більшості країн світу домінуючою формою організації навчального процес упродовж ХХ ст. була (а багатьох, в тому числі і в Україні, й досі залишається) класно-урочна система з постійним складом учнів та визначеними годинами і днями занять.

У практиці навчальних закладів спостерігається загалом два типи навчання – традиційне та інноваційне. Перший тип – це репродуктивне навчання (засвоєння заданих зразків, відтворення культури та соціального досвіду тощо). В цьому випадку вчитель виконує роль ключової особи, організовуючи навчання; він повідомляє основні поняття навчального курсу; знання, що надаються учням мають закінчений вигляд і не піддаються сумніву; практичні чи лабораторні роботи проводяться за регламентованими методиками, мета яких полягає в ілюстрації вивченого; результати дослідів заздалегідь заплановані, а їх перебіг спрямований на отримання правильної відповіді; учні мають засвоїти коло відомостей фактологічного характеру і відтворити їх тощо. У процесі такого навчання формується формально-логічне мислення.

Інноваційне навчання має на меті розвиток в учнів здатності освоювати новий досвід, розвиток творчості та критичного мислення. Навчання виглядає як організація навчально-пошукової діяльності, навчально-ігрової, моделюючої діяльності, передбачає обмін думками, творчі дискусії школярів тощо. В цьому випадку вчитель є своєрідним режисером; учні не отримують від педагога знань в готовому вигляді, а самі осягають їх; ознайомлення з поняттями передбачає висвітлення альтернативних точок зору, сумнівів у достовірності наявних теорій; учні самостійно приймають рішення щодо вибору способів роботи; діти, ознайомлюючись із прикладами, спостерігаючи явища, самостійно

формулюють правило, без повідомлення вчителя та попереднього читання підручника; здобуті результати піддаються сумнівам. Таке дослідницьке навчання розвиває самостійність мислення, зокрема творчого. У порівнянні цих двох типів навчання переваги очевидні. Тож, реформуючи освітню систему в Україні загалом, варто особливу увагу зосередити на ефективних взірцях організації навчального процесу, сучасних викладацьких технологіях, відповідній підготовці педагогічних кадрів для забезпечення якісного навчання всіх без винятку дітей, яке дасть їм змогу застосовувати набутий навальний досвід упродовж усього їхнього життя.

Ще до 70-х років ХХ ст. у школах світу домінував репродуктивний тип навчання, де 70% навчального часу вчитель витрачав на повідомлення нового матеріалу та відтворення учнями вивченого. Оновлення навчального процесу почалося саме в цей період, коли стало очевидно, що школа, яка послуговується такими методами навчання катастрофічно застаріла. ЮНЕСКО було згуртовано плеяду провідних фахівців світу, які створили концепцію «Вчитись бути», що проголошує учня не пасивним об’єктом впливу, а активним суб’єктом у процесі власного навчання та розвитку, який вчиться поповнювати знання усе своє життя, мислити вільно та критично, навчається творчої діяльності. Такою вбачалась програма переорієнтації діяльності школи, як ключової інституції, на найближчу перспективу. В багатьох країнах світу на державному рівні завдання освіти окреслювалось таким чином: залучення дітей до активної діяльності, орієнтація на розвиток творчих сил дитини та її прагнення до самоосвіти. Наразі і в Україні ці завдання пронизують Концепцію нової української школи та стали наріжними у трансформаційних змінах системи навчання.

Масові загальноосвітні школи наприкінці ХХ ст. взяли курс на оновлення навчального процесу, внаслідок якого змінюється роль вчителя у класі, відбувається ретельний добір форм і методів навчання, які відповідають новим завданням освіти.

В шкільних системах західних країн тривалий час спостерігався поділ учнів на «здібних» і «відстаючих/нездібних», що позначалось як на загальному психологічному стані останніх, так і на їхньому ставленні до навчання. Змінили ситуацію гуманістичні тенденції, новітні педагогічні дослідження, які виявили значні резерви в розвитку дитини, а також об’єктивна потреба у навчанні всіх учнів на якісному рівні. Змістились також акценти в освітній практиці: замість фіксації на «нездатності» учнів

до навчання почали вирішувати проблему забезпечення успіху у навчанні всіх школярів. Окреме місце в цьому відводилось пропедевтиці відставання дітей та різноманітної допомоги тим, хто відчував труднощі у навчанні. Так, зокрема значна увага відводилась розвитку дошкільного навчання і виховання дітей, що мало забезпечити академічну та соціальну успішність дитини в школі (спеціальні програми розвитку фізичного, когнітивного, естетичного, соціального, психологічного тощо). Другим напрямом стала ретельна діагностика дітей з особливостями психофізичного розвитку та виявлення малечі з груп ризику (з ослабленим здоров'ям, зниженою працездатністю, з неблагополучних сімей тощо) (виявляли до 20% від загального дитячого контингенту); відповідні корекційно-розвиткові програми, що компенсували чи усували їхні труднощі. Чимало країн на законодавчому рівні затвердили юридичну і фінансову підтримку школам і класам, де навчаються діти з особливими потребами, для забезпечення корекційно-розвиткових та супровідних послуг. У штат навчального закладу вводились посади психолога, соціального працівника, реабілітолога та ін. Рання діагностика, виявлення дітей груп ризику, розроблення індивідуальних програм розвитку дитини, належний психолого-педагогічний супровід, постійне позитивне підкріплення зусиль учня, створення позитивної атмосфери та ін. – в цих напрямах почалась зміна організації навчального процесу в системі освіти західних країн.

Водночас, в ці десятиліття розпочалась і триває дотепер модернізація форм навчання, опрацювання нових педагогічних стратегій і технологій, оптимізація на цій основі традиційного уроку. Необхідність таких змін зумовлювалась усвідомленням нових завдань розвитку пізнавальної й творчої активності дітей. Окрім цього, дедалі більше в практиці навчання використовується індивідуальна та групова робота; для цього суттєво змінюється інтер'єр класу, меблі стають рухомими і можуть вільно трансформуватись для роботи в малих чи більших групах.

З 80-х років дедалі більше практикується «кооперативне» навчання, що сприяє підвищенню академічної успішності. В таких малих групах учні не конкурують між собою, а підтримують, завдяки чому діти з особливими потребами і труднощами у навчанні починають почуватися впевнено і отримувати задоволення від навчання. Групові та індивідуальні форми роботи мають значно більші можливості для розвитку навичок самоосвіти, оскільки як обдаровані, так і учні з особливими потребами мають змогу

навчатися за індивідуальними програмами (навчальними, програмами розвитку); у спеціально облаштованих навчальних центрах класу діти можуть користуватися персональними комп'ютерами, відеосистемами, магнітофонами, іншою технікою чи спеціальними пристосуваннями. Нові технічні засоби дають змогу педагогам значно більше індивідуалізовувати навчальний матеріал, надаючи учням різний (змінений, адаптований, розширений) дидактичний матеріал. Таким чином, урок, як традиційна форма навчання, з одного боку в цілому зберігається, втім набуває нових обрисів, даючи учням можливість самостійно здобувати знання. Вербальні методи навчання, хоч і залишаються ключовими (слово вчителя, підручник все ще є головними способами передачі інформації), втім монолог педагога поволі витісняється діалогом, дискусією, бесідою, вирішенням проблемних питань, які використовуються навіть в молодшій школі. Дедалі більш популярними в навчальних закладах стають методи проектів (в яких діти опановують навички збору, аналізу, обробки інформації в різний спосіб); різноманітні ігрові методи (ігри-вправи, ігри-драматизації), які стимулюють уяву, творчість, активізують наявні знання, підводять дітей до інсайтів, дають змогу вирішувати соціальні проблеми тощо. Навчальні ігри привчають школярів вирішувати складні проблеми, створюють можливості для переносу знань в реальні життєві ситуації, пожвавлюють навчання, залучаючи всіх учнів до активної діяльності.

Варто зазначити, що до кінця ХХ ст. у високорозвинених країнах світу майже стовідсотково всі навчальні заклади, і дитсадки в тому числі, були комп'ютеризовані, устатковані сучасними технічними засобами, які кардинально видозмінили освітній простір. Вони поступово змінюють і дидактичну систему. Ці ж зміни поступово поширюються і в шкільному освітньому просторі України.

Висновки. Узагальнюючи світові тенденції у трансформації освітньої системи, доцільно відзначити, що серед провідних тенденцій можна назвати: зростання соціального попиту на якісну освіту; продовження тривалості загальної середньої освіти; демократизація освіти; гуманізація процесу навчання; індивідуалізація освіти; розширення мережи альтернативних шкіл; широке розгалуження системи післядипломної освіти; загальна тенденція до автономізації. Врахування основних тенденцій у трансформації освітньої системи сприятиме запровадженню в національній освітній системі відходу від предметоцентризму. Розуміння основних світових тенденцій у

трансформації освітньої системи закладає фундамент для аналізу міжнародного освітнього простору, визначення місця в ньому української освітньої системи та шляхів її модернізації відповідно до рівня світових стандартів.

Перспективи подальших пошуків бачимо у відстеженні новітніх світових освітніх тенденцій з метою прогнозування їхнього можливого впливу на освітню систему України. Крім того, наукові дослідження за цієї тематики можуть бути корисними й актуальними для нашої країни в умовах приєднання України до європейського освітнього й наукового простору на засадах рівноправного партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. UNESCO. Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all [Electronic resource] - Retrieved from http://www.unesdoc.unesco.org (12.08.2011).
2. UNESCO. The flagship on education for all and the rights of persons with disabilities: Toward inclusion.[Electronic resource] - Retrieved from: http://www.unesco.org (12.08.2011).
3. Колупаєва А.А. Таранченко О.М. Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України: етапність у стратегічному вимірі / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 3(79). – 2016. – С. 7 -18.
4. Sailor W., Skrtic T.M. American education in the postmodern era. // Integrating school restructuring and special education reform.- Orlando, 1995.- P. 418-432.

Стаття надійшла до редакції: 06.09.2017

РОДИМЕНКО Ірина

доцент, канд.пед.наук, директор коммунального учреждения образования «Многопрофильный учебно-реабилитационный ресурсно-методический центр коррекционной работы и инклюзивного обучения» Днепропетровского областного совета,

улица Лешко-Попеля,1, м. Днепр, 49005,Украина

E-mail: bnrc@online.ua

ВЕДУЩИЕ МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

Резюме. В статье рассмотрены ведущие мировые тенденции при трансформации образовательной системы с позиций компаративного

анализа. Исследовано общие подходы при определении стратегических образовательных ориентиров, в которых нуждается и современная украинская образовательная система. Очерчены определяющие принципы образовательной политики, которые закреплены в законодательстве многих стран, в частности основой для таких обновлений стала идея непрерывного образования. Представлено периодизацию, по которой многие страны совершали шаги в направлении создания целостной системы обучения и кардинально видоизменили образовательное пространство. Подчеркивается, что такие же изменения постепенно распространяются и в образовательном пространстве Украины.

Ключевые слова: трансформация образовательной системы, образовательная политика, организация учебного процесса, методы обучения.

RODIMENKO Irina

Associate professor, candidate of pedagogical sciences, director of Municipal establishment of education “Multiprofile educational-rehabilitation resource-methodical center of corrective work and inclusive studies”of the Dnepropetrovsk regional soviet

Dnipro, Leshko-Popelya street, 1, 49005,Ukraine.

E-mail: bnrc@online.ua

LEADING WORLD TENDENCIES ARE IN TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM

Summary. In this article an author is in detail consider leading world tendencies are in transformation of the educational system from positions of compromise analysis. General approaches are watched at determination of strategic educational landmarks which are an urgent necessity for Ukrainian education. Outlined, determining world principles of educational police, which gained a foothold in the proper legislations of many countries, in particular subsoil of such updates was become by the idea of continuous education. A certain division into periods is presented after which quite a bit countries of world were carried out by steps in direction of creation of the integral system of studies and cardinally modified educational space. Outlined changes in the didactics system is marked that the same changes gradually spared in school educational space of Ukraine.

Keywords: transformation of the educational system, educational policy, organization of the educational process, teaching methods.

Abstract. In modern society, problems can not be solved outside the context of globalization, the trends of which have actualized the social significance of educational institutions. Using selective analysis, one can state the coincidence in the changes in the educational guidelines of different countries of the world, including Ukraine. Proceeding from the difference in the processes of evolutionary development of Ukraine and the countries of the Western world, one can assume that the same periods of modernization of education will be observed in our country in other years, even with the time lag in 40-50 years. However, in order to avoid possible mistakes and in order to reduce this path, Ukraine needs to keep a "road map" of the transformation of the education system of the countries of the Western world in the field of view.

The study of the aspects of this problem is devoted to a number of works, in which the problems of modernization of education in Ukraine (I. Udovichenko) are concerned with the globalization of the education problem (L. Gaevskaya, E. Sulima), transformational processes in the field of education (I. Gavrilenko, O. Shidin, M. Lukashevich, N. Tarapatova).

At the same time, today there is a lack of comprehensive studies of the specifics of the transformational processes in the domestic educational space.

The subject of the study is the process of transformation of the educational system, which defined the theme of work: "Leading world trends in the transformation of the educational system." The purpose of the work is to analyze the stages of modernization of education in the leading countries of the world, taking into account the need to define a roadmap for the transformation of the educational system of Ukraine.

According to the results of the scientific work we can highlight the world's leading trends in the transformation of the educational system: the growth of social demand for quality education; continuation of the duration of general secondary education; democratization of education; humanization of the learning process; individualization of education; expanding the network of alternative schools; broad branching system of postgraduate education; general tendency to autonomy. Analyzing the world trends in the transformation of the educational system, it can be noted that Ukraine does not stand by the world's tendencies, but, on the contrary, forms its educational policy against the backdrop of global change and the introduction of new standards, in particular European.

Undoubtedly, undeniable signs of human development, for today, are globalization and integration tendencies that have covered all spheres of life.

Understanding the main world trends in the transformation of the educational system laid the foundation for analyzing the international educational space, determining the place in it of the Ukrainian educational system and ways of its modernization in accordance with the level of world standards.

REFERENCES

1. UNESCO. Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all - Retrieved from http://www.unesdoc.unesco.org (12.08.2011).
2. UNESCO. The flagship on education for all and the rights of persons with disabilities: Toward inclusion. - Retrieved from: http://www.unesco.org (12.08.2011).
3. Kolupayeva A.A. Taranchenko O.M. (2016) Education of children with special needs during the independence of Ukraine: stage in a strategic dimension , Kyiv,Special child: education and upbringing.
4. Sailor, W., & Skrtic, T. (1995). American education in the postmodern era. In J. L. Paul, H. Rosselli, & D. Evans (Eds.), Integrating school restructuring and special education reform. University of Kansas.

(Переклала на англ. Я.Полупанова – аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, методист, Комунальний вищий навчальний заклад «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»)

УДК 378.147.091.3:[51:005.336.2-057.875]

СЕМЕНІХІНА Олена

доктор педагогічних наук, доцент кафедри інформатики, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

вулиця Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна

E-mail: e.semenikhina@fizmatsspu.sumy.ua

ЧКАНА Ярослав

викладач кафедри математики, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

вулиця Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна

E-mail: chkana_76@ukr.net

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

© Семеніхіна О., Чкана Я., 2017

Анотація. У статті описано структурно-функціональну модель процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей під час вивчення фахових дисциплін. Описано компоненти моделі: мету, підходи та принципи, складові методики навчання фахових дисциплін, компоненти, критерії та рівні сформованості математичної компетентності майбутніх вчителів математики.

Уточнено поняття математичної компетентності, виділено комплекс підходів до її формування (системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, інтегративний та компетентнісний), розкрито особливості реалізації цих підходів для формування математичної компетентості майбутніх вчителів математики. Наведено деякі форми організації навчального процесу, зокрема, самостійної роботи студентів для фахової підготовки майбутніх вчителів математики на засадах компетентністного підходу.

Запропоновано ввести в навчальний процес вибірковий курс «Вибрані питання шкільної математики з точки зору вищої», сформульовано його мету та основні завдання.

Ключові слова: компетентністний підхід, математична компетентність, формування предметної компетентості, підготовка вчителя фізико-математичних спеціальностей, структурно-функціональна модель.

Постановка проблеми. Сучасний стан фундаментальної підготовки майбутніх вчителів математики характеризується двома протилежними аспектами: з одного боку – це глобалізація та інформатизація суспільства, спрямованість на самоосвіту, стандартизацію освіти, тенденції на прагматичний підхід до її фізико-математичної складової, а з іншого – значний спад престижу вчительської професії, прогалини в знаннях студентами шкільного курсу математики, зменшення аудиторного часу та недостатні мотиваційні основи до самостійної роботи тощо. Ці аспекти зумовлюють наступну ситуацію: до фізико-математичних факультетів педагогічних університетів вступають абітурієнти, які найчастіше мають середній рівень навчальних досягнень з математики та вмотивованості. Така ситуація загострюється тенденцією на підвищення питомої ваги самостійної роботи, яка в останні роки займає майже половину годин навчальних дисциплін. І до засвоєння таких обсягів самостійної роботи студенти виявляються не готовими (особливо це стосується дисциплін фізико-математичного циклу). Запропонований обсяг самостійної роботи студентів

вимагає корінної зміни в організації всього навчального процесу, якісних змін у методичному, інформаційному та матеріально-технічному забезпеченні навчального процесу. Це означає, що побудова системи фахової підготовки майбутніх вчителів математики потребує, перш за все, створення змістової моделі процесу формування їхньої математичної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічне поняття «математична компетентність» досліджувалось багатьма науковцями і трактується по-різному залежно від контексту розв'язуваних дослідниками наукових завдань як:

– якість особистості, яка поєднує в собі математичну грамотність та досвід *самостійної математичної діяльності*;

– інтегративну особистісну якість, засновану на сукупності фундаментальних математичних знань, практичних умінь і навичок, що свідчать про готовність і *здатність студента здійснювати математичну діяльність* [2];

– поєднання математичних знань, умінь, досвіду та здібностей людини, які забезпечують успішне розв’язання різноманітних проблем, що потребують *застосування математики* [3];

– цілісне утворення особистості, що відображує готовність до вивчення дисциплін, які вимагають математичної підготовки, а також здатність *використовувати свої математичні знання для розв’язання різного роду практичних і теоретичних проблем і задач, які зустрічаються у своїй професійній діяльності* [4];

– *уміння бачити* та застосовувати математику в реальному житті, *розуміти* зміст і метод математичного моделювання, уміння *будувати* математичну модель, досліджувати її методами математики, *інтерпретувати* отримані результати, *оцінювати* похибку обчислень [5];

– системну властивість особистості суб’єкта, що характеризує його глибоку обізнаність в предметній області знань, особистісний досвід суб’єкта, націленого на перспективність у роботі, відкритого до динамічного збагачення, здатного *досягати значущих результатів і якості в математичній діяльності* [6].

З наведених означень можна зробити висновок, що: 1) математична компетентність – це складна ітегральна якість особистості; 2) математична компетентність передбачає володіння математичними знаннями, уміннями, навичками, способами діяльності; 3) математична компетентність виявляється в готовності та здатності використовувати математичні знання

в професійній діяльності для ефективного розв'язання задач математичними методами.

Мета статті. Обґрунтувати структурно-функціональну модель процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей.

Виклад основного змісту дослідження. Формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей є однією зі складових їх професійної підготовки. Ефективність цього процесу можна гарантувати лише за умов, якщо він має цілеспрямований характер, спеціально організований та спланований, враховує вимоги, що висуває сьогодення до майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей. Процес формування математичної компетентності суттєво залежить від вибору теоретико-методологічної основи, яка виражається в специфічних методологічних підходах. Ці підходи дозволяють визначити стратегію та способи дослідження процесу формування математичної компетентності.

Побудована система формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей відображена у моделі (рис. 1).

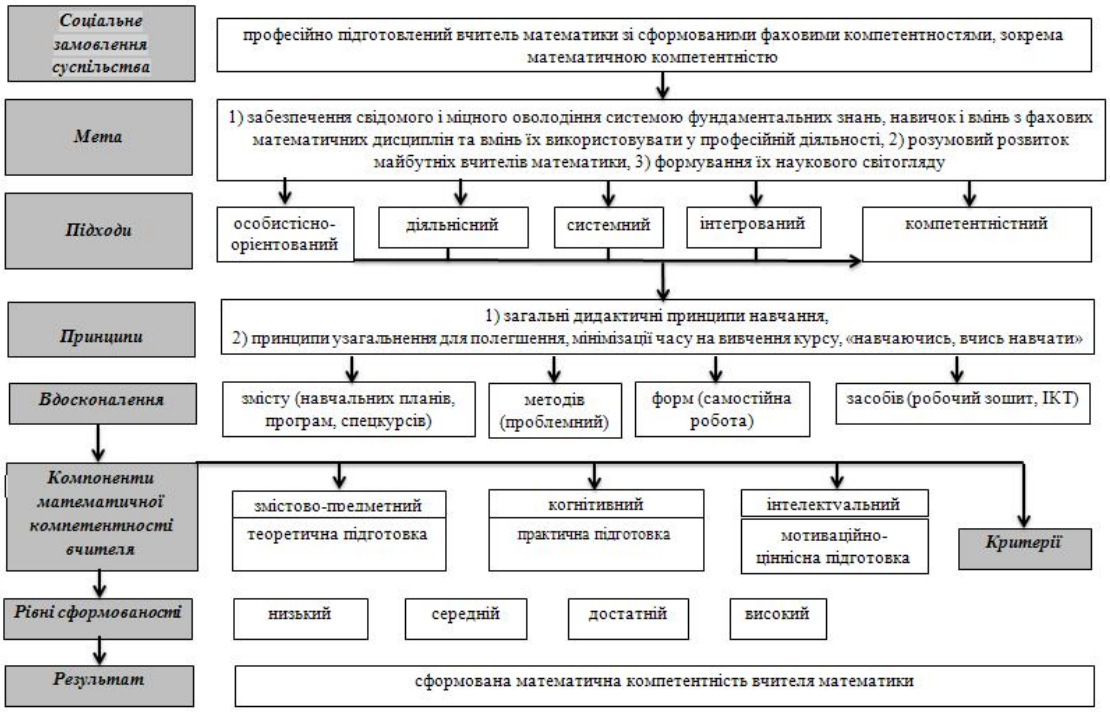

Рис. 1. Модель процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей

Під *математичною компетентністю майбутніх вчителів фізико-математичних спеціальностей* ми розуміємо інтегральну характеристику особистості, засновану на сукупності математичних знань, умінь, навичок та досвіді, здобутих в процесі вивчення математичних дисциплін, яка виявляється в здатності та готовності фахівця до застосування математичних знань та математичного інструментарію в професійній діяльності з метою ефективного її здійснення.

Під формуванням такої компетентності розуміємо процес, спрямований на здобуття та розвиток складових математичної компетентності, а також створення умов для вмотивованого та активного використання математичного інструментарію під час розв'язання професійно спрямованих задач.

Оскільки основою процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів фізико-математичних профілів є сумісна навчально-творча діяльність викладачів та студентів, то для ґрунтовного дослідження та аналізу даного процесу, враховуючи особливості предмету нашого дослідження, ми вважаємо доцільним в якості теоретико-методологічної бази використати такий комплекс підходів: системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, інтегративний та компетентнісний.

Аналіз процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів математики, на нашу думку, необхідно здійснювати в першу чергу з позицій системного підходу, розглядаючи цей процес як систему та використовувати такі принципи системного підходу [7]: цілісність, яка дозволяє розглядати систему і як єдине ціле, і як підсистем більш складної освітньої системи; структуризація, яка дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки; множинність, яка дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних та математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому; системність, яка дозволяє регулювати зв'язки між елементами системи, впорядковувати їх, тим самим керувати даною системою.

У процесі формування математичної компетентності майбутніх вчителів математики особистісно-орієнтований підхід дозволяє вирішувати такі задачі: 1) забезпечити урахування математичних здібностей, інтересів та мотивів вивчення математичних дисциплін кожного студента; 2) створити атмосферу міжособистісної взаємодії студента та викладача для підвищення ефективності даного процесу; 3) формувати потребу в

постійному самовдосконаленні під час застосування математичних знань у професійній діяльності.

Основна задача діяльнісного підходу під час формування математичної компетентності – навчити студентів визначати цілі та планувати математичну діяльність, організовувати, регулювати та контролювати її, здійснювати самоаналіз та оцінку результатів діяльності. При цьому відбувається розвиток особистісних якостей студента: активної професійної, творчої діяльності, до структурування та проектування власної навчальної діяльності, збагачення інтелектуального потенціалу, здатність до аналізу видів діяльності (пізнавальної, дослідницької тощо), виділення основних навчальних дій. Застосування діяльнісного підходу дозволяє розглянути процес формування математичної компетентності майбутніх вчителів математики не лише в контексті структурних компонентів, але й функціональних зв'язків та взаємодій, що сприяють формуванню математичної компетентності майбутніх вчителів математики.

Інтегративний підхід до процесу формування математичної компетентності майбутніх вчителів математики передбачає логічне поєднання та поглиблення системних знань з математичних та професійно спрямованих дисциплін, розвиток інтегративних умінь, що ґрунтується на міждисциплінарних зв'язках. Використання інтегративного підходу дозволяє поглибити та розширити взаємозв'язки між дисциплінами.

Компетентнісний підхід по суті інтегрує системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та інтегративний підходи, які зародились значно раніше та підготували базу для компетентнісного підходу. Він дозволяє визначити сутність та структуру математичної компетентності майбутніх вчителів математики та визначити цілі, задачі та суть процесу формування математичної компетентності, а також визначити нові методи, засоби та форми організації навчального процесу.

Важливою умовою формування математичної компетентності майбутнього вчителя математики є засвоєння ним фундаментальних математичних дисциплін. При цьому слід звернути особливу увагу на формування цілісної системи математичних знань студентів. Дослідження тенденцій і закономірностей, які відбуваються в сучасній науці, показують, що інтеграція та диференціація протікають у ній, як два протилежно спрямовані, але в той же час такі, що знаходяться в тісному діалектичному взаємозв'язку і взаємообумовленості, процеси пізнання. Створення нових

наук на стику кількох наук сприяє ще більшій інтеграції знань, що забезпечує значне проникнення в єдині закономірності. З іншого боку, існуючий розподіл навчальних математичних знань за дисциплінами є необхідним, оскільки таким розділенням досягається поглиблене розуміння окремих сторін математики.

Лінійна форма вивчення матеріалу основних математичних курсів, коли кожна тема вивчається лише один раз, недостатній аналіз міжпредметних зв'язків призводить до того, що, маючи у пам'яті достатню кількість означень і формул, студенти не спроможні усвідомлено і аргументовано «дістати з пам'яті» і використати цю інформацію при розв'язуванні задач навіть шкільного типу. Інакше кажучи, у них не сформована міжпредметна методологія розв'язування задач, особливо тих, які потребують побудови математичної моделі. У зв'язку з цим повноцінна математична освіта, і як кінцева мета, формування математичної компетентності майбутнього вчителя математики, має завершуватись вивченням загальних курсів з або про математику, який сприятиме встановленню міждисциплінарних зв'язків університетських математичних курсів, систематизації знань та навичок, отриманих при їх вивченні, розвитку у студентів умінь визначати взаємозв'язки між елементами навчальної інформації в межах як однієї математичної дисципліни, так і в межах споріднених дисциплін тощо. Одним з таких курсів може стати варіативний спецкурс «Вибрані питання шкільного курсу математики з точки зору вищої», запропонований та розроблений нами. Важливими для побудови спецкурсу є традиційні засоби навчання, зокрема робочі зошити, та інноваційні, такі як освітні ресурси мережі Інтернет, соціальні мережі [9]. При цьому провідними формами організації фахової підготовки майбутніх вчителів математики на засадах компетентністного підходу має стати самостійна робота студентів, зокрема під керівництвом викладача, виконання компетентністно спрямованих індивідуальних розрахункових завдань.

Метою розробки спецкурсу «Вибрані питання шкільного курсу математики з точки зору вищої» є систематизація знань студентів на основі загальних математичних і логічних ідей, які покладено в основу сучасного шкільного курсу математики. Його основними завданнями є:
1) проаналізувати курс шкільної математики з точки зору фундаментальних математичних ідей: множина, відповідність, відображення, відношення, математична структура, алгебраїчна операція

тощо; 2) показати розвиток понять числа, функції, величини, алгоритму, фігури, які відіграють важливу роль у курсі сучасної шкільної математики; 3) розкрити роль і місце найважливіших понять сучасної математики в шкільному курсі; 4) сприяти усвідомленню студентами змісту теоретико-множинного, алгебраїчного, логічного аспектів у викладі основ шкільної математики; 5) вчити встановлювати зв'язки між різними розділами математики, виконувати аналіз шкільної математики з точки зору відображених у ній фундаментальних математичних ідей та понять; 6) вчити здійснювати порівняльний аналіз означень ключових математичних понять шкільного курсу математики з загальнонауковими; 7) формувати готовність майбутнього вчителя математики викладати шкільний курс на належному рівні науковості та строгості, здійснювати навчальний процес за будь-яким альтернативним діючим підручником [8, с.250-251].

Прикладом теми такого курсу може бути «Методи знаходження скінченних сум». До знаходження скінченних сум нас зокрема приводять потреби самої математики та дослідження багатьох явищ у природознавстві; завдання на підсумовування завжди пропонують на математичних олімпіадах різних рівнів. Існує багато методів розв'язування даної задачі, кожен з них є самодостатнім, відноситься до певного розділу математики і потребує відповідних знань, гарного володіння технікою тотожних перетворень, розуміння особливостей його застосування в даних умовах. При вивченні цієї теми досить широко прослідковується міждисциплінарні зв'язки між різними розділами математики: математичним аналізом, геометрією, алгеброю, дискретною математикою, теорією ймовірностей.

У своєму дослідженні ми виділяємо такі складові компоненти математичної компетентності вчителя фізико-математичного профілю: 1) змістово-предметний (володіння системою фундаментальних теоретичних знань); 2) когнітивно-процесуальний (вміння розв'язувати типові математичні задачі, в тому числі за підтримки ІКТ); 3) інтелектуальний (володіння розумовими діями та прийомами розумової діяльності, уявлення про математику як складову загальнолюдської культури, про історію її розвитку та місце в системі наук).

Для діагностики рівнів сформованості математичної компетентності нами визначено критерії та засоби діагностики визначення сформованості

кожного з компонентів математичної компетентності майбутніх вчителів математики у процесі їх фахової підготовки.

Висновки. Серед основних завдань, що стоять перед вищою освітою у підготовці майбутніх вчителів математики є формування їх професійної компетентності, що поєднує у собі як ключові, так і предметні компетентності фахівця. Одним із базових елементів системи їх професійної підготовки є математична освіта. Для них математичні дисципліни є не тільки навчальними, але і виступають у ролі першооснови для побудови фундаменту загального логічного мислення, розвитку розумових, творчих, пізнавальних здібностей майбутніх учнів. Здатність особистості вчителя вирішувати завдання такого характеру може бути визначена як його професійна компетентність загалом, і математична зокрема. Досягнення цих завдань стає можливим за умови якісної математичної підготовки вчителів математики, забезпечення навчальним процесом їх здатності до передачі учням не лише теоретичних знань, але й вмінь застосовувати математичні знання у різних ситуативних задачах, за практичних потреб, розвивати у школярів творчі здібності у використанні математичного апарату та знань, тобто за умови переходу на компетентністно орієнтоване навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зіненко І. М. Визначення структури математичної компетентності учнів старшого шкільного віку / І. М. Зіненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2009. – № 2. – С. 165-174.
2. Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и ее изучении / Л.Д. Кудрявцев. – М.: Наука, 1977. – 65 с.
3. Основные результаты международного исследования образовательных достижений учащихся PISA – 2006 / [Баранова В. Ю., Ковалева Г.С., Кошеленко Н. Г., Красновский Э. А. и др.]. – М.: Центр оценки качества образования ИСМО РАО, 2007. – 99 с., С. 47.
4. Петрова Е.М. Понятие «математическая компетентность будущего специалиста технического профиля» в контексте компетентностного подхода [Электронный ресурс] / Е. М. Петрова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1. – Режим доступа: www.science-education.ru/101-5504.
5. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ : монографія / Раков С. А. – Х. : Факт, 2005. – 360 с.

6. Ходырева Н.Г. Становление математической компетентности учителя при подготовке в педагогическом вузе / Н. Г. Ходырева // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования. – Вып. 3. – Волгоград: Изд-во ВГИПК РО, 2001. – С. 67-70.
7. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підручник для студентів магістратури / Ю.О.Шабанова. – Д.: НГУ, 2014. – 120 с.
8. Соколенко Л.О. Роль курсу "Деякі питання шкільного курсу математики з точки зору вищої" у професійній підготовці вчителя. Шістнадцята міжнародна наукова конференція ім. акад. Михайла Кравчука, 14-15 травня, 2015 р., Київ: Матеріали конф. Т.3. Теорія ймовірностей та математична статистика. Історія та методика математики. – К. : НТУУ "КПІ", 2015. – С. 249-252.
9. Мартиненко О.В., Чкана Я.О. Інноваційні підходи до організації самостійної роботи майбутніх учителів математики при вивченні фахових дисциплін // Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах: монографія / за заг.ред. А.А. Сбруєвої та Г.Ю. Ніколаї. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. – С. 350-371.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017

СЕМЕНИХИНА Елена
доктор педагогических наук, доцент кафедры информатики, Сумский государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко
улица Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина
E-mail: e.semenikhina@fizmatsspu.sumy.ua
ЧКАНА Ярослав
преподаватель кафедры математики, Сумский государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко
улица Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина
E-mail: chkana_76@ukr.net

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДМЕТНОЙ КОМЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

Резюме. В статье описана структурно-функциональная модель процесса формирования математической компетнтности будущих учителей физико-математических специальностей при изучении специальных дисциплин. Описаны компоненты модели: цель, подходы и принципы, составляющие методики обучения специальным дисциплинам,

компоненты, критерии и уровни сформированности математической компетентности будущих учителей математики.

Уточнено понятие математической компетентности учителя математики, выделены подходы к ее формированию (системный, деятельностный, личностно-ориентированный, интегративный и компетентностный), раскрыты особенности реализации этих подходов для формирования математической компетентности будущих учителей математики. Приведены некоторые формы организации учебного процесса, в частности, самостоятельной работы студентов для специальной подготовки будущих учителей математики при компетентностном подходе. Предложено вести в учебный процесс курс «Избранные вопросы школьной математики с точки зрения высшей», сформулированы его цели и основные задачи.

Ключевые слова: компетентностный подход, математическая компетентность, формирование математической компетентости, подготовка учителя физико-математических специальностей, структурно-функциональная модель.

SEMENIKHINA Olena

Doctor of pedagogical sciences, Associate of Professor, The Head of the Department of Computer Science, Sumy State Pedagogical University named after Makarenko

Romenskaya street, 87, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: e.semenikhina@fizmatsspu.sumy.ua

CHKANA Yaroslav

teacher of Mathematics, Department of Mathematics, Sumy State Pedagogical University named after Makarenko

Romenskaya street, 87, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: chkana_76@ukr.net

MODELING OF THE PROCESS FOR FORMING THE SUBJECT COMPETENCY OF MATHEMATICS TEACHER

Summary. The article describes the structural-functional model of the process of forming the mathematical competence of future teachers of physical and mathematical specialties during the study of professional disciplines. The components of the model are described: the purpose, approaches and principles, components of methods of training of professional disciplines, components, criteria and levels of formation of mathematical competence of future teachers of mathematics.

Keywords: competent approach, mathematical competence, formation of substantive competence, study of a teacher of physical and mathematical specialties, structural-functional model.

Abstract. The construction of a system of professional preparation of future math teachers requires, first of all, the creation of a content model of the process of forming their mathematical competence. The pedagogical concept of "mathematical competence" can be interpreted as the combination of mathematical knowledge, skills, experience and abilities of a person, which ensure the successful resolution of various problems requiring the use of mathematics or the ability to see and apply mathematics in real life, to understand the content and method of mathematical modeling, ability to build a mathematical model, to study it by mathematical methods, to interpret the obtained results, to estimate the error of calculations.

The purpose of the article is to substantiate the structural-functional model of the process of formation of mathematical competence of future teachers of physical and mathematical specialties.

We consider the mathematical competence of future teachers of physical and mathematical specialties as the integral characteristic of the personality based on the mathematical knowledge, skills, skills and experience gained during the study of mathematical disciplines, which manifests itself in the ability and the readiness of a specialist to apply mathematical knowledge and mathematical tools in professional activities.

In our opinion, the analysis of the process of forming the mathematical competence of future math teachers must be carried out primarily from the point of view of the system approach, considering this process as a system, and to use such principles of the system approach.

The main task of the activity approach during the formation of mathematical competence is to teach students to define goals and to plan mathematical activity, to organize, regulate and control it, to carry out self-analysis and evaluation of results of activity.

An integrative approach to the process of forming the mathematical competence of future math teachers involves the logical combination and deepening of system of knowledge on mathematical and professionally oriented disciplines, the development of integrative skills. The competence approach essentially integrates systemic, personally oriented, activity and integrative approaches which originated much earlier and prepared the basis for a competent approach.

An important condition for the formation of the mathematical competence of the future math teacher is the assimilation of fundamental mathematical disciplines. In this case, the leading forms of organization of professional training of future math teachers on the basis of a competent approach should become an independent work of students, in particular, under the guidance of a teacher, the implementation of competently directed individual calculations tasks.

The ability of a teacher to solve such problems can be defined as his professional competence in general and mathematical in particular. Achievement of these tasks becomes possible provided the qualitative mathematical preparation of math teachers, ensuring the educational process of the transfer to students not only theoretical knowledge, but also the ability to apply mathematical knowledge in various practical tasks, to develop the students' creative abilities in the use of mathematical apparatus and knowledge, that is, provided the transition to a competency-oriented learning.

REFERENCES

1. Zinenko, I.M. (2009), “Vyznachennia struktury matematychnoi kompetentnosti uchniv starshoho shkilnoho viku” , Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, № 2, pp. 165-174. [in Ukrainian].
2. Kudriavtsev, L.D. (1977), Mysly o sovremennoi matematyke y yzuchenyy , Nauka , M, 65 p. [in Russian].
3. Baranova, V. Yu., Kovaleva, H.S., Koshelenko, N. H., Krasnovsky, E. A., (2007), Osnovnie rezultaty mezhdunarodnoho yssledovanyia obrazovatelnih dostyzhenyi uchashchykhsia PISA , Tsentr otsenky kachestva obrazovanyia YSMO RAO, M., 99 p. [in Russian].
4. Petrova, E.M. (2012), “Poniatye «matematycheskaia kompetentnost budushcheho spetsyalysta tekhnycheskoho profylia» v kontekste kompetentnostnoho podkhoda”, Sovremennie problemi nauky y obrazovanyia, № 1, at: www.science-education.ru/101-5504. [in Russian].
5. Rakov, S. A. (2005), Matematychna osvita: kompetentnisnyi pidkhid z vykorystanniam IKT : monohrafiia, Kh. , Fakt, 360 p. [in Ukrainian].
6. Khodireva, N.H. (2001), “Stanovlenye matematycheskoi kompetentnosty uchytelia pry podhotovke v pedahohycheskom vuze” , Pedahohycheskye problemy stanovlenyia sub’ektnosty shkolnyka, studenta, pedahoha v systeme nepreryvnoho obrazovanyia, Vyp. 3, Volhohrad, Yzd-vo VHYPK RO, pp. 67-70. [in Russian].

7. Shabanova, Yu.O. (2014) Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli: pidruchnyk dlia studentiv mahistratury , D.:, NHU, 120 p. [in Ukrainian].
8. Sokolenko, L.O. (2015),” Rol kursu "Deiaki pytannia shkilnoho kursu matematyky z tochky zoru vyshchoi" u profesiinii pidhotovtsi vchytelia, Shistnadtsiata mizhnarodna naukova konferentsiia im. akad. Mykhaila Kravchuka, 14-15 travnia, 2015 r., Kyiv, Materialy konf., T.3., Teoriia ymovirnostei ta matematychna statystyka. Istoriia ta metodyka matematyky, K. :, NTUU "KPI",pp. 249-252. [in Ukrainian].
9. Martynenko, O.V., Chkana, Ya.O. (2017), “Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv matematyky pry vyvchenni fakhovykh dystsyplin”, Problemy innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity u hlobalnomu, rehionalnomu ta natsionalnomu kontekstakh: monohrafiia , Sumy, Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, pp. 350-371. [in Ukrainian].

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті).

УДК 378.147:656.61.071.1-056.87

СОТЕР Марія

аспірантка, Херсонський державний університет,
вулиця Університетська, 27, м. Херсон, 73000, Україна
E-mail: sotermariia@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-КВЕСТІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-СУДНОМЕХАНІКІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема веб-квестів, у підготовці майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації. Акцентовано, що ця технологія дозволяє студентам як поглибити, розширити, систематизувати та закріпити отриманні теоретичні знання і практичні уміння й навички, так і відшкодовувати брак комунікації та інтеракції з реальними носіями мови завдяки автентичності текстового матеріалу розміщеного у мережі Інтернет; сприяє розвитку пізнавальних здібностей та активності студентів, творчої ініціативи і відповідальності, формуванню самостійного мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації; розвитку дослідницьких умінь, інтеграції знань і упорядкуванню інформації.
© Сотер М., 2017

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, веб-квест, інформаційні Інтернет ресурси, міжкультурна комунікація, суб'єкт-суб'єктний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Нині науковці та педагоги-практики спрямовують свої зусилля на пошук ефективних технологій підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації, зокрема майбутніх інженерів-судномеханіків. Адже останні, як правило, працюють у складі мультинаціональних екіпажів.

Майбутні висококваліфіковані фахівці у сучасному глобалізованому просторі мають не просто оволодіти іноземною мовою, але й успішно використовувати її, цілковито розуміючи іноземного партнера, а, отже, бути обізнаними у особливостях як вербальних, так і невербальних засобів комунікації, культури, традицій, звичаїв різних народів, задля ефективної міжкультурної взаємодії у повсякденному житті і під час виконання професійних обов'язків.

Виконання професійних обов'язків у мультикультурному середовищі майбутніми інженерами-судномеханіками, тобто налагодження міжкультурної ділової комунікації, є винятково важливим, адже від нього залежить не просто якість і ефективність виконання обов'язків, а й безпека функціонування судна, його цілісність, інколи навіть життя членів екіпажу.

Разом з тим, для сьогодення характерне скорочення обсягів аудиторних годин відведених на опанування дисципліни «Іноземна мова», у рамках якої, як правило, відбувається підготовка майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації, за рахунок збільшення обсягів самостійної роботи студентів. Відтак, перед викладачем стоїть непроста задача: організувати самостійну роботу студентів, підібравши такі технології навчання, які б, забезпечили ефективність вивчення матеріалу, а також сприяли б подальшому його засвоєнню під час практики. Такі задачі можна виконати за допомогою застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

ІКТ володіють великим потенціалом у вирішенні проблем розвитку міжкультурної комунікації, допомагають побудувати навчальний процес, включаючи також індивідуальну і самостійну роботу, як автентичне мовне середовище, що дозволяє компенсувати брак комунікації та інтеракції з реальними носіями. Використання ІКТ можна розглядати як процес

комп'ютерної організації освітнього середовища, який сприяє ефективному вирішенню завдань підготовки майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання застосування ІКТ розглядали у своїх наукових розвідках Ю. Бабанський, В. Биков, С. Гураль, А. Лазарєва, І. Лернер, Л. Морська, Є. Полат, П. Сисоєв, С. Семеріков, П. Сердюков та ін.

Наприклад, П. Сисоєв присвятив значну кількість робіт впливу ІКТ на активізацію процесу навчання іноземним мовам. Учений виділяє одинадцять основних дидактичних властивостей ІКТ. Серед них ті, що інтенсифікують процес підготовки фахівців до міжкультурної комунікації: це, по-перше, багатомовність і полікультурність інформаційних інтернет-ресурсів (вивчення, порівняння і зіставлення матеріалів про різні культури формує у студентів уявлення про культурне різноманіття як про норму співіснування культур у сучасному полікультурному світі); по-друге, багаторівневість інформаційних інтернет-ресурсів (наявність в Інтернеті матеріалу з різним рівнем мовної складності і глибини освітлення культурних і соціально значущих питань, що сприяє індивідуалізації процесу навчання); по-третє, мультимедійність ресурсів (використання у навчальному процесі широкого спектру мультимедійних ресурсів (серед яких і тексти, і графіка, кольорові зображення, аудіофайли, відеозаписи, анімації), що сприяє зближенню як мовного, так і соціокультурного середовища країни, що вивчається, збагачуючи тим самим практику мовного і міжкультурного спілкування студенів); по-четверте, можливість організації синхронного (чат, голосовий та відео зв'язок) і асинхронного (електронна форма, веб-форуми, блоги) спілкування, що у свою чергу дозволить реалізувати різні телекомунікаційні проекти між вітчизняними студентами та їх закордонними колегами; по-п'яте, реалізація педагогічної технології навчання у співпраці (важливими є врахування вміння працювати у команді і здійснювати спільну діяльність); по-шосте, розвиток умінь самостійної навчальної діяльності (уміння студентів самостійно шукати і витягувати інформацію, отримувати її, синтезувати, робити нову і поширювати отриману) [6].

З допомогою ІКТ, як відзначають С. Гураль і А. Лазарєва, викладач може легко моделювати навчальне середовище, намагаючись досягти максимальної наближеності до автентичного [5, с. 35].

Разом з тим, ІКТ є своєрідним підґрунтям, технологічною основою міжнародного інформаційного обміну, очевидно, що вони створюють дидактичні умови для розвитку інформаційної, комунікативної, міжкультурної компетентності особистості.

В узагальненому вигляді основні характеристики і можливості нових ІКТ для цілей освіти, зокрема для підготовки майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації, можна представити таким чином: знищення просторово-часових бар'єрів між викладачем і студентом; гнучкість, мобільність освіти; розширення освітніх пропозицій для студентів; сприяння як спільного навчання, так і самонавчання; можливості індивідуалізації освіти; заохочення безперервної освіти протягом всього життя; сприяння активній взаємодії і взаємозв'язку між учасниками освітнього процесу; можливість пристосування засобів навчання відповідно до потреб і характеристик індивідів; сприяння спілкуванню та взаємодії студентів з обмеженими можливостями або особливо талановитих з їхнім оточенням [4, с. 159].

Технологія веб-квестів, яка об'єднує у собі елементи проблемного навчання, інтерактивного навчання, методу проектів, гри і, як зазначалось вище, передбачає активне використання інформаційних та комунікаційних технологій.

Технологія веб-квест (WebQuests) відносно недавно увійшла у практичне використання. Термін веб-квест уведений в науковий обіг Б. Доджом (Bernie Dodge), професором освітніх технологій Університету Сан-Дієго (США), у 1995 році. Вчений виокремив веб-квест як діяльність орієнтовану на дослідження, в якому більшість або й вся інформація, що використовується, надходить з мережі Інтернет. Веб-завдання призначені для того, щоб комплексно використовувати час навчання, зосередивши увагу на використанні інформації, а не на її пошуку, а також на підтримку уявлення студентів про аналіз, синтез та оцінку [8, с. 2].

Нині використанню технології веб-квестів під час підготовки фахівців до міжкультурної комунікації присвячені наукові розвідки О. Багузіна, О. Волкова, Г. Воробйов, В. Третько. Разом з тим, проблема використання веб-квестів під час підготовки майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації є недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей та завдань статті. Мета статті – проаналізувати переваги веб-квест технології у підготовці майбутніх

інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації, а також навести приклади її практичного застосування.

Виклад основного матеріалу статті. Веб-квест дозволяє, як студентам, так і викладачам, бути творчими й продуктивними, використовувати створене навчальне середовище, задля ініціації уяви, вирішення поставлених задач, сприяють обговоренню важливих питань [7, с. 100].

О. Багузіна у дисертаційному дослідженні «Веб-квест технологія як дидактичний засіб формування іншомовної комунікативної компетентності: на прикладі студентів немовного вузу» виділяє серед характерних ознак веб-квесту наступні:

1) викладач може залучати величезні об'єми інформації Інтернет-ресурсів з певної тематики;

2) працюючи над виконанням веб-квесту, студент може вибрати для себе найбільш зручний темп виконання завдання, повертатися до матеріалу, який для нього виявився незрозумілий;

3) веб-квест надає можливість пошуку додаткової інформації по темі, проте в певних, заданих рамках викладачем;

4) попередній відбір викладачем сайтів дозволяє виключити ймовірність використання студентами сайтів з непідтвердженою, помилковою або необ'єктивною інформацією;

5) викладач відбирає Інтернет-ресурси орієнтуючись на різні рівні мовної підготовки студентів;

6) використання веб-квестів робить студента самостійним, пристосованим до життя, вчить його орієнтуватися в різноманітних ситуаціях [2, с. 16].

Е. Азімова і А. Щукіна зазначають, що веб-квест передбачає проблемне завдання, яке вирішується на основі ресурсів і даних, що представлені у мережі Інтернет. Учені зауважують, що технологія веб-квест використовується при підготовці до обговорень, проектів, під час дистанційного навчання іноземної мови й заснована на розробці проблемних пошуково-творчих завдань с елементами рольової гри, для виконання яких використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Результати виконання веб-квесту, в залежності від досліджуваного матеріалу, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, комп'ютерної презентації, есе та інше [1, с. 34].

Більш того, веб-квест сприяє вмотивованості навчальної діяльності, а коли студенти мотивовані, вони, як правило, намагаються виконати поставлені завдання як змога продуктивніше, докладаючи більше зусиль, використовуючи при цьому критичне мислення, логіку, аналіз, у тому числі й порівняльний, уміння узагальнювати, виокремлювати головне, робити висновки.

Під час виконання веб-завдань студент перетворюється з об'єкта навчального процесу, що пасивно сприймає інформацію, на суб'єкта, який приймає безпосередню активну участь у навчальному процесі, у повній мірі несе відповідальність за якість засвоєння необхідного матеріалу, виконання поставлених перед ним задач, причому увесь процес набуває творчого характеру, адже вимагає самостійного перенесення знань, умінь і навичок в новий необхідний формат їх застосування.

Б. Додж виокремлює шість послідовних етапів веб-квесту [8; 9; с. 3], які представляють діяльність студентів у веб-квест покроково:

1) вступ (містить основні відомості, роз'яснення, що готують студента до виконання веб-квесту);

2) завдання (передбачає виконання поставлених задач, що дозволяє студентам навчатися та вдосконалювати свої поточні знання, збираючи інформацію через веб-квест, залучаючи студентів до дослідницької діяльності);

3) набір інформаційних джерел, необхідних для виконання завдання (включають ресурси, які вказують на інформацію в World Wide Web; джерела інформації можуть включати в себе веб-документи доступні через електронну пошту, або в реальному часі доступні бази даних для пошуку в мережі, а також книги та інші документи, фізично доступні);

4) установки (включення вказівок до ресурсів);

5) опис процесу (детальний опис етапів, який веде їх виконання; процес повинен бути розбитий на чітко описані кроки);

6) рекомендації (про те, як організувати отриману інформацію); *висновок* (аналіз та підбиття підсумків).

Разом з тим, необхідно пам'ятати, що застосування технології веб-квест під час підготовки майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації повинне базуватись на залученні студентів до реальних проблем, життєвих ситуацій, які можуть мати місце під час комунікативної взаємодії з іноземним колегою як у процесі безпосереднього виконання професійних обов'язків, так і у повсякденному

житті, відпочинку; такі ситуації дозволяють максимально ефективно підготувати їх до ситуацій міжкультурного спілкування. Вказаний вище перехід від суб'єктно-об'єктного підходу навчання до суб'єктно-суб'єктного рівно партнерського навчального співробітництва, що сприяє максимальної ефективності процесу навчання.

Аналіз сучасних досліджень застосування технології веб-квест у межах навчально-виховного процесу дозволяє стверджувати про наявність їх деяких переваг:

– можливість поглиблення, розширення, систематизації та закріплення отриманих теоретичних знань і практичних умінь;

– автентичність текстового матеріалу розміщеного у мережі Інтернет, яка дозволяє відшкодовувати брак комунікації та інтеракції з реальними носіями мови;

– розвиток пізнавальних здібностей та активності студентів, творчої ініціативи і відповідальності;

– формування самостійного мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;

– розвиток дослідницьких умінь;

– інтеграція знань і упорядкування інформації.

Розглянемо приклад веб-квесту «Комунікативні бар'єри та непорозуміння як одна з причин аварій на морі» («Language barriers and miscommunication as a cause of maritime accidents»), який можна використовувати у підготовці майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації у рамках вивчення модуля «Стратегії та тактики подолання міжкультурних бар'єрів та конфліктів» («Strategies and tactics for dealing with intercultural barriers and conflicts») під час виконання студентами самостійної роботи.

Метою даного проекту є: по-перше, поглиблення та розширення знань студентів різного роду комунікативних бар'єрів та непорозумінь, що можуть мати місце у майбутній професійній діяльності майбутнього інженера-судномеханіка під час роботи у мультикультурному екіпажі; по-друге, зрозуміти природу комунікативних бар'єрів та непорозумінь задля розширення умінь і навичок прогнозувати та попереджати їх, при необхідності долати; по-третє: розвиток пізнавальної активності вивчення іноземної мови як засобу налагодження продуктивної міжкультурної комунікації; по-четверте: підвищити у студентів мотивацію до

саморозвитку, самонавчання; розвиток толерантного ставлення, емпатії і спостережливості по відношенню до представників інших культур.

Відповідно до умов веб-квесту студенти розподіляються на дві групи: перша група – це експерти, які з'ясовують, які існують види комунікативних бар'єрів та непорозумінь під час міжкультурної комунікації; друга група – це фахівці, які визначають найбільш поширені причини комунікативних бар'єрів та непорозумінь, що трапляються з інженерами-судномеханіками під час роботи у мультикультурних екіпажах. Після одержання результатів, які відображені у вигляді презентацій, дві групи експертів мають співпрацювати разом і представити пам'ятку/ інструкцію «Дієві поради запобігання комунікативних непорозумінь та подолання бар'єрів» («Effective tips for preventing communicative misunderstandings and overcoming barriers»), які допоможуть майбутнім інженерами-судномеханіками у реальних ситуаціях професійної діяльності уникнути як просто побутових чи робочих непорозумінь, так і масштабних аварійних ситуацій. У ході виконання веб-квесту студенти мають чітко розподілити між собою завдання, за які кожен член групи нестиме персональну відповідальність, що дозволить зробити особистий внесок кожного студента у роботу команди та отримати спільний продукт. Результати досліджень студенти представляють у вигляді усного захисту мультимедійних презентацій і пам'ятки/ інструкції під час аудиторних занять. Перед початком виконання завдань веб-квесту викладач інструктує студентів, забезпечує необхідними матеріалами, надає посилання задля пошуку потрібної інформації у мережі Інтернет (див. табл. 1), що дозволяє якісно спрямувати, націлити студента на продуктивне виконання поставлених перед ним задач.

Після представлення готових робіт важливим завершальним етапом є саморефлексія (оцінка результатів і процесу в цілому), у рамках даного етапу студенти висловлюють власні думки з таких питань, як:

1) Що викликало ускладнення, а що полегшило роботу під час виконання завдань веб-квесту?

2) Що для Вас виявилось новим (про що Ви дізналися вперше) із запропонованих матеріалів?

3) Яку інформацію вважаєте цінною (важливою для подальшої професійної діяльності)? Обґрунтуйте власну точку зору.

4) Які навчальні завдання, на Вашу думку, допомогла вирішити робота над виконанням веб-квестом?

Таблиця 1

Приклади ресурсів мережі Інтернет для виконання завдань веб-квестів

No	**References for the first group** The aim: to find out actual communication barriers and misunderstandings in intercultural communication.	No	**References for the second group** The aim: to identify the most common causes of communication barriers and misunderstandings that can occur with marine mechanical engineers while working in multicultural crews.
1	https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/17142/b%C4%9Bla%C5%A1kov%C3%A1_2011_bp.pdf?sequence=1	1	http://iamu-edu.org/wp-content/uploads/2014/06/badawi-halawa.pdf
2	https://oureverydaylife.com/six-barriers-to-intercultural-communication-12080535.html	2	http://www.he-alert.org/filemanager/root/site_assets/standalone_article_pdfs_0605-/HE00615.pdf
3	https://www.colorado.edu/conflict/peace/problem/cultrbar.htm	3	https://maredu.gunet.gr/modules/document/file.php/MAK265/Dissertations%20in%20English/Language%20barriers%20and%20miscommunication%20as%20a%20cause%20for%20marine%20accidents.pdf
4	https://www.businesstopia.net/communication/cultural-barriers-communication	4	https://knect365.com/maritime/article/d3d81534-beff-4a52-b3ac-5c186c4693c0/working-with-multicultural-crews-in-shipping-cross-cultural-trainer-laxmi-chaudhry
5	http://www.iaeme.com/MasterAdmin/UploadFolder/CROSS%20CULTURAL%20COMMUNICATION%20BARRIERS%20IN%20WORKPLACE/CROSS%20CULTURAL%20COMMUNICATION%20BARRIERS%20IN%20WORKPLACE.pdf	5	https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/578413/CSWPMS_2016_collated_for_web_final.pdf
6	https://www.youtube.com/watch?v=slq1nAhZuqE		
7	https://www.youtube.com/watch?v=1iSeorhtHMM		

Завдяки такого роду запитанням студенти проводять аналіз своєї самостійної діяльності, висловлюють власну точку зору, яка є цінною не лише для розвитку студентів, а й для викладача, зокрема для подальшої ефективної роботи з такого роду задач.

Оскільки, цей веб-квест передбачає виконання цілого ряду завдань (відбір та аналіз інформації, групування та представлення матеріалів у вигляді презентації; вивчення отриманих даних та розробка власних порад) його можна назвати комплексним. Відтак, доцільно оцінювати такого роду веб-квест за декількома показниками, серед яких: особистий внесок кожного члену групи; якість відібраної інформації та наявність конкретних фактів/прикладів/ ілюстрацій тощо; творчість та оригінальність подачі та презентації матеріалу; усне представлення.

Висновки. Спостереження у ході реалізації студентами поставлених задач, результати їх діяльності, а також відповіді на запитання після завершення роботи над веб-квестом показали, що ця технологія активізує діяльність та мотивує студентів до навчальної діяльності загалом та міжкультурної комунікації, зокрема. Вони з інтересом поставилися до запропонованих завдань веб-квестів, проявили творчий підхід під час вирішення поставлених задач й глибоке розуміння зв’язку проблематики веб-квесту з подальшою професійною діяльністю.

Використання веб-квесту допомогло якісно організувати й управляти самостійною роботою студентів, що є вкрай важливим фактором за умови значного скорочення аудиторної кількості годин і збільшенням обсягу годин на самостійну роботу, оскільки дозволило студентам обирати власний темп роботи; отримати постійний доступ до матеріалів розміщених у мережі Інтернет та можливість їх повторного перегляду за необхідності; контролювати самостійно власну діяльність.

Перспективами подальших досліджень є пошук оптимальних шляхів удосконалення підготовки майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Издательство Икар, 2009. – 448 с.
2. Багузина Е. И. Веб-квест технология как дидактическое средство формирования иноязычной коммуникативной компетентности: на

примере студентов неязыкового вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. И. Багузина. – М., 2012. – 24 с.
3. Бовтенко М.А. Компьютерная лингводидактика : учеб. пособие [текст] / М.А. Бовтенко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 216 с.
4. Ван Поведская Е. Человек и новые информационные технологии: завтра начинается сегодня / Е. Ван Поведская, А.Д. Масейра. – СПб., 2007. – 320 с.
5. Гураль С. К. Обеспечение качества обучения устной иноязычной речи средствами информационно-коммуникационных технологий : учеб. пособие / С. К. Гураль, А. С. Лазарева. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2007. – 134 с.
6. Сысоев П.В. Дидактические свойства и функции современных информационных и коммуникационных технологий / П.В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2012. – № 6. – С. 12-21.
7. Bowman C. A. (2000). Infusing technology-based instructional frameworks in the methods courses: A response to Pope and Golub. Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 1(1), 98-101.
8. Dodge B. J. (1995) Some thoughts about Webquests. [accessed April 02, 2004]. Available from : http://webquest.org/sdsu/about_webquests.html
9. Dodge B. (1997). Some thoughts about WebQuests. Available from : http://webquest.sdsu.edu/ about_webquests.html.

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

СОТЕР Мария
аспирантка, Херсонский государственный университет,
улица Университетская, 27 г. Херсон, 73000, Украина
E-mail: sotermariia@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВЕБ-КВЕСТ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-СУДНОМЕХАНИКОВ К МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса использования информационно-коммуникационных технологий, в частности веб-квестов, в подготовке будущих инженеров-судомехаников к межкультурной коммуникации. Выделена роль веб-квестов при подготовке личности к межкультурной коммуникации. Акцентировано, что благодаря представленной технологии студенты имеют возможность углубить, расширить, систематизировать и закрепить полученные теоретические знания и практические умения и навыки; позволяет возмещать недостаток коммуникации и интеракции с реальными носителями языка благодаря подлинности текстового материала размещенного в сети Интернет;

способствует развитию познавательных способностей и активности студентов, творческой инициативы и ответственности; формирование самостоятельного мышления, способности к саморазвитию, самосовершенствованию и самореализации; развитие исследовательских умений; способствует интеграции знаний и упорядочения информации.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, веб-квест, информационные Интернет ресурсы, межкультурная коммуникация, субъект-субъектный подход.

SOTER Mariia
Post-graduate Student, Kherson State University,
27, Universitetska St., Kherson 73000, Ukraine
E-mail: sotermariia@gmail.com

WEBQUESTS USAGE IN PREPARATION OF FUTURE MARINE MECHANICAL ENGINEERS FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION

Summary. The possibilities of using information and communication technologies, in particular, WebQuests, in preparing future marine mechanical engineers for intercultural communication are analyzed. The practical and theoretical materials represented in the article will be useful to pedagogues-practitioners, students of engineering majors and a wide range of interested people.

Keywords: information and communication technologies, WebQuest, Internet information resources, intercultural communication, subject-to-subject approach.

Abstract. The article deals with the possibilities of using WebQuests in preparing future marine mechanical engineers for intercultural communication.

The results of modern scientific researches aimed at resolving main issues of WebQuest usage are helped to determine that WebQuest contributes to the more efficient preparation of future specialists for intercultural communication.

It is noted that WebQuest is a complex technology, as it involves performing a number of tasks such as selection and analysis of information; grouping and demonstrating the materials in the form of a presentation; developing students' own tips.

WebQuest technologies in preparing future marine mechanical engineers for intercultural communication should be based on attracting students to real problems, life situations that may occur while communicating with foreign colleagues in the course of performing their professional duties and everyday life.

It is emphasized that this technology allows students to deepen, expand, systematize and consolidate the theoretical knowledge and practical skills, and compensate for the lack of communication and interaction with real native speakers through the authenticity of text material posted on the Internet; promotes development of students' research skills, cognitive abilities, creative initiative and responsibility, knowledge integration, formation of independent thinking, ability to self-development, self-improvement and self-realization.

It is noted that while working with WebQuest, a student turns from the object of the educational process, who passively perceives subject's information, into subject, who takes a direct active part in the learning process, is fully responsible for the quality of assimilation of the necessary material, the implementation of assigned tasks; the whole learning process acquires a creative character, because it requires the independent transfer of knowledge, skills and abilities in the new necessary format of their application.

REFERENCES

1. Azimov, E.G. & Shhukin, A.N. (2009). *Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponyatij (teoriya i praktika obucheniya yazykam) [New dictionary of methodological terms and concepts (language teaching: practice and theory)]*. Moscow: Izdatel'stvo Ikar [in Russian].
2. Baguzina, E.I. (2012). *Veb-kvest tekhnologiya kak didakticheskoe sredstvo formirovaniya inoyazychnoj kommunikativnoj kompetentnosti: na primere studentov neyazykovogo vuza [WebQuest technology as a didactic means of forming foreign communicative competence: on the example of students of non-language specialties at high school]*. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
3. Bovtenko, M.A. (2005). *Komp'yuternaya lingvodidaktika: ucheb. posobie [The computer linguodidactics: textbook]*. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].
4. Van Povedskaya, E. & Masejra, A.D. (2007). *Chelovek i novye informatsionnye tekhnologii: zavtra nachinaetsya segodnya [Man and new information technologies: tomorrow begins today]*. SPb. [in Russian].
5. Gural', S.K. & Lazareva, A. S. (2007). *Obespechenie kachestva obucheniya ustnoj inoyazychnoj rechi sredstvami informatsionno-kommunikatsionnykh tekhnologij: ucheb. posobie [Ensuring the quality of oral language teaching with the help of information and communication technologies: a tutorial]*. Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta. [in Russian].

6. Sysoev, P.V. (2012). Didakticheskie svojstva i funktsii sovremennykh informatsionnykh i kommunikatsionnykh tekhnologij [Didactic properties and functions of modern information and communication technologies]. *Inostrannye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 6, 12–21. [in Russian].
7. Bowman, C. A. (2000). Infusing technology-based instructional frameworks in the methods courses: A response to Pope and Golub. Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 1(1), 98-101.
8. Dodge, B. J. (1995) Some thoughts about Webquests. [accessed April 02, 2004]. Retrieved from: http://webquest.org/sdsu/about_webquests.html
9. Dodge, B. (1997). Some thoughts about WebQuests. Retrieved from: http://webquest.sdsu.edu/ about_webquests.html

(Переклад зроблено особисто автором статті.)

УДК 378(091):801.73

ТИМОШЕНКО Юрій

доцент, кафедра педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. О. Дашкевича, 24, м. Черкаси, 18000, Україна
E-mail: tim_yuriy@ukr.net

ПІЗНАВАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА ТВОРЕННЯ І РОЗУМІННЯ ТЕКСТІВ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ

Анотація. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування в майбутніх викладачів двох взаємопов’язаних компетентностей – творення (породження, конструювання) і розуміння (сприймання, інтерпретації, перетворення, використання) текстів – носіїв соціокультурного й суб’єктного досвіду. Показано, що опанування цих компетентностей виступає фундаментальним чинником професійно-педагогічної культури викладача (учителя), наріжною умовою навчання вчитися продукувати знання як ресурс особистісного й суспільного розвитку.

Ключові слова: суспільства знання, пізнавально-комунікативна діяльність, освітній процес, викладач вищого закладу освіти, професійно-педагогічна культура, текстові компетентності (текстопородження і текстороузуміння).

© Тимошенко Ю., 2017

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Соціокультурні зміни, зумовлювані трансформацією інформаційного суспільства у суспільства знання й суспільство, що навчається, змушують переосмислювати роль освіти в глобалізованому світі. Продиктовано це тим, що джерелом розвитку сучасного суспільства є знання, а ключовою цінністю, котра уможливлює вироблення останнього, – навчання.

Відповідно перед освітою загалом й університетською освітою зокрема постає першорядне завдання – навчити здобувачів освіти вчитися.

Саме від його розв’язання й залежить розвиток суспільств знання. Тому-то «в різних галузях знання необхідно заохочувати появу гнучких механізмів навчання, – наголошують автори Всесвітньої доповіді ЮНЕСКО «До суспільств знання», – а не нав’язувати чітко визначений звід знань.

Навчитися вчитися означає навчитися роздумувати, сумніватися, якомога скорше прилаштовуватися, уміти звертатися до своєї культурної спадщини, дотримуючись при цьому спільності поглядів…» [1, с. 64].

Звичайно, в освітніх практиках реальне забезпечення цього визначається соціально-психологічною готовністю й фаховою підготовленістю викладача до навчання суб’єктів педагогічного впливу вмінням самостійно продукувати знання як ресурс особистісного, професійного й суспільного розвитку.Своєю чергою, викладачеві потрібно не просто сформувати в здобувачів освіти вміння породжувати знання, а закласти в особистість, яка навчається, «механізм розвитку», виробити в ній, за висловом Юрія Лотмана, «звичку постійного збільшення знань» [2, с. 164].

Оскільки знання – продукт складної системи пізнавально-комунікативних процесів смислового перетворення (когнітивного оброблення) інформації, зафіксованої у формі текстів, то «механізм розвитку» особистості утворюють насамперед дві взаємопов’язані здатності суб’єкта: творення й розуміння тексту. Якраз останні становлять основу діяльностей викладання й учіння в освітньому процесі, а отже, слугують умовою навчання навчатися.

Формування цілей статті. Аналіз основних досліджень і публікацій. Ось чому, усвідомлюючи особливу вагу соціокультурного феномену тексту в реалізації завдань освітнього процесу, з одного боку, й ураховуючи існування в педагогічній реальності суперечності між повсякчасною необхідністю виконувати сукупність пізнавальних та комунікативних дій текстопородження й тексторозуміння і явно

недостатнім рівнем підготовленості (здатності) як здобувачів освіти, так і викладацького персоналу саме до цих видів діяльності, з іншого боку, ставимо собі за мету показати, що опанування пізнавально-комунікативної складовоїтворення й розуміння текстів виступає фундаментальним чинником професійно-педагогічної культури викладача, наріжною умовою навчання навчатися продукувати знання.

Ітиметься тут, як неважко здогадатися, про одну з ключових форм пізнавально-комунікативної діяльності суб'єктів освітнього процесу – текстову діяльність. Засади її наукового вивчення в межах семіосоціопсихології заклала у 80-ті роки минулого століття Тамара Дрідзе. Обґрунтована цією непересічною дослідницею соціальних комунікацій концепція текстової діяльності як самостійного виду «особистісної активності» суб'єкта [3]послужила відправним пунктом для осмислення такими дослідниками, як Н. Бєлова, С. Борзенко, Л. Горобець,М. Димарський, Н. Жирова, Т. Карих, О. Кашкарьова, М. Кучеренко, О. Любичева, В. Темкіна та іншими, природи, структури, функцій, різновидів текстової діяльності в освітньому процесі та її місця в підготовці майбутніх викладачів (учителів). Зокрема в роботах зазначених дослідників поглиблено й розвинуто низку тверджень Т. Дрідзе, що текстова діяльність, по-перше, охоплює вербальні й невербальні інтелектуально-мислительні операції, здійснювані для організації смислів у ході спілкування…» [3, с. 46], по-друге, має завершену психологічну будову, по-третє, мотивується зовнішніми мотивами прикладного характеру і внутрішніми мотивами – комунікативно-пізнавальними намірами (інтенцією) суб'єкта, по-черверте, спрямовується на реалізацію конкретного змістового задуму, по-п'яте, взаємопов'язується з мовленнєвою діяльністю й розгортається в процесах пізнання й комунікації.Крім того, під впливом ідей Т. Дрідзе в працях Л. Голишкіної, О. Грибової, Т. Кульгільдінової, Г. Мандрикової, Т. Обласової, О. Овчинникової, Н. Сайфутдінової, І. Салосіної, О. Сологуб започатковано розв'язання важливої та водночас складної психолого-педагогічної проблеми формування текстової компетентності суб'єктів освітнього процесу.

З огляду на той факт, що проблема формування текстової компетентності стала окремим предметом наукового студіювання тільки в останні два десятиліття, тема спеціального вишколу викладачів закладів вищої освіти щодо текстової діяльності лишається на сьогодні відкритою

для дослідників. Тож уважаємо за доцільне висвітлити в дальшому викладі кілька міркувань і методологічних завваг щодо означеного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спершу зазначимо, що будь-яка спроба його часткового розв'язання має виходити з такого концептуального засновку: володіння текстовою компетентністю в умовах суспільств знання (де цінністює не просто інформація само собою, а її перетворення в суб'єктні смисли) постає обов'язковою умовою успішного здійснення будь-яким фахівцем своїх функцій. Але фундаментальноїваги ця компетентність набуває у сферах професійної діяльності, прямо зв'язаних з виробленням і споживанням текстів (наука, журналістика, переклад, мистецтво, видавнича справа, справочинство, управління, політика, копірайтинг, реклама, паблікрілейшнз та багато інших).

У цьому ряду особливе місце посідаєвикладацька діяльність. Адже, окрім кваліфікованого володіння текстовою компетентністю, викладач повинен розвивати в особистості, яка здобуває освіту, такі важливі вміння, як текстотворення (конструювання власного тексту) і текстосприймання (сприймання, інтерпретація та розуміння чужого тексту й реальності та іншого суб'єкта, що за ним стоять).

Отже, викладач (учитель) покликаний цілеспрямовано формувати на системному підґрунті і загальні (універсальні) текстові вміння, і спеціальні (часто – вузькофахові) вміння, необхідні для продуктивної роботи з різними типами текстів – вербальними / невербальними, усними / писемними, а також їх жанрами – навчальними, науковими, мистецькими, публіцистичними, юридичними тощо.

Тому на різних етапах підготовки педагога (моделювання професійно значущих якостей, визначення змісту освіти, його втілення восвітньому процесі) на перший план висувається проблема розроблення та реалізації цілісної концепції формування знань, умінь, набуття досвіду роботи з текстом як однієї з найважливіших складових педагогічної культури.

З-поміж розмаїття визначень поняття «педагогічна культура викладача вищої школи» своєю переконливістю вирізняється витлумачення Тетяни Ісаєвої. На її думку, «педагогічна культура постає як динамічна система духовно-світоглядних, ціннісно-смислових, комунікативних і діяльнісно-технологічних компонентів, об'єднаних концептуально розвиненою гуманістично орієнтованою свідомістю педагога, що має смислотвірний характер і виконує випереджувальну роль щодо рівня розвитку педагогічної теорії загалом і конкретно-історичних,

національних і культурологічних вимог до педагога й освітнього процесу» [4, с. 14–15]. При цьому дослідниця слушно підкреслює, що професійно-педагогічна культура викладача – це «визначальна умова й показник якості освітнього процесу» [4].

Ствердження безпосереднього зв'язку між ступенем розвитку педагогічної культури і рівнем якості освітнього процесу відповідно вимагає від викладача засвоєння різних видів і форм діяльностей, тобто оволодіння системою функціональних ролей, необхідних для досягнення ефективності освітнього процесу та якості його результатів.

У ціліснійструктурі професійно-педагогічної культури зінтегрованонадзвичайно широке коло функціональних ролей, пов'язаних ізсоціономічною (система «людина – людина – соціальна спільнота»), виконавською метадіяльністю викладача (за визначенням Владислава Гінецінського). Широкий і різноманітний репертуар функціональних ролей викладача зумовленоголовними іпостасями, в яких він постає як суб'єкт освітнього процесу: дидакт, вихователь, менеджер-організатор, консультант-наставник, коуч, учений, просвітник. Побіжно зазначимо, що під поняттям «функціональні ролі викладача» розуміємо породжені викладанням як соціокультурною практикою різні способи й форми діяльності, обов'язки і т. ін., володіння якими забезпечує стійкість освітнього процесу як системи, її функціонування та відтворення.

Особливості функцій викладача, зміст і структура його професійно-педагогічної культури випливають насамперед з інформаційно-комунікативного, когнітивного характеру освітнього процесу як пізнаннєвого, смислопороджувального (герменевтичного) простору діяльностей суб'єктів, їх діалогічної взаємодії один з одним, зі світом, зокрема зі світом культури, представленого системою знаків (семіосферою) – носіями соціокультурного досвіду.

Як відомо, основним предметом діяльності суб'єктівосвітнього процесу (викладачів і здобувачів освіти) виступає соціокультурний досвід. З одного боку, це інституційні знання і способи їх здобуття, зафіксовані в різноманітних текстах соціальних інститутів (освіти, науки, мистецтва, права тощо), з іншого боку, це «живі», неінституційні знання, смисли, що виникають у контекстах педагогічної взаємодії як продукти інтерпретації та розуміння текстів. Звідси ключовими функціями викладача в структурі його діяльності і професійно-педагогічної культури будемо визначати функції, котрі забезпечують когнітивно-комунікативні процеси пошуку,

відбору, вироблення, трансляції, трансформації, засвоєння інформації, тобто перетворення її в суб'єктні смисли (живі знання) та використання останніх для побудови власної картини світу, суб'єктивної реальності, життєвого шляху особистості, її розвитку, саморозвитку й саморозуміння (самопізнання), а не лише для професійного становлення.

Словом, мовиться про цілісну систему дій (функцій) сприймання (інтерпретації, розуміння), перетворення, використання текстів та їх породження. Така текстосприймальна і текстопороджувальна природа навчання(викладання) випливає з того беззаперечного постулату, що «навчати й виховувати можна лише через знакові системи й через предмети, створені людиною для людини»[5]. Щонайперше знаковими системами, за допомогоюяких відбувається навчання й виховання, слугують тексти як матеріальні й духовні (ментальні) культурні об'єкти. *Освоюючи* текст, людина *засвоює* та *присвоює* культуру, навчається мисленню й творчості.

Сприймання-розуміннямасиву чужих текстів і створеннявласних є входженням суб'єкта, який навчається, у семіосферу як текстуальнийпростірісну ванн якультури. «Без семіосфери, – наголошував Володимир Зінченко, – неможливе засвоєння наукових знань, наукових понять просто тому, що відсутній простір, у які вони могли б вписатися чи перебудувати його. Наявність семіосфери становить собою не тільки умову засвоєння знань (будь-яких, не лише наукових), але й зону найближчого і більш віддаленого розвитку всієї системи знання» [6, с. 334].

Механізмами входження суб'єкта освіти в семіосферу виступають розпредмечення й опредмечення текстів – дві нерозривні частини його текстової діяльності. Вони й визначають, за твердженням Бориса Бім-Бада, сутність людини. Зокрема «нерозривний процес розпредмечуванняй обумовлює собою процес набуття здатностей, тобто оволодіння способами діяльності», а «опредмечуючись, людина розвиває свої сутнісні сили. Вона вдосконалюється» [5].

Зафіксований у текстовій формі соціокультурний досвід – це не тільки об'єкт (матеріал) засвоєння (сприймання, трансформації, відтворення, використання), а й джерело особистісного розвитку (саморозвитку) суб'єктів освітнього процесу. Оволодіння соціокультурним досвідом – насамперед смислами культури, її цінностями, нормами, правилами, традиціями – через тексти як його транслятори перетворює

суб'єкта-реципієнта (інтерпретатора) цих текстів у суб'єкта-автора (творця) нових (своїх) текстів.

«Розуміння та інтерпретація соціокультурного досвіду ведуть, – пише Наталія Чепелєва, – до створення власного внутрішнього світу особистості, власної реальності, що вибудовується як неповторний особистісний твір за допомогою авторського ставлення як до оточення, так і до власної особистості, до власної ідентичності» [7, с. 11].

Кожен з актів текстороздуміння (інтеріоризації, розпредмечення) і текстотворення (екстеріоризації, опредмечення своєї свідомості, мислення, афектів), поміж ними й творення «Я-тексту особистості», про яке мовить Н. Чепелєва, означає включеність суб'єкта освіти в безперевні процеси смислотворення (пошуку культурних сенсів). Результативність останнього залежить від глибини й ширини контексту (контекстів) реалізації текстової діяльності, від готовності її суб'єктів (автора й реципієнта) до діалогу як основи соціокультурної практики, їхнього прагматичного наставлення на розуміння та взаєморозуміння і, звичайно, від рівня текстових компетентностей.

Слід підкреслити, що успішність формування в майбутніх викладачів вищої школи системи текстових компетентностей (тобто здатностей сприймати, інтерпретувати, розуміти так звані первинні тексти, перетворювати їх у вторинні тексти, а також створювати власні оригінальні продукти у формі текстів) обумовлюється врахуванням у педагогічній побудові цього процесу тих теоретико-методологічних зачинів, які випливають зі сказаного.

Як показує досвід, розв'язувати проблему формування в майбутніх викладачів знань і вмінь, потрібних для створення наукових текстів, їх сприймання, інтерпретації та розуміння, лише традиційним арсеналом підходів і засобів удається далеко не завжди.

Приміром, у межах навчальних дисциплін наукознавчого (дослідницького) спрямування, на кшталт «Методології і методики наукових досліджень», що входять до навчальних планів підготовки фахівців за освітнім ступенем магістра, формування текстових компетентностей здійснюється зазвичай принагідно, бо перед подібними дисциплінами стоять інші завдання. Посутньо не змінюють ситуацію посібники і методичні вказівки (рекомендації) з написання і/або оформлення наукових текстів. Причина банальна: з власної ініціативи студенти зрідка звертаються до цих видань у пошуках необхідних

текстознавчих знань. Частково окреслену лакуну у власній підготовці до роботи з текстами майбутні викладачі змушені заповнювати вже в ході виконання магістерської праці, студіюючи наукові тексти з обраної теми й висновучи самотужки із них «таємниці» текстотворення.

Звісно, такий стан речей від'ємно позначається на якості студентських наукових текстів (від елементарних тез доповіді до дипломної праці), відтак – у перспективі –й на текстах дисертацій, лекцій, навчальних посібників тощо. Водночас усе це переконує в доцільності побудови дієвої педагогічноїсистеми формування в майбутніх викладачівздатностей розуміти і створювати різножанрові, передовсім академічні (наукові й навчальні) тексти як базових компетентостей у структурі викладацької (науково-педагогічної) діяльності.

Одним із найважливіших складників цієї системи має стати, на нашу думку, упровадження в освітню програму магістерської підготовки викладачів вищих закладів освіти спеціального лекційно-практичного курсу з основ академічної текстової діяльності й академічного письма рідною мовою, а не лише (як це нерідко нині практикують) іноземною. Очевидно, варто-таки починати з навчання мистецтву створювати тексти мовою, за допомогою якої суб'єкт відчуває, пізнає світ і мислить.

При цьому необхідно навчати будувати тексти в єдності природних і штучних мов, використовуваних у академічному дискурсі. За методологічне положення варто взяти в цьому разі міркування вже не раз згадуваного Володимира Зінченка. З глибоким знанням справи він констатував: тим, хто навчається, «треба давати знання не тільки про текст, а й про мови, якими він написаний і виражає себе <…> Можна … стверджувати, що концентрація уваги на різних засобах вираження одного й того ж змісту сприятиме розвитку рефлексії і самопізнання» [6, с. 321].

Загалом курс з основ академічноїтекстової діяльності покликаний забезпечитиоволодіння діяльністю з продукування й розуміння наукових і навчальних (дидактичних) текстів через засвоєння системного знання, маючи яке, майбутній викладач «отримує, – кажучи словами Георгія Щедровицького, – спосіб дії, котрий перетворюється в його здатність» [8,с.444]. До такої системи знань, які несуть у собі здатність діяти щодо тексту, відносимо:

1) знання основ породження,сприймання й розуміння текстової інформації, закономірностей, механізмів, операцій її оброблення на сенсорному, перцептивному та смисловому рівнях;

2) знання загальної семіотичної природи тексту як соціокультурного феномену й продукту пізнавальної діяльності суб'єкта;

3) знання функціональних, структурних, стилістичних особливостей усних і писемних, вербальних і невербальних текстів, текстів на традиційних (паперових) носіях і електронних (цифрових) текстів, а також специфіки текстів різних інституційних дискурсів (науки, мистецтва, освіти і т. д.);

4) знання технологій створення різних типів, видів (жанрів) текстів: навчального посібника, лекції, доповіді, рецензії, статті, есе, презентації тощо; знання природних і штучних мов (кодів, символів, норм), за допомогою яких кодується і декодується інформація в текстах;

5) інструментальні знання, котрі уможливлюють пошук, відбір (селекцію), оцінювання, адаптацію, перетворення, перекодування, використання, зберігання й захист текстової інформації;

6) психолого-педагогічні, методичні знання, використовувані для навчання інших суб'єктів текстової діяльності;

7) знання про управління (самоуправління)текстовою діяльністю в освітньому процесі.

Значною мірою результативність викладання навчальної дисципліни з основ академічної текстової діяльності визначатиметься вмінням її авторів-розробників інтегрувати на системній основі в межах однієї навчальної дисципліни й адаптувати до її специфічних завдань напрацювання різних галузей знань, як-от: текстознавство, лінгвістика тексту, психолінгвістика, риторика, поетика, когнітологія, комунікативістика, теорія інформації, логіка, дискурсологія, герменевтика, наративна психологія.

Створюючи такий інтегративний курс, дуже важливо не перетворити його полідисциплінарний зміст у конгломерат лише теоретичних відомостей про науковий і навчальний тексти. Навпаки, оскільки обидві взаємопов'язані сторони текстової діяльності – породження і розуміння тексту мають творчу природу, то й навчання способам і засобам їх досягнення має бути навчанням творчості. А «навчитися творчості, можна тільки тренуючи творчість» [5].

І тут вельми плідним для української освіти, в якій «процес створення власних текстів (хоча б у формі есе. – Ю. Т.) майже ніколи не входить до ланок і компонентів, етапів навчання»[9, с. 13], може виявитися досвід французької педагогічної системи з властивими їй

текстоцентризмом, увагою до текстуальної праці кожного здобувача освіти. У світлі цього досвідуТетяна Левченко резонно апелює до українських викладачів, нагадуючи, що «в освіті XXI ст. методам розвитку навичок створення текстів необхідно приділяти особливу увагу» і що «методи навчання мають бути спрямовані на розвиток здібностей охоплювати ідеї, трансформувати їх і виражати у власній індивідуальній формі в письмовому чи усному тексті» [9, с. 13].

Висновки. Коротко резюмуючи викладене, бачимо, що ґрунтовне володіння текстовими компетентностями, а саме продукуванням і розумінням текстів становить базову складову професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої освіти, виступає фундаментальною умовою реалізації ключового завдання освітнього процесу у суспільствах знання – навчити вчитися. А це означає навчити породжувати на основі текстів і за їх допомогою суб'єктні смисли (знання) як ресурс особистісного, професійного і суспільного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. К обществамзнания: Всемирный доклад ЮНЕСКО. – Париж : Изд-во ЮНЕСКО, 2005. – 239 с.
2. Лотман Ю. М. Воспитание души / Ю. М. Лотман ; сост. Л. Н. Киселева, Т.Д. Кузовкина, Р. С. Войтехович. – СПб. : Искусство-СПб., 2005. – 621 с.
3. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии : [монография] / Т. М. Дридзе; отв. ред. И. Т. Левыкин. – М. : Наука, 1984. – 231 с.
4. Исаева Т. Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного пространства в высшей школе: автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.01/ Исаева Татьяна Евгеньевна. –Ростов-на-Дону, 2003. – 43 с.
5. Бим-Бад Б. М. Культурные объекты [Электронный ресурс] / Б. М. Бим-Бад. – Режим доступа :http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article.full.php
6. Зинченко В. П. Психологические основы педагогики. (Психолого-педагогические основы построения системы развивающего обучения Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова) / В. П. Зинченко. – М. : Гардарики, 2002. – 431 с.
7. Чепелєва Н. В. Розуміння та інтерпретація соціокультурного досвіду у контексті постнеокласичної методологічної парадигми / Н. В.

Чепелєва // Проблеми сучасної психології :зб. наук. праць / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Запорізький національний ун-т; за ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – № 1. – С. 11–16.

8. Щедровицкий Г. П. Оргуправленческое мышление: идеология, методология, технология: курс лекций / Г. П. Щедровицкий. – 2-е изд. – М. : Путь, 2003. – 480 с.
9. Левченко Т. І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція : монографія / Т. І. Левченко. – Вінниця : Навчальна книга, 2007. – 656 с.

Стаття надійшла до редакції: 30.08.2017

ТИМОШЕНКО Юрий

доцент, кафедра педагогики высшей школы и образовательного менеджмента, Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого,

ул. А. Дашкевича, 24, г. Черкассы, 18000, Украина

E-mail: tim_yuriy@ukr.net

ПОЗНАВАТЕЛЬНО-КОММУНИКАТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЗДАНИЯ И ПОНИМАНИЯ ТЕКСТОВ КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ ФАКТОР ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ОБЩЕСТВЕ, ЧТО ОБУЧАЕТСЯ

Резюме. Обоснована необходимость целенаправленного формирования у будущих преподавателей двух взаимосвязанных компетентностей – создания (порождения, конструирования) и понимания (восприятия, интерпретации, преобразования, использования) текстов – носителей социокультурного и субъектного опыта. Показано, что овладение этими компетентностями выступает фундаментальным фактором профессионально-педагогической культуры преподавателя (учителя), базовым условием обучения учиться производить знания как ресурс личностного и общественного развития.

Ключевые слова: общества знания, познавательно-коммуникативная деятельность, образовательный процесс, преподаватель высшего учебного заведения, профессионально-педагогическая культура, текстовые компетентности (текстопорожденние и текстопонимание).

TYMOSHENKO Yurii

Associate Professor, Associate Professor of Higher Shool Pedagogy and Educational Management Department, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

E-mail: tim_yuriy@ukr.net

KNOWLEDGE-COMMUNICATION COMPONENT OF CREATION AND UNDERSTANDING OF TEXTS AS A FUNDAMENTAL FACTOR OF A TEACHER'S PEDAGOGICAL CULTURE IN THE TRAINING SOCIETY

Summary. The necessity of purposeful formation of two interrelated competences in future teachers is substantiated in the paper – creation (bearing, construction) and understanding (perception, interpretation, transformation, use) of texts – carriers of socio-cultural and subject experience. It is shown that mastering of these competences is a fundamental factor in a teacher's professional and pedagogical culture, the cornerstone of learning to teach to produce knowledge as a resource of personal and social development.

Keywords: societies of knowledge, cognitive-communicative activity, educational process, teacher of a higher educational establishment, professional-pedagogical culture, text competence (text formation and text comprehension).

Abstract. In accordance with this, a range of functions that provide cognitive and communicative processes of production and understanding of texts is defined by a teacher's key functions. In particular, such functions include the functions of verification, selection, processing, interpretation (comprehension), adaptation, information transmission. It is concluded that mastering the indicated functions enables in the educational process the transformation of textual information into personal meanings (knowledge) and their use for constructing their own map of the world, the creation of subjective reality, planning and implementation of the life path of the individual, as well as its development (self-development), understanding (self-understanding), cognition (self-knowledge).

REFERENCES

1. K obschestvamznaniya: Vsemirnyiy doklad YuNESKO. – Parizh : Izd-vo YuNESKO, 2005. – 239 s.
2. Lotman Yu. M. Vospitanie dushi / Yu. M. Lotman ; sost. L. N. Kiseleva, T. D. Kuzovkina, R. S. Voytehovich. – SPb. : Iskusstvo-SPb., 2005. – 621 s.

3. Dridze T. M. Tekstovaya deyatelnost v strukture sotsialnoy kommunikatsii. Problemyi semiosotsiopsihologii : [monografiya] / T. M. Dridze; otv. red. I. T. Levyikin. – M. : Nauka, 1984. – 231 s.
4. Isaeva T. E. Pedagogicheskaya kultura prepodavatelya kak uslovie i pokazatel kachestva obrazovatelnogo prostranstva v vyisshey shkole: avtoref. dis. … d-ra ped. nauk: 13.00.01/ Isaeva Tatyana Evgenevna. – Rostov-na-Donu, 2003. – 43 s.
5. Bim-Bad B. M. Kulturnyie ob'ektyi [Elektronnyiy resurs] / B. M. Bim-Bad. – Rezhim dostupa :http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article.full.php
6. Zinchenko V. P. Psihologicheskie osnovyi pedagogiki. (Psihologo-pedagogicheskie osnovyi postroeniya sistemyi razvivayuschego obucheniya D. B. Elkonina – V. V. Davyidova) / V. P. Zinchenko. – M. :Gardariki, 2002. – 431 s.
7. Chepelieva N. V. Rozuminnia ta interpretatsiia sotsiokulturnoho dosvidu u konteksti postneoklasychnoi metodolohichnoi paradyhmy / N. V. Chepelieva // Problemy suchasnoi psykholohii :zb. nauk. prats / In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, Zaporizkyi natsionalnyi un-t; za red. S. D. Maksymenka, N. F. Shevchenko, M. H.Tkalych. – Zaporizhzhia: ZNU, 2012. – № 1. – S. 11–16.
8. Schedrovitskiy G. P. Orgupravlencheskoe myishlenie: ideologiya, metodologiya, tehnologiya: kurs lektsiy / G. P. Schedrovitskiy. – 2-e izd. – M. : Put, 2003. – 480 s.
9. Levchenko T. I. Yevropeiska osvita: konverhentsiia ta dyverhentsiia : monohrafiia/ T. I. Levchenko. –Vinnytsia : Navchalna knyha, 2007. – 656 s.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 371

ТКАЧЕНКО Вадим

старший викладач кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Україна, місто Черкаси, бульвар Шевченка, 81

E-mail: tkvadim41@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Анотація. У статті розглянуто проблему формування готовності майбутніх учителів до управління навчально-пізнавальною діяльністю. Проаналізовано семантичне наповнення сутності й змісту терміна «готовність» та «управління». Концептуальні засади готовності до управління 3) когнітивний навчально-пізнавальною діяльністю розкриваються з використанням таких компонентів як: мотиваційно-смисловий, рефлексивний, когнітивний, саморегулятивний.

Ключові слова: вчитель, готовність, управління, педагогічна система вищого навчального закладу, управління навчально-пізнавальною діяльністю, професійна підготовка, гуманізація освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Серед пріоритетів державної освітньої політики України сьогодні домінуюче положення займає реформування освіти, в основі якого – досягнення сучасної якості освіти, її відповідність актуальним і прогресивним потребам особистості й держави. Теперішній час вимагає пріоритетної уваги педагогів вищих навчальних закладів до викладання циклу професійно-педагогічних дисциплін, до навчального змісту і методик, які формують уміння студента самостійно вчитися, критично мислити, управляти своєю пізнавальною діяльністю, трансформувати набуті знання у важливу життєву компетентність. Особливої уваги потребує вдосконалення підготовки майбутнього вчителя, оскільки саме вони закладають фундамент подальшого розвитку дитини [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми управління навчально-пізнавальною діяльністю освіти розкриваються в працях В.Дубицького, О.Ляшенка, В.Соболева, С.Степанова, О.Яковенка та інших.

© Ткаченко В., 2017

Для нашого дослідження суттєве значення мають теоретико-методологічні засади професійно-педагогічної підготовки вчителя (І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, В.А.Семиченко, М.М.Скаткін, Л.О.Хомич); управлінський аспект професійної діяльності вчителя (І.П.Підласий, О.Я.Савченко, В.О.Сухомлинський); управління процесом професійної підготовки вчителя (О.А.Анісімов, В.О.Сластьонін, П.В.Стефаненко).

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розглянути проблему формування готовності майбутніх учителів до управління навчально-пізнавальною діяльністю. Проаналізувати семантичне наповнення сутності й змісту терміна «готовність» та «управління». Обґрунтувати концептуальні засади готовності до управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогічній науці сьогодні триває пошук нових ефективних шляхів удосконалення навчального процесу у вищому навчальному закладі. Проблема гуманізації професійної освіти постає як одна із головних, що допомагає реалізувати головну мету навчання в системі вищого навчального закладу, а саме формування всебічно розвиненої особистості та висококваліфікованого фахівця. Навчання - один із найдавніших видів людської діяльності, однак протягом усієї історії сутність цього процесу залишається незмінною, виявляючись у взаємодії викладача й студента. Цей процес нерозривно пов'язаний з поняттям «управління». Досягнення поставленої мети в процесі навчання, формування всебічно розвиненої особистості безпосередньо залежать від управління цим процесом [5].

Необхідно наголосити, що фахівці обстоюють різні позиції стосовно семантичного наповнення сутності й змісту терміна «готовність», обумовлених різними позиціями авторів. Серед їх різноманіття необхідно відмітити розуміння готовності як системи інтегрованих змінних властивостей і якостей особистості.

І. Дичківська вважає, що професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Це - психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність [3].

Готовність є істотною передумовою цілеспрямованості й ефективності діяльності. Вищій рівень її сформованості допомагає молодому фахівцеві виконувати свої професійні обов’язки, обґрунтовано застосовувати знання, використовувати досвід, перебудовувати професійні дії відповідно до складних ситуацій. Готовність студента до професійної діяльності розглядається як інтегральний прояв ряду властивостей

особистості зі спрямованістю на даний рід діяльності. Стан готовності є організацією, побудованою за принципом трансформації та взаємодії компонентів, критеріїв у структурні рівні. Основними критеріями готовності студентів є: ступінь розвитку мотивації; ступінь оволодіння системою знань; сформованість у студентів низки гностичних, проектувальних та організаційних умінь [6].

Н. Кудряшова [4] акцентує увагу на дослідженнях М. Карамушки, С. Пархоменко, присвячених психології менеджменту й управлінню персоналом, в яких виокремленні такі компоненти готовності: 1) мотиваційно-смисловий (спрямований на осмислення ставлення та можливостей і впливає на ініціацію процесу професійного самовизначення, визначає динаміку його розгортання); 2) рефлексивний (забезпечує усвідомлення власних цінностей, можливостей і обмежень, співвідношення їх із ціннісно-нормативною структурою, а також точне прогнозування наслідків зробленого вибору для розвитку особистості); 3) когнітивний (відбувається осмислення й узагальнення досвіду під час взаємодії з різними системами, розуміння сутності діяльності та її вимог до особистості); 4) само регулятивний (визначає здатність людини протистояти тиску зовнішніх обставин, відповідально, спираючись на власні можливості, розв’язувати проблеми розвитку кар’єри). Така структура, на думку вченої, виглядає достатньо повно, але зміни у суспільстві та висока конкурентоспроможність на ринку праці зумовлюють потребу доповнити її ще кількома важливими компонентами.

Також у науковій літературі сформульована думка про те, що поняття педагогічне управління вчителя як його діяльність, направлені на створення умов, що забезпечують досягнення поставлених цілей навчання, де предметом (об'єктом) управління виступає професійна діяльність учителя – викладання, а діяльність учня – учіння.

Процес навчання пов’язаний з досить складною і безперервною динамікою перетином детермінованих відрізків діяльності та біфуркаційних точок. Суспільство намагається визначити набір ключових компетентностей, якими повинен володіти випускник вищого навчального закладу, у вигляді зовнішнього замовлення на освіту[2].

Також науковці у своїх дослідженнях виділяють три етапи формування загально-педагогічних знань та умінь: І етап – формування початкових уявлень про дітей, педагогічну професію, професійну діяльність вчителя, особистість вчителя, роль педагогічної теорії в шкільній практиці; ІІ етап – формування предметної системи знань, засвоєння провідних педагогічних теорій, категорій, понять, закономірностей, змісту та методів навчання і виховання школярів; ІІІ етап – формування узагальненої комплексної системи знань на основі між

предметних зв’язків із психологією, віковою фізіологією, методикою викладання предметів, гуманітарних дисциплін [там само].

Висновки. Тож, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна дійти висновку, що основною особливістю сучасної вищої освіти стає її гуманістична спрямованість, коли головна увага має приділятися формуванню всебічно розвинутої особистості. Розгляд процесу навчання як процесу управління навчальною діяльністю студентів дає змогу ефективніше ставити завдання навчання, проектувати процес навчання і необхідні засоби, здійснювати постійну взаємодію педагога і студента завдяки наявності зворотного зв'язку, коригувати хід процесу навчання з метою його оптимізації. Управління навчальною діяльністю студентів - це така форма організації навчального процесу педагогом, яка націлена на конкретний результат - оволодіння студентом професійними знаннями, уміннями та навичками; ефективність даного процесу забезпечується зворотним зв'язком на всіх етапах навчальної діяльності студентів. Ефективність управління навчальною діяльністю студентів безпосередньо залежить від засобів, застосовуваних у навчальному процесі; отже, дидактичні засоби можуть розглядатись як засоби управління навчальною діяльністю студентів. Функції управлінської діяльності (проектування, організація, керівництво, контроль і корекція) мають загальний характер і повинні застосовуватися до процесу навчання з метою підвищення професійної підготовки студентів. Проблема гуманістичної направленості вищої освіти залишається актуальною, окремі питання потребують детального розгляду. Одним із головних і потребуючих вирішення, на наш погляд, є розвиток творчих здібностей студента у процесі професійної підготовки, що сприятиме більш гармонійному розвитку особистості та значно підвищить кваліфікаційні якості фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко Л.В. Формування готовності студентів до управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів – передумова ефективної діяльності вчителя /Л.В. Васильченко// [Електроний ресурс]: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/vasil.pdf
2. Вихор В. Г. Моделювання підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів /В. Г. Вихор// Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, 2013, [Електронний ресурс]: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/2017/Modelyuv_pidgotovki_2013.pdf

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І. М. Дичківська.– 2-ге вид., доповн.–К.: Академвидав, 2012.– С. 288 - 289.–(Серія «Альма-матер»).
4. Кудряшова Н. Роль комунікативної компетентності у формуванні готовності до професійної діяльності / Наталія Кудряшова// Педагогіка і психологія професійної освіти.– 2009.– № 1.– С. 101-109.
5. Ріхтер О. Концептуальні засади управління навчальною діяльністю студентів в умовах гуманізації освіти / О. Ріхтер// [Електронний ресурс]: http://social-science.com.ua/article/603
6. Султанова Л. Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідницької роботи / Л. Ю. Султанова // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. пр. / За ред. Н. Г. Ничкало.–Харків: НТУ “ХПІ”, 2007.– С. 338-343.

Стаття надійшла до редакції: 13.08.2017

ТКАЧЕНКО Вадим
старший преподаватель кафедры педагогики высшей школы и образовательного менеджмента Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого
Украина, бульвар Шевченко, 81
E-mail : tkvadim41@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К УПРАВЛЕНИЮ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНО ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Резюме. В статье рассмотрена проблема формирования готовности будущих учителей к управлению учебно-познавательной деятельностью. Проанализированы семантическое наполнение сущности и содержания термина «готовность» и «управление». Концептуальные основы готовности к управлению 3) когнитивный учебно-познавательной деятельностью раскрываются с использованием таких компонентов как: мотивационно-смысловой, рефлексивный, когнитивный, самоморегулятивний.

Ключевые слова: учитель, готовность, управление, педагогическая система высшего учебного заведения, управления учебно-познавательной деятельностью, профессиональная подготовка, гуманизация образования.

TKACHENKO Vadim

Senior Lecturer of the Department of Pedagogy of Higher School and Educational Management of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

81 Shevchenko Boulevard, Cherkasy, Ukraine 18031

E-mail: tkvadim41@gmail.com

PROBLEM FOR FORMATION OF FUTURE TEACHERS 'READINESS TO EDUCATIONAL LEARNING ACTIVITY MANAGEMENT

Summary. The article deals with the problem of forming the readiness of future teachers for the management of educational and cognitive activity. Semantic content of the essence and content of the term "readiness" and "management" are analyzed. Conceptual principles of readiness for management 3) cognitive educational and cognitive activity are revealed using such components as: motivational-semantic, reflexive, cognitive, self-regulating.

Keywords: teacher, readiness, management, pedagogical system of higher educational establishment, management of educational and cognitive activity, professional training, humanization of education.

The purpose of this article is to consider the problem of forming the readiness of future teachers for the management of educational and cognitive activities. Analyze the semantic content of the essence and content of the term "readiness" and "management". To substantiate the conceptual principles of readiness for the management of educational and cognitive activity.

Therefore, based on the analysis of psychological and pedagogical literature, one can conclude that the main feature of modern higher education is its humanistic orientation, when the main attention should be paid to the formation of a fully developed personality. Consideration of the process of learning as a process of managing students' learning activities makes it possible to more effectively set learning objectives, design learning process and the necessary tools, engage in constant interaction between the teacher and the student through feedback, adjust the learning process to optimize it. Management of students' educational activity is a form of organization of the educational process by a teacher aimed at a concrete result - mastering the student's professional knowledge, skills and abilities; The effectiveness of this process is provided by feedback at all stages of the student's educational activity.

REFERENCES

1. Vasilchenko L.V. Formation of readiness of students for the management of educational and cognitive activity of students - a prerequisite for the effective activity of the teacher / L.V. Vasilchenko // [Electron resource]: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/vasil.pdf
2. Vykhor V.G. Modeling the training of future teachers for the management of students' learning activities / V. G. Vykhor // Bulletin of the Chernigiv National Pedagogical University, 2013, [Electronic resource]: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/2017/Modelyuv_pidgotovki_2013.pdf
3. Dichkivska I. M. Innovative pedagogical technologies: a textbook / I. M. Dichkivska.−2nd form, supplement−.: Academic Edition, 2012.−S. 288-289.−(Series "Alma Mater").
4. Kudryashova N. The role of communicative competence in formation of readiness for professional activity / Natalia Kudryashova // Pedagogics and psychology of vocational education.−2009.−No. 1.−S. 101-109.
5. Richter O. Conceptual Principles of Management of Educational Activities of Students in the Conditions of Humanization of Education / O. Richter // [Electronic resource]: http://social-science.com.ua/article/603
6. Sultanova L. Yu. Readiness of students of psychological and pedagogical faculties for research work / L. Yu. Sultanova // Theoretical and methodological foundations of pedagogical education development: pedagogical skill, creativity, technology: Sb. sciences etc. / Ed. N.G. Nichkalo.−Kharkiv: NTU "KhPI", 2007.−S. 338-343.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

УДК 378.016:004

ТОПОЛЬНИК Яна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки вищої школи, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: yannetkatop@gmail.com

ЛАЗУРЕНКО Владислав

студент рівня вищої освіти магістр факультету початкової, технологічної та професійної освіти, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна

E-mail: vladlazurenko5@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуті аспекти проблеми інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Звертається увага на те, що на сучасному етапі розвитку та широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі відбувається трансформація змісту підготовки майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. Проаналізовано особливості підготовки майбутнього вчителя-початківця на основі сучасних наукових досліджень. Зазначено, що з метою формування інформаційних умінь необхідно впроваджувати спеціальні лабораторні практикуми, практичні заняття, факультативи безпосередньо у процесі підготовки творчого вчителя. Розкрито сутність спеціального навчального курсу для майбутніх вчителів початкових класів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-мережева культура, інформаційні уміння, навчальний процес, майбутній вчитель початкових класів, готовність, навчальний курс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Основними процесами, які в даний час визначають розвиток всіх сфер життя, є процеси глобалізації та інформатизації. Матеріальну основу цих процесів

© Топольник Я., Лазуренко В., 2017

складають телекомунікаційні технології, які дозволяють сьогодні говорити про наявність деякого всесвітнього інформаційного простору.

Основну роль в інформаційній підготовці суспільства відіграють вищі навчальні заклади. Вища школа здійснює комп'ютерну підготовку, методичне управління та підготовку кадрів для системи освіти в цілому. Вчителі нового покоління повинні вміти кваліфіковано вибирати і використовувати ті технології, які повною мірою відповідають змісту, меті вивчення певної дисципліни, сприяють досягненню розвитку особистості.

Поліпшення якості професійного навчання, збільшення доступності освіти, забезпечення потреб гармонійного розвитку інформаційного суспільства в цілому реалізується шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі. Відповідна підготовка можлива тому, що тільки педагогам відводиться визначальна роль у проектуванні та змістовному наповненні створеного на базі технологій Internet інформаційного освітнього середовища навчального закладу чи навчальних закладів країни, регіону, головне призначення якої – зробити доступними національний, культурний і освітній капітал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання підготовки вчителя в умовах інформатизації освіти висвітлюються у працях С. Гунька, Ю. Жука, О. Майбороди, О. Разинкіної, І. Смирнової, С. Тадіян, О. Трофімова, О. Шиман тощо. У полі зору багатьох учених був педагогічний потенціал інформаційних технологій, досліджувалась проблема формування інформаційної культури вчителів, зокрема у працях Н. Апатової, В. Бикова, Л. Бабенко, Л. Білоусової, І. Булах, А. Верланя, Б. Гершунського, Ю. Дорошенка, А. Єршова, М. Жалдака, В. Мадзігона, В. Монахова, Н. Морзе, О. Пєхоти, С. Ракова, Ю. Рамського та інших науковців.

Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів розкриваються у працях К. Авраменка, Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, М. Богдановича, А. Богуш, В. Бондаря, М. Вашуленка, М. Гриньової, П. Гусака, С. Дорошенка, В. Ільченко, М. Козака, Я. Короля, О. Кучерявого, Л. Петухової, О. Пєхоти, Н. Побірченко, О. Савченко, Н. Сулаєвої, Г. Тарасенко, Л. Хомич, І. Червінської, І. Шапошнікової.

В умовах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у початкову школу особливого значення надається проблемам організаційно-

педагогічного та методичного забезпечення навчально-виховного процесу (С. Колесніков, М. Левшин, Г. Ломаковська, Й. Ривкінд, В. Шевченко Л. Ткачук, А. Горячев, Ю. Первін, А. Семенов, Ф. Ривкінд, Б. Хантер) та санітарно-гігієнічним і психологічним обмеженням (І. Белавіна, О. Бовть, В. Бондаровська, О. Дороніна, Д. Зарецький, З. Зарецька, В. Краснопольський, Ю. Машбиць, Н. Полька, С. Шапкін).

Питання формування готовності майбутнього вчителя до використання ІКТ, досвід підготовки вчителя початкових класів у галузі інформаційних технологій висвітлено в працях С. Гунька, Ю. Дорошенка, І. Доніної, М. Жалдака, Ю. Жука, О. Кравчук, М. Левшина, Н. Листопад, О. Майбороди, Є. Разинкіної, І. Смирнової, С. Тадіян, О. Трофімова, В. Шакотька, О. Шиман.

Здійснений аналіз праць науковців засвідчив, що в педагогічній науці накопичено певний досвід дослідження проблем підготовки вчителя початкових класів в умовах інформатизації освіти, який потребує узагальнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі розвитку та широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі відбувається трансформація змісту професійної освіти на всіх її ступенях, зокрема змісту підготовки майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ.

Дослідниця О. Хмизова вважає, що основними шляхами ефективного застосування ІКТ під час викладання педагогічних дисциплін за кредитно-модульною системою навчання є: надання студентам доступу до інформаційно-довідникових ресурсів комп'ютерної мережі; стимулювання інтересу, потреби у професійному самовдосконаленні; зростання ефективності управління навчальною роботою; вдосконалення форм і методів контролю і самоконтролю пізнавальної діяльності студентів [7, с. 509].

На думку В. Барановської, сучасний учитель початкових класів повинен володіти основними прийомами роботи в мережі Інтернет, розуміти, як організовані служби глобальної мережі, якими ресурсами

можна скористатися для поповнення своїх методичних знань, як дізнатися через Інтернет про педагогічний досвід. Необхідними для вчителя є знання, навички та вміння щодо організації та виконання пошуку потрібної інформації, що зберігається у веб-документах, здійснення за допомогою електронної пошти зв'язку зі своїми колегами [1, с. 29].

Учитель початкових класів за специфікою своєї професійної діяльності змушений працювати з різнопредметним матеріалом, тому від нього вимагається володіння не тільки загальними інформаційними уміннями, але й уміннями інтегрувати міжпредметні відомості, створювати якісно новий власний навчальний матеріал. Як вважає А. Коломієць, цьому сприяють заняття в Інтернет-класах, у процесі яких студенти оволодівають методикою інформаційного самообслуговування, раціональними прийомами пошуку, аналізу й систематизації відомостей, навичками використання сучасних інформаційних технологій і мистецтвом формулювання суті пошукових запитів [2, с. 208].

На думку сучасної дослідниці О. Нікулочкіної, структуру готовності сучасного вчителя початкових класів до використання ІКТ у професійній діяльності складають:

1) мотиваційний компонент (бажання ставити перед собою цілі; сформована мотивація саморозвитку; інтерес до використання інформаційних технологій в освітньому просторі початкової школи; потреба в самовдосконаленні; наявність професійно важливих якостей, як-от: креативність, цілеспрямованість, працездатність, відповідальність, наполегливість, здатність до рефлексії своїх дій);

2) функціональний компонент (уміння використовувати засоби сучасних інформаційних технологій, апаратні та програмні засоби, ефективно використовувати технічні навчання, засоби наочності (графіки, діаграми, схеми тощо). Окрім того, дослідниця підкреслює, що слід ураховувати і технічний аспект розв'язання зазначеної проблеми: наявність у навчальному закладі комп'ютерної техніки та засобів мультимедіа, їх доступність для використання вчителями початкової школи [3, с. 402-403].

О. Нікулочкіна вважає, що найбільш суттєвими перешкодами на шляху вдосконалення умінь використовувати ІКТ у професійній діяльності є низький рівень мотивації, недостатня технологічна підготовка вчителів, відсутність або недоступність мультимедійних засобів навчання, упевненість у тому, що застосування інформаційних технологій на уроках

у школі тільки відволікає від засвоєння учнями навчального матеріалу, невміння застосовувати набуті знання в практичній діяльності, великий обсяг функціональних обов'язків учителя, збільшення кількості звітної документації на паперових носіях [3, с. 406].

А. Коломієць підкреслює, що одним з важливих завдань фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів є формування інформаційно-мережевої культури, яка передбачає уміння використовувати інтернет-ресурси для своєї професійної діяльності (навчальної, творчої) [2, с. 207]. Високий рівень сформованості інформаційно-мережевої культури дозволить майбутньому фахівцеві під час підготовки розробок уроків посилатися на результати діяльності провідних методичних об'єднань учителів початкових класів, знайти в мережі Інтернет та застосувати нові прикладні програми, звукові та графічні елементи, дізнатися про новинки в галузі початкової освіти тощо.

На думку дослідниці, «метод проектів» є ефективним методом формування інформаційно-мережевої культури в майбутнього вчителя початкових класів. Він спонукає до самостійної пошукової діяльності, дає змогу знаходити нові оригінальні способи в розв'язанні навчальних завдань. Наприклад, результатом інформаційних пошуків можуть стати проекти під назвою «Інформаційна культура вчителя», «Проблеми початкової школи», «Пізнавальна активність молодших школярів», «Дидактичні ігри в початковій школі», «Педагогічна творчість», «Педагогічні технології в початковій школі», «Інтегровані уроки в початковій школі» [2, с. 209-210].

Інформаційні-комунікаційні технології вже сьогодні активно використовуються в навчальному процесі низки освітніх установ України. До них належать: електронний підручник, мультимедіа система, експертна система, система автоматизованого проектування, електронний бібліотечний каталог, банк даних, база даних, локальні і розподілені (глобальні) обчислювальні системи, електронна пошта, голосова електронна пошта, електронна дошка оголошень, система телеконференцій, автоматизована система управління науковими дослідженнями, автоматизована система організаційного управління, настільна електронна друкарня, інтернет-технології.

Зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців має складну і багатокомпонентну структуру, відрізняється великою різноманітністю об'єктів, явищ і процесів, що вивчаються. Разом з

глибоким засвоєнням значного об'єму теоретичних знань, у студентів повинні бути сформовані розвинені практичні навички і уміння, що дають можливість творчо використовувати їх в різних навчальних і реальних умовах. Дидактичні завдання, що вирішуються в ході підготовки студентів з кожної з дисциплін навчального плану, різноманітні і глибоко специфічні, мають професійну теоретичну і практичну спрямованість, характеризуються цілісністю і завершеністю. Все це вимагає того, щоб в цілях активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів комплексно використовувалися найрізноманітніші комп'ютерні засоби навчання (інформаційні, експертно-повчальні, тренажерні, такі, що допомагають проводити розрахунки, проектувати тощо) [4, с. 32-33].

З метою формування інформаційних умінь, що визначають теоретичну і практичну готовність майбутнього педагога-початківця до застосування інноваційних методик та комп'ютерних технологій у навчальному процесі необхідно впроваджувати спеціальні лабораторні практикуми, практичні заняття, факультативи безпосередньо у процесі підготовки творчого вчителя-початківця. Проблема підготовки викладача до застосування нових інформаційних технологій на різних уроках набула особливої актуальності [4, с. 37-38].

У рамках проведеного педагогічного дослідження за темою: «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності» на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» для студентів 4 курсу за рахунок годин самостійної та індивідуальної роботи нами було запропоновано та реалізовано навчальний курс «Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі». Метою даного курсу є підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у своїй професійній діяльності, формування теоретико-методичної бази знань з раціонального застосування ІКТ та практичних навичок їх використання в навчально-виховному процесі початкової школи, розвиток мотивації студентів до професійного самовдосконалення.

Навчальний курс «Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі» складається з 3 змістових модулів:

1. Інформатизація початкової освіти.

2. Навчально-виховна діяльність учителя початкових класів в інформаційному суспільстві.

3. Організаційна та контрольно-оцінювальна діяльність учителя засобами ІКТ.

Кожний змістовий модуль складається з лекційних та практичних занять, самостійної роботи студентів. Підсумком вивчення курсу є опитування за теоретичними питаннями та виконання практичних завдань за кожним змістовим модулем.

Наприклад, за результатами вивчення змістового модулю 2 «Навчально-виховна діяльність учителя початкових класів в інформаційному суспільстві» необхідно виконати наступне практичне завдання – проаналізувати конспект уроку та програмне забезпечення до нього (створені іншим студентом) за такими пунктами:

1) загальні відомості (прізвище, ім’я, по-батькові майбутнього вчителя; дисципліна, клас, тема уроку; мета та завдання уроку);

2) зміст уроку (відповідність змісту структурі певного типу уроку; наявність фізкультхвилинок; чергування різних форм діяльності учнів; повнота досягнення поставлених завдань);

3) технічне оформлення конспекту (правопис; дотримання вимог до оформлення (чи сприяє оформлення конспекту кращому сприйманню його змісту));

4) характеристика програмного забезпечення (актуальність використання ІКТ для даного уроку; ефективність використання ІКТ (індивідуалізація процесу навчання, диференціація, контроль учнівських знань, вивільнення навчального часу на уроці, підвищення якості засвоєння навчального матеріалу, посилення мотивації до навчання тощо); дотримання техніки безпеки та санітарно-гігієнічних вимог (організація робочого місця, інструктаж, дозування часу роботи за комп’ютером, наявність гімнастичних пауз); оформлення слайдів, дидактичного матеріалу, відповідність програм віковим особливостям учнів, використання авторських програм);

5) переваги уроку;

6) недоліки уроку;

7) варто вдосконалити;

8) загальні висновки та рекомендації.

Професійному зростанню майбутніх учителів сприяє створення власних проектів з актуальних питань освіти, комп’ютерних презентацій,

відеофрагментів, відеороликів, таблиць, схем, графіків, малюнків, створення власних або колективних електронних словників, електронних збірників дидактичних ігор, вправ і завдань для учнів, електронних тестових та контрольних завдань. Активне використання ІКТ повинно відбуватися в усіх формах навчання (лекційні, семінарські, практичні заняття, колоквіуми, диспути, круглі столи, самостійна робота студентів, відеоконференції та ін.).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, сучасні інформаційно-комунікаційні технології займають провідне місце у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів. Упровадження ІКТ інтенсифікує навчальний процес у вищій школі, спонукає студентів до самостійного пошуку необхідної інформації, формує інформаційну культуру майбутніх педагогів, підвищує мотивацію до професійного саморозвитку та самоосвіти.

Досконале володіння ІКТ майбутніми учителями початкових класів і вдале їх використання під час проведення уроків у школі забезпечуватиме ефективний навчальний процес, підвищуватиме мотивацію і пізнавальну активність школярів, створюватиме умови для самостійного навчання кожного учня.

Перспективним вважаємо подальше вивчення особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності в залежності від спеціалізації. Окремої уваги потребує дослідження наступності інформатичної підготовки в початковій, основній, середній та вищій школі, а також аналіз та порівняння вимог і підходів до підготовки вчителя початкових класів в Україні та за кордоном з урахуванням євроінтеграційних напрямів реформи вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановська В. М. Організація фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи засобами сучасних інформаційних технологій / В. М. Барановська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 26. – С. 24 – 30.
2. Коломієць А. М. Розвиток інформаційно-мережевої культури майбутнього вчителя початкових класів / А. М. Коломієць // Науковий часопис НПУ

ім. М. П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2007. – № 5 (12). – С. 206 – 210.
3. Нікулочкіна О. В. Дослідження рівня готовності вчителів початкових класів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності / О. В. Нікулочкіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 22. – С. 401 – 406.
4. Підготовка майбутнього вчителя до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності / [укладачі : К. В. Годлевська, Ю. М. Кобюк]. – К., 2016. – 44 с.
5. Співаковський О. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : Навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Початкова освіта» / Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. – Херсон, 2011. – 268 с.
6. Топольник Я. В. Особливості процесу підготовки майбутніх викладачів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності / Я. В. Топольник // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип. 4 (78). – Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2016. – С. 54 – 64.
7. Хмизова О. В. Функціональні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів / О. В. Хмизова // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ПП Балюк І. Б., 2011. – Вип. № 10. – С. 506 – 509.

Стаття надійшла до редакції: 11.09.2017

ТОПОЛЬНИК Яна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры педагогики высшей школы, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: yannetkatop@gmail.com

ЛАЗУРЕНКО Владислав

студент уровня высшего образования магистр факультета начального, технологического и профессионального образования, Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина

E-mail: vladlazurenko5@gmail.com

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме. В статье рассмотрены аспекты проблемы информационно-коммуникационных технологий в образовании. Обращается внимание на то, что на современном этапе развития и широкого использования информационно-коммуникационных технологий в начальной школе происходит трансформация содержания подготовки будущего учителя начальных классов в вузе. Проанализированы особенности подготовки будущего учителя начальных классов на основе современных научных исследований. Отмечено, что с целью формирования информационных умений необходимо внедрять специальные лабораторные практикумы, практические занятия, факультативы непосредственно в процессе подготовки творческого учителя. Раскрыта сущность специального учебного курса для будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, информационно-сетевая культура, информационные умения, учебный процесс, будущий учитель начальных классов, готовность, учебный курс.

TOPOLNYK Yana

Associate professor of Higher School Pedagogy Department, the Candidate of Pedagogical Sciences, State Higher Educational Establishment “Donbas state pedagogical university”,

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: yannetkatop@gmail.com

LAZURENKO Vladislav

Student of Higher Education Master’s Degree the Faculty of Primary, Technological and Professional Education, State Higher Educational Establishment “Donbas state pedagogical university”,

General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine

E-mail: vladlazurenko5@gmail.com

PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

Summary. In the article considers aspects of the problem of information and communication technologies in education. Attention is drawn to the fact that at the present stage of development and wide use of information and

communication technologies in the primary school, the contents of the preparation of the future primary school teacher at the university are transformed. The peculiarities of preparing the future primary school teacher on the basis of modern scientific research are analyzed. It is noted that with the aim of forming information skills it is necessary to introduce special laboratory practical works, practical exercises, electives directly in the process of preparing a creative teacher. The essence of the special training course for future primary school teachers is revealed.

Key words: information and communication technologies, information and network culture, information skills, educational process, future primary school teacher, readiness, training course.

Abstract. At the present stage of development and use of information and communication technologies in pedagogy there is a transformation of the content of vocational education at all its levels, a review of organizational forms of educational work. The high level of mastering of new information technologies determines the willingness of the future teacher to implement pedagogical technologies and innovate. The use of modern computer learning tools helps to develop the flexibility of the teacher's thinking, pushes for a systematic renewal of knowledge, self-education.

In terms of implementation of information and communication technologies in primary school, special attention is paid to the problems of organizational-pedagogical and methodological support of educational process, sanitary-and-hygienic and psychological limitations, the conceptual bases of professional training of future teachers of elementary schools are revealed.

The object of the article is to determine the future teachers of primary schools preparing process peculiarities for the use of information and communication technologies in their professional activities.

A modern teacher of elementary school must possess the basic methods of the Internetusing, understand how organized the services of the global network, what resources can be used to replenish their methodological knowledge, how to find out information about the pedagogical experience via the Internet. Teachers are required to have knowledge, skills and abilities in organizing and executing the search for the necessary information stored in web documents, by communicating with their colleagues via email.

In order to form information skills that determine the theoretical and practical readiness of the future teachers of primary schools to apply innovative techniques and computer technologies in the educational process, it is necessary

to introduce special laboratory internships, practical classes, electives directly in the process of preparing a creative future teacher of primary schools.

Perfect possession of ICT by future teachers of primary schools and their successful use during school classes will provide an effective learning process, increase the motivation and cognitive activity of pupils, and create conditions for self-education of each student.

Looking forward to further study the future teachers of primary schools preparing process peculiarities for the use of information and communication technologies in their professional activities, depending on their specialization. Particular attention will be paid to the study of the continuity of informatics training in primary, secondary, and high school, as well as the analysis and comparison of the requirements and approaches to the preparation of teachers of primary schools in Ukraine and abroad, taking into account the European integration directions of the of Ukraine higher education reform.

REFERENCES

1. Baranovs`ka, V.M. (2011). Organizaciya faxovoyi pidgotovky` majbutn`ogo vchy`telya pochatkovoyi shkoly` zasobamy` suchasny`x informacijny`x texnologij [Organization of professional training of the future primary school teacher by means of modern information technologies]. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osoby`stosti u vy`shhij i zagal`noosvitnij shkolax – Pedagogy of creative person formation in higher and secondary schools, 26,* 24-30 [in Ukrainian].
2. Kolomiyecz`, A.M. (2007). Rozvy`tok informacijno-merezhevoyi kul`tury` majbutn`ogo vchy`telya pochatkovy`x klasiv [Development of information and network culture of the future primary school teacher]. *Naukovy`j chasopy`s NPU im. M.P. Dragomanova. Seriya # 2. Komp'yuterno-oriyentovani sy`stemy` navchannya – Scientific journal of NPU M.P.Drahomanov. Series № 2. Computer-oriented learning systems, 5 (12),* 206-210 [in Ukrainian].
3. Nikulochkina, O.V. (2012). Doslidzhennya rivnya gotovnosti vchy`teliv pochatkovy`x klasiv do vy`kory`stannya informacijny`x texnologij u profesijnij diyal`nosti [Study of readiness level primary school teachers to use information technology in their professional activities]. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osoby`stosti u vy`shhij i zagal`noosvitnij shkolax – Pedagogy of creative person formation in higher and secondary schools, 22,* 401-406 [in Ukrainian].

4. Godlevs`ka, K.V., & Kobyuk, Yu.M. (Eds.). (2016). *Pidgotovka majbutn`ogo vchy`telya do zastosuvannya informacijno-komunikacijny`x texnologij u profesijnij diyal`nosti [Preparation of the future teacher for application of information and communication technologies in professional activity]*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Spivakovs`ky`j, O.V., Petuxova, L.Ye., & Kotkova, V.V. (2011). *Informacijno-komunikacijni texnologiyi v pochatkovij shkoli [Information and communication technologies in primary school]*. Kherson [in Ukrainian].
6. Topol`ny`k, Ya.V. (2016). Osobly`vosti procesu pidgotovky` majbutnix vy`kladachiv do vy`kory`stannya informacijno-komunikacijny`x texnologij u profesijnij diyal`nosti [Features of the preparing process of future teachers for the use of information and communication technologies in their professional activities]. *Gumanizaciya navchal`no-vy`xovnogo procesu – Humanization of the educational process, 4 (78),* 54-64 [in Ukrainian].
7. Xmy`zova, O.V. (2011). Funkcional`ni mozhly`vosti vy`kory`stannya informacijno-komunikacijny`x texnologij u faxovij pidgotovci majbutnix uchy`teliv pochatkovy`x klasiv [Functional possibilities of use of information and communication technologies in the professional training of future primary school teachers]. *Pedagogichny`j dy`skurs – Pedagogical discourse, 10,* 506-509 [in Ukrainian].

(переклала на англ. Удовіченко Ганна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, (м. Кривий Ріг)).

УДК 37.02

ЧЖАН Ювень

аспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

E-mail: 453032451@qq.com

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. У статті доведено, що проблема формування полікультурної компетентності молоді набуває сьогодні особливої актуальності. З'ясовано, що в науковій літературі пропонуються різні тлумачення поняття «полікультурна компетентність». На основі врахування різних точок зору вчених визначено, що полікультурна компетентність являє собою інтегративне особистісне утворення, яке комплексно поєднує в собі знання, уміння, якості, цінності людини, котрі забезпечують її здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння й толерантності, а також готовність зберігати й подалі розвивати розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізованого суспільства.

Ключові слова: полікультурна компетентність, мультикультуралізм, наукове поняття, науковий підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Важливими характерними ознаками сучасного суспільства є глобалізація й інтеграція всіх сфер життєдіяльності його членів, що відбувається в умовах транскультурного простору. У такій складній соціальній ситуації взаємодія представників різних культур відповідно до загальнолюдських норм моралі повинна здійснюватися на засадах рівності, толерантності, взаємоповаги, а особистісний розвиток кожної людини має узгоджуватися з основними ідеями політики мультикультуралізму. Як установлено, сьогодні вчені не просто констатують множинність існуючих культур, але й наголошують на важливості «багаторазовості повторення, обміну, квотування, тиражування культурних відмінностей» [7, с. 54]. Причому основна ідея мультикультуралізму стосовно предметного поля культури

© Чжан Ювень, 2017

реалізується в такій тезі: «інтеграція без асиміляції, в якій немає панівної культури» [8, с. 54].

Викладене вище є підставою для висновку, що в умовах існування людини в сучасному мультикультурному середовищі надзвичайно важливою проблемою стає виховання громадян у полікультурному контексті, які, з одного боку, проявлятимуть стійке прагнення до збереження своєї національної ідентичності, а з іншого боку – наполегливо розвиватимуть свою транснаціональну свідомість у межах цього середовища. Тому проблема формування полікультурної компетентності молоді набуває сьогодні особливої актуальності.

Як свідчить аналіз наукової літератури, окремі питання формування полікультурної компетентності особистості вивчали такі вчені як І. Бех, І. Зязюн, Л. Кондрашова, В. Кузьменко, Мей Хуей Лю, О. Овчарук, Чжан Меяо та ін. Організацію процесів політикультурної освіти й полікультурного виховання схарактеризовано в працях І. Васютенкової, Г. Дмитрієва, В. Огнев'юка, О. Пометун та ін. Отже, сучасні вчені проявляють значний інтерес до порушеної проблеми. Однак в дослідженні встановлено, що їхні визначення суті політкультурної компетентності значно відрізняються між собою. Тому доцільно проаналізувати й зіставити різні точки зору науковців, що стане підставою для коректного авторського визначення цього поняття.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури сформулювати авторське визначення поняття полікультурної компетентності особистості.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, полікультурна компетентність є складним багатозначним феноменом, що значно ускладнює розкриття його сутності. Зазначимо, що під час проведення дослідження було виокремлено декілька основних підходів щодо трактування цього поняття.

Так, прихильники першого з визначених підходів визначають полікультурну компетентність як інтегративну якість особистості. Так, за А. Щербаковою, полікультурна компетентність – це «інтегративна якість особистості, що визначає її продуктивну життєдіяльність, здатність орієнтуватися в різноманітних сферах, гармонізує її внутрішній світ та ставлення до полікультурного суспільства, базується на системі полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей та забезпечує ефективне вирішення поставлених завдань у процесі полікультурної взаємодії з представниками різних соціальних груп,

національностей, рас, релігійних конфесій» [12, с. 81]. На думку авторки, ця компетентність як компонент професійної компетентності забезпечує спроможність фахівця успішно вирішувати різні професійні завдання в умовах сучасного глобального полікультурного середовища на основі здобутих ним полікультурних знань, умінь, навичок та сформованих професійно-особистісних мотивів, цінностей у реальних ситуаціях професійної полікультурної взаємодії з різними людьми [12, с. 197].

Схоже визначення зазначеного поняття пропонує у своїй дисертації О. Зеленська, яка трактує полікультурну компетентність як комплексну професійно-особистісну якість, що забезпечує здатність людини взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги й взаєморозуміння та ефективно виконувати поставлені завдання в умовах полікультурного середовища [5, с. 161]. О. Березюк стверджує, що полікультурна компетентність – це інтегративна якість особистості, що формується в процесі навчання, включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності в сучасному полікультурному суспільстві, та реалізується в спроможності людини ефективно вирішувати завдання суспільної діяльності в ході позитивної взаємодії з представниками різних культур [3, с. 13-14].

Лю Мейхуй та Чжан Мейяо розуміють під полікультурною компетентністю якість особистості, що проявляється в її здатності взаємодіяти з іншими членами суспільства на засадах взаємоповаги, прагненні не допускати дискримінації іншої людини через її національні, культурні чи інші відмінності [1; 2]. І. Васютенкова сприймає полікультурну компетентність як інтегративну характеристику, що відображає здатність здійснювати політику полілінгвізму в полікультурному просторі; як систему якостей, що допомагають орієнтуватися в культурних відносинах рідної й іншомовної країни та забезпечують досягнення мети виховання культурної людини [4, с. 19]. За О. Щегловою, полікультурна компетентність являє собою комплексну якість особистості, що формується в процесі професійної підготовки на основі толерантності, характеризується усвідомленням власної багатокультурної ідентичності та проявляється в здатності розв’язувати професійні завдання конструктивної взаємодії з представниками інших культурних груп [11, с. 54].

Прибічники другого визначеного підходу визначають полікультурну компетентність як відповідну систему. Так, І. Пєсков під цим поняттям розуміє систему відповідних взаємопов'язаних знань, умінь, навичок, здібностей, досвіду, переконань, культури емоцій, особистих якостей людини, які становлять єдине ціле й потрібні їй для здійснення полікультурної взаємодії [10].

Представники третього виділеного підходу трактують полікультурну компетентність як специфічну здатність людини. Так, Л. Гончаренко й В. Кузьменко визначають полікультурну компетентність як здатність особистості жити й діяти в багатокультурному суспільстві [6, с. 48].

Згідно з четвертим визначеним науковим підходом, полікультурна являє собою результат полікультурної освіти. Так, на думку Л. Перетяги, полікультурна компетентність – це результат полікультурної освіти, що ґрунтується на знаннях та уявленнях про багатокультурне різноманіття світу, взаємодію з представниками різних народів і культур на основі толерантного ставлення до їхніх культурних особливостей, а також унаслідок ефективної міжкультурної взаємодії в сучасному полікультурному середовищі. На цій підставі дослідниця вважає, що формування полікультурної компетентності особистості полягає у вихованні особистості як носія досвіду міжособистісної взаємодії з представниками різних культур [9, с. 102].

З урахуванням різних точок зору науковців зроблено висновок про те, в контексті проведеного дослідження полікультурна компетентність визначається як інтегративне особистісне утворення, яке комплексно поєднує в собі знання, уміння, якості, цінності людини, котрі забезпечують її здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння й толерантності, а також готовність зберігати й подалі розвивати розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізованого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 劉美慧 <多元文化教育研究的反思與前瞻> 人文與社會科學簡訊12-4. 2011/9, 頁56.
2. 张美瑶<多元文化教育改革之省思>教育学报 2009年6月321-340页.
3. Березюк О. С. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Формування*

загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: зб. наук. пр. Житомир. держ. ун-ту імені І. Франка. Житомир, 2013. С. 10-19.

4. Васютенкова І. В. Розвиток полікультурне компетентності вчителя в умовах післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. СПб, 2006. 27 с.
5. Зеленська О. М. Формування полікультурної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. … канд. пед.наук : 13.00.04. Х., 2012. 217 с.
6. Кузьменко В. В., Гончаренко А. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навч. посіб. Херсон, 2006. 92 с.
7. Мальковская И. А. Поликультурное общество в фокусе плюралистической парадигмы. *Вестник РУДН*. Социология. 2007. № 2. С. 31-43.
8. Неменский О. Б. Соблазн мультикультурализма. *Вопросы национализма*. 2011. № 4. С. 50-65.
9. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів: дис. … канд. пед. наук. Харків, 2008. 175 с.
10. Песков И. В. Теоретические основы разработки системы поликультурных компетенций. URL: http://emissia.org/offline/2008/1287.htm.
11. Щеглова Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: на примере курсантов академии МВД: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Омск, 2005. 213.
12. Щербакова А. В. Формування полікультурної компетентності студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу: дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 2015. 357 с.

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

ЧЖАН Ювень

аспирант кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды

ул. Валентиновская, 2, г. Харков, Украина, 61168

E-mail: 453032451@qq.com

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ «ПОЛИКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ» В НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В статье определено, что проблема формирования поликультурной компетентности молодежи приобретает сегодня особую актуальность. Установлено, что в научной литературе предлагаются различные толкования понятия «поликультурная компетентность». На основе учета различных точек зрения ученых определено, что поликультурное компетентность представляет собой интегративное личностное образование, комплексно сочетающее в себе знания, умения, качества, ценности человека, которые обеспечивают ее способность эффективно взаимодействовать с представителями других культур на основе взаимоуважения, взаимопонимания и толерантности, а также готовность сохранять и подальше развивать разнообразия форм культурного самовыражения в условиях глобализирующегося общества.

Ключевые слова: поликультурное компетентность, мультикультурализм, научное понятие, научный подход.

DU Jingxu

A post-graduate student of General Pedagogy Department and the Pedagogy of Higher School of H.S. Skovroda Kharkiv National Pedagogical University

Valentinivska St, 2, Kharkiv, Ukraine, 61168

E-mail: 453032451@qq.com

THE DEFINITION OF THE CONCEPT “MULTICULTURAL COMPETENCE” IN THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LITERATURE

Summary. It was defined in the article that the problem of the formation of multicultural competence of youth acquires today a special relevance. It has been found out that in the scientific literature different interpretations of the concept of “multicultural competence” are offered. On the basis of taking into account the different points of the scientists’ view were defined, and it was determined that the multicultural competence is an integrative personal formation that combines in itself the knowledge, skills, qualities and values of a person, that ensures its ability ability to interact effectively with the representatives of other cultures on the basis of mutual respect, mutual understanding and tolerance, as well as readiness to maintain and further

develop the diversity of the forms of the cultural expression in a globalized society.

Key words: multicultural competence, multiculturalism, scientific concept, scientific approach.

Abstract. It is determined in the article that in the conditions of human existence in the modern multicultural environment the problem of the formation of multicultural competence of youth becomes a very important problem. On the basis of the analysis of scientific literature, it was established that I. Bekh, I. studied the separate issues of the formation of a multicultural competence of the individual. Zyazun, V. Kuzmenko, Meijhouley, O. Ovcharuk, V. Slastonin, Zhang Meyao and other scientists. As it was found out, the definition of the essence of, a multicultural competence by the scientists differs considerably among themselves. Therefore, it is expedient to analyze and compare their points of view, which will be the basis for the correct author's definition of this concept.

The purpose of the article – on the basis of the analysis of scientific literature to formulate the author's definition of the concept of a multicultural competence of the individual.

During the research, several different approaches were identified to define the concept of "multicultural competence". Thus, the supporters of the first of the identified approaches define the multicultural competence as an integrative professional and a personal quality that ensures the ability of a person to interact with the representatives of other cultures on the basis of mutual respect and mutual understanding and effectively perform the tasks set in the conditions of a multicultural environment the quality of the individual. The proponents of the second defined approach under this competence understand the system of related interrelated knowledge, skills, abilities, experiences, beliefs, culture of emotions, personal qualities of a person that make up a single unit and it needs to implement multicultural interaction.

The representatives of the third approach interpret the multicultural competence as an individual's ability to live and act in a multicultural society. In the fourth approach, this competence is the result of the multicultural education based on knowledge and ideas about the multicultural diversity of the world, an interaction with the representatives of different peoples and cultures on the basis of a tolerant attitude to their cultural characteristics.

Taking into account different points of view of the scientists, it is concluded that in the context of the study, the multicultural competence is

defined as an integrative personal entity that combines in itself the knowledge, skills, qualities, values of the person, that ensures its ability to effectively interact with the representatives of other cultures on the basis of mutual respect, mutual understanding and tolerance, as well as readiness to maintain and further develop the diversity of the forms of the cultural expression in a globalized society.

REFERENCES

1. 劉美慧，<多元文化教育研究的反思與前瞻>人文與社會科學簡訊.12-4. 2011/9，頁56.
2. 张美瑶<多元文化教育改革之省思>教育学报 2009年6月 321-340页.
3. Berezyuk O. S. Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti majbutnix faxivciv v suchasnomu osvitnomu prostori. Formuvannya zagalnokulturnoyi kompetenciyi majbutnix faxivciv: zb. nauk. pr. Zhytomyr. derzh. un-tu imeni I. Franka. Zhytomyr, 2013. S. 10-19.
4. Vasyutenkova I. V. Rozvytok polikulturne kompetentnosti vchytelya v umovax pislyadyplomnoyi osvity: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. SPb, 2006. 27 s.
5. Zelenska O. M. Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti kursantiv vyshhyx vijskovyx navchalnyx zakladiv u procesi vyvchennya gumanitarnyx dyscyplin: dys. … kand. ped.nauk : 13.00.04. X., 2012. 217 s.
6. Kuzmenko V. V., Goncharenko A. A. Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti vchyteliv zagalnoosvitn`oyi shkoly: navch. posib. Xerson, 2006. 92 s.
7. Malkovskaya Y. A. Polykulturnoe obshhestvo v fokuse plyuralystycheskoj paradygmi. Vestnyk RUDN. Socyology`ya. 2007. № 2. S. 31-43
8. Nemenskyj O. B. Soblazn multykulturalyzma. Voprosi nacyonalyzma. 2011. № 4. S. 50-65.
9. Peretyaga L. Ye. Dydaktychni umovy formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti molodshy`x shkolyariv: dys. … kand. ped. nauk. Xarkiv, 2008. 175 s.
10. Peskov Y. V. Teoretycheskye osnovi razrabotky systemi polykulturnix kompetencyj. URL: http://emissia.org/offline/2008/1287.htm.

11. Shheglova E. M. Razvytye polykulturnoj kompetentnosty budushhyx specyalystov: na prymere kursantov akademyy MVD: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08. Omsk, 2005. 213.
12. Shherbakova A. V. Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti studentiv-medykiv u navchalno-vyxovnomu procesi vyshhogo medychnogo navchalnogo zakladu: dy`s. … kand. ped. nauk : 13.00.04. Starobil`s`k, 2015. 357 s.

(переклала на англійську мову – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ХНУРЕ О. В. Парфьонова)

УДК 378.035-054.62:[316.647.5:316.347

ЧИРВА Ярослава

викладач кафедри міжнародних економічних відносин, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
E-mail: admission.karazin@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Анотація. У статті доведено актуальність проблеми формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. Визначено суть міжетнічної толерантності та її структурні компоненти. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів. Установлено, шо перша умова полягає у проведенні цілеспрямованої роботи з іноземцями щодо оволодіння ними знаннями про суть, роль міжетнічної толерантності, норми та принципи міжетнічної взаємодії. Друга умова передбачає використання освітнього простору класичного університету як засобу накопичення ними досвіду толерантної поведінки в **міжетнічних** стосунках. Третя умова формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті вимагає надання їм дієвої педагогічної підтримки у здійсненні самовиховання в окресленому напрямі.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, іноземний студент, класичний університет, педагогічна умова, освітній простір, педагогічна підтримка.

© Чирва Я., 2017

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап у розвитку міжнародного спілкування характеризується двома протилежними тенденціями. З одного боку, спостерігається погіршення загальної ситуації в царині міжнародних відносин, що провокує загострення проблеми прояву інтолерантності людьми стосовно різних етнічних, конфесійних та соціальних спільнот, утруднення розбудови контактів між ними. З іншого боку, в умовах поглиблення глобалізаційних процесів у світі зростає інтенсивність контактів між представниками різних груп, що відрізняються між собою за національними, культурними, становими чи іншими ознаками. Одним із шляхів розв'язання суперечностей між цими тенденціями є забезпечення цілеспрямованого формування в кожної особистості міжетнічної толерантності.

Особливу актуальність ця проблема набуває для класичних університетів, що пояснюється різними причинами. Так, у сучасних університетах, як правило, навчається багато іноземних студентів, які є вихідцями з різних країн світу. Як визначено, ефективна взаємодія між всіма учасниками освітньої взаємодії можлива тільки в тому випадку, якщо всі вони є носіями міжетнічної толерантності. Крім того, важливо нагадати, що випускники класичних університетів у майбутній професійній діяльності взаємодіятимуть з представниками багатьох етнічних спільнот, а успішність цієї взаємодії теж значною мірою визначається рівнем сформованості зазначеної толерантності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показав аналіз наукових джерел, ученими досліджувались певні аспекти вказаної проблеми, у тому числі такі: здійснення міжкультурної комунікації (І. Абакумова, В. Біблер, О. Вихрущ-Олексюк, В. Золотухін та ін.); визначення суті міжетнічної толерантності як особистісного феномену та її ролі в життєдіяльності людини в умовах полікультурного суспільства (О. Грива, Л. Кияшко, Л. Орбан-Лембри, Г. Солдатова та ін.); особливості формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів вищих навчальних закладів (Л. Асейкіна, О. Білик, Є. Степанов, Т. Язвінська та ін.).

Однак під час проведення дослідження з'ясовано, що не була об'єктом окремого педагогічного дослідження проблема формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Мета статті – визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як було визначено на попередніх етапах дослідження, міжетнічна толерантність – це інтегративна особистісна якість, яка передбачає вияв людиною шанобливого ставлення до етнічних, релігійних, культурних особливостей представників інших етнічних груп, здатності прийняти людей в їхній етнокультурній інакшості на засадах гуманізму та загальнолюдських цінностей.

Також було установлено, що структура цієї інтегративної якості включає такі компоненти: мотиваційний (сформованість інтересу до проблем міжетнічної взаємодії, усвідомлення ролі й значення міжетнічної толерантності як необхідної передумови успішності цієї взаємодії, розвиненість мотивів щодо оволодіння зазначеною особистісною якістю); аксіологічний (прояв людиною позитивного ціннісного ставлення до власної етнічної культури та культур інших народів, їхніх етнічних цінностей та традицій); когнітивний (знання про історію розвитку різних народів світу та особливості їхньої культури, суть міжетнічної толерантності, правила толерантної поведінки з представниками інших етносів та національностей тощо); дієво-функціональний (уміння толерантної поведінки з носіями інших культур: організаційно-комунікативні, контрольно-оцінні, інтелектуально-прогностичні); особистісно-творчий (сформованість особистісних якостей, необхідних для прояву міжетнічної толерантності в типових та нетипових ситуаціях взаємодії з носіями інших культур).

Для забезпечення успішності формування міжетнічної компетентності іноземних студентів у межах класичного університету необхідно створити відповідні педагогічні умови. Як відзначається в наукові літературі, під педагогічними умовами вчені розуміють: взаємопов’язану сукупність зовнішніх характеристик та внутрішніх параметрів реалізації педагогічного процесу, що забезпечують його високу результативність (В. Манько [8]); сукупність заходів, що забезпечують найбільш сприятливе середовище для ефективного функціонування певної методичної системи (М. Михнюк [9]); сукупність об’єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних

можливостей здійснення навчально-виховного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети (О. Бражнич [3]). З урахуванням різних точок науковців у дослідженні під педагогічними умовами розуміється сукупність чинників, зовнішніх обставин, які забезпечують ефективне формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті. Для визначення цих умов було опрацьовано відповідну наукову літературу з окресленого питання.

У процесі проведення дослідження визначено, що першою з цих умов є така: проведення цілеспрямованої роботи з іноземцями щодо оволодіння ними знаннями про суть, роль міжетнічної толерантності, норми та принципи міжетнічної взаємодії в сучасному полікультурному просторі. Слід відзначити, що реалізація цієї умови є необхідною передумовою для успішного формування в іноземців всіх структурних компонентів міжетнічної толерантності, однак найбільше значення вона має для перших трьох.

Так, реалізація першої умови формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті насамперед сприяє формуванню в них необхідних мотивів щодо оволодіння міжетнічною компетентністю, адже саме мотиви є спонукальною причиною тих чи інших дій, вчинків, обрання певних форм поведінки. Слід відзначити, що роль мотиву для людини можуть виконувати «предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття та переживання» [5, с. 53].

У контексті цього слід відзначити, що для розвитку в іноземних студентів інтересу до визначеної проблеми та формування в них відповідних мотивів важливо забезпечити розуміння молодими людьми суті міжетнічної толерантності та її значення в житті кожної людини. При правильно організованому процесу виховання оволодіння іноземцями нормами та принципами міжетнічної взаємодії в сучасному полікультурному просторі теж має мотиваційний ефект, активізуючи розвиток відповідних пізнавальних та соціальних мотивів.

Визначена умова має важливе значення і для забезпечення аксіологічного компонента міжетнічної толерантності. Для підтвердження цього факту доцільно звернутися до праці В. Сластьоніна, в якій визначено два основні шляхи забезпечення інтеріоризації вихованцями суспільно значущих цінностей. Перший із них передбачає, що зовнішні умови (стихійно чи спеціально створені) вибірково актуалізують певні ситуативні спонукання людини, які при систематичній активізації поступово

трансформуються в її стійкі мотиваційні утворення. Другий шлях забезпечення інтеріоризації цінностей полягає в пред'явленні молоді в «готовому виді» певних цілей, цінностей, ідеалів тощо, які при науково доцільній організації педагогічної підтримки перетворюються із зовні визначених соціальних пріоритетів у внутрішні особистісні сенси, значення [10, с. 266-267]. Отже, перша умова, реалізуючи другий із виділених шляхів інтеріоризації людиною цінностей, активізує процес формування в іноземних студентів аксіологічного компонента міжетнічної толерантності.

Під час проведення дослідження визначено, що друга умова формування в іноземних студентів міжетнічної толерантності передбачає використання освітнього простору класичного університету як засобу накопичення ними досвіду толерантної поведінки в **міжетнічних** стосунках. Слід зазначити, що цей досвід є важливим складником життєвого, суб'єктивного досвіду людини.

Як пояснює А. Белкін, життєвий досвід – це вітагенна (від слова vita – життя) інформація, що відкладена в резервах довгострокової пам'яті особистості та знаходиться в стані постійної готовності до актуалізації в адекватних ситуаціях, тобто стала особистісним надбанням особи [1, с. 7-8]. За поглядами П. Корнєєв, життєвий досвід людини являє собою «самобутній, неповторний синтез різних умінь, навичок, емпіричних знань і оцінок, вражень, почуттів, інших актів і станів, що здійснюється в ході людського життя та спрямований на вирішення його проблем» [7, с. 143].

За Ю. Варламовою, життєвий досвід є своєрідним неповторним синтезом, сплавом різного виду знань, умінь, навичок, вражень, почуттів та інших актів станів [4, с. 73-74]. Як установлено, Е. Зеєр у своїх працях використовує також поняття «суб'єктивний досвід», розуміючи під ним сукупність емоційно-забарвлених, соціальних, навчально-професійних і особистісних ситуацій, що можуть виконувати освітню функцію [6].

Як установлено на основі аналізу наукової літератури, постійне збагачення, оновлення власного суб'єктивного досвіду та спроможність творчо використовувати його у відповідних життєвих ситуаціях є важливою передумовою для успішної життєдіяльності людини в суспільстві. Очевидно, що накопичення цього досвіду відбувається і стихійно, і педагогічно керовано. Аналізуючи наслідки взаємодії цих двох видів досвіду, І. Якиманська відзначає, що в педагогічній взаємодії відбувається своєрідна «зустріч» заданого (попередньо визначеного, запланованого) й суб'єктивного досвіду, що сприяє «окультурення» останнього, його збагаченню, приросту,

перетворенню. А це, у свою чергу, значною мірою визначає «вектор» індивідуального розвитку особистості [11].

З урахуванням викладеного слід зауважити, що використання освітнього простору класичного університету як засобу накопичення ними іноземними студентами досвіду толерантної поведінки в міжетнічних стосунках сприяє вдосконаленню їхніх знань та умінь у сфері міжетнічної комунікації, формування й закріпленню позитивних ціннісних ставлень до інших етнічних культур та їх носіїв, засвоєнню оптимальних моделей толерантної поведінки в різних ситуаціях спілкування з представниками різних етносів та здатності застосувати ці моделі в практичній поведінці.

Під час проведення наукових пошуків також визначено, що третьою умовою формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичному університеті є надання дієвої педагогічної підтримки у здійсненні ними самовиховання в окресленому напрямі. Необхідність реалізації цієї умови пояснюється тим, що міжетнічна толерантність як певна особистісна якість не знаходиться в деякій застиглій формі, вона постійно й динамічно розвивається під впливом змін в оточуючому середовищі. У світлі цього кожний студент має здійснювати системне виховання в себе міжетнічної толерантності, що дасть йому змогу при появі нових зовнішніх обставин своєчасно вносити адекватні зміни в свою поведінку чи дії під час здійснення комунікації з представниками різних етносів.

Аналогічні ідеї висловлює В. Головко, яка наголошує на необхідності надання кваліфікованої педагогічної підтримки (педагогічного супроводу) іноземних студентів під час здійснення ними професійно-особистісного самовиховання. Причому дослідниця підкреслює, що ця підтримка має здійснюватися в превентивному (попередження адаптаційних труднощів іноземців, прогнозування подальшого розвитку їхнього самовиховання) й оперативному (розвиток відповідної мотивації, допомога в розробці програми самовиховання, проведення оперативних консультацій тощо) напрямах [5, с. 133].

Слід відзначити, що дві останні педагогічні умови теж забезпечують засвоєння особистістю всіх визначених компонентів міжетнічної толерантності, проте провідну роль вони відіграють у формуванні її дієво-функціонального й особистісно-творчого складників.

Висновки. Отже, можна підсумувати, що формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у класичних університетах є актуальною проблемою для педагогічно теорії та практики. Під час

проведення дослідження визначено, що успішність цього процесу забезпечують дотримання таких умов: оволодіння іноземцями знаннями про суть, роль міжетнічної толерантності, норми та принципи міжетнічної взаємодії в сучасному полікультурному просторі; використання освітнього простору класичного університету як засобу накопичення іноземними студентами досвіду толерантної поведінки в **міжетнічних** стосунках; надання дієвої педагогічної підтримки у здійсненні ними самовиховання в окресленому напрямі. У подальшому планується експериментально перевірити ефективність цих умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белкин А. С. Теория и практика витагенного обучения с голографическим методом проекции. Нижний Тагил, 1997. 18 с.
2. Божович Л. И. Избранные педагогические труды. *Избранные психологические труды: Проблемы формирования личности*. М., 1995. 212 с.
3. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
4. Варламова Ю. Р. Педагогические условия развития креативности у студентов *Педагогическое образование и наука.* № 4. 2009. С. 73-76
5. Головко В. Педагогічний супровід професійного самовиховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах: дис. … канд. пед. наук: 13.00.07. Х., 2015. 239 с.
6. Зеер Э. Ф. Личностно-ориентированное профессиональное образование. Екатеринбург, 1997. 194 с.
7. Корнеев П. В. О понятии жизненного опыта *Философские науки* 1980 № 1 С. 140-149.
8. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова.* К., 2000. Вип. 2. С. 153–161.
9. Михнюк М. І. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: дис. … док-ра пед. наук: 13.00.04. К, 2016. 652 с.
10. Сластенин В. А., Каширин В. П. Психология и педагогика : учеб. пособ. М., 2001. 480 с.

11. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения. URL: http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1995/952/952031.htm.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017

ЧИРВА Ярослава

преподаватель кафедры международных экономических отношений на факультете международных экономических отношений и туристического бизнеса Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

Площадь Свободы, 4, г. Харьков, Украина, 61022

E-mail: admission.karazin@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация. В статье доказана актуальность проблемы формирования межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов. Определены суть межэтнической толерантности и ее структурные компоненты. Теоретически обоснованы педагогические условия формирования межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов. Первое условие заключается в проведении целенаправленной работы с иностранцами по овладению ими знаниями о сути, роли межэтнической толерантности, нормах и принципах межэтнического взаимодействия. Второе условие предполагает использование образовательного пространства классического университета как средства накопления ими опыта толерантного поведения в межэтнических отношениях. Третье условие формирования межэтнической толерантности иностранных студентов в классическом университете требует предоставления им действенной педагогической поддержки в осуществлении самовоспитания в очерченном направлении.

Ключевые слова: межэтническая толерантность, иностранный студент, классический университет, педагогическое условие, образовательное пространство, педагогическая поддержка.

CHYRVA Yaroslava

Teacher of international economic relations at the faculty of international economic relations and Tourism, Kharkiv National University by V. N. Characin

V. N. Karazin Kharkiv National University

Freedom Square, 6, Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: admission.karazin@gmail.com

THE THEORETICAL SUBSTANTIATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING INTER-ETHNIC TOLERANCE IN FOREIGN STUDENTS OF A CLASSICAL UNIVERSITY

Summary. During the research it was developed an author's model for providing a pedagogical support to the intellectually capable students of the main school during the study of their historical and social sciences disciplines. This model provides thatfor each student is being developed his or her own individual educational trajectory for mastering the contents of these subjects, which takes into account as far as possible his or her personal interests, needs, aspirations and educational opportunities. Moreover, the central place in the educational process is given to active and interactive methods and forms (design technology, portfolio, staging, etc.) the organization of educational activities of schoolchildren. It should also be noted that a significant attention of teachers is devoted to the formation of constructive I-concept in capable students, that contributes to the development of a conscious attitude to learning and to their own personal formation as a whole.

Key words: interethnic tolerance, foreign student, classical university, pedagogical condition, educational space, pedagogical support.

Introduction. It was proved in the article that the actual problem of modern pedagogy is the formation of interethnic competence of foreign students of the classical universities. This is explained by the fact that effective interaction between all participants in educational interaction is possible only when all of them are the carriers of interethnic tolerance. In addition, it has been determined that graduates of the classical universities in future professional activities should interact with representatives of many ethnic communities, and the success of this interaction is also largely determined by the level of formation of this tolerance. Therefore, the problem is really topical.

Analysis of publications. If I showed the analysis of scientific sources, the researchers investigated some aspects of the above problem, including the following: the issue of implementing intercultural communication; definition of

the essence of interethnic tolerance as a personal phenomenon and its role in a human life in a multicultural society; the peculiarities of the formation of interethnic tolerance in foreign students of higher educational institutions, etc. However, during the study, it was found that the problem of the formation of interethnic tolerance in foreign students of the classical universities was not the subject of a separate pedagogical study.

Purpose. The purpose of the article is to determine and theoretically substantiate the pedagogical conditions for the formation of interethnic tolerance of the foreign students in classical universities.

Results. At earlier stages of the study, it was determined that interethnic tolerance is an integrative personality that involves a person's respectful attitude towards ethnic, religious, and cultural peculiarities of representatives of other ethnic groups, the ability to take people in their ethno-cultural identity on the basis of humanism and human values. The structure of this integrative quality includes the following components: motivational, axiological, cognitive, functional-functional, personal and creative.

To ensure the success of the formation of interethnic competence of foreign students within the classical university, it is necessary to create the appropriate pedagogical conditions. To this end, the relevant scientific literature was worked out.

Sonclusion. During the research, it was determined that the success of this process ensures the observance of the following conditions: mastering the knowledge of the foreigners about the essence, the role of interethnic tolerance, norms and principles of interethnic interaction in the modern multicultural space; use of the educational space of the classical university as a means of accumulation by foreign students of the experience of tolerant behavior in interethnic relations; providing an effective pedagogical support in the implementation of self-education in the defined direction. It is planned to verify experimentally the effectiveness of these conditions in future.

REFERENCES

1. Belkyn A. S. Teoryya y praktyka vytahennoho obuchenyya s olohrafycheskym metodom proektsyy. Nyzhnyy Tahyl, 1997. 18 s.
2. Bozhovych L. Y. Yzbrannыe pedahohycheskye trudы. Yzbrannыe psykholohycheskye trudы: Problemы formyrovanyya lychnosty. M., 1995. 212 s.

3. Brazhnych O. H. Pedahohichni umovy dyferentsiyovanoho navchannya uchniv zahalnoosvitnoyi shkoly: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.07. Kryvyy Rih, 2001. 238 s.
4. Varlamova Yu. R. Pedahohycheskye uslovyya razvytyya kreatyvnosty u studentov Pedahohycheskoe obrazovanye y nauka. # 4. 2009. C. 73-76
5. Holovko V. Pedahohichnyy suprovid profesiynoho samovykhovannya inozemnykh studentiv u vyshchykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh: dys. … kand. ped. nauk: 13.00.07. Kh., 2015. 239 s.
6. Zeer Э. F. Lychnostno-oryentyrovannoe professyonal'noe obrazovanye. Ekaterynburh, 1997. 194 s.
7. Korneev P. V. O ponyatyy zhyznennoho opыta Fylosofskye nauky. 1980. # 1 S. 140-149.
8. Man'ko V. M. Dydaktychni umovy formuvannya u studentiv profesiyno-piznaval'noho interesu do spetsial'nykh dystsyplin. Sotsializatsiya osobystosti: zb. nauk. pr. Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova. K., 2000. Vyp. 2. S. 153–161.
9. Mykhnyuk M. I. Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku profesiynoyi kul'tury vykladachiv spetsial'nykh dystsyplin budivel'noho profilyu: dys. … dok-ra ped. nauk: 13.00.04. K, 2016. 652 s.
10. Slastenyn V. A., Kashyryn V. P. Psykholohyya y pedahohyka : ucheb. posob. M., 2001. 480 s.
11. Yakymanskaya Y. S. Razrabotka tekhnolohyy lychnostno-oryentyrovannoho obuchenyya. URL: http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1995/952/952031.htm.

(переклала на англійську мову – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ХНУРЕ О. В. Парфьонова)

УДК 378.018.43:004

ШАМОНЯ Володимир

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформатики, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
вулиця Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
e-mail: inform@sspu.sumy.ua

УДОВИЧЕНКО Ольга

викладач кафедри інформатики, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
вулиця Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
e-mail: udovich_olga@fizmatsspu.sumy.ua

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ, МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ СХЕМОГРАФІКИ ПРИСТРОЇВ ЕОМ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА)

Анотація. У статті розглянуто питання використання електронних освітніх ресурсів у навчальному процесі вищих навчальних закладів. На прикладі вивчення схемографіки пристроїв ЕОМ майбутніми вчителями інформатики висвітлено аспекти використання авторського електронного підручника. Акцентується увага на необхідності когнітивної візуалізації навчального матеріалу. Зокрема, описано візуальну підтримку теми «Схемографіка пристроїв ЕОМ» на основі логічних, принципіальних схем, блок-схем, таблиць, графіків, які подано в зазначеному електронному підручнику. Наведено опис технології використання такого підручника, приклади інтерактивних тестів.

Ключові слова: електронні освітні ресурси, електронний підручник, візуалізація, підготовка вчителя інформатики.

Постановка проблеми. Сучасна освіта стикається з викликами інформаційного суспільства, які обумовлюють активне впровадження сучасних технологій в процес підготовки фахівців. Молодь активно використовує портативні, мобільні пристрої, комп'ютерну техніку, а тому затребуваними стають ресурси, які у своїй основі передбачають таке використання. Це обумовило появу і розвиток електронних освітніх ресурсів (ЕОР), під якими сьогодні розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, які розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у

© Шамоня В., Удовиченко О., 2017

комп'ютерних мережах, і які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів та необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами [1].

Технології впровадження та використання ЕОР в освітньому процесі сьогодні на часі, а тому питання підготовки фахівців на основі їх використання є надзвичайно актуальними. Особливої уваги при цьому потребує електронний підручник (ЕП) як затребуваний електронний освітній ресурс.

Аналіз актуальних досліджень. Питанням впровадження ЕОР в навчальний процес присвячені роботи В.Ю. Бикова, В.В. Лапінського [2], А.М. Гуржія [3], В.П. Вембер [3], а електронних підручників, зокрема, присвячені праці О.М. Баликіної, Н.В. Кононець, В.М. Гасова, О.О. Гриценчук, О.М. Гуркової, І.В. Пустовалова, Т.В. Яковенка, В.Б. Ясинського та інші [6-12].

Водночас нами встановлено, що підготовка вчителя інформатики за технологіями використання ЕОР розглянута недостатньо. ЕП як засоби сучасного навчання описані у системі підготовки соціальних педагогів [13], вчителів історії [6], української мови [14], юристів [14], агротехніків [16] тощо, і відкритим залишається питання підготовки бакалаврів, вчителів інформатики, на основі ЕОР, у тому числі ЕП.

Мета статті: описати технологію підготовки вчителів інформатики на базі ЕОР на прикладі вивчення схемографіки пристроїв ЕОМ з використанням авторського електронного підручника.

Виклад основного матеріалу. Теоретична підготовка бакалаврів за спеціальністю 014.09 Середня освіта (Інформатика) передбачає вивчення нормативної дисципліни «Архітектура ПК». Як показав аналіз методичних систем підготовки фахівців, майбутніх вчителів інформатики, для її опанування застосовуються різні форми, методи і засоби навчання. Поряд з традиційними нами використовується електронний підручник. Про його будову зазначено у роботах [17-19]. Нижче опишемо методичні особливості вивчення теми «Схемографіки пристроїв ЕОМ» з використанням такого підручника.

Почати варто з того, що сучасний навчальний процес не може бути побудований без використання тих чи інших моделей. Модель – це спрощене з певною метою відображення деякої реально існуючої структури чи явища. З огляду на важливість зорового сприйняття людини

серед різноманіття моделей значне місце посідають графічні моделі. Для спрощення опису і кращого уявлення про особливості роботи інформаційних систем людство часто використовує схеми, які з різним степенем деталізації дозволяють проілюструвати ті чи інші принципи роботи чи явищ. Вивчення обчислювальної техніки з огляду на складність пристроїв (кількість активних елементів досягає одиниць мільярдів) вимагає різного масштабу деталізації для об'єднання в схематичний блок. При цьому такі схеми (блоки) класифікують за ступенем деталізації.

Принципіальні схеми – це схеми, на яких відображена кожна деталь разом з усіма під'єднаннями. На такій схемі відслідковуються потоки носіїв електричного заряду під час обробки кожного біту інформації. На цьому етапі залучаємо відповідне зображення ЕП – приклад принципіальної схеми.

Далі зазначимо, що з урахуванням того, що сучасні процесори і сучасні комірки пам'яті нараховують мільярди активних елементів транзисторів, то відобразити і прочитати принципіальну схему сучасного процесору часто неможливо. Тому використовують моделі, які називають блок-схемами або структурними схемами. Тут знову варто візуалізувати навчальний матеріал відповідним прикладом з ЕП та дати можливість студентам ознайомитися з супровідним тестовим наповненням ЕП.

На блок-схемах великі ділянки принципіальних схем об'єднують в блоки за логічним призначенням, які поєднують вказівниками потоків передавання даних та енергії. Як правило, структурна схема показує енергетичну взаємодію різного роду вузлів обчислювальної техніки.

І, нарешті, схематизація, в якій ігнорується не енергетична взаємодія, а вказуються лише логічні потоки руху даних пристроєм, називається архітектурою. На архітектурі деталі і вузли із блок-схем, котрі мають певне функціональне призначення в обробці даних, об'єднані в окремі блоки. В електронному підручнику відповідно до цього навчального матеріалу наводимо інтерактивні візуалізації.

Якщо розглядати архітектуру ПК, то уявляється пристрій, на верхній частині якого панує центральний процесор – він поєднаний безпосередньо швидкохідним північним мостом (норд-брідж). Північний міст може обслуговувати лише два швидкохідні пристрої – електронну пам'ять і відео систему.

Також варто відзначити, що в сучасних мікропроцесорах на одному кристалі об'єднуються і північний міст, і відео система, а в майбутньому планується приєднати електронну пам'ять.

Більш детальний аналіз архітектури центрального процесора дозволяє виділити в першу чергу шинний інтерфейс, який складається із трьох буферів: буфер шини даних на три стани (вхід, вихід або високоімпедансний стан), буфер шин адреси на два стани (вихід або високоімпедансний стан) і два буфери шини команд (приймальний і передавальний). Варто відмітити, що приймальний і передавальний буфери шини команд працюють постійно і мультиплексування, як у шини даних та шини адреси для шини команд невластиві.

Серед структурних одиниць процесора слід виділити регістровий блок. Він складається із двох частин – блоку регістрів загального призначення і блоку спеціальних регістрів. Регістри загального призначення дозволяють використання або в одиночному режимі (32-х розрядні), або об'єднуватись послідовно (64-х розрядні).

Спеціальні регістри – це регістр адреси команд і регістр адреси вершини стику. Всі регістри об'єднані комутатором, який дозволяє впродовж одного машинного такту здійснити пересилку даних із будь-якого регістру в будь-який. До комутатора приєднаний арифметико логічний пристрій та пристрій обробки даних із плаваючою комою. Робота цих пристроїв узгоджується блоком мікропроцесорного керування, саме в якому відбувається компіляція команд, поданих в системах cisc або risc. Якщо існують команди з наддовгим командним словом vliw, то така трансляція відбувається теж.

Блок мікропроцесорного керування одержує дані із дешифратора команд, до якого, в свою чергу, надходять команди із черги команд. Черга і дешифратор в сучасних процесорах доповнені конвеєром і черга команд, це, власне, командний кеш процесора командного рівня.

Зазначені візуалізовані об'єкти об'єднані нами на рис. 1 і в роботі [20]. Після знайомства з теоретичними відомостями стосовно логічної будови пристроїв ПК студентам пропонуються по пам'яті відтворити різні схемо графіки, порівняти їх із запропонованими у електронному підручнику, проаналізувати помилки, якщо такі з'явилися, а потім дати відповіді на запитання інтерактивного тесту.

Попередня підготовка до вивчення теми передбачає знайомство з теоретичним матеріалом ще вдома, тому лекція часто будується на діалогічних засадах з використанням когнітивної графіки і спонукає до візуального мислення та узагальнення одержаних раніше знань.

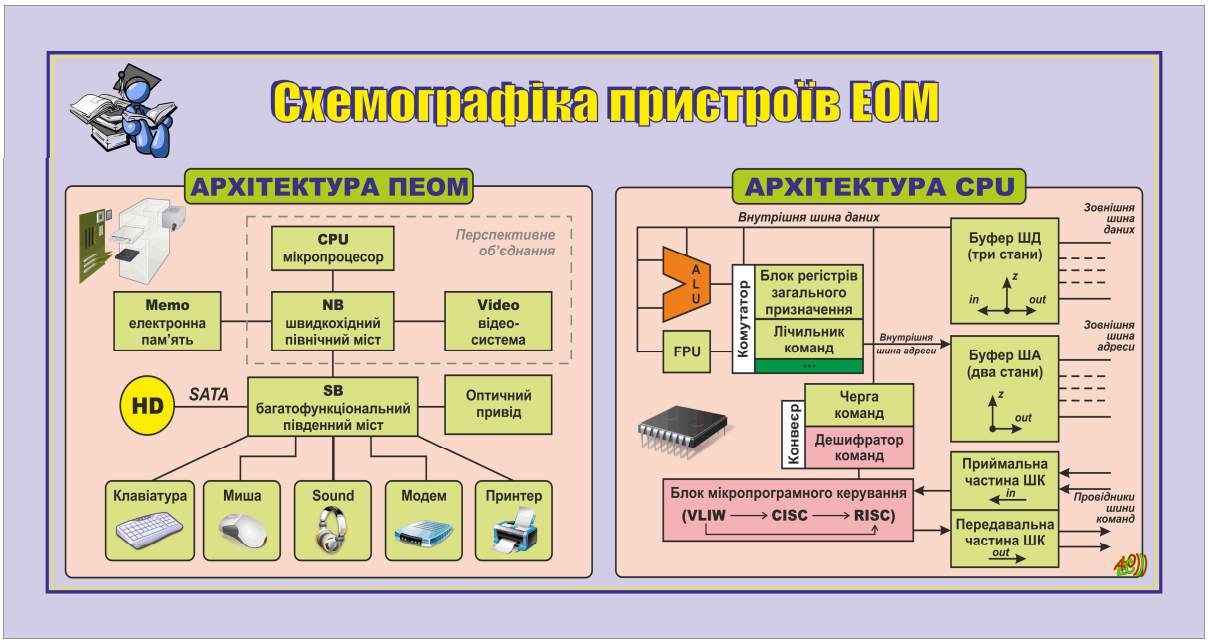

Рис. 1. Наочний супровід теми «Схемографіка пристроїв ЕОМ»

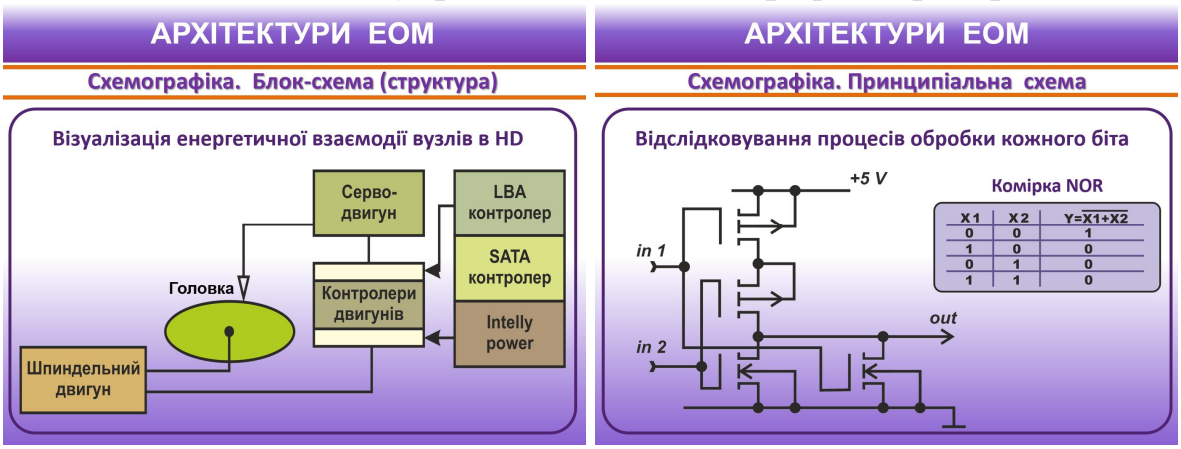

Рис. 2.

На самостійну роботу студентам пропонується побудувати візуальні моделі архітектур домашніх автоматизованих пристроїв (комп'ютерів, планшетів, телефонів тощо).

Підготовка семінарів передбачає аналіз наступних питань:

1. Використання математичного апарату досконалої диз'юктивної нормальної форми (ДДНФ) та досконалої кон'юктивної нормальної форми (ДКНФ) для побудови принципіальних та блок-схем довільних логічних пристроїв.

2. Побудова архітектурних схем за заданою блок-схемою.

3. Перетворення (укрупнення або деталізація) архітектурних схем.

4. Взаємодія вузлів всередині CPU за заданою його архітектурою.

Підсумки за вивченням теми «Схемографіки пристроїв ЕОМ» реалізується у форматі комп'ютерного тестування. Серед запитань можливі такі:

- Чим відрізняється повідомлення від сигналу?
  A. Потужністю.
  B. Спектром.
  C. Часовими характеристиками.
  D. Цільовим призначенням.
  E. Правильна відповідь відсутня
- Вкажіть базові логічні елементи:
  A. NOR або NAND.
  B. NOR та NAND.
  C. NOR та NOT.
  D. NAND та NOT.
  E. Правильна відповідь відсутня
- Вкажіть умови доцільності використання ДНФ для побудови довільної функції:
  A. Кількість нулів менша за кількість одиниць.
  B. Кількість одиниць менша за кількість нулів.
  C. Кількість одиниць дорівнює кількості нулів.
  D. Кількість одиниць не залежить від кількості нулів.
  E. Правильна відповідь відсутня
- За яким принципом можна наростити розрядність суматора:
  A. Об'єднанням виходів.
  B. Об'єднанням входів.
  C. Об'єднанням виходу переносу із молодшого розряду.
  D. Об'єднанням виходів переносів.
  E. Правильна відповідь відсутня

У процесі вивчення схемографіки пристроїв ПК електронний підручник застосовується як на лекції для забезпечення якісної мультимедійної підтримки текстової частини, так і під час організації самостійної роботи, коли передбачено можливість через додаткові посилання ознайомитися з інтерпретацією теми інших авторів, розробників ПК, архітекторів тощо.

Пробне тестування студентів вдома дає можливість попередити типові помилки і забезпечити запам'ятовування і часткове розуміння основних положень теорії схемографіки пристроїв ЕОМ.

Нами при розробці ЕП передбачено його використання на мобільних пристроях. Це дає можливість візуалізації матеріалу як на широкий загал через мультимедійний проектор, так і в індивідуальному порядку, що дозволяє вибудовувати індивідуальні траєкторії навчання, впроваджувати технології e-learning, m-learning та b-learning,

Висновок. Як показує педагогічний експеримент, підготовка вчителів інформатики на базі ЕОР, зокрема, ЕП, є ефективною. Студенти частіше звертаються не до друкованих, а до електронних освітніх ресурсів під час підготовки до занять, що забезпечує системність та ґрунтовність знань, розвиток візуальної пам'яті та візуального мислення, а тому авторський електронний підручник є ефективним електронним ресурсом у підготовці вчителя інформатики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення про електронні освітні ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#n13
2. Биков В.Ю. Методологічні та методичні основи створення і використовування електронних засобів навчального призначення / В.Ю. Биков., В.В. Лапінський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. №2(98). – С. 3-6.
3. Гуржій А.М. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів / А.М. Гуржій, В.В. Лапінський // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – Вип. 15. – С. 30-37.
4. Вембер В.П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес / В. П. Вембер // Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2(3). – Режим доступу :
5. http://elibrary.kubg.edu.ua/1522/1/V_Vember_ITZN_3_IS.pdf.
6. Балыкина Е.Н. Электронное учебное издание по историческим дисциплинам: определение, структура, модель / Е. Н. Балыкина // Состояние и развитие методологических исследований в исторической науке Республики Беларусь и Российской Федерации: сб. науч. ст. – Гродно, 2008. – С. 119-127.
7. Кононець Н. В. Аспекти педагогічної майстерності викладача: розробка електронних підручників / Н.В. Кононець // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 202-210.

8. Гасов В.М. Методы и средства подготовки электронных изданий : учебн. пос. / В.М. Гасов, А.М. Цыганенко. – М. : МГУП, 2001. – 735 с.
9. Гриценчук О.О. Електронний підручник і його роль у процесі інформатизації освіти / О.О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання / за ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука; Ін-т засобів навчання АПН України. – К., 2005. – С. 255-261.
10. Гуркова О.М. Электронный учебник как эффективное средство для повышения качества образования [Електронний ресурс] / О.М. Гуркова // Проблемы современной аграрной науки : материалы междунар. заочн. научн. конф., 15 октября 2009 г., Красноярск. – Режим доступа: http://kgau.ru/new/all/konferenc/konferenc/2009/115.doc
11. Яковенко Т.В. Обзор требований к созданию электронных учебников / Т.В. Яковенко, И.В. Пустовалов // Проблеми інженерно педагогічної освіти : зб. наук. праць. – 2007. – № 18-19. – С. 201-209.
12. Ясинский В. Б. Дистанционное образование – состояние, технологии и перспективы / В. Б. Ясинский // Научные труды Карагандинского государственного технического университета. – Вып. 4. – Караганда, 1999. – С. 28-32.
13. Боднар Л.В. Професійна підготовка соціальних педагогів із застосуванням електронних засобів навчання: Автореф. дис. … канд. пед. наук: спец. 13.00.04. – Одеса, 2006. – 21 с.
14. Рускуліс Л.В. Електронний підручник як ефективна інформаційна технологія у процесі підготовки майбутнього вчителя української мови / Л.В. Рускуліс // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2014. – Вип. 38. – С. 431-434.
15. Бугайчук К.Л. Електронний підручник: сутність, структура, вимоги [Електронний ресурс] / К.Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2(22). – Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/948
16. Зуєва А.Б. Електронний підручник аграрного напряму в професійній підготовці агротехніків // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали Звітної науково-практичної конференції. – 2014. – № 2. – С. 114-116.
17. Семеніхіна О.В., Удовиченко О.М., Юрченко А.О. Електронний підручник «Інформаційні системи» як затребуваний освітній ресурс у практиці сучасного вищого навчального закладу / Олена Семеніхіна,

Ольга Удовиченко, Артем Юрченко // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – №3(51). – С. 15-22.

18. Удовиченко О.М., Юрченко А.О. З досвіду створення електронного підручника як засобу підтримки навчального процесу / О.М. Удовиченко, А.О. Юрченко // Фізико-математична освіта. Збірник наукових праць. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. – № 1(6). – С. 210-214.
19. Olena V. Semenikhina, Vladimir G. Shamonya, Olga N. Udovychenko, Artem A. Yurchenko. Electronic Textbook in the Context of Educational Trends and Modern Internet Technologies // Zhurnal ministerstva narodnogo prosveshcheniya, 2014. – Vol.(2), № 2. – Pp. 99-107.
20. Інформатика в схемах і таблицях : [навчальний посібник] / О.В. Семеніхіна, В.Г. Шамоня, О.М. Удовиченко, А.О. Юрченко. – Суми : Видавництво «МкДен», 2013. – 76 с.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017

ШАМОНЯ Владимир

кандидат физико-математических наук, доцент кафедры информатики, Сумский государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко

улица Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина

E-mail: inform@sspu.sumy.ua

УДОВИЧЕНКО Ольга

преподаватель кафедры информатики, Сумский государственный педагогический университет имени А.С. Макаренко

улица Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина

E-mail: udovich_olga@fizmatsspu.sumy.ua

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ПОДГОТОВКЕ БАКАЛАВРОВ, БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ (НА ПРИМЕРЕ ИЗУЧЕНИЯ СХЕМОГРАФИКИ УСТРОЙСТВ ЭВМ СРЕДСТВАМИ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНИКА)

Резюме. В статье рассмотрены вопросы использования электронных образовательных ресурсов в учебном процессе высших учебных заведений. На примере изучения схемографики устройств ЭВМ будущими учителями информатики освещены аспекты использования авторского электронного учебника. Акцентируется внимание на необходимости когнитивной визуализации учебного материала. В частности, описано визуальную

поддержку темы «Схемографика устройств ЭВМ» на основе логических, принципиальных схем, блок-схем, таблиц, графиков, которые представлены в указанном электронном учебнике. Приведено описание технологии использования такого учебника, примеры интерактивных тестов.

Ключевые слова: электронные образовательные ресурсы, электронный учебник, визуализация, подготовка учителя информатики.

SHAMONYA Volodymyr

PhD (Physics and Mathematics Sciences), Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after Makarenko

Romenskaya street, 87, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: inform@sspu.sumy.ua

UDOVYCHENKO Olga

computer science teacher, Sumy State Pedagogical University named after Makarenko

Romenskaya street, 87, Sumy, 40002, Ukraine

E-mail: udovich_olga@fizmatsspu.sumy.ua

USE OF ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES IN THE PREPARATION OF BACHELORS, FUTURE COMPUTER-SCIENCE TEACHERS (ON THE EXAMPLE OF THE STUDY OF THE SCHEMATICS OF COMPUTER DEVICES BY MEANS OF ELECTRONIC TEXTBOOKS)

Summary. The article deals with the use of electronic educational resources in the educational process of higher educational institutions. The aspects of using the author's electronic textbook are highlighted on the example of studying the schematics of computer devices by future computer-science teachers. The need for cognitive visualization of the learning material is emphasized. In particular, the visual support of the topic «Schematic of computer devices» on the basis of logical, principle diagrams, flowcharts, tables, charts, which are presented in this electronic textbook, is described. The description of the technology of using such a textbook, examples of interactive tests is given.

Keywords: electronic educational resources, electronic textbook, visualization, the preparation of future computer-science teachers.

Abstract. Young people use portable, mobile devices, and computer equipment actively. This has led to the emergence and the development of electronic educational resources (EER), which today are understood as educational, scientific, informational, reference materials and means that are developed

electronically and presented on any type of media or placed on computer networks, and which are reproduced with the help of electronic digital means and necessary for effective organization of the educational process, in the part concerning its filling with high-quality educational and methodological materials.

Problems of the introduction of EER in the educational process are considered by V. Yu. Bykov, V.V. Lapinsky, A.M. Gurzhii, V.P. Vember, problems of the introduction of electronic books are considered by O.M. Balykina, N.V. Kononets, V.M. Gasov, O.O. Grytsenchuk, O.M. Gurkova, I.V. Pustovalova, T.V. Yakovenko, V.B. Yasinsky and others. At the same time, we have found that training of the computer-science teacher on the technologies of using the EER is not considered sufficiently.

The purpose of the article is to describe the technology of the preparation of computer-science teachers based on ECM on the example of studying the schematics of computer devices using the author's electronic textbook.

The methodical features of the study of the topic "Schematics of devices of the computer" with the use of such a textbook are described.

Considering the importance of visual perception of a person among the diversity of models, graphic models are in the focus. To simplify the description and better understanding of the peculiarities of the work of information systems, humanity often uses schemes, which can illustrate certain principles of work or phenomena with varying degrees of detail. The study of computer technology in view of the complexity of devices (the number of active elements reaches billions of units) requires a different scale of detail for merging into a schematic block. In this case, such schemes (blocks) are classified according to the degree of detail.

Preliminary preparation for the study of the topic involves getting acquainted with the theoretical material at home, so the lecture is often constructed on a dialogic basis with the use of cognitive graphics and encourages visual thinking and generalization of previous knowledge.

The authors plan to use it on mobile devices when developing ET. This enables material to be visualized both to the general public through a multimedia projector and individually, which allows you to build individual learning trajectories, implement e-learning, m-learning and b-learning technologies.

As to the pedagogical experiment the preparation of computer-science teachers based on EER, in particular, ET, is effective. Students turn to printed educational materials not so often as to electronic ones, while preparing for classes, which provides systemic and thoroughness knowledge, development of visual memory and visual thinking.

REFERENCES

1. Polozhennya pro elektronni osvitni resursy [Regulations on electronic educational resources] *zakon4.rada.gov.ua* Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#n13 [in Ukrainian].
2. Bykov V.Yu. & Lapins'kyy V.V. (2012) Metodolohichni ta metodychni osnovy stvorennya i vykorystovuvannya elektronnykh zasobiv navchal'noho pryznachennya [Methodological and methodical foundations for the creation and use of electronic teaching aids]. *Komp"yuter u shkoli ta sim"yi – Computer at school and family, №2(98),* 3-6 [in Ukrainian].
3. Hurzhiy A.M. & Lapins'kyy V.V. (2013) Elektronni osvitni resursy yak osnova suchasnoho navchal'noho seredovyshcha zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Electronic educational resources as the basis of the modern educational environment of general educational institutions]. *Informatsiyni tekhnolohiyi v osviti – Information technology in education, №15,* 30-37 [in Ukrainian].
4. Vember V.P. (2007) Informatyzatsiya osvity ta problemy vprovadzhennya pedahohichnykh prohramnykh zasobiv v navchal'nyy protses [Informatization of education and problems of introduction of pedagogical software in the educational process] *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya – Information technologies and teaching aids,* № 2(3) Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/1522/1/V_Vember_ITZN_3_IS.pdf. [in Ukrainian].
5. Balyikina E.N. (2008) Elektronnoe uchebnoe izdanie po istoricheskim distsiplinam: opredelenie, struktura, model [Electronic educational publication on historical disciplines: definition, structure, model] *Sostoyanie i razvitie metodologicheskih issledovaniy v istoricheskoy nauke Respubliki Belarus i Rossiyskoy Federatsii: sb. nauch. st. – Status and development of methodological research in the historical science of the Republic of Belarus and the Russian Federation: Sat. scientific Art.* 119-127 [in Russian].
6. Kononets' N.V. (2009) Aspekty pedahohichnoyi maysternosti vykladacha: rozrobka elektronnykh pidruchnykiv [Aspects of pedagogical mastery of the teacher: development of electronic textbooks] Vytoky pedahohichnoyi maysternosti : zb. nauk. prats' – *Origins of pedagogical skill: a collection of sciences. works, № 6,* 202-210 [in Ukrainian].

7. Gasov V.M. & Tsyganenko A.M. (2001) *Metodyi i sredstva podgotovki elektronnyih izdaniy [Methods and tools for preparing electronic publications]* Moscow: MGUP [in Russian].
8. Hrytsenchuk O.O. (2005) Elektronnyy pidruchnyk i yoho rol' u protsesi informatyzatsiyi osvity [Electronic textbook and its role in the process of informatization of education] *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya – Information technologies and teaching aids,* 255-261[in Ukrainian].
9. Gurkova O.M. (2009) Elektronnyiy uchebnik kak effektivnoe sredstvo dlya povyisheniya kachestva obrazovaniya [An electronic textbook as an effective tool for improving the quality of education] *Problemyi sovremennoy agrarnoy nauki – Problems of Modern Agrarian Science*: Proceedings of the international correspondence scientific conference. Retrieved from http://kgau.ru/new/all/konferenc/konferenc/2009/115.doc [in Russian].
10. Yakovenko T.V. & Pustovalov I.V. (2007) Obzor trebovaniy k sozdaniyu elektronnyih uchebnikov [Overview of the requirements for the creation of electronic textbooks] *Problemy inzhenerno pedahohichnoyi osvity – Problems of engineering pedagogical education, № 18-19,* 201-209 [in Russian].
11. Yasinskiy V.B. (1999) Distantsionnoe obrazovanie – sostoyanie, tehnologii i perspektivyi [Distance Education – State, Technology and Prospects] *Nauchnyie trudyi Karagandinskogo gosudarstvennogo tehnicheskogo universiteta – Scientific works of Karaganda State Technical University, №4,* 28-32 [in Russian].
12. Bodnar L.V. (2006) Profesiyna pidhotovka sotsial'nykh pedahohiv iz zastosuvannyam elektronnykh zasobiv navchannya [Professional training of social educators using electronic teaching aids] *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
13. Ruskulis L.V. (2014) Elektronnyy pidruchnyk yak efektyvna informatsiyna tekhnolohiya u protsesi pidhotovky maybutn'oho vchytelya ukrayins'koyi movy [An electronic textbook as an effective information technology in the process of preparing a future teacher of the Ukrainian language] *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative methods of training in the training*

of specialists: methodology, theory, experience, problems, 38, 431-434 [in Ukrainian].

14. Buhaychuk K.L. (2011) Elektronnyy pidruchnyk: sutnist', struktura, vymohy [Electronic Textbook: Essence, Structure, Requirements] *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya – Information technologies and teaching aids, №2(22)* Retrieved from http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/948 [in Ukrainian].
15. Zuyeva A.B. (2014) Elektronnyy pidruchnyk ahrarnoho napryamu v profesiyniy pidhotovtsi ahrotekhnikiv [Electronic textbook of agrarian direction in the training of agricultural technicians] *Naukovo-metodychne zabezpechennya profesiynoyi osvity i navchannya: materialy Zvitnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Scientific and methodical provision of vocational education and training: materials of the Report of scientific-practical conference, № 2,* 114-116 [in Ukrainian].
16. Semenikhina O.V., Udovychenko O.M. & Yurchenko A.O. (2014) Elektronnyy pidruchnyk «Informatsiyni systemy» yak zatrebuvanyy osvitniy resurs u praktytsi suchasnoho vyshchoho navchal'noho zakladu [Electronic textbook "Information Systems" as a demanded educational resource in the practice of modern higher educational institution] *Informatyka ta informatsiyni tekhnolohiyi v navchal'nykh zakladakh – Informatics and information technologies in educational institutions, №3(51),* 15-22 [in Ukrainian].
17. Udovychenko O.M. & Yurchenko A.O. (2014) Z dosvidu stvorennya elektronnoho pidruchnyka yak zasobu pidtrymky navchal'noho protsesu [From the experience of creating an electronic textbook as a means of supporting the educational process] Fizyko-*matematychna osvita. Zbirnyk naukovykh prats' – Physics and mathematics education. Collection of scientific works, № 1(6),* 210-214 [in Ukrainian].
18. Semenikhina O.V., Shamonya V.G., Udovychenko O.N. & Yurchenko A.A. (2014) Electronic Textbook in the Context of Educational Trends and Modern Internet Technologies. *Zhurnal ministerstva narodnogo prosveshcheniya, № 2,* 99-107 [in Russian].
19. Semenikhina O.V., Shamonya V.G., Udovychenko O.N. & Yurchenko A.A. (2014) *Informatyka v skhemakh i tablytsyakh [Informatics in charts and tables]* Sumy: MkDen Publishing House [in Ukrainian].

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.18

КИР'ЯН Тетяна

кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії української мови, Черкаська медична академія,
вул. Хрещатик, 215, м. Черкаси, 18000, Україна
E-mail: tatyanakiryan@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МЕДИЧНИХ ВНЗ УКРАЇНИ КЛІНІЧНИМИ БАЗАМИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Анотація. Стаття містить аналіз забезпечення навчального процесу в медичних вищих навчальних закладах України клінічними базами, особливостей їх застосування і тенденцій розвитку. Охоплено період кінця ХХ– початку ХХІ століть. Метою статті є виявлення загального стану й динаміки забезпечення навчального процесу в медичних ВНЗ України клінічними базами. З'ясовано, що специфічною ознакою медичної освіти є наявність клінічних баз у медичних навчальних закладах, на яких студенти одержують і вдосконалюють практичні професійні компетентності. Зроблено висновок, що розвиток клінічних баз став одним з провідних напрямів удосконалення вищої медичної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. Охарактеризовано кількісні параметри забезпечення клінічними базами відповідних підрозділів (кафедр) медичних ВНЗ. Показано, що в зазначений період клінічні бази медичних ВНЗ активно використовувались в навчальних цілях. Зазначається, що загалом обладнання клінічних закладів було достатнім для проведення навчальної роботи поряд з лікувальною та науково-дослідною.

Ключові слова: вища медична освіта України кінця ХХ – початку ХХІ століть, клінічна база медичних ВНЗ, клінічні кафедри, клінічне навчання, лікувальна робота клінічних закладів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Матеріальне забезпечення навчального процесу в вищих навчальних закладах є однією з головних умов побудови ефективної освітньої системи в Україні.Нова парадигма освіти ґрунтується на сучасних досягненнях технічного прогресу й принципових змінах у суспільстві, на потребі в формуванні

© Кир'ян Т., 2017

високоосвіченого фахівця, який поєднує глибокі фундаментальні знання з практичними компетентностями. Такі освітні завдання вимагають суттєвого вдосконалення матеріального забезпечення навчального процесу. Поліпшення матеріальної бази вищої освіти стає одним з найважливіших чинників її розвитку.

Особливе положення в цьому контексті займає вища медична освіта України. Підготовка майбутніх лікарів традиційно спирається на дві основні форми навчальної діяльності – на засвоєння теоретичного матеріалу шляхом аудиторних занять, а також на клінічну практику студентів. Наявність достатніх умов для клінічної практики є життєвою необхідністю для будь-якого закладу вищої медичної освіти.Розвитку та удосконаленню цього компоненту завжди приділяється в медичній освіті першочергова увага.

Саме тому для загального аналізу й оцінки стану вищої медичної освіти України кінця XX – початку XXI століть необхідний розгляд забезпечення медичних ВНЗ клінічними базами. Такий розгляд дає змогу здійснити більш повний теоретичний опис означеної галузі освіти.Залучається один з найважливіших елементів структури медичного ВНЗ, що уможливлює комплексний розгляд освітнього процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У сучасній літературі з педагогіки медичної освіти та споріднених з нею галузей приділяється певна увага відображенню клінічної практики в медичних ВНЗ сучасної України.Університетські клініки постають предметом статті, авторами якої є В. М. Лісовий, В. А. Капустник, Ю. К. Резуненко, В. І. Коростій [1]. Автори подають короткий нарис виникнення й повернення університетських клінік в Україні, а також порівнюють цей процес з функціонуванням аналогічних закладів в Європі.Основна увага приділяється взаємодії останнім часом клінічних кафедр та університетських клінік Харківського національного медичного університету. Певні проблеми обговорюються в роботах, які присвячено реформуванню медичної освіти України загалом.Аналізуючи напрямки реорганізації вищої медичної освіти в Україні, В. М. Кінаш вказує на недостатність клінічно-практичної підготовки майбутніх лікарів, що зумовлено, на думку автора, зокрема, «недостатньою клінічною базою вітчизняних вищих медичних шкіл» [2, с.79].У статті групиавторів [3] йдеться про парламентські слухання, що відбулись у березні 2017 року, одним з пунктів обговорення на яких було формування робочого органу

«для підготовки проекту Закону України, спрямованого на створення університетських лікарень, врегулювання здійснення навчальної, науково-дослідницької, організаційно-методичної, діагностичної та лікувальної діяльності кафедр медичних університетів та наукових установ на базі державних і комунальних закладів охорони здоров'я на підставі відповідних договорів про клінічні бази» [3, с.7].

Наявний стан клінічних баз сучасних медичних ВНЗ України відбивається також у роботах, де аналізується діяльність клінічних кафедр та клінічна практика студентів.Л. І. Джулай розглядає системи контролю знань і вмінь з клінічних дисциплін студентів медичного коледжу [4].Сучасні підходи до типології і структури заняття при вивченні клінічних дисциплін у медичних ВНЗ утворюють зміст статті С. Л. Стефанко [5].Необхідність проведення клінічних іспитів студентів обґрунтовує Н. Я. Верещагіна [6].

Можна констатувати, що в сучасній дослідницькій літературі висвітлюються окремі аспекти функціонування клінічних баз сучасних медичних ВНЗ України. Водночас бракує загального опису й аналізу цієї частини матеріально-технічного забезпечення вищої медичної освіти. Вона потребує окремого теоретичного розгляду.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення загального стану й динаміки забезпечення навчального процесу в медичних ВНЗ України клінічними базами в період кінця ХХ – початку ХХІ століть. Для здійснення цієї мети потрібний теоретичний опис та аналіз відомостей про наявні клінічні бази, а також обговорення змін у обсязі й розміщенні клінічних баз, співвідношення клінічних закладів з певними напрямами навчання в медичних ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність клінік як підрозділів навчальних закладів є унікальною особливістю медичної освіти.Така особливість потребує організаційного оформлення, насамперед, правового регулювання. В Україні вже в 1997 році наказом Міністерства охорони здоров'я було затверджено «Положення про клінічний заклад охорони здоров'я», яке зі змінами, внесеними в 2013 році, діє до сьогодні. У Положенні дано визначення клінічного закладу як закладу охорони здоров'я, який використовується для розташування структурних наукових і навчальних підрозділів (кафедри, лабораторії тощо) вищих навчальних закладів медичного спрямування [7].Важливість клінічних підрозділів медичних ВНЗ підкреслена включенням положень

щодо їх організації та функціонування в чинний Закон України «Про вищу освіту» 2014 року. Пункт 8 Статті 33 Закону «Структура закладу вищої освіти» присвячений саме клінічним базам. Клінічна база закладу освіти у сфері охорони здоров'я, університетська клініка чи лікарня створюються з метою забезпечення освітнього процесу особам, які навчаються у закладі вищої освіти, підвищення кваліфікації медичних працівників, проведення наукових досліджень, а також надання спеціалізованої медичної допомоги [8].Функції клінічних закладів медичних ВНЗ у Законі «Про вищу освіту», таким чином, є передусім навчальними.

Характеристика клінічних баз, їхнього місця в навчальному процесі окремих медичних вищих навчальних закладів повинна містити аналіз їх складу, кількісні показники, міру забезпечення ними тих чи інших клінічних кафедр медичних ВНЗ. Певні відмінності існують у цьому сенсі між різними напрямами навчання, спеціалізаціями, а також різними підрозділами закладів охорони здоров'я. Клінічні бази медичних ВНЗ України кінця ХХ – початку ХХІ століть характеризуються також способами їх використання в навчальному процесі, способами залучення студенів та інтернів до практичного аспекта навчання. Безумовно важливим показником діяльності клінічних баз є їх можливості в проведенні лікувальних заходів, в їх функціонуванні як закладів охорони здоров'я. Для опису клінічних баз як складника матеріально-технічної основи медичних ВНЗ важливим чинником є медичне, лікувальне, навчальне обладнання, яке може бути використане для здійснення їх функцій.

З надзвичайно великого матеріалу для аналізу обрано декілька провідних медичних вищих навчальних закладів України, які дають загалом адекватну картину розподілу й характерних особливостей клінічних баз.

Серед клінічних кафедр медичних ВНЗ України зазначеного періоду можна виділити ті, які ведуть свою діяльність у межах певного клінічного закладу, в якому вони розміщені, а також ті, які мають декілька клінічних баз. Різні типи розміщення навчальних підрозділів медичних ВНЗ на клінічних базах характерні для медичних кафедр різної спеціалізації. Сказане стосується кафедр терапевтичної спрямованості. Кафедри, для яких показано одну клінічну базу, – це кафедри внутрішньої медицини НМУ ім. О. О. Богомольця №1 та 3 [9], кафедри внутрішньої медицини №№1-3 ХНМУ [10], Кафедра внутрішніх хвороб №2 Запорізького

державного медичного університету [11]. На двох або трьох клінічних базах розміщені кафедри внутрішньої медицини НМУ ім. О. О. Богомольця №2 та 4 [9], кафедра внутрішніх та професійних хвороб ХНМУ [10], Кафедра внутрішньої медицини №2 ЛНМУ [12], кафедра внутрішніх хвороб №3 ЗДМУ [11], кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2 Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова [13]. Значною кількістю клінічних баз характеризуються кафедра внутрішньої медицини №1 ЛНМУ [12], кафедра внутрішніх хвороб №1 ЗДМУ [11], кафедра внутрішньої медицини №3 ВНМУ [13].

Хірургічні кафедри також мають різну кількість клінічних баз. Збігаються за місцем розташування з власною клінічною базою кафедри загальної хірургії та кафедра нейрохірургії НМУ ім. О. О. Богомольця [9], а також Харківського національного медичного університету, кафедри хірургії №1-3, кафедра оперативної хірургії та топографічної анатомії ХНМУ [10], кафедра хірургії №2 ЛНМУ [12], кафедра загальної хірургії та догляду за хворими, кафедра госпітальної хірургії ЗНМУ [11]. До кафедр з 2-3 клінічними базами належать кафедри хірургії №1-3 НМУ ім. О. О. Богомольця [9], кафедра загальної хірургії, кафедра хірургії №1 ЛНМУ [12], кафедра факультетської хірургії ЗНМУ [11], кафедра ендоскопії та серцево-судинної хірургії, кафедра хірургії медичного факультету №2, кафедра хірургії №1 ВНМУ [13]. Значну й багатоманітну клінічну базу має кафедра хірургії №4 НМУ ім. О. О. Богомольця [9].

З наведених відомостей випливає, що більшість клінічних кафедр залучених до аналізу навчальних закладів мають не одну клінічну базу, майже однаково представлені кафедри з одною і кафедри з двома-трьома клінічними базами. Набагато менше кафедр, які ведуть навчальну діяльність на багатьох клінічних базах. У розподілі клінічних баз не виявляється суттєвої відмінності між кафедрами внутрішньої медицини, кафедрами хірургії та кафедрами акушерства, гінекології та педіатрії.

Для характеристики клінічних баз суттєвим є також тип і спеціалізація лікувальних закладів, в яких вони розміщені. Кафедри внутрішньої медицини НМУ ім. О. О. Богомольця користуються відділеннями (зокрема терапевтичним та гастроентерологічним) міських клінічних лікарень, а також Національним військово-медичним клінічним центром [9]. Аналогічні кафедри Харківського НМУ, крім міських клінічних лікарень, використовують можливості Науково-дослідного

інституту гігієни праці професійних захворювань, Харківського військового шпиталю, Національного інституту терапії імені Л.Т. Малої НАМН України, Обласної клінічної лікарні-центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф [10]. У Львівському НМУ ім. Данила Галицького кафедри внутрішньої медицини розміщені також у клінічних лікарнях, а також у Львівському обласному державному клінічному лікувально-діагностичному кардіологічному центрі й Військово-медичному клінічному центрі західного регіону[12].Міські клінічні лікарні є клінічними базами кафедр терапевтичної спрямованості Запорізького [11] та Вінницького [13] медичних університетів. Залучені також Міська клінічна лікарня екстреної та швидкої медичної допомоги м. Запоріжжя, Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань [11], Вінницький обласний спеціалізований клінічний диспансер радіаційного захисту населення, Центр первинної медико - санітарної допомоги м. Вінниці [13].

Кафедри водночас використовують відповідні відділення міських та обласних клінічних лікарень. Особливістю клінічної бази кафедр акушерства, гінекології та педіатрії є те, що в багатьох випадках ними є пологові будинки й перинатальні центри, дитячі клініки. Кафедри акушерства і гінекології НМУ ім. О. О. Богомольця проводять навчальну діяльність у пологових будинках міста, а також Перинатальному центрі міста Києва [9].Кафедри акушерства та гінекології ХНМУ розташовані в пологовому будинку, Обласній клінічній лікарні-центрі екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, Харківському обласному клінічному перинатальному центрі; кафедри педіатрії – в Обласній дитячій клінічній лікарні, Міській клінічній дитячій лікарні № 16 [10].Аналогічним способом розміщені клінічні кафедри ЛНМУ – кафедра акушерства і гінекології в пологовому будинку і пологовому та гінекологічному відділеннях міських лікарень; кафедри педіатрії у Західноукраїнському спеціалізованому дитячому медичному центрі, міській дитячій клінічній лікарні, будинку дитини №1 для дітей з ураженням центральної нервової системи та порушенням психіки [12]. Кафедра акушерства і гінекології ЗНМУ розташована на території обласного перинатального центру, клінічних пологових будинків, гінекологічних відділень обласної клінічної лікарні та залізничної лікарні, відділення оздоровлення вагітних клінічного санаторію «Великий Луг» [11].У Вінницькому НМУ кафедра акушерства і гінекології №1використовує для навчального процесу пологовий будинок

№1, обласну клінічну лікарню ім. М.І. Пирогова, центральну районну лікарню, обласний онкологічний диспансер, кафедра педіатрії №1 розташована на базі Вінницької обласної дитячої клінічної лікарні [13].

Лікувальні заклади, якими користуються клінічні кафедри медичних університетів терапевтичної спрямованості, становлять собою, головним чином, відповідні відділення клінічних лікарень широкого профілю. Використовуються як клінічні бази також спеціалізовані лікувальні заклади військово-медичні, центри екстреної медичної допомоги, кардіологічні центри, центри радіаційного захисту населення. Характерною рисою клінічної бази медичних ВНЗ провідних освітньо-наукових центрів України є використання науково-дослідних установ, особливо це притаманно кафедрам медичних університетів Києва й Харкова. Відмінності клінічної бази кафедр акушерства і гінекології, а також педіатрії полягають в організації навчальної роботи в пологових будинках, перинатальних центрах, пологових і гінекологічних відділеннях клінічних лікарень, у дитячих клінічних лікарнях.

Клінічні бази використовувалися в зазначений період для набуття студентами медичних університетів практичних навичок у своїх спеціальностях, для набуття досвіду перебування в середовищі, в якому має здійснюватися їх професійна активність. Практичні заняття в клініках спрямовані на відпрацювання елементів лікувальної діяльності, які складають обстеження пацієнтів, обґрунтування діагнозу, аналіз анамнезу хвороби, даних основних та додаткових обстежень. Такі дії відбуваються під безпосереднім контролем і керівництвом викладачів – досвідчених працівників галузі охорони здоров’я, що уможливлює безпосередню передачу медичного досвіду. Для проведення занять у клініках необхідна наявність як лікувальної апаратури, медикаментів, обладнання, так і навчальних засобів, можливостей для проведення групових занять, для контакту студентів та їх керівників-викладачів. Упровадження цих матеріальних умов є завданням матеріально-технічного забезпечення клінічних форм навчання, на яке зверталася значна увага в зазначений період.

Про це свідчить інформація, яка міститься на Інтернет-сайтах медичних ВНЗ України. Так у Київському НМУ ім. О. О. Богомольця кафедра загальної хірургії №1, як підкреслюється, оснащена сучасною хірургічною апаратурою, що дає змогу проводити діагностично-лікувальні процедури, оперативні втручання відповідно до європейських стандартів лікування, що надає можливість демонструвати студентам сучасні

методики оперативних обстежень та лікування хворих [9].Кафедра нейрохірургії, у свою чергу, може надати в розпорядження студентів 4 окремих добре обладнаних навчальних кімнати, лекційний зал, лаборантську. При проведенні практичних занять зі студентами здійснювалась робота у кабінетах допоміжної діагностики, науково-дослідних лабораторіях, палатах перев'язочних, операційних, робота в консультативній поліклініці, відвідування секційного залу, патолого-анатомічного музею, бібліотеки [9]. Для навчальних цілей на кафедрі акушерства і гінекології №3 використовуються пологові зали, маніпуляційні, операційні, відділення новонароджених, клініко-біохімічна та бактеріологічна лабораторії тощо [9].

У Івано-Франківському національному медичному університеті навчальний процес студентів 4-6 курсів медичного факультету, 4 курсу стоматологічного факультету, 2 курсу медсестер проводиться в міському пологовому будинку, а також трьох жіночих консультаціях. Підкреслюється, що наявна клінічна база достатня для проведення навчально-виховної роботи, маючи сучасне обладнання та будівлі, побудовані за типовим проектом [14]. Наближені до реальних умови створені для студентів кафедри внутрішньої та сімейної медицини Вінницького НМУ. Крім основних приміщень, навчання студентів проходить також на базі ЦПМСД Вінницького району, амбулаторії загальної практики – сімейної медицини с. Лука-Мелешківська [13]. Умови клінічних закладів уможливлюють навчальним закладам створювати для студентів спеціалізовані курси з професійно орієнтованих дисциплін. Так, у Запорізькому державному медичному університеті на клінічній базі кафедри внутрішніх хвороб №2 створено курс з функціональної діагностики для ознайомлення студентів шостого року навчання із сучасними стандартами діагностики захворювань внутрішніх органів [11].

Одним з головних показників якісної клінічної бази є наявність сучасного, ефективного й відповідного до вимог науки й практики медичного обладнання. Інформація щодо такого обладнання часто подається в описах клінічних кафедр медичних ВНЗ України кінця XX – початку XXI століть. Ефективність застосування в навчальному процесі клінічного обладнання залежить від його функцій.Обладнання має відповідати змісту медичного навчання, бути показовим в аспекті пояснення явищ та процесів, які вивчаються студентами в межах відповідних навчальних дисциплін. Клінічне обладнання, природно, має бути оптимальним лікувальним засобом, воно повинне діяти й давати

максимальні результати в реальному процесі лікування хворих.Крім того, воно має бути функціональним у сенсі зручності його використання студентами та викладачами.Нарешті, це обладнання призначене також демонструвати сучасні досягнення медичної науки й техніки, розкривати перед студентами можливості медичних технологій.

Здійснення визначених критеріїв вимагає постійного удосконалення й переобладнання клінічних баз медичних ВНЗ. Цей процес є одним з характерних явищ у розвитку медичної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. Насичення клінічного закладу найновішим обладнанням можна простежити на прикладі клінічної бази кафедри внутрішньої медицини №3 Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця. Сучасне лікувально-діагностичне обладнання клінічної бази кафедри збільшувалось за роками таким чином: були придбані кисневий монітор (Oxygen monitor) ОТ-101 (1997 р.), ультразвукова система „Aloka (SSD-1700)" з лінійним, конвексним та кардіологічним датчиками (2001 р.), лікувально-діагностичний апарат для проведення сеансів гіпокситерапії „Гіпотрон" (2005 р.), прилад для холтерівського моніторування ЕКГ (2012 р.), ультразвукова система Sonoscape S2 (Південна Корея) (2014 р.) [9]. Отже, процес удосконалення технічних можливостей клінічної бази продовжувався постійно й безупинно.

Впливає на зміст і результативність клінічного навчання й обсяг лікувальної роботи, яку здійснює той чи інший клінічний заклад. Значний обсяг лікувальної роботи створює сприятливі можливості для професійного розвитку як лікарів, так і студентів медичних університетів. Тому зрозумілим є прагнення медичних навчальних закладів України зазначеного періоду до співпраці з великими й багатопрофільними регіональними закладами охорони здоров'я.Така співпраця має обопільний характер. Заклади охорони здоров'я також підвищують якість надання своїх послуг, залучаючи провідні кадри медичних ВНЗ.Найпотужнішу лікувальну практику має Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, що цілком природно. Клінічні кафедри університету розташовано на 142 базах, де розгорнуто 8,4 тис. ліжок, щорічно лікуються близько 150 тис. хворих, проводиться до 70 тис. оперативних втручань, приймається 15 тис. пологів [9]. Серед клінічних баз Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького за потужністю лікувально-діагностичного процесу і участю в ньому професорсько-викладацького складу виділяють Львівську міську клінічну

лікарню швидкої медичної допомоги з ліжковим фондом понад 1000 ліжок, де участь працівників університету в лікувальному процесі становить понад 50%. Близька до цього показника Львівська обласна клінічна лікарня [12]. Кафедра інфекційних хвороб базується в Львівській обласній інфекційній клінічній лікарні м. Львова. Кількість ліжок базових відділень – 270. Зазначається, що, хоча клінічна база є спільною й для кафедри дитячих інфекцій, викладачі кафедри інфекційних хвороб не розділяють хворих за віковим принципом і ведуть прийом, чергують по лікарні та консультують хворих у всіх відділах [12].

Висновки. Специфічною ознакою медичної освіти є наявність клінічних баз у медичних навчальних закладах, на яких студенти формують і вдосконалюють практичні професійні компетентності. Клінічними базами постають заклади охорони здоров'я, які здійснюють навчання студентів-медиків поряд з лікувально-профілактичною роботою. Розвиток клінічних баз став одним з провідних напрямів удосконалення вищої медичної освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть.Більшість клінічних кафедр медичних ВНЗ України в зазначений період мали декілька клінічних баз. Можна також стверджувати, що в зазначений період клінічні бази медичних ВНЗ активно використовувалися в навчальних цілях. Практичні заняття в клініках були спрямовані на відпрацювання елементів лікувальної діяльності. Клінічне навчання потребує відповідного матеріально-технічного оснащення, яке залучає як медичні прилади й медикаменти, так і засоби для полегшення навчальної діяльності. Можна констатувати постійне вдосконалення й збільшення обсягу медичної техніки в клінічних базах медичних ВНЗ України зазначеного періоду. Ще одним чинником впливу клінічних закладів на навчальний процес у медичних ВНЗ є обсяг і характер лікувальної роботи відповідних закладів. Відзначимо у цьому контексті прагнення медичних навчальних закладів України зазначеного періоду до співпраці з великими й багатопрофільними регіональними закладами охорони здоров’я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісовий В. М., Капустник В. А., Резуненко Ю. К., Коростій В. І. Університетські клініки в розвитку вищої медичної освіти / В. М. Лісовий, В. А. Капустник, Ю. К. Резуненко, В. І. Коростій // Медична освіта. – 2017. – № 3. –С. 55-58.
2. Кінаш Н. М. Напрямки реорганізації вищої медичної освіти в Україні / Н. М. Кінаш // Архів клінічної медицини. – 2015. – № 2. – С. 77-80.

3. Лінчевський О. В. Шляхи реформування системи вищої медичної освіти в Україні в сучасних умовах / О. В. Лінчевський, В. М. Черненко, Ю. С. П'ятницький, І. Є. Булах. – Медична освіта. 2017. – № 3. – С.6-9.
4. Джулай Л. І. Системи контролю знань і вмінь з клінічних дисциплін студентів медичного коледжу [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Джулай Лариса Іванівна; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 20 с.
5. Стефанко С. Л. Сучасні підходи до типології і структури заняття при вивченні клінічних дисциплін у медичних ВНЗ / С. Л. Стефанко // Медична освіта. – 2013. – № 1. – С. 43-44.
6. Верещагіна Н. Я. Проведення об’єктивних структурованих клінічних іспитів – важлива складова контролю знань студентів / Н. Я. Верещагіна, Т. Ю. Чернець, Н. З. Ярема // Медична освіта. – 2014. – № 4. – С. 21-23.
7. Положення про клінічний заклад охорони здоров'я Затверджено наказом МОЗ України від 05.06.1997 р. №174. Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства охорони здоров'я №792 (z1641-13) від 09.09.2013 – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0245-97
8. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18/page3
9. Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmu.ua/
10. Харківський національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://knmu.edu.ua/
11. Запорізький державний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zsmu.edu.ua/
12. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/
13. Вінницький національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vnmu.edu.ua
14. Івано-Франківський національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifnmu.edu.ua/uk/

Стаття надійшла до редакції: 05.09.2017

КИРЬЯН Татьяна

председатель цикловой комиссии украинского языка Черкасской медицинской академии, кандидат педагогических наук,

ул. Крещатик, 215, м. Черкаси, 18000, Украина

E-mail: tatyanakiryan@ukr.net

ОБЕСПЕЧЕНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УКРАИНЫ КЛИНИЧЕСКИМИ БАЗАМИ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Резюме. Статья содержит анализ обеспечения учебного процесса в медицинских высших учебных заведениях Украины клиническими базами, особенностей их применения и тенденций развития в период конца XX-начала XXI веков. Сделан вывод о том, что развитие клинических баз стало одним из ведущих направлений совершенствования высшего медицинского образования Украины конца XX - начала XXI веков. Охарактеризованы количественные параметры обеспечения клиническими базами соответствующих подразделений (кафедр) медицинских вузов. Показано, что в указанный период клинические базы медицинских вузов активно использовались в учебных целях. Отмечается, что в целом оборудования клинических учреждений было достаточным для проведения учебной работы нарядус лечебной и научно-исследовательской.

Ключевые слова: высшее медицинское образование Украины конца XX – начала XXI века, клиническая база медицинских вузов, клинические кафедры, клиническое обучение, профессиональные компетенции, лечебная работаклинических учреждений.

KYRIAN Tatyana

Head of the Ukrainian language cyclical commission of Cherkasy Medical Academy, candidate of pedagogical sciences, street Khreshchatyk, 215, Cherkassy, 18000, Ukraine

E-mail: tatyanakiryan@ukr.net

EDUCATIONAL PROCESS PROVISIONIN THE MEDICAL UNIVERSITIES OF UKRAINE BY CLINICAL BASES AT THE END OF XX - THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Summary. The article is devoted to the analysis of the state and trends of the clinical bases of higher medical educational institutions in Ukraine at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries. The conclusion is made that development of clinical bases became one of leading directions in higher medical education of Ukraine at the end of XX – the beginning of the XXI

centuries. The quantitative parameters of the provision by the clinical bases of the corresponding departments of medical universities are characterized. It is shown that during this period the clinical bases of medical universities were actively used for educational purposes.

Key words: higher medical education of Ukraine at the end of the XX – the beginning of the XXI centuries, clinical base of medical universities, clinical departments, clinical training, professional competences, medical treatment of clinical establishments.

Abstract. **Introduction.**The article contains an analysis of the state and trends of the clinical bases of higher medical educational institutions in Ukraine at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries.Medical education is a branch of higher education, which is most closely connected with clinical practice.Therefore, to understand the state and trends of modern medical education, it is necessary to characterize its clinical bases.

Analysis of publications. In modern literature on pedagogy of medical education and related themes, attention is paid to the reflection of clinical practice in medical universities of modern Ukraine. At the same time, there is a lack of general description and analysis of this part of the material and technical support of higher medical education. It requires a separate theoretical consideration.

Purpose. The purpose of the article is to reveal the general condition and dynamics of the provision of educational process in medical institutions of Ukraine by its clinical bases in the period of the end of the XX - the beginning of the XXI centuries.

Results. The article highlights the main aspects of the clinical bases provisionof the educational process organization within the medical educational institutions. Among the clinical departments of medical universities of Ukraine of this period, it can be distinguish those who conduct their activities within the limits of a certain clinical institution in which they are located, as well as those with several clinical bases. It is revealed that most of clinical departments involved in the analysis of educational institutions have more than one clinical base. The type and specialization of the hospitals in which they are located are also essential for the characterization of clinical bases. The article shows that clinical bases were used during the specified period for students to acquire practical skills in their specialties as well as in order to gain experience in staying in an environment in which their professional activity should be conducted.The content and effectiveness of clinical trainingis affected by the

availability of appropriate equipment, as well as the amount of medical work performed by a clinical institution.

Conclusion. It is concluded that the development of clinical bases has become one of the leading directions of improvement of higher medical education of Ukraine in the late XX - early XXI centuries. It was shown that during the mentioned period the clinical bases of medical universities were actively used for educational purposes. It is also stated that in general the equipment and functioning of clinical establishments weresufficient for educational work.

REFERENCES

1. Lisovyi V. M., Kapustnik V. A., Rezunenko Yu. K., Korostiy V. I. (2017) University Clinics in the Development of Higher Medical Education. *Medychna osvita*, *3, 55-58.*(in Ukr.)
2. Kinash N. M. (2015) Directions of Reorganization of Higher Medical Education in Ukraine. *Arhiv klinichnoyi medytsyny. 2. 77-80.* (in Ukr.)
3. Linchevsky O. V. (2017) Ways of reforming the system of higher medical education in Ukraine in modern conditions. *Medychna osvita*, *3, 6-9.* (in Ukr.)
4. Gzhulay L. I. (2005) Systems of control over knowledge and skills of clinical disciplines of medical college students. The thesis for the degree of Candidate of Science in pedagogy: 13.00.04. Vinnytsya. (in Ukr)
5. Stefanko S. L. (2013) Modern approaches to the typology and structure of classes in the study of clinical disciplines in medical universities. *Medychna osvita*, *1, 43-44.*(in Ukr.)
6. Vereshchagina N. Ya. (2014) Conducting objective structured clinical exams is an important component of student knowledge control. *Medychna osvita*, *4, 21-23.*(inUkr.)
7. Regulationon a clinical institution of health protection. Approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine of 05.06.1997 № 174.Retrieved from : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0245-97
8. Law of Ukraine on Higher Education (2014). Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18/page3
9. National O. O. Bohomolets medical university. Retrieved from: http://nmu.ua/
10. Harkiv national medical university. Retrieved from http://knmu.edu.ua
11. Zaporizhzhya state medical university. Retrieved from http://zsmu.edu.ua/

12. Lviv Danylo Galitski national medical university. Retrieved from http://www.meduniv.lviv.ua/
13. Vinnytsya national medical university. Retrieved from http://www.vnmu.edu.ua
14. Ivano-Frankivsknatsionalnyimedychnyiuniversytet. Retrieved from http://www.ifnmu.edu.ua/uk/

(переклала на англ. Т. Кир'ян – кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії української мови, Черкаська медична академія)

УДК 37.013.42

СУЛТАНОВА Наталя

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
вул. Нікольська 24, м. Миколаїв, 54030, Україна
E-mail: sultanovanv@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (60-70-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

Анотація. Наукова стаття присвячена висвітленню сутності та змісту соціального виховання дітей у позанавчальний час в освітніх установах інтернатного типу в Україні у 60-70-х рр. ХХ століття. Автор розкриває тенденції та організаційні засади соціального виховання дітей у позанавчальний час в школах-інтернатах країни, виявляє та аналізує методологічні умови ефективності використання педагогічних технологій з дітьми, які зростають поза родиною та висвітлює особливості функціонування шкіл-інтернатів як осередку суспільного виховання молодого покоління.

Ключові слова: позанавчальний час, соціальне виховання, школи-інтернати, методи виховання, вихователі, історико-педагогічне дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні, на тлі трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні у найважливіших галузях суспільного життя, надзвичайно актуальними й невирішеними залишаються питання реформування діяльності інтернатних установ, унеможливлення сегрегації соціально незахищених категорій дітей, а

© Султанова Н., 2017

відтак, оптимізації діяльності всієї системи їхнього державного утримання, розвитку та виховання. Вирішення порушених проблем на даному етапі передбачає пошук та обґрунтування актуальних варіантів змісту дидактики, виокремлення та упровадження практичних надбань з досвіду минулого століття. Отже, звернення до ретроспективи тенденцій розвитку системи соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти впродовж 60-70-х рр. ХХ ст., осмислення їхнього виховного потенціалу у позанавчальний час уможливлюють виокремлення його позитивних аспектів та імплементацію у площину сучасних педагогічних технологій з дітьми, які виховуються поза родин.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Узагальнення досвіду роботи інтернатних закладів в Україні розпочалося у перші роки їхнього існування, про що свідчить низка фундаментальних праць з проблеми навчання, виховання, трудової підготовки, організації дозвілля та побуту дітей. Серед них праці А. Бондаря, В. Вугрича, Ю. Грицая, Б. Кобзаря, А. Макаренка, Б. Мельниченка, Є. Постовойтова, В. Слюсаренка та ін.

Ідеї соціального виховання дітей висвітлено в дослідженнях громадських й політичних діячів системи освіти (С. Ананьїн, П. Блонський, Г. Гринько, М. Грищенко, М. Гриценко, В. Дурдуківський, В. Дюшен, В. Зіньківський, О. Залужний, О. Музичеко, А. Макаренко, Я. Мамонтов, О. Попов, Я. Ряппо, С Русова, М. Скрипник, К. Ушинський, Я. Чепіга, С. Шацький, Е. Яновська та ін.). Науковий інтерес для нашого дослідження становлять монографії В. Покася, С. Свириденко, дисертаційні дослідження та наукові праці Л. Канішевської, О. Кузьміної, Ж. Петрочко та ін.

Проте, сучасна реформація шкільної освіти актуалізує необхідність відродження позитивного досвіду утримання та виховання соціально незахищених категорій дітей. Адже, виявлення спадкоємності тенденцій, що позитивно характеризують організацію соціальне виховання дітей у поза навчальний час, надасть змогу визначенню орієнтирів його відродження у сучасних умовах реформування системи освіти.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення та аналіз організаційних засад соціального виховання дітей у поза навчальний час в школах-інтернатах України впродовж 60-70-х рр. ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, необхідною передумовою соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

піклування, інтеграції їх у соціальне середовище з метою повноцінного функціонування у ньому є соціальне виховання дітей. Термін трактується як «система соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки» [1, с. 25]. Саме тому, інтернатні заклади освіти протягом ретроспективних етапів свого функціонування дбали не тільки про навчання, а й про соціальне виховання підростаючого покоління – накопичення соціального досвіду, сприяння його впровадженню у виховний процес задля соціального розвитку вихованців та формуванню з них повноцінних громадян України [6, с. 201].

Кінець 50-х рр. ХХ століття характеризується в Україні як період бурхливого відновлення промисловості, сільськогосподарського виробництва, у зв'язку із чим жінки у своєї більшості стають задіяні в системі продуктивної праці та громадської діяльності. Інтенсифікація суспільного та громадського життя актуалізує проблему виховання дітей у позанавчальний час. З метою посилення суспільного характеру виховання державі передається частина функцій сім'ї, наслідком чого стає ухвалення ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР Постанови від 15 вересня 1956 р. «Про організацію шкіл-інтернатів» [4]. У цей рік в Українській РСР відкриваються перші 50 загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Вони стають затребуваними для дітей із сімей з інвалідами війни і праці, матерів-одиначок, сімей, які не мали належних умов для проживання своїх дітей. До шкіл-інтернатів приймалися також діти-сироти.

26 травня 1959 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР затверджують заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959–1965 рр.: розширення мережі закладів цього типу, збільшення кількості дітей у них до 2,5 млн. осіб з перспективою виховання дітей усіх бажаючих. Ці заклади «за короткий термін свого існування дістали широке визнання трудящих нашої країни і показали на практиці, що вони є найбільш вдалою формою виховання і навчання дітей» [5].

За підсумками діяльності шкіл-інтернатів у 60-х рр. Міністерством освіти УРСР було визначено такі завдання на наступні роки як [2]:

– побудувати навчально-виховну роботу так, щоб унеможливити будь-яке порушення дисципліни та забезпечити добру поведінку у школі;

– нормалізувати і повністю розгорнути трудові процеси з урахуванням вікових особливостей дітей;

– розгорнути позакласну й гурткову роботу, охопивши всіх учнів школи-інтернату різними видами позакласної роботи для виявлення і розвитку творчих нахилів дітей;

– встановити твердий режим і розпорядок роботи у школі-інтернаті, затвердити єдині вимоги до учнів, спрямовані на створення у школі твердого порядку та свідомої дисципліни, домогтися неухильного виконання його як усіма учнями, так і педагогічним колективом школи;

– спрямувати роботу на виховання дитячих колективів, на виховання почуття відповідальності перед колективом за свою роботу, непримиренність до проявів ледарства, «нерадивого» ставлення до виконання суспільних обов'язків, виховувати ініціативу і творчий підхід до розв'язання всіх питань роботи школи.

У другій половині 60-х – початку 70-х рр. XX століття відбулася зміна освітньої державної політики, яка призвела до затвердження пріоритетності таких соціально-педагогічних ідей як організації позакласної та позашкільної роботи та організації виховної роботи за місцем проживання. У загальноосвітніх школах було введено посаду організатора позакласної та позашкільної виховної роботи, поширилась діяльність педагогів-організаторів за місцем проживання, активізувалась поза навчальна робота й в інтернатних закладах освіти. Соціально-педагогічна діяльність шкіл-інтернатів у досліджуваний період була спрямована на організацію суспільно корисної праці учнів. Педагоги не без підстав усвідомлювали, що без цього в дітей, які перебували на повному державному забезпеченні, могли реально виникнути утриманські настрої й тенденції [6, с. 202].

17 липня 1969 року Заступник Міністра освіти СРСР затверджує методичні рекомендації щодо гігієнічної організації поза навчального часу і приготування домашніх завдань у школах-інтернатах. Адже «раціональна організація позанавчального часу і приготування домашніх завдань, правильний розподіл, чергування і тривалість у часі, сприятиме зміцненню здоров'я учнів, а також збереженню високого рівня функціонального стану організму дітей протягом не тільки дня, тижня, а й всього навчального року» [3, с. 284].

Проте, існуючий режим дня в інтернатних закладах унеможливлював виділення більше ніж однієї години протягом дня на вільну й рухливу

активність на свіжому повітрі. Значні частину свого часу вихованці проводять у відносній нерухомості, причому здебільшого у закритому приміщенні. Їх вільний час складався з 10-15 хвилинних відрізків і за день сумарно становив лише 50 хвилин на день. Тривалість прогулянок, включаючи переходи в корпуси або до їдальні, складали не більше 50 хвилин. Таким чином, рухова активність вихованців була різко обмежена існуючим розпорядком та режимом дня.

До того ж, вкрай непродуманою була й організації позашкільної діяльності вихованців. Так, позанавчальний час умовно поділяли на два періоди: після уроків до приготування домашніх завдань та другий період – після виконання домашньої роботи і до сну. Заповнення цих періодів різними видами діяльності дітей було нераціональне, і не поліпшувало функціональний стан їхнього організму. За даними Інституту гігієни дітей і підлітків на 1968-1969 рр. 62,6 % дітей у першому періоді позанавчальної роботи включаються у такі види діяльності, які, або за своїм характером, або в наслідок нераціональної форми її організації, становлять для учнів додаткове навантаження відразу після навчальної роботи. Це такі заходи як бесіди, лекції, класні збори, праця в майстерні, заняття в гуртках або перегляди навчальних кінофільмів. Вони ніяким чином не можуть відновити знижену за час занять працездатність дітей, адже нагрузкою навантажені ті самі ділянки кори головного мозку, які були задіяні навчальними заняттями у першій половині дня. Така організація поза навчального часу знижувала активність і працездатність учнів під час виконання домашніх завдань.

Державні діячі органів освіти у регламентуванні навчального часу дітей, базуючись на дослідженнях Інституту гігієни і підлітків Міністерства охорони здоров'я СРСР, приходять до розуміння необхідності залучувати дітей у рухливих іграх на свіжому повітрі не менше 2,5-3 години на день. Така рухова активність відзначається більш сприятливою денною, тижневою і річною динамікою працездатності, сприяє кращому розвиткові координації рухів опорно-рухового апарату і збільшенню м'язової сили дітей.

Дослідження фізіологами та гігієністами Інституту впливу різної організації позанавчального часу на функціональний стан організму вихованців шкіл-інтернатів сприяли його зміні у сторону більш раціонального регламентування.

Отже, методичними рекомендаціями щодо організації позанавчального часу вихованців було змінити види діяльності, що не були пов'язані з руховою активністю на повітрі, на види активного відпочинку встановленої тривалості. Вихователям шкіл-інтернатів треба було домагатися, щоб усі учні перед приготуванням домашніх завдань перебували на повітрі не менше 1,5 години.

Особливою уваги вимагала організація підготовки домашніх завдань, які необхідно було виконувати в умовах, що відповідають гігієнічним і педагогічним вимогам. Їх обсяг був суворо нормований. Неможливо було припускати тривалих робіт, так як вони призводять до перевтоми дітей, різкого зниження працездатності та якості виконання домашніх завдань. У методичних рекомендаціях наголошувалося на необхідності врахування в роботі вихователів з дітьми, при підготовці домашніх завдань та інших заходів, індивідуальних та типологічних особливостей вищої нервової діяльності, а в деяких випадках і стану здоров'я учнів. Така індивідуалізація у виховній роботі з дітьми сприятиме збереженню працездатності учнів протягом всього навчального дня.

Другий період позанавчального часу, що настає після виконання домашніх завдань, характеризується як найнижчий рівень функціональної працездатності дітей. Від його організації великою мірою залежить ступінь відновлення дитячого організму в цілому. Тому, якщо під час першого періоду позанавчальної роботи дітям пропонувалося більше часу проводити на свіжому повітрі, активно рухаючись, то в другий, після навчальний період, вони можуть працювати в гуртках, брати участь у концертах, читати, дивитися телевізор та інше. Але, в методичних рекомендаціях обов'язковою умовою наголошувалося на необхідності зацікавлення дітей, залучення їх до занять і заходів за їхнім власним бажанням. Тільки така організація діяльності позитивно впливає на емоції учнів і, як наслідок, поліпшує функціональний стан всього організму.

Організація позанавчального часу вихованців шкіл-інтернатів включала позакласну й позашкільну роботу з ними. Вона мала надзвичайне соціально-виховне значення. ЇЇ найпоширенішими засобами були бесіди, робота самодіяльних гуртків, учнівських наукових товариств та клубів, літературних об'єднань та юнацьких театрів; у позанвчальний час діти займалися виробленням навичок самообслуговування, приймали участь у читацьких конференціях, виготовляли наочну пропаганду, стіннівки, журнали, організовували конкурсні заходи, святкові вечори,

вечори відпочинку, запитань і відповідей, відзначали знаменні дати, зустрічалися з військовими, вченими, передовиками промислового та сільськогосподарського виробництва. Проте, всі вони, відповідно до розроблених гігієнічних та педагогічних вимог, були чітко регламентовані в тривалості та часі проведення.

Так, час, відведений на заняття в гуртках, читання, тихі ігри, рукоділля не мав перевищувати 1,5 години на день, бажано з 10-хвилинною перервою через 45 хвилин від початку діяльності. Заходи, що впливають на емоційний стан вихованців (масові, загальношкільні вечори та збори, спортивні змагання та інші, що пов'язані із значними витратами енергії) слід рекомендовано проводити на початку тижня, коли учні ще не так втомлені. Спортивні ігри слід проводити тільки один раз на день: або в перший, або в другий позанавчальний період [3, с. 287].

Особливої уваги у документі було приділено такому виду позанавчальної діяльності дітей як самообслуговування. Було визначено, що цей вид роботи відноситься до видів діяльності, що становлять серйозне навантаження на вихованців, і тому тривалість його слід обмежувати. Вважалося, що нераціональна організація самообслуговування дітей призводить до несприятливих зрушень у функціональному стані організму учнів. У методичних рекомендаціях наводиться приклад, як чергування вихованців по школі-інтернату протягом цілого дня при відсутності значної фізичної активності, але внаслідок одноманітності і монотонності, призводить до перевтоми, головної болі та інших ознак, які свідчать про несприятливі зрушення вищої нервової діяльності дітей. Вихователям, у зв'язку з цим, пропонувалося обмежувати тривалість праці по самообслуговуванню протягом дня для учнів перших класів до 30 хвилин, 2– 4 класів – до 1 години і для учнів 5 – 8 класів – до 1,5 години на день [3, с. 288].

Висновки. Таким чином, резюмуючи результати дослідження організаційних засад позанавчальної діяльності учнів шкіл-інтернатів, слід підкреслити, що вимогами до її організації було не тільки правильно встановлювати вид діяльності дітей та її тривалість, але й правильно поєднувати види цієї діяльності протягом дня та раціонально розподіляти їх протягом тижня.

В Україні у кінці 60-70-х рр. XX століття були розроблені, науково обґрунтовані, педагогічно та гігієнічно виважені вимоги до поза навчальних заходів соціального виховання дітей. Організація системи

позаурочної діяльності вихованців шкіл-інтернатів повинна була не тільки допомагати збереженню та підтриманню повноцінної функціональної спроможності дітей протягом дня, а й створювати учням можливість займатися найрізноманітнішою діяльністю задля їх соціального виховання.

Подальший аналіз та критичне переосмислення досвіду організації позанавчальної діяльності вихованців уможливлює виокремлення позитивних аспектів та доцільних у сучасних умовах реформування системи інтернатної освіти заходів соціального виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Коваль Л. Г., Звєрєва І. Д., Хлєбік С. Р. – К. : ІЗМН, 1997. - 390 с.
2. Листування з Міністерством освіти УРСР про підсумки роботи шкіл-інтернатів, про умови життя і забезпечення дітей-сиріт (23 січні – 31 грудня 1970 р.) // ДАМО. – Ф. Р 2817. – Оп. 6. – Спр. 12. – 102 арк.
3. Основні документи про школу: зб.-довід. / [упоряд. Є. С. Березняк]. – К.: Радянська школа, 1973. – 360 с.
4. Постанова Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР від 29 червня 1956 року «Про організацію шкіл-інтернатів в Українській РСР» // ДАМО. – Ф. Р 2817. – Оп. 2. – Спр. 9. – 3 арк.
5. Про заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959 – 1965 рр. // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1959. – № 13. – С. 2–3.
6. Султанова Н. В. Зміст соціального виховання учнів шкіл-інтернатів у позанавчальний час (60-70-ті рр. ХХ століття) / Н. В. Султанова // Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи : матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції (15-16 листопада 2017 року, м. Херсон). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 201-204.

Стаття надійшла до редакції: 03.09.2017

СУЛТАНОВА Наталья
кандидат педагогических наук, доцент кафедры специального образования, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского
ул. Никольская 24, г. Николаев, 54030, Украина
E-mail: sultanovanv@ukr.net

ОРГАНИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В ПОЗАУРОЧНОЕ ВРЕМЯ В ИНТЕРНАТНЫХ УЧЕРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ (60-70 гг. XX века)

Резюме. Научная статья посвящена анализу сущности и содержанию социального воспитания детей во внеурочное время в образовательных учреждениях интернатного типа в Украине в 60-70-х гг. XX века. Автор раскрывает тенденции и организационные основы социального воспитания детей во внеурочное время в школах-интернатах страны, характеризирует и анализирует методологические условия эффективности использования педагогических технологий с детьми, которые растут вне семьи, а также освещает особенности функционирования школ-интернатов как ячейки общественного воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: внеурочное время, социальное воспитание, школы-интернаты, методы воспитания, воспитатели, историко-педагогическое исследование.

SULTANOVA Nataliia
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of the Special Education Department, Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University
24, Nikolska Str., Mykolaiv 54030, Ukraine
E-mail: sultanovanv@ukr.net

ORGANIZATION OF CHILDREN'S SOCIAL EDUCATION DURING THE EXTRACURRICULAR TIME IN BOARDING EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE (the 60s-70s OF THE XX CENTURY)

Summary. The article deals with the essence and content of the activity of boarding schools in Ukraine in the 70th of XX century. The tendencies of development are given; the characteristics of the functioning of educational establishments are characterized; the goals and main tasks of children's social education are defined. The peculiarities of the practical embodiment of the content aspects of the social education of the younger generation are represented. The organizational and methodological conditions of the efficiency of pedagogical technologies' usage in Ukrainian boarding schools are revealed and analyzed.

Keywords*:* extracurricular time, social education, boarding schools, methods of education, educators, historical and pedagogical research.

Abstract. The scientific article is devoted to the content and directions of children's social education during the extracurricular time in boarding educational institutions in Ukraine in the 60's and 70's of the twentieth century.

Today, the problem of reforming the existing system of boarding educational institutions in Ukraine is acute. The improvement of the system for ensuring the social needs of orphans and children deprived of parental care is particularly relevant; society has a new vision of organizing their social education. The solution of the issues involves searching for and substantiating new versions of the content of didactics, the identification and implementation of practical achievements from the experience of the last century.

In the second half of the 1960's and 1970's, there was a change in educational state policy, that led to the prioritization of such socio-pedagogical ideas as the organization of extracurricular work, out-of-school activities and organization of educational work according to the place of residence. It is noted that in the secondary schools, the post of the organizer of extracurricular work, out-of-school activities was introduced. It is underlined that the activities of the facilitator/ pedagogue-organizers in the place of residence and the activation of out-of-school activities in boarding schools were spread. The social-pedagogical activity of boarding schools in the study period was aimed at the organization of socially useful work of pupils.

The most common forms of extracurricular and out-of-school work in boarding schools were conversations; lectures; work of project teams; the organization of pupils' science clubs; youth theaters; readers' conferences; the production, design and widespread usage of visual propaganda; the usage of radio and television programs, cinema, wallpapers, magazines, albums; the organization of creative reports; competition events, festive evenings.

The author emphasizes the possibility of practical implementation of the key aspects of children's social education in the area of modern pedagogical technologies.

REFERENCES

1. Koval` L. H. Sotsial`na pedahohika / Sotsial`na robota : navch. posib. / Koval` L. H., Zvyeryeva I. D., Khlyebik S. R. – K. : IZMN, 1997. - 390 s.
2. Lystuvannya z Ministerstvom osvity URSR pro pidsumky roboty shkil-internativ, pro umovy zhyttya i zabezpechennya ditey-syrit (23 sichni – 31 hrudnya 1970 r.) // DAMO. – F. R 2817. – Op. 6. – Spr. 12. – 102 ark.

3. Osnovni dokumenty pro shkolu: zb.-dovid. / [uporyad. YE. C. Bereznyak]. – K.: Radyans`ka shkola, 1973. – 360 s.
4. Postanova Tsentralnoho Komitetu KN Ukrainy i Rady Ministriv Ukrainskoi RSR vid 290 chervnia 1956 roku «Pro orhanizatsiiu shkil-internativ v Ukrainskii RSR» // Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (DAMO). – F. R 2817. – Op. 2. – Spr. 9. – 3 ark.
5. Pro zakhody shchodo rozvytku shkil-internativ u 1959 – 1965 rr. // Zbirnyk nakaziv ta rozporyadzhen` Ministerstva osvity Ukrayins`koyi RSR. – 1959. – № 13. – S. 2–3.
6. Sultanova N. V. Zmist sotsial`noho vykhovannya uchniv shkil-internativ u pozanavchal`nyy chas (60-70-ti rr. XX stolittya) / N. V. Sultanova // Pedahohichna nauka v Ukrayini za roky nezalezhnosti: zdobutky, prorakhunky, perspektyvy : materialy Vseukrayins`koyi (z mizhnarodnoyu uchastyu) naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (15-16 lystopada 2017 roku, m. Kherson). – Kherson : Vydavnychyy dim «Hel`vetyka», 2017. – S. 201-204.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті).

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 316.723

РОЗДИМАХА Євген

аспірант, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
ген. Батюка,19, м. Слов'янськ, Донецька область, Україна
E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

СОЦІОКУЛЬТУРНА АКТИВНІСТЬ ЧЛЕНІВ НЕФОРМАЛЬНОГО РУХУ І ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Анотація. У статті проаналізовано специфіку соціокультурних процесів неформального об'єднання у єдності факторів, що обумовлюють особливості існування цього середовища – вплив емоційного, естетичного, психологічного і технічного. Спираючись на матеріали наукових праць дослідників з даної тематики, автор розкриває процес взаємних впливів культурного і соціального в неформальному об'єднанні. З урахуванням своєрідності існування неформального руху, розвитку діалогу та сприйняття культурних полів різних груп у соціумі, проаналізовано процеси внутрішнього розвитку неформального об'єднання і процеси соціокультурної комунікації. Здійснено аналіз процесу культурогенезу в суспільстві, проаналізовано психологічну складову пасіонарності окремого неформала, його зв'язки з неформальною групою та великим суспільством, у єдності соціальних, культурних і психологічних складових.

Ключові слова: неформальний рух, субкультура, пасіонарність, соціокультурне середовище, культурний простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Неформальна діяльність специфічно пов'язана з типом світоспоглядання, культурним шлейфом і постійним впливом соціокультурного виміру, та проявляється у побуті. Особливості певного руху в суспільстві – його протестність чи не протестність, появляється у виявленні власної позиції особи у широких емоційних кордонах і з залученням її власного художньо-естетичного інструментарію. Відбувається це, чи у неформальній групі, чи у відносинах з «великим» соціумом. Походять такі особливості від усього комплексу уявлень неформала про світ, особливо від емоційно-естетичних складових цих уявлень.

©Роздимаха Є., 2017

Тому, естетично-емоційну складову цих уявлень важливо залучати у вивченні соціокультурного середовища. Адже воно є породженням глибинної специфічності субкультури, як і її соціокультурне поле. Неформальний рух і його динаміка характеризуються інтенсивними соціокультурними процесами. В них відбувається поєднання і взаємний вплив соціокультурних і історичних процесів, коли певний неформальний рух знаходиться в складних відносинах одразу на багатьох рівнях – внутрішній комунікації, відносин з іншими неформальними рухами і суспільством в цілому. Зважаючи на пасіонарність неформальних рухів і складну динаміку їх існування проблема вивчення культурно-ментальних і соціальних відносин у субкультурі є актуальною проблемою дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема вивчення неформальних рухів у їх соціальній динаміці здійснювалась дослідниками Белашовою М.О., Глєбовою Є.А., Єрохіною Н.Н., Курчашовою Т.В., Латугіною А.В., Левікою С.І., Мосієнко Л.В., Парфенюк Д.В., Петровою Ю.А., Писаревською Д.Б., Чібісовою О.В., Шабановим Л.В., та іншими вченими.

У вивченні соціокультурного середовища і його динаміки дослідники розглядають різні аспекти і сторони існування неформальних рухів. Відносини обумовлені наповненням, ідеями світобаченням і світоспогляданням кожної субкультури. Тому в науковій літературі відбувається вивчення неформальних рухів з різних сторін. Цілком зрозуміло, що всебічне вивчення неформальних рухів набуває особливого значення в умовах розповсюдження різноманітних неформальних об'єднань молоді. І адекватність вивчення соціокультурного середовища неформального об'єднання обумовлюється залученням різноманітних сторін наповнення неформального руху – філософського, психологічного, ментального і соціокультурного.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є спроба дослідити специфічне соціокультурне середовище неформального руху і його існування в рамках реалізації прагнення його членів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транскомунікативна трансляція досвіду в соціокультурній групі в рамках неформального об'єднання є збудником її діяльності і рефлексії, а групова ригідність – заспокійливим фактором [10]. Тобто існує певна ригідність в плані консервативності в наповненні сприйняття культури. Маргінальність стає

для окремих неформалів певним захистом в плині постійних реформ в культурі. Але поняття маргінальності в даному контексті слід розшифровувати. Маргінальність (в даному значенні) виступає в плані альтернативи і опозиційності, усвідомлення власної позиції. Тобто не як асоціальність, а як іншість.

Важливо зазначити, що культурний пошук і екзистенція у неформальних спільнотах в системі «Конкретна людина – Суспільство» проходить якраз від конкретної людини до суспільства (від неформала до неформального об'єднання). Свобода і самореалізація окремої людини в більшості неформальних рухів є однією з найоспіваніших характеристик. Дослідники і мислителі зазначали на важливості існування динамічних людей в динамічних спільнотах, що здатні створювати оригінальний авторський стиль [10]. Писаревська Д. Б. аналізує термін «нового трайбалізму» (нового кочівництва), описуючи те, що престиж суспільної людини в ментальності західної людини став менш яскравим і вони звернули увагу на малі групи, «малі племена», пов'язані між собою соціокультурними і економічними відносинами. В такому баченні субкультури постають дійсно «племенами кочівників», що створюють власну культуру і не вписуються в монолітну систему модернізму [7].

Важливо зазначити, що особливості існування культурного поля неформального об'єднання молоді глибоко специфічні у відносинах з культурним полем базового соціуму. Наявність субкультур, з одного боку, показує наявність культури певної групи в спільноті, а з іншого – наявність множинності культури. Тому Чибісова О. В. розглядає субкультури в рамках парадигми множинності культури як підсистема культури, що реінтерпритує значення останньої, а іноді носить інтенціональну опозиційність до неї [9].

Але слід зазначити, що неформальна ідеологія виникає не тільки через протест, а й через загальний розвиток культури. Наприклад, розвиток рок-музики в загальних рисах пройшов від джазу і інших елементів модерної музики до рок-н-рол музики і потім в розвитку рок-н-ролу відбувалось становлення рок-музики. Тексти пісень року звертаються до різних тем, від лірики до філософії. А це повертає її до вже класичної поезії і ріднить її з нею навіть більше ніж поп-музику. Наприклад, використання в рок-музиці елементів класичної музики чи навіть музичні цитати (наприклад, у групи Muse присутні цитати Рахманінова) є аналізом музики, її проявом. Тому зведення неформальних рухів чисто до

девіантності некоректне. Дослідник Курчашова Т. В. зазначає про існування цілої низки стійких потужних упереджень стосовно неформальних рухів. Дуже помітно постають певні перепони у їх сприйнятті. Але дослідник ще раз підкреслює актуальність щодо вивчення проблеми неформальних рухів [4].

Дослідники зазначають, що на сучасному етапі сформувалась специфічна категорія людей – молодь, котра при повній зрілості психологічних і фізіологічних чинників продовжує бути мало включеною у суспільне і соціальне «доросле» життя через цілу низку факторів. З'являється поняття «соціальних» дітей – тобто не повністю включених в життя суспільства сформованих психічно і фізіологічно людей [7]. В епоху «тягучої повсякденності» (визначення З. Баумана) суспільство переходить від суспільства жорстко структурованого до суспільства з пластичною, рухливою комунікацією. Але в них дещо приховується природна ідентичність [11]. До того ж через гетерогенність знакових і культурних полів людина просякається різноманітною інформацією.

В умовах сучасності в густонаселених регіонах ми можемо спостерігати велике субкультурне різноманіття, і таке різноманіття можливих культурних практик сприяє жвавій динаміці вибору молоддю певних неформальних об'єднань. В субкультурному різноманітті відбувається залучення молоді до активної діяльності, що реалізується через неформальні рухи у відповідності з власними особливостями людини [9]. Мосієнко О. В., вивчаючи функціонування молодіжної субкультури зазначає, що в специфіці свого існування молодіжна субкультура – здатна до саморозвитку, відкрита, нелінійна, не урівноважена синергетична система. Стійкість цієї системи забезпечується діяльністю самих неформалів, які у рамках власного об'єднання намагаються компенсувати впливи навколишнього середовища (під ним розуміється навколишнє оточення і базова культура). Неформальний рух є динамічною системою, що здатна до змін і адаптації. Зміни фіксуються у проявах. Змінність, на думку дослідників, є важливою рисою динаміки субкультури і відображає процес взаємодії інновацій і традицій [1].

Слід зазначити, що система об'єднання багатьох неформальних рухів базується на особистісному захопленні, від «Я» до соціуму. Тобто неформальна культура твориться в індивідуалізованій діяльності багатьох членів паралельно і самостійно, але аналізуючи і розвиваючи напрацювання один-одного. На спільній діяльності і типі світоспоглядання

ґрунтується їх спорідненість. При цьому індивід спілкується і з іншими індивідами в загальній системі неформальної культури, тобто відносини носять міжособистісно-емоційний статус. Це сприяє створенню групи зі спільною ідеологією і типом діяльності. Яка у свою чергу, задає фон для подальшого розвитку між особистих відносин. Тому неформальне об'єднання постає доволі стійкою структурою.

Як зазначає Петрова Ю. А. , зростання кількості неформальних рухів пов'язано з специфікою психіки молодої людини, коли проявляється активне бажання реалізації, визнання їх ролі в соціумі. А в неформальних рухах таке прагнення можна реалізувати [6]. Експресивно налаштовані люди знаходять власну соціалізацію в пасіонарному середовищі неформального об'єднання [5]. Позитивне продуктивне «справжнє» неформальне об'єднання передбачає творчість і реалізацію духовного пошуку в його середині його членами. Але буває і так, що деякі особи, симулюють свою участь у даному русі. Тоді виникають контропродуктивні «несправжні» неформали, що призводить їх до протесту заради протесту і позерства, реалізації самоствердження без тяжкої екзистенції, а в симулякрах «псевдо неформальності» (і в цьому таке собі потужне самоствердження) [12].

Старічкова О. І. вивчаючи динаміку цінностей і образу «Я» представників субкультури, приходить до висновків, що спочатку, на першому етапі становлення групової ідентичності її можна характеризувати швидким виявом належності до субкультури (її декларування) і сильною ідентифікацією з образом групи. Потім ступінь ідентифікації з цим образом знижується. На пізніх етапах входження до неформального руху індивід підтримує соціальну ідентичність шляхом прийняття групових цінностей. Ступінь включення індивіда в неформальне товариство вельми важлива, адже від його усвідомленої неформальності (трушності, якщо використовувати сленг) залежить динаміка його впливу на неформальне товариство, на його роль і місце в групі. Адже неформальність майже завжди вимагає нонконформізму, а через це часто проходить відчуження і молодої людини, і цілого неформального руху [8].

В умовах власного становлення в субкультурі її учасники вирішують питання вікових завдань дорослішання (завдання професійного становлення, завдання вироблення системи цінностей). А включеність особи в субкультуру, певним чином формує і направляє варіанти вирішення цих завдань [11]. В неформальному русі відбувається рух як до

бажаної культури і бажаної соціалізації, так і в рамках бажаної культури і бажаної соціалізації.

Самоідентифікація в неформальній групі у своїй специфіці рухлива – в ній відображаються певні зв'язки відносини з особистісною і груповою ідентичністю. За спостереженням Старічкової О. І. динаміка включення і ідентифікації з групою проходить з поступовим послабленням антагонізму у взаєминах з особистісною і груповою ідентичністю індивіда [8]. Тобто особа проходить усвідомлення особливостей групи і прийняття її при включенні в неї - сприйняття і обробка специфіки групового в особистому, примирення особистого і групового. Це відбувається, також, і при відсутності змін культурного і ментального поля. Процес відбувається не тільки в свідомості, а й в емоційному примиренні проявів власного Я з групою. Певний антагонізм, не конфронтація, він може відбуватись через певний острах власного єго і самозахист. В процесі соціалізації емоційність знижують конфронтаційність при входженні в групу.

Важливим питанням розвитку неформальних рухів стає проблема відчуження. Під відчуженням в даному контексті розуміється перетворення продуктів людської діяльності і самих людських якостей в незалежну від людей і пануючу над ними силу. Це відсторонення людей як учасників публічного життя один від одного і як суб'єктів приватного життя від суспільства [4]. Самі неформали можуть прийти в неформальний рух як до соціуму з бажаним ментальним і культурним полем, так і самотужки розпочати боротьбу за власну реалізацію. Людина може займатись неформальною діяльністю і розділяти ідеї певного неформального руху, при цьому навіть не знаючи про його існування. Тому можна сказати, що субкультура об'єктивна і не залежить від само ідентифікації [1]. Тобто неформальний рух і неформальність проходить певною мірою стихійно, але це не анархічне відкидання норм чи цінностей «великого суспільства» (хоча часто буває і таке). Це постанова глибокої системи, заснованої на свідомому і підсвідомому.

Діалог загальної культури і культури неформальної проходить з цікавою особливістю. Процеси соціокультурної диференціації і змін, розгалуження різних напрямків культури, проходять в суспільстві і є ознаками функціонування самої культури. Але сегменти культури, що були диференційовані, прагнуть до соціокультурної інтеграції і проходить процес подальшої взаємодії і на цьому рівні [3]. Можна зазначити, що прагнення до об'єднання проходить не стихійно, але воно і не

декларується. В процесі діалогу неформального товариства з «високою» чи привабливою для них культурою вони збагачують власний культурний потенціал. В той же час загальна культура включає в себе неформальну культуру певним чином. В середовищі людей, що належать до загальної культури є і ті люди, що привертають увагу до неформальної культури і самі її вивчають. Семіосфери взаємодіють з іншими семіосферами, на їх кордонах проходить обмін і відбувається створення певного креалізованого продукту [6]. Ці процеси оновлення і діалогу культурних і ментальних полів проходить, здається, при залученні культурних надбань один-одного і вже аналізуються з власних ментальних позицій. А потім відбувається чи просто аналіз, чи вже зміни у творчості, натхненної творами культури у власній творчості.

Цікаву тенденцію можна спостерігати в ієрархії неформальних рухів. Специфіка її складається в існуванні в одному неформальному об'єднанні цілої низки рівноправних груп. Кожна з груп не визнає свого підпорядкованого становища. Більш того, в більшості неформальних груп про це не ставиться питання. Відносини між групами в неформальному русі випливають зі специфіки особливостей ідейного наповнення кожної підгрупи. Більш того, загальний культурний шлейф захоплення певної підгрупи переходить і на іншу підгрупу, тобто накладає певний флёр через специфіку культурного поля. Власне культурне поле може характеризувати і ментальний потяг людини з підгрупи в неформальному русі. Групи одна-одну не просякають, зберігаючи незалежність через саме глибинну специфічність схвалення культурного матеріалу кожної з груп.

Маючи величезну атмосферність і енергетику, вони не можуть не привабити не тільки неформалів, але і «простих» людей, що не відносяться до неформальних рухів. Це обумовлюється як модою (що в своїй системі поєднує оригінальність і стандарт, широку розповсюдженість і постійне оновлення, авангард і специфічне разом), так і просто власним культурним полем. Хоча неформальна культура і створена в специфічному полі, але вона має культурну і емоційну загальнодоступність, адже постулює хоча і екзотичне, але актуально-специфічне для кожного індивіда. Вона може співпадати з настроєм, адже неформальні рухи самі схильні до специфікації. Важливим є не саме неформальне (хоча часто і саме), а ідеал і естетичність, що розроблена неформалом [2].

Збільшення інформаційних потоків в суспільстві сприяє розповсюдженню масової культури, її вторгненню в соціалізуючий процес

[2]. Але і вплив неформальної культури теж характеризує глобалізацію. Інтенсифіковані культурні практики неформального об'єднання не можуть не збагатитись в своєму арсеналі наявними позитивними моментами масової культури, а масова культура – неформальної. Таким чином проходить діалог з виробленням певного інструментарію взаємодії [5]. Певна «доступна для мас» і менш специфічна неформальна продукція, чи нова, «екзотична» і доступна масова культура, збагачена неформальністю. Деякі дослідники зазначають, що формується якісно нове покоління, що зростає у просторі «інфосфери» Проявляється це в певній віртуалізації свідомості, що характеризується розмиванням кордонів між реальністю і фантазією та культурній глобалізації, коли відбувається трансляція універсальних західних артефактів [2].

Система культури починає відігравати свою роль в складних процесах соціокультурної диференціації. Вона з одного боку вводить альтернативні соціально-статусні позиції, ускладнюючи соціальне життя, надаючи йому мозаїчність, сприяючи інаковості, нерівності, несхожості індивідів і груп. А з іншого боку система культури сприяє соціокультурній інтеграції людей на основі загальних інтересів, поглядів, захоплень та інших проявів створюючи різні типи субкультур, і розповсюджуючи ті чи інші стилі життя. Ці субкультури носять як реальний, так і «віртуальний» символічний характер, в залежності від того, як будуються взаємовідносини між їх членами (інституційний і поза інституційний характер взаємодії) [3]. Таким чином проходить складний процес відносин домінуючої і неформальної культур – в постійній і стихійно-системній взаємодії. Стихія проникнення елементів з однієї культури до іншої носить не плановий характер, але чітко обумовлена з габітусом. Цей обмін витікає з габітусу – структурованої структури, що схильна виступати як структуруюча структура [5]. Диспозиції обумовлені і є такими, що розвиваються у відповідності зі своїм ментальним, духовним наповненням у домінуючій і неформальній культури. Розвиток цих культур відповідає нахилу людей, що до них входять, і є обумовленими свідомо та підсвідомо. При вивчаючи дослідниками механізму взаємодії неформальних рухів було підкреслено цікаву особливість зв'язків у культурній комунікації. З одного боку субкультури виникають в противагу масовій культурі, але і завдяки ЗМІ самі стають надбаннями масової культури [12].

Це не дивно, виходячи з того, що культура являється багаторівневою диференційованою системою. Ця система є схильною до корекції. Таким

чином діалог базової і неформальної культур не обов'язково проходить за сценарієм «опопсіння» неформалів (маємо на увазі деякі сценарії, що описують науковці, при створенні симулякрів заради розчинення неформалів в масовій культурі, чи просто консервативність певних кіл неформалів по відношенні до масової культурі) [10] чи «люмпенізації молоді» (маємо на увазі ті негативні конотації – натяки, у сприйнятті неформальних рухів в деяких колах громадськості і науковців, котрі вбачають в неформальному тільки девіантне) [11].

Висновки. При вивченні специфіки культури важливо розуміння соціокультурних процесів. Особистість обирає культурний продукт, тому і культурний продукт певним чином характеризує особистість. Специфіка дії характеризує особу, відображає її образ дії, а через неї і образ особистості. Проходить комплексна оцінка як самого неформала, так і його культурних, ментальних і діяльністних особливостей.

Відносини між підгрупами в неформальному об'єднанні носять відбиток ієрархії і незалежності, тому що підгрупи не підпорядковуються один-одному, а є єдиним неформальним об'єднанням. Специфіка групи і специфіка культурного наповнення групи «малює» її ментальний образ, що чутко сприймається неформалами через розуміння предмету, що впливає на групу. В загально-неформальному плані саме ментальний образ підгруп у сприйнятті в групі є доволі точним через загально групове культурне поле і його чуттєво-особистісне сприйняття. Субкультуру як напрям, вибрав для себе певний неформал і на її вивчення і через неї реалізує свою неформальну активність. Тому відносини і сприйняття одне-одного у підгрупах в єдиному неформальному русі відбувається з відбитком чуттєво-ментального через близькість культурних полів, і вивчення виявів цього культурного і ментального поля і його можливостей і особливостей.

Інтенсифікація інформаційних потоків в суспільстві сприяє діалогу семіосфер різних культурних об'єднань. Визначальними в соціокультурних процесах є ідеологічне і естетичне наповнення соціокультурного середовища груп. Естетичне, емоційне і художнє в групах приймає онтологічний статус, несе сенс і образ. Таким чином обумовлений певними факторами і силами культурний продукт в повноті і комплексі сприйняття його наповнення постає перед іншими групами. Естетичне, ідеологічне і технічне як фактори тісним чином взаємопов'язані. Таким чином сприйняття соціокультурного певного неформального об'єднання є багаторівневим і обумовлене (і

характеризується) інтенсивністю, адже пасіонарність неформала характеризує його соціокультурне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Божок О. І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури/ О. І. Божок// Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. – 2009. – №2 (26) – С. 17–28.
2. Борисова Е. Б. Массовая музыкальная культура / Е. Б. Борисова //Социология музыки. Новые стратегии гуманитарных наук: сборник статей. – М.: Композитор, 2011. – С. 67–74.
3. Куликов Е. М. Музыкальные предпочтения как дифференцирующий фактор молодёжной субкультуры / Е. М. Куликов // Грани: Материалы второй научной сессии факультета философии, социологии и международных отношений. – Краснодар: Издательство КубГУ, 2002. – С. 149–159.
4. Курчашова Т. В. Социодинамика субкультуры: сущность, атрибуты, социальные роли: дис. канд. социолог. наук / Т. В. Курчашова – Тамбов, 2004. – 207 с.
5. Парийчук А. В. Молодёжная субкультура как игра [Текст] / А. В. Парийчук // Вестник Челябинского государственного университета. 2012. №35 (289). Философия. Социология. Культурология. – Вып.28. – С. 45–48.
6. Петрова Ю. А. Репрезентация ценностей молодёжной субкультуры в ценностно-смысловом пространстве языка: дис..канд. філософ наук/ Ю.А. Петрова – Ростов-на-Дону, 2012 – 189 с.
7. Писаревская Д. Б. Образ игры в субкультуре ролевиков: развитие авторского начала в фольклоре / Д. Б. Писаревская // Образный мир традиционной культуры: Сборник научных статей. М, 2010 – С. 34 – 44.
8. Старичкова О. И. Динамика ценностей и образа Я представителей субкультуры (на примере клубов самодеятельной песни – КСП): дис. канд психол. наук/ О. И. Старичкова – М, 2005 – 160 с.
9. Чибисова О. В. Молодёжные субкультуры в меняющемся мире/ О.В. Чибисова // Знание. Понимание. Умение. Комсомольск-на-Амуре., 2012 – №3 – С. 198–201.
10. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодёжных субкультур: социальный протест или вынужденная

маргинальность?/ Л. В. Шабанов // Монография. Томск: ТГУ, 2005 – 396 с.

11. Шевченко О. В. Молодіжні субкультура та «іміджеві маніфестації»/ О. В. Шевченко // Питання культурології. – 2014. – Вип. 30. – С. 158–168.
12. Шкуратенко О. В. Сучасні інтерпретації поняття кримінальної субкультури/ О. В. Шкуратенко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. –№4. – С. 138–142.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2017

РОЗДЫМАХА Евгений

аспирант, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ген. Батюка 19, г. Славянск, Донецкая область , Украина

E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ АКТИВНОСТЬ ЧЛЕНОВ НЕФОРМАЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Резюме. В статье проанализировано специфику социокультурных процессов в неформальном движении в единстве факторов, которые обуславливают особенности существования этой среды – влияние эмоционального, эстетического, психологического и технического. Опираясь на материалы научных работ исследователей по этой тематике, автор раскрывает процесс взаимных влияний культурного и социального в неформальном объединении. Проанализировано процессы внутреннего развития неформального объединения и процессы социокультурной коммуникации с учетом своеобразности процессов существования неформального движения и диалога и восприятия, культурных полей разных групп в социуме. Осуществлен анализ процессов культурогенеза в обществе и проанализировано психологическую составляющую в пасионарности отдельного неформала, и связи отдельного неформала с неформальной группой и большим обществом в единстве социальных, культурных и психологических составляющих.

Ключевые слова: неформальное движение, субкультура, пасионарность, социокультурная среда.

ROZDYMAKHA Yevhen
Post-graduate student, SHEE "Donbas State Pedagogical University"
19.H.Batiuk str.,Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

SOCIOCULTURAL ACTIVITY OF INFORMAL MOVEMENT MEMBERS AND ITS IMPACT ON SOCIAL RELATIONS

Summary. The article analyzes the specifics of sociocultural processes in the non-formal associations in the unity of factors that determine the peculiarities of the existence of this environment – the influence of emotional, aesthetic, psychological and technical factors. Based on the materials of the researchers'scientific works on this topic, the author reveals the process of mutual influences of cultural and social in the non-formal association. The processes of internal development of the non-formal association and processes of sociocultural communication are analyzed with account of originality of thenon-formal movement existence and development of dialogue and perception of cultural fields by different groups in society. The author analyzesthe process of culture genesis in society and the psychological component in passionarity of a separate non-formal person, and the connection of a separate non-formal personwith thenon-formal group and a large society in the unity of social, cultural and psychological components.

Keywords: non-formal movement, subculture, passionarity, sociocultural environment, cultural space.

Abstract. Informal activity is specifically related to everyday life, the type of worldview, the cultural trail and the constant influence of the sociocultural dimension. The peculiarities of a certain movement – its protest or not, the discovery of its own position in broad emotional boundaries and the involvement of its own artistic and aesthetic tools in society, in a non-formal group or in relations with a "great" society – come from emotionality and aesthetics.It is important to involve aesthetic and emotional component in the study of sociocultural content, because the emotional is a product of deep specificity, as well as sociocultural. Non-formal movement and its dynamics are characterized with intensive socio-cultural processes. There is a combination and mutual influence of the processes of sociocultural dynamics and social processes, when certain non-formal movement is in difficult relations at once on many levels – the internal level of communication, relations with other non-formal movements and with the society as a whole. Looking at the passionarity of non-formal movements and the complex dynamics of their existence, the

problem of studying the dynamics of cultural and mental and social relations is a relevant problem of the research.

Intensification of the information flows in our society contributes to the dialogue of the semiosphere of various cultural associations. There are sociocultural processes that determine the ideological and aesthetic content of sociocultural environment of the groups. Aesthetic and emotional, artistic components in the groups take the ontological status, have the meaning and image. Thus, due to certain factors and forces, the cultural product in the fullness and complexity of perception of its content is perceived by other groups. There are sociocultural processes in the fullness of their actions and combinations of both aesthetic, ideological and technical and all these factors are closely interconnected.

Thus, the perception of a sociocultural content of the certain non-formal association is multilevel and conditioned (and it is characterized) by intensity, because passionarity of a non-formal person characterizes his/her sociocultural environment.

REFERENCES

1. Bozhok, O. I. (2009). Fenomensubkultury v bahatohrannostibuttiakultury [Phenomenon of subculture in culture existence variety]. *Visnyk NTUU "KPI" – Issue of NTUU "KPI", 2 (26),* 17–28 [in Ukrainian].
2. Borisova, E. B. (2011). Massovajamuzykal'najakul'tura [Mass music culture]. *Sociologijamuzyki. Novyestrategiigumanitarnyhnauk – Sociology of music. New strategies of the humanitarian sciences.*Moscow: Kompozitor [in Russian].
3. Kulikov, E. M. (2002). *Muzykal'nyepredpochtenijakakdifferencirujushhijfaktormolodjozhnojsubkul'tury [Musical preferences as a differentiating factor of the youth subculture].* Krasnodar: Izdatel'stvoKubGU [in Russian]
4. Kurchashova, T. V. (2004). Sociodinamikasubkul'tury: sushhnost', atributy, social'nyeroli [Sociodynamics of subculture: essence, features, social roles]. *Candidate's thesis.*Tambov [in Russian].
5. Parijchuk, A. V. (2012). Molodjozhnajasubkul'turakakigra [Youth subculture as a game].*VestnikCheljabinskogogosudarstvennogouniversiteta – Issue of Chelyabinsk State University, 35 (289), 28,*45–48 [in Russian].

6. Petrova, Ju. A. (2012). Reprezentacijacennostejmolodjozhnojsubkul'tury v cennostno-smyslovomprostranstvejazyka [Representation of the values of the youth subculture in the value-sense space of the language].*Candidate's thesis.* Rostov-na-Donu [in Russian].
7. Pisarevskaja, D. B. (2010). Obrazigry v subkul'turerolevikov: razvitieavtorskogonachala v fol'klore[The image of the game in the role players' subculture: the development of the author's principle in folklore].*Obraznyjmirtradicionnojkul'tury – The spectacular world of traditional culture.* Moscow [in Russian].
8. Starichkova, O. I. (2005). DinamikacennostejiobrazaJapredstavitelejsubkul'tury (naprimereklubovsamodejatel'nojpesni – KSP) [Dynamics of values and image of I of the subculture representatives (on the example of amateur song clubs – ASC)].*Candidate's thesis.*Moscow [in Russian].
9. Chibisova, O. V. (2012). Molodjozhnyesubkul'tury v menjajushhemsja mire [Youth subcultures in changing world]. *Znanie. Ponimanie. Umenie. – Knowledge. Understanding. Skills., 3,* 198–201 [in Russian].
10. Shabanov, L. V. (2005). *Social'no-psihologicheskieharakteristikimolodjozhnyhsubkul'tur: social'nyj protest ilivynuzhdennajamarginal'nost'? [Socio-psychological characteristics of youth subcultures: social protest or forced marginality?].* Tomsk: TGU [in Russian].
11. Shevchenko, O. V. (2014). Molodizhnisubkultury ta «imidzhevimanifestatsii» [Youth subcultures and "image manifestations"] *Pytanniakulturolohii – Issues of culturology, 30*, 158–168 [in Ukrainian].
12. Shkuratenko, O. V. (2012). Suchasniinterpretatsiiponiattiakryminalnoisubkultury [Modern interpretations of the notion of criminal subculture] *Yurydychnyivisnyk. Povitrianeikosmichnepravo. – Legal Bulletin. Air and Space Law, 4,* 138–142 [in Ukrainian].

(переклав на англ. О. Є. Ішутіна старший викладач кафедри теорії і практики початкової освіти ДДПУ, кандидат педагогічних наук)

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

УДК 376.016:81-028.31

ГРИНЕНКО Олена

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії та спеціальної психології Державного вищого начального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., 84116, Україна.

E-mail: *alena_grynenko@ukr.*net

КОРДОНЕЦЬ Вікторія

кандидат психологічних наук, доцент кафедри логопедії та спеціальної психології Державного вищого начального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., 84116, Україна.

E-mail: *v_kordonets@ukr.net*

ТІТОВА Віта

студент рівня вищої освіти магістр факультету спеціальної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

вул. Ген. Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна.

E-mail: *v_kordonets@ukr.net*

МИХАЙЛЮК Світлана

вчитель початкових класів Коммунального закладу Вільнянська спеціальна ЗОШ-інтернат.

E-mail: *v_kordonets@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД РОЗДІЛОМ «БУДОВА СЛОВА» В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку мовлення молодших школярів із тяжкими мовленнєвими порушеннями, оскільки неповноцінна мовленнєва діяльність впливає на формування у таких дітей інтелектуальної, сенсомоторної, сенсорної та емоційно-вольової сфери. Авторами зазначено, що провідною метою уроків української мови є забезпечення вільного володіння школярами значеної нозології українською мовою як засобом спілкування та пізнання.

© Гриненко О., Кордонець В., Тітова В., Михайлюк С., 2017

Привертається увага до актуальності вивчення саме розділу «Будова слова», оскільки має важливе значення для розвитку мовлення дітей і тісно пов'язаний із суміжними розділами про мову, а саме: словотвором, лексикою, морфологією, орфографією, фонологією, синтаксисом, стилістикою. Дослідниками проаналізовано особливості роботи над значущими частинами слова в аспекті розвитку мовлення учнів на уроках української мови, зауважено на необхідність врахування принципів добору цікавих завдань та ігрових форм роботи над українським словом (загальнодидактичні, психофізіологічні, специфічні, лінгвістичні) та обґрунтовано необхідність використання під час вивчення зазначеного розділу цікавих завдань й ігрових форм роботи.

Ключові слова: учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення, українська мова, будова слова, цікаві завдання, ігрові форми роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мова – багата і розмаїта, як всесвіт. У ній закарбовано все, що пізнала, пережила і відчула людина, в ній зафіксована історія, традиції, культура, інтелектуальна і виробнича діяльність, світобачення. Тому рідна мова є однією з найважливіших ознак і чинників освіченої, національно свідомої людини, вона займала, займає і буде займати чільне місце у системі початкової освіти, а працювати над нею учні мають охоче, з радістю і задоволенням. У цьому зв'язку початкова освіта повинна забезпечити умови для інтелектуального, морального, фізичного розвитку учнів, виховання громадянина-патріота, а в стратегічному плані закласти базис для формування демократичного суспільства, яке визнає освіченість, вихованість, культуру найвищою цінністю, незамінними чинниками стабільного, прискореного розвитку України.

Необхідно зазначити, що специфічними завданнями школи є те, що вона перетворює процес оволодіння людиною знаннями із випадкового в спеціально організований і цілеспрямований процес. Кінцевою метою навчання в сучасній школі є свідоме і ґрунтовне оволодіння школярами знаннями наук, навичками й вміннями, всебічний розвиток на цій основі пізнавальних здібностей дітей. Враховуючи зазначене, формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття мовної та мовленнєвої компетенції є головними завданнями навчання української мови дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналітичний огляд спеціальної науково-методичної літератури (Г. Каше, Р. Левіна, Л. Спірова, Г. Чиркіна, Р. Шуйфер та ін.) засвідчив, що до спеціальної загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення потрапляють діти з різними формами та видами мовленнєвої патології (алалія, дизартрія, ринолалія, заїкання), у більшості школярів основна мовленнєва вада обтяжена загальним недорозвитком мовлення, специфіка якого полягає в системному порушенні всіх сторін і форм мовлення (Г. Каше, Р. Лалаєва, Р. Левіна, А. Маркова, Є. Соботович, Л. Спірова, Н. Уфімцева, Т. Ушакова, М. Шеремет та ін.), що негативно впливає на розвиток пізнавальної діяльності, діти відстають у розвитку наочно-образного та словесно-логічного мислення, з труднощами опановують мисленнєвими операціями (Л. Андрусишина, Т. Барменкова, Р. Бєлова-Давід, Ю. Гаркуша, Г. Гуровець, Л. Виготський, Л. Данилова, Р. Левіна, Р. Лалаєва, О. Мастюкова, І. Маєвська, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Усанова та ін.). Це пов’язано, з одного боку, з уповільненням темпу психічного розвитку та вибірковою недостатністю окремих психічних функцій внаслідок локальних органічних уражень певних зон кори головного мозку при тяжких порушеннях мовлення (алалія, дизартрія, ринолалія, заїкання). З іншого боку, тяжкі порушення мовлення негативно впливають на розвиток пізнавальної діяльності, викликаючи вторинний недорозвиток вербального інтелекту. Усе це обмежує їхні можливості щодо сприймання усного мовлення, прочитаного тексту, спілкування, перешкоджає процесу засвоєння знань і набуття відповідних умінь (Л. Бартєнєва, О. Гриненко, Е. Данілавічютє, В. Ільяна, З. Пригода, О. Ревуцька, В. Тарасун, Л. Трофименко, О. Федорова, Л. Фомічова, Н. Чередніченко, М. Шевченко, М. Шеремет та ін.).

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статі – розкрити особливості роботи над значущими частинами слова в аспекті розвитку мовлення учнів початкових класів з тяжкими порушеннями мовлення та необхідність використання цікавих завдань й ігрових форм роботи на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основне завдання сучасної школи – формувати гармонійно розвинуту особистість. Важливим компонентом цього складного і багатогранного процесу є мовленнєвий розвиток дитини, оскільки від вільного володіння словом значною мірою залежить загальний розвиток людини, формування її світогляду, вміння

налагоджувати стосунки з іншими людьми, самореалізація в суспільстві. Тому сучасний підхід до вивчення початкового курсу рідної мови висуває як основний принцип його засвоєння – всебічний розвиток мовлення учнів.

Вивчення української мови в спеціальній загальноосвітній школі для дітей з тяжкими порушеннями мовлення передбачає реалізацію тісно пов'язаних між собою завдань, а саме: дати учням знання з мови і вміння використовувати їх у практиці спілкування, розвивати мислення, творчі вміння й здібності, виховувати національно свідому особистість.

Навчальна мета включає передусім базову лінгвістичну освіту – опанування школярами знань про мовну систему, її рівні, структурні одиниці та засвоєння норм літературної мови і на цій основі формування вмінь і навичок свідомого використання мовних ресурсів у процесі мовленнєвої діяльності в різних сферах суспільного життя.

У програмах з української мови [5] для початкових класів вивчення граматики посідає чільне місце, оскільки саме в цих класах учні ознайомлюються зі структурою рідної мови та виробляють навички її практичного вживання. Опрацьовуваний на цих уроках мовний матеріал є базовим для свідомого становлення мовленнєвих умінь і навичок у наступних класах, зокрема це стосується й опанування відомостей про будову слова та роль у ньому морфем. І саме вивчення розділу «Будова слова» має не пересічно важливе значення оскільки він тісно пов'язаний із суміжними розділами про мову, а саме: словотвором, адже одним із найпоширеніших способів словотворення в українській мові є морфологічний; лексикою, бо лексичне значення членованих на морфеми слів у більшості своїй витікає зі значення складових морфем; морфологією з її парадигматичною системою мови й граматичними категоріями; орфографією – правилами передачі на письмі слів та їх значущих частин; фонологією, оскільки «життя» фонем виявляється в морфемах; синтаксисом – синтагматичними відношеннями словоформ у словосполученнях і реченнях; стилістикою, що враховує варіативні форми слів, відбір і способи організації словоформ певного призначення в мові, коли зауважуються зміст, мета й ситуація спілкування.

У цьому зв'язку необхідно зазначити, що результативність вивчення молодшими школярами з тяжкими порушення мовлення української мови, розвиток їхнього мовлення, перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його, збудження пізнавального інтересу до українського слова. Так, М. Львов вважає, що цікаві матеріали

з мови – це дидактичні матеріали, що сприяють цікавості навчання, а цікавість навчання – це фактор підвищення інтересу до занять з мови [3, с. 61-62]. На думку Прудникової, цікавість – це використання під час навчання різноманітних методичних прийомів і дидактичних засобів, щоб привернути увагу учнів, збудити в них інтерес до предмета, викликати прагнення до здобуття знань [4, с. 5].

Проте, щоб оцінити значення та місце цікавих завдань та ігрових форм роботи над українським словом, а саме, для розвитку мовлення молодших школярів, потрібно насамперед наголосити, що використання їх ставить за мету не розважати, а навчати учнів, збагачувати їх знаннями в обстановці розкутості, задоволення та радості. Цікаві мовні матеріали не повинні знижувати рівень навчальної роботи, а, навпаки, нести мовознавчу інформацію, над якою учні із задоволенням або й захопленням працюють і яку легко, невимушено засвоюють. Утім у процесі добору таких матеріалів для учнів початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення, крім цікавості, необхідно враховувати загально дидактичні, психофізіологічні, специфічні, лінгвістичні та лінгводидактичні принципи навчання, зокрема:

– загально дидактичні: науковість (у процесі формування операції вичленення морфем необхідно виходити з визначення морфеми як мінімальної значущої частини слова та її двопланової організації: план вираження (звукову організацію) і план змісту); доступність й усвідомленість (відповідність змісту, форм, способів викладу віковим та мовленнєвим особливостям учнів) знань. Для цікавих завдань і лінгвістичних ігор необхідно добирати науково обґрунтовані мовні факти, які відповідають рівню підготовленості молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення й захоплюють їх; систематичності й послідовності (передбачає послідовність навчального матеріалу, обґрунтовану логічними зв’язками й здатну забезпечити системне й свідоме його засвоєння); наочності, оскільки необхідно враховувати особливості сприймання навчального матеріалу молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення (ослаблення умовно-рефлекторної діяльності, повільне утворення диференціювань, нестійка пам’ять, швидка стомлюваність);

– психофізіологічні: опори на всю психічну сферу учня в цілому та використання збережених аналізаторних систем (аферентації). Зокрема на окремі збережені аналізаторні системи, у першу чергу зорову (увагу, сприймання, пам’ять); контролю, що забезпечує пошук і корекцію помилок, які виникають у процесі мовленнєвої діяльності. В процесі

сприймання і породження мовлення контроль здійснюється на всіх рівнях (фонологічному, лексичному, граматичному та смисловому);

– специфічні: системного підходу, який передбачає врахування положень про мовлення як складну функціональну систему, структурні компоненти якої знаходяться в тісній взаємодії. Цей принцип передбачає врахування у школярів системних порушень мовлення, які охоплюють як фонетико-фонематичну, так і лексико-граматичну системи мови і виявляються в загальному недорозвитку всіх сторін мовлення. У зв'язку з цим, добір матеріалу передбачає взаємодію всіх компонентів мовленнєвої функціональної системи; підходу до мовленнєвих порушень з позиції зв'язку мовлення з іншими сторонами психічного розвитку. Мовленнєва діяльність формується і функціонує в тісному зв'язку з розвитком психіки дитини, з різними її процесами, що відбувається в сенсорній, інтелектуальній, афективно-вольовій сферах. Ці зв'язки виявляються не тільки в нормальному, а й в аномальному розвитку. Розкриття зв'язків між мовленнєвими порушеннями та іншими сторонами психічної діяльності дає можливість визначити оптимальні шляхи впливу на психічні процеси, що беруть участь в утворенні мовленнєвої вади. Значну роль відіграють мисленнєві процеси в розвитку лексико-граматичної та змістової сторін мовлення;

– лінгвістичні принципи: парадигматичний (зіставляння похідних форм з первинними); лексико-граматичний (здійснення взаємозв'язку вивчення лексики і граматики); міжрівневих зв'язків (установлення залежностей між одиницями різних рівнів (звуки, морфеми, слова, речення); розкриття цих зв'язків забезпечувало попередження та корекцію різних мовленнєвих помилок;

– лінгводидактичні: опора на зіставляння (порівняння) синтезу і аналізу слова та на вмотивованість похідного слова; розуміння мовних значень – лексичних, граматичних, ролі морфем і синтаксичних одиниць, що ґрунтується на взаємозв'язку мовних рівнів у процесі розвитку мовлення молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення; взаємозалежність усного і писемного мовлення.

Необхідно зазначити, що використання цікавих, ігрових мовних матеріалів винятково важливе з погляду розвитку мислячої особистості: по-перше, такі завдання здебільшого є пошуковими, Вони ставлять учня перед необхідністю самотужки знаходити шляхи розв'язання, а отже, розпізнавати, аналізувати мовні факти, зіставляти їх і формулювати

висновки. А це розвиває творчі можливості школяра, його увагу, самостійність та ініціативність; по-друге, самостійно відкриваючи для себе певні мовні явища, учень дістає задоволення, впевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості.

Впровадження в навчальний процес роботи над цікавими мовними матеріалами відкриває великі можливості для реалізації виховної мети – формування національно свідомого українця. Через відповідно дібраний мовний матеріал і завдання до нього демонструється багатство і розвиненість української мови, її мелодійність і краса. У грі словом школярі навчаються відчувати дух, виразність рідного слова. А тематично об'єднані дидактичні матеріали українського спрямування збуджують любов до рідного краю, національну гордість і свідомість.

Однак доцільність запровадження й результативність використання того чи іншого виду роботи з цікавої мови безпосередньо пов'язані з віком та рівнем підготовленості школярів. Так, у роботі з молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення розповіді про цікаві лінгвістичні теми також результативні, але за умови, що вони короткі, доступні, достатньо і вдало ілюстровані. У цьому зв'язку П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, І. Синиця, А. Скрипченко та інші стверджують, що формування в учнів умінь виділяти в мовленнєвих явищах суттєві сторони, ознаки та їх співвідношення (абстрагування й узагальнення явищ) проходить успішніше, якщо вони базуються на практичних діях учнів з предметами або наочними посібниками. Презентуємо на прикладі декілька таких завдань.

Гра «Шаради». Учням пропонується відгадати слово, яке задумав педагог. Наприклад: «Відгадай слово, яке я задумав. У нього корінь такий, як у слова *ліки*, суфікс – як у слова *поштар (лікар)*. Корінь такий самий, як у слові *зимувати*, суфікс і закінчення – як у слові *зіронька (зимонька)*.

Гра «Одягни корінь»: а) корінь – *лік,* суфікс – *ар (лікар)*; б) корінь – *спів,* суфікс – *ачк,* закінчення – а *(співачка)*; в) корінь – *мал,* суфікс – *яр (маляр)*. Що об'єднує ці слова? (*Назва професій*).

Гра-змагання «Хто швидше?». Педагог пропонує учням погрупувати спільнокореневі слова й виписати у різні колонки. Слова: співати, підводний, музика, водичка, спів, вода, музикант, розвідка, наспівувати, розвідник, співак, музикальний, співачка, розвідати.

Гра «Будівельники». Педагог пропонує учням утворити і записати слова, використовуючи подані частини.

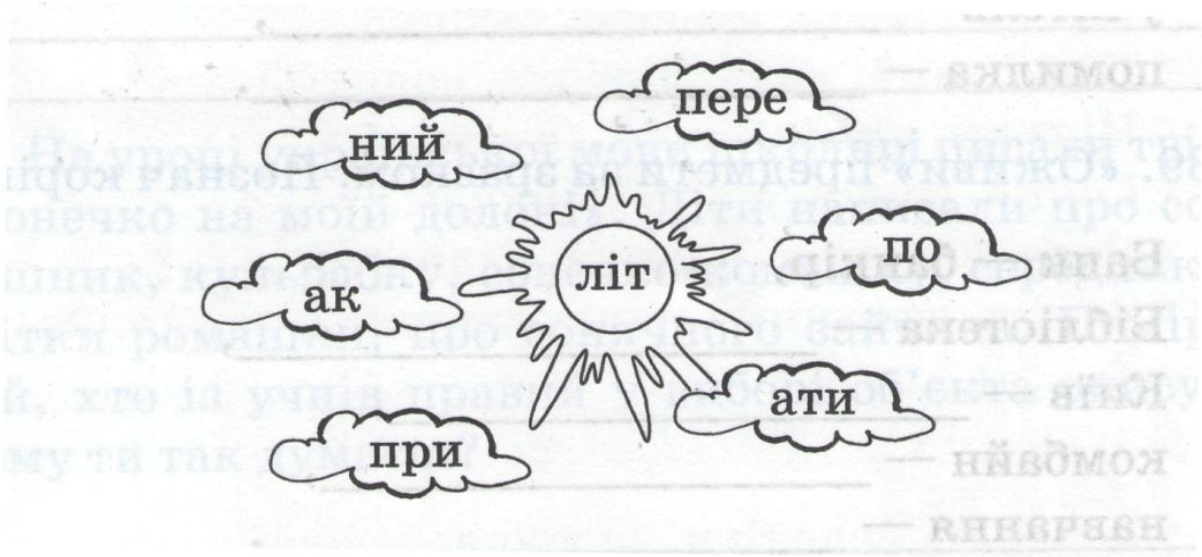

Комунікативна гра. Учні діляться на дві групи. Ведучий називає слово. Усі гравці добирають спільнокореневі слова. Відповідають з одного ряду. Ведучий робить помітку, скільки слів дібрано (стільки балів зараховано). За кожну правильну відповідь – 2 бали.

Матеріал для гри: казка (казочка, приказка, переказ, казати, розказати …), вода (водяний, підводний, водиця, водник …), мова (розмова, мовний, розмовляти, промовець …) та ін.

Висновки. Отже, вивчення розділу «Будова слова» має велике значення саме в аспекті розвитку мовлення молодших школярів із тяжкими мовленнєвими розладами, оскільки в цих класах учні ознайомлюються зі структурою рідної мови та виробляють навички її практичного вживання. Опрацьовуваний на цих уроках мовний матеріал є базовим для свідомого становлення мовленнєвих умінь і навичок у наступних класах. Вправи ігрового спрямування розвивають творчу активність учнів, привчають їх швидко оперувати засвоєним матеріалом, збагачують лексичний запас. Однак, результативність вивчення молодшими школярами з тяжкими порушення мовлення розділу «Будова слова», розвиток їхнього мовлення, перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його, збудження пізнавального інтересу до українського слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусишина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення:

автореф. дис… канд. психол. наук : 19.00.08 – «Спеціальна психологія» / Л. Є. Андрусишина. – К., 2012. – 19 с.
2. Гриненко О. М. Вивчення молодшими школярами з ТПМ розділу навчальної програми з української мови «Будова слова» як методична проблема / О. М. Гриненко, Ю. С. Головко // Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими потребами / зб. наук. праць [ред. І. В. Дмитрієва] – Вип. І. − Слов'янськ : ПП Маторін Б. І., 2011. – С. 40 − 45.
3. Львов М. Словарь-справочник по методике родного языка / М. Львов. – М., 1988. – С. 61, 62.
4. Пригода З. С. Підходи до методики діагностики дизорфографії в учнів 5-6 класів із ТПМ / З. С. Пригода // Український логопедичний вісник: зб. наук. праць. – Вип. 3. – К. : «Актуальна освіта», 2012. – 114 с.
5. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення / В. В. Тищенко, Е. А. Данілавічютє, Н. С. Гаврилова: [за ред. М. К. Шеремет]. – К. : «Неопалима купина», 2006. – Ч. 1. – 360 с.
6. Прудникова А.О. О занимательности при обучении родному языку / А. О. Прудникова // На уроке и после урока. – М., 1962. – С. 5.
7. Ревуцька О. В. Словотворча робота як засіб збагачення лексичного запасу молодих школярів із тяжкими вадами мовлення (ТВМ) : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.03 – «Корекційна педагогіка» / О. В. Ревуцька. – К., 2003. – 20 с.
8. Тарасун В. В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку / В. В. Тарасун // Дефектологія. – 2000. – № 2. – С. 2-10.
9. Трофименко Л. І. Методичні аспекти вивчення будови слова в початкових класах школи для дітей з ТПМ / Л. І. Трофименко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : зб. наук. праць : [за ред. В. В. Засенка]. – Вип. 10. – К. : Наук. Світ, 2008. – С. 380-386.

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

ГРИНЕНКО Алена

кандидат педагогических наук, доцент кафедры логопедии и специальной психологии Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет»,

ул. Ген. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., 84116, Украина.

E-mail: alena_grynenko@ukr.net

КОРДОНЕЦ Виктория

кандидат психологических наук, доцент кафедры логопедии и специальной психологии Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет».

ул. Ген. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., 84116, Украина.

E-mail: v_kordonets@ukr.net

ТИТОВА Вита

студент высшего уровня магистр факультета специального образования Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет».

ул. Ген. Батюка, 19, г. Славянск, Донецкая обл., 84116, Украина.

E-mail: v_kordonets@ukr.net

МИХАЙЛЮК Светлана

учитель начальных классов Коммунального учреждения Вильнянская специальная ООШ-интернат

E-mail: v_kordonets@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ НАД РАЗДЕЛОМ «СОСТАВ СЛОВА» В АСПЕКТЕ РАЗВИТИЯ РЕЧИ УЧЕНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ПСИХОФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Резюме. Статья посвящена актуальной проблеме развития речи младших школьников с тяжелыми нарушениями речи, поскольку неполноценная речевая деятельность влияет на формирование у таких детей интеллектуальной, сенсомоторной, сенсорной и эмоционально-волевой сферы. Авторы акцентируют внимание на том, что главной целью уроков украинского языка является обеспечение свободного владения школьниками данной нозологии украинским языком как способом общения и познания. В статье акцентируется внимание на актуальности изучения именно раздела «Состав слова», поскольку он имеет важное значение для развития речи детей и тесно связан со смежными разделами о языке, а именно: словообразованием, лексикой, морфологией, орфографией, фонологией, синтаксисом и стилистикой. Исследователями

проанализированы особенности работы над значимыми частями слова в аспекте развития речи учеников на уроках украинского языка и обоснована необходимость использования во время изучения данного раздела интересных заданий и игровых форм работы.

Ключевые слова: ученики начальних классов с тяжелыми нарушениями речи, украинский язык, состав слова, интересные задания, игровые формы работы.

GRYNENKO Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Speech Therapy and Special Psychology of State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»

Gen. Batyuka str., 19, Slov'yans'k, Donetsk region, 84116, Ukraine.

E-mail: alena_grynenko@ukr.net

KORDONETS Viktoriya

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Chair of Speech Therapy and Special Psychology of State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»

Gen. Batyuka str., 19, Slov'yans'k, Donetsk region, 84116, Ukraine.

E-mail: v_kordonets@ukr.net

TITOVA Vita

Applicant for Higher Education Degree of Specialist, State Higher Educational Establishment "Donbass State Pedagogical University"

Gen. Batyuka str., 19, Slov'yans'k, Donetsk region, 84116, Ukraine.

E-mail: v_kordonets@ukr.net

MIKHAILYUK Svitlana

Junior Classes Teacher, Communal Establishment «Vilnyans'k Special General Education Boarding School»

E-mail: v_kordonets@ukr.net

PECULIARITIES OF WORK AT THE SECTION «WORD STRUCTURE» IN THE SPEECH DEVELOPMENT ASPECT FOR PUPILS WITH DISTURBANCES IN THE PSYCHO-PHYSICAL DEVELOPMENT

Annotation. The article is devoted to the actual problem of developing the speech of junior pupils suffering from heavy speech disturbances, because the defective speech activity makes influence on the formation of the intellectual, sensor-motor, sensor and emotion-volitional spheres in such children. The authors point out that the main aim of lessons of the Ukrainian

language is providing the pupils suffering from the above-mentioned nozology with help in free mastering by them the Ukrainian language as the main means of communication and perception. Special attention is paid to the actuality of learning just the section «Word Structure» because it is rather important for the speech development of children and is closely connected with the adjoining sections of the language, namely: word-building, lexics, morphology, orthography, phonology, syntax, stylistics. The peculiarities of work at the significant parts of a word in the aspect of pupils' speech development at the lessons of the Ukrainian language were analyzed by the researchers; the necessity to take into consideration the principle of selecting interesting tasks and game -forms of work at the Ukrainian word (general-didactic, psycho-physiological, specific, linguistic), was stressed; the necessity to use certain interesting tasks and game -forms of work in the process of studying the above-mentioned section was substantiated, too.

Key words: junior classes pupils, heavy speech disturbances, the Ukrainian language, word-structure, interesting tasks, game forms of work.

Abstract. Studying the Ukrainian language in the general special education school for children with heavy speech disturbances foresees the realization of the closely interconnecting tasks, namely: to give the children knowledge of the language and the ability to use their knowledge in the practice of communication, to develop thinking, creative skills and abilities, to bring up nationally conscious personality. Thus, studying grammar occupies the leading place in the Programs on the Ukrainian language studies for the junior classes at schools for children with heavy speech disturbances; in junior classes children make acquaintance with the structure of their native language and work out the habits of its practical usage. The speech material worked up at these lessons is the basic one for the conscious coming into being the speech habits and skills in the next forms; in particular, it touches upon mastering the knowledge on word-structure and the role of morphemes in it. And just the study of the section «Word-Structure» has the extremely important significance for speech development of children of the above mentioned category, because this section is closely connected with the adjoining sections of the language (word-building, lexics, morphology, orthography, phonology, syntax and stylistics).

The effectiveness of studying the section «Word-Structure» by junior schoolchildren with heavy speech disturbances, the progress in their speech development directly depends upon their active interest in the subject, their wish to know it and stimulation of the perceptual interest for the Ukrainian word.

Thus, interesting materials on the language are didactic ones; they contribute to the curiosity in studies, and this curiosity in its turn, is the factor of raising the interest for language study. As Prudnikova puts it, curiosity lies in applying different teaching methods and didactic means in the teaching process in order to attract pupils' attention, awake their interest to obtaining knowledge.

But interesting teaching materials shouldn't bring down the level of educational work; on the contrary, they should include the linguistic information interesting for the pupils; the latter should work with this information with pleasure or even with enthusiasm and master it easily and naturally. But in the process of selecting such materials for junior pupils suffering from heavy speech disturbances it's necessary to take into consideration not only the curiosity of the materials but also general-didactic methodic principles of teaching junior pupils with heavy speech disturbances.

General-didactic principles: scientific quality, accessibility and understanding, descriptiveness.

Psycho-physiological principles: support on the entire psychological sphere of the pupil on the whole and the use of the remaining annalistic systems (aferentation) and control.

Specific principles: system approach, approach to speech disturbances from the view point of the connection of speech with other aspects of psychological development.

Linguistic principles: paradigm, lexics-grammar, inter-level ties.

Lingua-didactic principles: support on the comparison of synthesis and analysis of the word, understanding of language meanings – lexical, grammar, etc.

It's necessary to point out that application of interesting game materials is extremely important from the view point of the development of a thinking personality. First of all, such tasks are the searching ones. They put forward before the pupil the necessity to look for the ways of solving the problem himself, thus to identify and analyze the facts of the language, to compare them and formulate the conclusions. And all these necessities contribute to the development of creative possibilities of a pupil, his attention, independence and initiativeness; on the other hand, discovering certain language phenomena for himself the pupil obtains satisfaction, assuredness in his possibilities. We are sure it predetermines the self-realization of a personality.

REFERENCES

1. Andrusishina, L. E. (2012). OsoblivostI Intelektualnogo rozvitku dItey starshogo doshkIlnogo vIku Iz zagalnim nedorozvitkom movlennya [SpetsIalna psihologIya]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
2. Grinenko, O. M. (2011). Vivchennya molodshimi shkolyarami z TPM rozdIlu navchalnoYi programi z ukraYinskoYi movi «Budova slova» yak metodichna problema. I. V. DmitrIEva (Eds.) *Teoretichne I metodichne zabezpechennya navchannya ta vihovannya osIb z osoblivimi potrebami*, (Vip. I.), (pp. 40-45). Slavjansk [in Ukrainian].
3. Lvov, M. (1988). *Slovar-spravochnik po metodike ruskogo yazika.* Moscow [in Russian].
4. Prigoda, Z. S. (2012). PIdhodi do metodiki dIagnostiki dizorfografIYi v uchnIv 5-6 klasIv Iz TPM. *UkraYinskiy logopedichniy vIsnik* (Vip. 3), (pp. 114). Kiev: Aktualna osvIta [in Ukrainian].
5. Tishchenko, V., & Danilavichyutye, E. A. , & Gavrilova, N. S. (2006). Program for 2-4 grades of secondary schools for children with severe speech disorders. *M. K. Sheremet (Eds.)*. (*Part 1.),* Kiev: Burning bush [in Ukrainian].
6. Prudnikova, A. O. (1962). O zanimatelnosti pri obuchenii rodnomu yazyiku. *Na uroke i posle uroka.* (pp. 5). Moscow [in Russian].
7. Revutska, O. V. (2003). Slovotvorcha robota yak zasIb zbagachennya leksichnogo zapasu molodih shkolyarIv Iz tyazhkimi vadami movlennya (TVM) [KorektsIyna pedagogIka]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
8. Tarasun, V. V. (2000). Kontseptsiya derzhavnoho standartu osvity uchniv z porushennyamy movlennyevoho rozvytku *Defektolohiya*, 2, 2-10. Kiev [in Ukrainian].
9. Trofymenko, L. I. (2008). Methodological aspects of the study of the structure of words in elementary school for children with SSD. *V. V. Zasenko (Eds.)*. *Teaching and socio psychological aspects of correctional work in a special school, Vol. 10,* (pp. 380-386).

(переклад на англ. зроблено особисто авторами статті).

УДК 376.36:81’23

МАЛІЙ Наталія

кандидат психологічних наук, доцент кафедри логопедії та спеціальної психології ДДПУ
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов’янськ, 84116, Україна
E-mail: n-maliy7@ukr.net

ЗАЙЦЕВА Ірина

Вчитель вищої категорії комунального закладу Вільнянської спеціальної ЗОШ-інтернат
E-mail: zay-ir18@ukr.net

МАЩЕНКО Олена

студентка ІІІ курсу факультету спеціальної освіти ДДПУ
вул. генерала Батюка, 19, м. Слов’янськ, 84116, Україна
E-mail: remal4s@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ В ІХ ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ

Аннотація. У статті розглянуто деякі соціальні чинники, що впливають на становлення особистості, серед яких найважливішим є сім'я; обгрунтовується визначальна роль сім'ї для подальшої успішної соціалізації осіб з розумовою відсталістю; підкреслена необхідність спільної роботи спеціальних психологів, педагогів і батьків; розглянута проблема соціально-трудової адаптації осіб з розумовою відсталістю при подальшої соціалізації

Ключові слова: соціалізація осіб з порушеннями інтелекту; сім'я як головний агент соціалізації; соціально-трудова адаптація

Постановка проблеми. Увага до аномальних дітей – це показник цивілізованості суспільства. Одним з пріоритетів сучасної політики нашої держави є соціальна реабілітація дітей з особливими освітніми потребами. Вона направлена на максимальну інтеграцію таких осіб в суспільство.

Останнім часом у житті нашого суспільства сталися суттєві соціально-економічні та політичні зміни, що спричинили труднощі в процесі соціально-трудової адаптації розумово відсталих випускників та ускладнили прогнозування індивідуальної життєвої перспективи.

© Малій Н., Зайцева І., Мащенко О., 2017

Проблема соціалізації осіб з порушеннями інтелекту в сучасному суспільстві постала найбільш гостро, так як ми живемо в такий час, коли навіть здоровій людині зорієнтуватися буває нелегко.

Професійне працевлаштування осіб з розумовою відсталістю завжди було складним завданням для держави. Інтеграція в суспільство дітей з порушеннями інтелекту не може відбуватися так само, як у їх однолітків з розвитком у нормі. Наявний дефект призводить до порушення зв'язків із соціумом. Тому такі діти не завжди в змозі адекватно сприйняти соціальні норми і вимоги. Накопичення соціального досвіду в осіб з розумово відсталістю відбувається у трудовій діяльності, тому для них особливо важлива соціально-трудова адаптація.

Розширення приватного підприємництва, використання нових технологій, технічніх засобів, повальна комп'ютеризація значно ускладнюють соціалізацію випускників спеціальних закладів.

Сім'я, як правило, є найбільш важливою частиною світу дитини і розглядається як найбільш потужний агент соціалізації, який грає ключову роль у формуванні особистісних рис і мотивів, у керівництві соціальною поведінкою.

Головним орієнтиром нашої статті стали інтереси дітей в новій соціально-економічній ситуації, створення найбільш адекватних психолого-педагогічних умов для дітей з труднощами навчання і пошук нових шляхів вирішення завдань підготовки учнів з труднощами в навчанні до самостійного життя в суспільстві.

Формулювання мети статті. Мета статті – теоретичний аналіз проблеми вивчення особливостей особистості розумово відсталих дітей та їх соціалізації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Узагальнюючи низку спеціальних досліджень з проблеми соціалізації розумово відсталих осіб, основний акцент у вирішенні різноманітних завдань засобами посильної участі дитини з порушеннями інтелекту у праці ставиться на те, що якість трудової діяльності дітей з проблемами у розвитку має визначатися не стільки рівнем розвитку їхніх рухових навичок, скільки рівнем самостійності дитини при вирішенні розумових завдань. Питань соціалізації при розумової відсталості приділялося чимало уваги в роботах багатьох авторів (К. І. Божович, Л. С. Виготський, Р. В. Васенков, Е. А. Стребелева , Е. М. Старобина, Д. Е. Мелехов, А. А. Чуркін, А. М. Щербакова та ін).

У дітей з порушенням інтелекту виявлені неповні уявлення про соціальному оточенні, розмитість життєвих перспектив, пасивне ставлення до суспільного життя (А. Зарин, Е. Т. Логінова).

Для успішної соціальної адаптації ряд авторів рекомендує розширювати побутовий і соціальний досвід дітей з порушеннями інтелекту. Для цього необхідно пов'язувати будь-які теоретичні поняття з навколишньою дійсністю (Т. П. Трубачова, Н.А. Сементайн). Навчальний процес рекомендується по можливості наближувати до реальних життєвих умов; моделювати життєві та виробничі ситуації (А. П. Антропов, Н. Л. Бєлопольска, Н. В. Москаленко).

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішим завданням системи корекційної освіти є підготовка дитини з психофізичними вадами до повноцінного життя у сучасних соціально-економічних умовах. У всі часи перехід від школи до трудового життя для молодих людей з відхиленнями в інтелектуальному розвитку відбувався з труднощами: крім зниженого інтелекту спостерігається значне зниження адаптаційних навичок і вмінь: комунікативних навичок, навичок догляду за собою, соціальних навичок, умінь оперувати числами, умінь робити адекватні висновки, проявляти ініціативу. Вони погано адаптовані до спілкування в колективі, до фізичних та емоційних навантажень; вони не мають достатньої інформації про професії і вимоги до працівника, про можливості працевлаштування в регіоні проживання і т. д.

Низький рівень пізнавальних процесів, невміння бачити конкретну мету, невміння аналізувати і робити висновки, відсутність навичок самоконтролю, невміння спілкуватися, відсутність смисложиттєвих орієнтацій, неблагополучна сімейна обстановка - все це в сукупності знижує ефективність засвоєння соціальних понять, норм суспільного життя, призводить до порушень емоційно-вольової сфери і поведінки. Ступінь соціалізації цих осіб у суспільстві залежить від рівня їх професійно-трудової підготовки, соціально-побутової орієнтації і від участі сім'ї у цьому процесі.

Соціалізація — процес засвоєння людським індивідом зразків поведінки, психологічних установок, соціальних норм і цінностей, знань, навичок, що дозволяють йому успішно функціонувати в суспільстві. Тобто соціалізація – це багатогранний процес встановлення зв'язків людини з світом.

Серед різних соціальних факторів, що впливають на становлення особистості, одним з найважливіших є сім'я. Неможливо говорити про повноцінну роботу з дітьми, що мають відхилення у розвитку, без опори на сім'ю. Традиційно сім'я - головний інститут виховання. Те, що людина набуває в сім'ї, вона зберігає протягом усього подальшого життя.

Однак, сформована на сьогоднішній день соціальна ситуація в нашій країні призводить до того, що більшість сімей, в яких ростуть діти з особливими потребами, залишається один на один з проблемами, в кращому випадку отримуючи більш-менш адекватне медичне лікування і маленьку пенсію. Сім'я з особливою дитиною внаслідок психологічного навантаження структурно деформується, вона часто безпорадна. У зв'язку з перебуванням в тривало діючої психотравмуючої ситуації члени такої родини мають особистісні порушення.

Важкий дефект дитини може змінювати особистісні риси батьків, формувати в них агресивність, відчуженість, авторитарність, іноді - безвільність. Соціальне життя такої родини не захищене. Часом вона роками б'ється за права дитини. І не кожна сім'я витримає таку боротьбу.

На жаль, розумово відсталі діти виховуються в основному в неблагополучних сім'ях. Неблагополучні сім'ї – це сім'ї, в яких порушена структура, знецінюються або ігноруються основні сімейні функції і загальноприйняті цінності, наявні дефекти виховання. У більшості дітей батьки помічені в надмірному вживанні алкоголю, наркотиків та скоєння правопорушень.

У деяких сім'ях дітей з легкими формами розумової відсталості батьки самі є випускниками спеціальних шкіл, тобто самі страждають інтелектуальною недостатністю. Наслідком цього є проблема подальшого працевлаштування та матеріального благополуччя. Такі сім'ї розпадаються частіше, а діти нерідко виховуються в установах інтернатного типу, що руйнує дитячо-батьківську підсистему. Дитина відчуває свою самотність. Таким чином, необхідний диференційований підхід до надання допомоги цим сім'ям. Від тієї чи іншої позиції батьків залежить, як буде проходити соціалізація дитини і яких вона досягне результатів.

Визначальна роль сім'ї обумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя зростаючої в ній людини. Сім'я для дитини є одночасно і середовищем існування, і виховним середовищем. Вплив сім'ї на життя дитини набагато перевищує інші виховні процеси. Сім'я відображає і школу, і засоби масової інформації, трудові колективи,

друзів, вплив літератури і мистецтва. Все це дозволяє вивести певну залежність: формування особистості і успішна соціалізація зумовлена передусім сім'єю. Чим краще сім'я і чим краще вона впливає на виховання, тим вище результат фізичного, морального, трудового виховання особистості. Батьки мають найсильніший вплив на дітей.

Дитина через призму сім'ї бачить навколишній світ. В залежності від відносин у родині до членів сім'ї і взагалі до оточуючих людей людина дивиться на світ позитивно чи негативно, формує свої погляди, будує свої відносини з оточуючими. Відносини в родині впливають також на те, як людина надалі будуватиме свою кар'єру, родину і яким шляхом вона взагалі піде.

Головна функція батьків для подальшої успішної соціалізації полягає в навчанні дитини тому соціальному досвіду, який накопичило людство, культура тієї країни, в якій вона росте, її моральним нормам, традиціям народу. Батьки передають дітям досвід накопичення власності, організації виробництва, ведення господарства, відпочинку і дозвілля, заходів, пов'язаних із турботою про здоров'я і благополуччя членів сім'ї, створення мікроклімату, де кожен член сім'ї відчуває себе захищеним.

Виховання дітей в сім'ї — складний соціально-педагогічний процес. Діти схильні до наслідування, тому особистий приклад батьків — найважливіший засіб впливу на виховання дітей. Не маючи достатніх знань і досвіду, дитина копіює дорослих, наслідує їх дії. Характер відносин батьків, чуйність, повага, способи вирішення різних проблем, тон і характер розмов - все це сприймається дитиною і стає зразком для її власної поведінки.

Таким чином, умови виховання в сім'ї, взаємини з батьками і особистість самих батьків в обов'язковому порядку відображаються на дитину і, в першу чергу, на особливості її характеру. Якщо сімейна атмосфера несприятлива для психічного розвитку дитини, що в основному і відбувається в сім'ях, де виховуються розумово відсталі діти, то цілком ймовірно, що і сформовані риси її особистості теж будуть патологічні.

Більш половини сімей негативно впливають на розвиток розумово відсталої дитини. Батьки в більшості випадків діють, керуючись лише власним розумінням ролі виховання, не розбираючись в його специфіці. Щоб надати повноцінну допомогу своїй дитині, батькам необхідні знання про особливості психофізичного розвитку розумово відсталих дітей. В роботі спеціального психолога повинно вирішуватися ще одне важливе

завдання - зміцнення сімейних уз дітей з батьками. Але спеціальні дослідження показали низьку готовність до взаємодії батьків з педагогами та психологами.

Фахівець, формуючи емоційно-позитивну, предметно-практичну та мовну взаємодію дитини з батьками, сприяє соціалізації дитини та попередженню формування патологічного поведінкового стереотипу. Успішність виховного процесу залежить від того, як складаються стосунки між педагогами, спеціальними психологами, учнями та батьками.

Особливе місце у вихованні дитини в сім'ї слід відвести трудовому вихованню. Важко переоцінити значення праці в житті людини. Трудове виховання є невід'ємною частиною всебічного розвитку особистості. По тому, як дитина буде ставитися до праці, якими трудовими вміннями вона буде володіти, оточуючі будуть судити про її цінності.

Своєрідність інтелектуального і фізичного розвитку дітей з розумовою відсталістю не дозволяє ставити питання про вільний вибір професії самим учнем, як це робиться в масовій школі. Спеціальні школи і батьки стоять перед нагальною необхідністю ретельного відбору найбільш доступних для учнів спеціальностей.

Формування професійної спрямованості передбачає розвиток відповідних інтересів. Інтерес сприяє підвищенню якості засвоєння знань і стимулює працездатність. Істотним компонентом інтересу виступає мотив. Учні старших класів спеціальної школи не можуть мотивувати свій інтерес до тієї чи іншої професії. Більшість з них вказують на окремі, зовні привабливі для них сторони.

В якості іншого мотиву висувається бажання працювати разом з батьками. Незначне число учнів називає істотні якості професії і її значимість. Одним з джерел інформації про професії для учнів є розповіді батьків і близьких. У розумово відсталих школярів професійні інтереси незрілі, малостійкі, недостатньо усвідомлені. У них відсутня або слабко виражена професійна спрямованість.

Професійне самовизначення розумово відсталих підлітків утруднено у зв'язку з бідністю життєвого досвіду, обмеженістю знань, неточністю понять, уявлень, незрілістю почуттів, інтересів, неадекватністю самооцінки. Тому професійне самовизначення розумово відсталих має здійснюватися під керівництвом школи та сім'ї.

Перспективи подальшої соціально-трудової адаптації випускників спеціальних шкіл дуже різні. Вони залежать від таких обставин, як

характер і тяжкість дефекту, індивідуальні особливості та здібності підлітка, дія наіближайшего соціального оточення, головним чином сім'ї та родичів. В даний час істотного значення набуває несприятлива обстановка, що складається навколо дитини - безробіття, наявність криміногенних структур, поширення алкоголізму та наркоманії. Все це ускладнює реалізацію позитивних життєвих перспектив. І щоб діти прагнули працювати, а не жити на пенсію або жебракувати, батьки повинні сприяти особистісному їх розвитку і формуванню у них здатності співвідносити свої індивідуально-психологічні особливості і можливості з вимогами професії.

Усвідомлений вибір професії можливий тільки в результаті особистісного самопізнання, соціальної спрямованості. Учні спеціальної школи найуспішніше опановують трудовими навичками у випускних класах. У цей період у них з'являється потреба обговорювати питання майбутнього. Діти чекають від батьків глибинного, пильного інтересу до їхнього внутрішнього світу, обліку їх вікових та індивідуальних особливостей. Але, на жаль, рівень психолого-педагогічних знань багатьох батьків не створює у їх дітей відчуття впевненості та надійності.

Батьки, які займаються працевлаштуванням своїх дітей, у виборі професії часто керуються несуттєвими мотивами, в той час як індивідуальні психофізіологічні особливості ними не враховуються. У дітей уявлення про обрані професії, як правило, носять практичну спрямованість, що пов'язано з характером трудового навчання в школі та з уже набутими трудовими навичками і вміннями. Тому проблему розвитку спрямованості особистості слід розглядати з позиції формування системи щодо постійних, домінуючих мотивів поведінки, стійких професійних інтересів і самооцінки. Для формування компетентності в сфері соціально-трудової діяльності, в тому числі вміння аналізувати ситуацію на ринку праці, існує необхідність проведення більш цілеспрямованої і більш ефективної професійної орієнтації та організаційної роботи з працевлаштування не тільки з підлітками, але і з їх батьками.

Висновки. Вибір майбутньої професії - складний і відповідальний крок у житті кожної людини. Від продуманого вибору професії залежить майбутня доля, своє місце в житті. Розумово відсталі школярі не знають своєї індивідуальності, особливостей своєї психіки, нервової системи, темпераменту, вольової сфери. Робота класного керівника і батьків сприяє

більш гнучкому підходу в отриманні знань і умінь учнями, їх професійному самовизначенню.

Успішне подолання труднощів у професійному самовизначенні вимагає комплексного підходу, що передбачає вдосконалення всієї системи професійної орієнтації та професійно-трудового навчання і виховання, а також використання ефективних форм і методів активної адаптації випускників шкіл в умовах сучасного виробництва. Можна з упевненістю сказати, що взаємодія педагогів, учнів та їх батьків є важливою умовою професійної підготовки.

Як вже говорилося вище, ступінь соціалізації осіб з розумовою відсталістю в суспільстві багато в чому залежить від участі сім'ї у цьому процесі. Найчастіше сім'ї не справляються з вантажем покладених на них проблем. Процес соціалізації часто виявляється досить болючим для дитини. І тут на допомогу сім'ям повинні приходити педагоги та спеціальні психологи.

Соціалізація дитини невіддільне від виховання в сім'ї. Сім'я – невід'ємний осередок суспільства. Жодна нація, жодне суспільство не обходилося без сім'ї. Адже саме в сім'ї починається формуватися особистість майбутнього члена суспільства. Успішна соціалізація може бути забезпечена в тому випадку, коли в сім'ї створені сприятливі умови для росту і всебічного розвитку дитини.

Спеціальними дослідженнями виявлено, що вплив сім'ї на дитину сильніший, ніж вплив школи, вулиці та ЗМІ. Таким чином, від соціального клімату в сім'ї, духовного розвитку і фізичного становлення в ній дітей залежить успішність процесів розвитку і соціалізації дитини.

У висновку хотілося б відзначити, що від того, якою мірою сім'я соціально благополучна, від того, якою мірою сім'я займалася дитиною, залежить майбутня особистість людини, а значить і його майбутнє життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бгажнокова И. М. Психология умственно отсталого школьника/ И. М. Бгажнокова – М., 1987.- 96с.
2. Бистрова Ю.О. Особливості прояву схильностей як чинників майбутньої професійно-трудової соціалізації розумово відсталих школярів / Ю.О. Бистрова // Науковий часопис. – Серія 19. – корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Випуск 19. – К., 2011. – С. 221–226.

3. Быстрова Ю. А. Феноменология психолого-медико-педагогического сопровождения профессионально-трудовой реабилитации лиц с нарушениями здоровья / Ю. А. Быстрова // Специальное образование : материалы VII Международной научн. конф. – СПб., 2011. – Т. II. – С. 63–65.
4. Исаев Д.Н. Умственная отсталость у детей и подростков/ Д.Н. Исаев - СПб.: Речь, 2007.-391с
5. Мастюкова О. М. Они ждут нашей помощи / О. М. Мастюкова, А. Г. Московкина.- М.: педагогика, 1991. – 150 с.
6. Мясищев В. Н. О связи склонностей и способностей / В. Н. Мясищев // Склонности и способности : сб. ст. – Л., 1962. – С. 3–14.
7. Солодянкина О. В. Воспитание ребенка с ограниченными возможностями здоровья в семье: практическое пособие / О. В. Солодянкина. – Москва: АРКТИ, 2007. – 90 с.

Стаття надійшла до редакції: 29.08.2017

МАЛИЙ Наталья
кандидат психологических наук, доцент кафедры логопедии и специальной психологии ДДПУ
ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина
E-mail: n-maliy7@ukr.net
ЗАЙЦЕВА Ирина
учитель высшей категории комунального учреждения Вольнянской специальной ОШ-интернат
E-mail: zay-ir18@ukr.net
МАЩЕНКО Алёна
студентка III курса факультета специального образования СГПУ
ул. генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина
E-mail: remal4s@ukr.net

К ВОПРОСУ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ПОДРОСТКОВ С НАРУШЕНИЯМИ УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ В ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМООПРЕДЕЛЕНИИ

В статье рассмотрены некоторые социальные факторы, влияющие на становление личности, среди которых важнейшим является семья; обосновуется определяющая роль семьи для дальнейшей успешной социализации лиц с умственной отсталостью; подчёркнута необходимость совместной работы специальных психологов, педагогов и родителей;

рассмотрена проблема социально-трудовой адаптации лиц с умственной отсталостью при социализации.

Ключевые слова: социализация лиц с нарушениями интеллекта; семья как главный агент социализации; социально-трудовая адаптация.

MALIY NATALIIA
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine
E-mail: n-maliy7@ukr.net
ZAYTSTEVA IRYNA
Teacher of the highest category of the communal institution of the Volnyansk Specialized General Education School
E-mail: zay-ir18@ukr.net
MASCHENKO OLENA
The three year student the faculty of special education «DSPU»
General Batyuk Str., 19, Slovyansk, 84116, Ukraine
E-mail: remal4s@ukr.net

TO THE ISSUE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR ADOLESCENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN THEIR PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION

Summary. The article examines some of the social factors influencing the formation of personality, among which the most important is the family; obosnovatsya defining the role of the family for further successful socialization of persons with mental retardation; stressed the need for a special joint work of psychologists, educators and parents; the problem of social-labor adaptation of persons with mental retardation in the course of socialization.

Key words: socialization of persons with intellectual disabilities; the family as the main agent of socialization; social and labor adaptation.

In the article the problem of socialization of persons with intellectual disabilities in the context of the family, as the most powerful agent of socialization. Considered some of the social factors influencing the formation of personality, among which the most important is family. Illuminated the difficulties of transition to working life of young people with deviations in intellectual development. Analyzed the process of socialization as a necessary aspect in every person's life. The leading role of the family in the labor of raising a child with intellectual disabilities. The importance of successful social and labour adaptation for people in this category. The necessity of psychological correctional work in the families which are bringing up a mentally retarded child. The conditions of successful educational process, to which the further socialization. It is noted that the socialization of the child is inseparable from

education in the family, where there should be favourable conditions for the growth and full development of the child.

REFERENCES

1. Bgazhnokova Y`. M. Psy`xology`ya umstvenno otstalogo shkol`ny`ka/ Y`. M. Bgazhnokova – M., 1987.- 96s.
2. By`strova Yu.O. Osobly`vosti proyavu sxy`l`nostej yak chy`nny`kiv majbutn`oyi profesijno-trudovoyi socializaciyi rozumovo vidstaly`x shkolyariv / Yu.O. By`strova // Naukovy`j chasopy`s. – Seriya 19. – korekcijna pedagogika ta special`na psy`xologiya. – Vy`pusk 19. – K., 2011. – S. 221–226.
3. Выstrova Yu. A. Fenomenology`ya psy`xologo-medy`ko-pedagogy`cheskogo soprovozhdeny`ya professy`onal`no-trudovoj reaby`ly`tacy`y` ly`cz s narusheny`yamy` zdorov`ya / Yu. A. Выstrova // Specy`al`noe obrazovany`e : matery`alы VII Mezhdunarodnoj nauchn. konf. – SPb., 2011. – T. II. – S. 63–65.
4. Y`saev D.N. Umstvennaya otstalost` u detej y` podrostkov/ D.N. Y`saev - SPb.: Rech`, 2007.-391s
5. Mastyukova O. M. Ony` zhdut nashej pomoshhy` / O. M. Mastyukova, A. G. Moskovky`na.- M.: pedagogy`ka, 1991. – 150 s.
6. Myasy`shhev V. N. O svyazy` sklonnostej y` sposobnostej / V. N. Myasy`shhev // Sklonnosty` y` sposobnosty` : sb. st. – L., 1962. – S. 3–14.
7. Solodyanky`na O. V. Vospy`tany`e rebenka s ograny`chennыmy` vozmozhnostyamy` zdorov`ya v sem`e: prakty`cheskoe posoby`e / O. V. Solodyanky`na. – Moskva: ARKTY`, 2007. – 90 s.

(переклав на англ. доцент кафедри іноземних мов ДДПУ Родзієвська О.В.)

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

БЕРЕЗІНА Ольга 4

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРЕСИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НОВОГО ТИПУ

ГРЕБЕЦЬ Оксана, ШЕВЧЕНКО Ольга 15

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ МЕТОДОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

ДУ Цзінсюй 25

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

БЕРЕСТОВОЙ Анатолий, ЧИКУНОВ Павел 33

К МЕТОДИКЕ ИЗЛОЖЕНИЯ ТЕМЫ «ПРИНЦИП ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ»

КИВА Лариса, ПИЛИПЕНКО Владислав, СИПЧЕНКО Ольга 45

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВНЗ

МАГДА Поліна 58

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «ЦІННОСТІ» ТА «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

НЕДОСЄКОВА Наталія 74

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГРИ «КУХМІСТЕР» З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА»

ФАТАЛЬЧУК Сергій, ПОЛЯЦЬКО Тетяна 86

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

РОДИМЕНКО Ірина 98

ПРОВІДНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

СЕМЕНІХІНА Олена, ЧКАНА Ярослав 112

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

СОТЕР Марія..... 125

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-КВЕСТІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-СУДНОМЕХАНІКІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ТИМОШЕНКО Юрій 138

ПІЗНАВАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА ТВОРЕННЯ І РОЗУМІННЯ ТЕКСТІВ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА У СУСПІЛЬСТВІ, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ

ТКАЧЕНКО Вадим 151

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

ТОПОЛЬНИК Яна, ЛАЗУРЕНКО Владислав 158

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧЖАН Ювень..... 171

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

ЧИРВА Ярослава 179

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

ШАМОНЯ Володимир, УДОВИЧЕНКО Ольга..... 190

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ, МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ СХЕМОГРАФІКИ ПРИСТРОЇВ ЕОМ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА)

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

КИР'ЯН Тетяна 204

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МЕДИЧНИХ ВНЗ УКРАЇНИ КЛІНІЧНИМИ БАЗАМИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

СУЛТАНОВА Наталя..... 218

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (60-70-ті рр. ХХ століття)

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

РОЗДИМАХА Євген..... 229

СОЦІОКУЛЬТУРНА АКТИВНІСТЬ ЧЛЕНІВ НЕФОРМАЛЬНОГО РУХУ І ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ДЕФЕКТОЛОГІЯ

ГРИНЕНКО Олена, КОРДОНЕЦЬ Вікторія, ТІТОВА Віта, МИХАЙЛЮК Світлана..... 243

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД РОЗДІЛОМ «БУДОВА СЛОВА» В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

МАЛІЙ Наталія, ЗАЙЦЕВА Ірина, МАЩЕНКО Олена..... 257

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ В ІХ ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Шановні автори статей! Збірник наукових праць "Гуманізація навчально-виховного процесу" є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги і неухильно дотримуйтесь їх. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаних джерел тощо. Часто трапляються випадки, коли автор використовує автоматичні перекладачі.

Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Попередження: статті, які не відповідають зазначеним вимогам опубліковані не будуть! Авторові про це не буде повідомлено, стаття не повертається. Слідкуйте за тим, у якому вигляді ви подаєте свою статтю.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

Не користуйтесь для форматування тексту пробілами, табуляцією. Не ставте переноси вручну, не користуйтесь автоматичним переносом. Не використовуйте у документі колонтитули, зноски.

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією.

Формули підготовлені в редакції формул MS Equation 2.0.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків з пробілами).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додаються внутрішня і зовнішня рецензії, завірені підписом і печаткою начальника відділу кадрів.

Згідно з Постановою Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України", а також ДСТУ 7152:201 до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.
2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).
3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf, а також Бюлетень ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8), ДСТУ 7093, ГОСТ 7.12 та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).
4. Назва публікації (мовою публікації).
5. Анотація (мовою публікації) до 10 речень (ГОСТу 7.9-95).
6. Ключові слова (мовою публікації) – вибирають з тексту.
7. Знак охорони авторського права (©) розміщують унизу першої сторінки публікації, праворуч (© Булах А., 2016).

8. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

9. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

10. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

11. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

12. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

13. Список використаної літератури розміщується в кінці статті за порядком цитування. Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літературних джерел міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання" і Бюлетеню ВАК України. – № 3. – 2008: http://library.lp.edu.ua/yak-oformyty-spysok-literatury.

Російською мовою

14. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

15. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

16. Назва публікації.

17. Резюме 5 речень – відмінне від мови публікації.

18. Ключові слова – відмінні від мови публікації.

Англійською мовою

19. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

20. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

21. Назва публікації.

22. Резюме (Summary) статті англійською мовою має складатись із 100–175 слів.

23. Ключові слова (Keywords) – відмінні від мови публікації.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 «Про обов'язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання» авторам необхідно подати до редакції реферат статті англійською мовою для розміщення на сайті збірника.

24. Реферат (Abstract) англійською мовою повинен бути розгорнутим, викладатися власними словами, а не з тексту статті на 1 сторінку 14 кеглем, через 1 інтервал і повторювати структуру статті:

- Проблема (Introduction).
- Аналіз публікацій (Analysis of publications)
- Предмет, тема, мета роботи (Purpose).
- Результати наукової роботи (Results).
- Висновки (Conclusion).
- Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book).

З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/references_extend_summary_ukr.pdf.

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Вважаємо прохання щодо дотримання вимог та деякі пояснення стануть вам у нагоді. Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить внутрішнє і зовнішнє рецензування фахівцями з відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 35 грн. Вартість 1 збірника 30 грн. Друковане видання надсилається поштою тільки на домашню адресу автора.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Прохання! Не вносить оплату за статті без згоди редакції її до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою про рішення редколегії і суму для оплати і номер рахунку.

4) Автором (ами) заповнюється інформаційний ресурс. Не сплачується.

5) До статті додаються рецензії (внутрішня і зовнішня) незалежно від наукового ступеня. Тобто на статтю доктора чи кандидата наук потрібно подавати рецензії. Не сплачується.

6) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса	
Контактні телефони	
E-mail	

7) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Ст_ Науменко С.doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Довідка про автора_ Науменко С.doc.).
3. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Чек_ст. Науменко С.pdf.).
4. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Рецензія_ Науменко С. pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.011.3:62-028

БУЛАХ Анастасія

аспірантка, Інститут професійно-технічної освіти, Академія педагогічних наук України,

провулок Віто-Литовський, 98-а, м. Київ, 03045, Україна

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

АВТОРСЬКИЙ СПЕЦКУРС «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, МАРКЕТИНГУ, МЕНЕДЖМЕНТУ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. В даній статті автором детально розглянуто спецкурс «Онови підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту», розроблений для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво», 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів». Курс розглядається як педагогічна умова формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Представлено робочу програму курсу, визначено мету, предмет та завдання викладання спецкурсу. Запропоновано комплекс необхідних знань, вмінь та навичок, якими повинні володіти учні в результаті вивчення даного спецкурсу. У перспективі рекомендовано впровадження даного курсу в навчальні плани інших професійно-технічних навчальних закладів, що займаються підготовкою фахівців швейного профілю.

Ключові слова: педагогічні умови, спецкурс, робоча програма, економічна компетентність, професійно-технічні навчальні заклади, економічні дисципліни, педагогічний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Будь-яка педагогічна модель розробляється під конкретний педагогічний задум та являє собою ланцюг педагогічний дій, що мають відповідати цільовим настановам, конкретному очікуваному результату. У зв'язку з цим, розроблена нами модель формування підприємницької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) швейного профілю вимагає застосування певних педагогічних впливів, які мають забезпечити ефективність зазначеного процесу. У педагогіці такими впливами є педагогічні умови.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених проблемі професійної підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів, практично всі автори тією чи іншою мірою торкаються питань визначення педагогічних умов, необхідних для…

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування необхідності впровадження авторського спецкурсу «Основи підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту» як педагогічної умови формування підприємницької компетентності учнів ПТНЗ швейного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний процес як педагогічна система не є чимось застиглим, вона може змінюватися й удосконалюватися під впливом соціально-економічних поступів суспільства, наукових досягнень і створених відповідних умов у межах дослідження. Тобто, ефективне формування підприємницької компетентності учнів у професійній підготовці вимагає створення спеціальних педагогічних умов, які ми розуміємо як поєднання елементів змісту, організаційних форм навчання, методів та прийомів, що впливають на результативність цього процесу.

В. Андрєєв під педагогічними умовами розуміє підсумок цілеспрямованого відбору й застосування елементів, змісту, методів, а також організованих форм навчання для досягнення дидактичних цілей [1, с. 117]…

© Булах А., 2016

Висновки. Результати проведеного нами дослідження дозволяють зробити наступні висновки: авторський спецкурс «Основи підприємництва, менеджменту та маркетингу», розроблений для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво», 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів», сприяє кращому засвоєнню в учнів економічних знань, формуванню базових професійно-економічних компетенцій, сприяє позитивній мотивації слухачів до вивчення економічних дисциплін, що в свою чергу сприяє підвищенню рівнів сформованості підприємницької компетентності…

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.
2. Коваленко О. В. Формування економічної культури студентів інженерно-педагогічних спеціальностей в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коваленко Олександр Вікторович. – Луганськ, 2014. – 248 с.
3. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни із курсу «Основи підприємницької діяльності маркетингу, менеджменту» (для підготовки спеціалістів за фахом: 5.05160201 «Швейне виробництво» і 5.05160203 «Моделювання та конструювання промислових виробів») / Уклад. А.В. Булах. – Миколаїв : [Б. в.], 2013. – 34 с.
4. Рыжкова И. В. Совершенствование педагогической подготовки будущих преподавателей профессионального обучения в отраслевом вузе: автореф. дис… канд. пед. наук: 13.00.08 / Ирина Васильевна Рыжкова. – Саратов, 2009. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2016.

БУЛАХ Анастасия

аспирант, Академия педагогических наук Украины, Институт профессионально-технического образования

переулок Вито-Литовский, 98-а, г. Киев, 03045, Украина

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

АВТОРСКИЙ СПЕЦКУРС «ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, МАРКЕТИНГА, МЕНЕДЖМЕНТА» КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПТУ ШВЕЙНОГО ПРОФИЛЯ

Резюме. В данной статье автором подробно рассмотрен спецкурс «Основы предпринимательской деятельности, маркетинга, менеджмента», который разработан для подготовки специалистов по специальности: 5.05160201 «Швейное производство», 5.05160203 «Моделирование и конструирование промышленных изделий». Курс рассматривается как педагогическое условие формирования предпринимательской компетентности будущих специалистов. Представлена рабочая программа курса, определены цели, предмет и задачи преподавания спецкурса. Предложен комплекс необходимых знаний, умений и навыков, которыми должны обладать учащиеся в результате изучения данного спецкурса.

Ключевые слова: педагогические условия, спецкурс, рабочая программа, экономическая компетентность, профессионально-технические учебные заведения, экономические дисциплины, педагогический процесс.

BULAKH Anastasiya

Graduate Student, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Vocational Training

lane Vito Lithuanian, 98-a, Kyiv, 03045, Ukraine

E-mail: anastasiyabulakh@rambler.ru

AUTHOR'S SPECIAL COURSE OF "BASIS OF BUSINESS ACTIVITY, MARKETING, MANAGEMENT" AS PEDAGOGICAL CONDITION OF FORMATION OF VOCATION EDUCATION OF SEWING PROFILE PUPILS' ENTERPRISE COMPETENCE

Summary. In this article the author has in detail considered a special course of "A basis of business activity, marketing, management" which is designed for training of specialists in the specialty: 5.05160201 "Sewing production", 5.05160203 "Modeling and designing of industrial products". The course is regarded as a pedagogical condition of formation of enterprise competence of future experts. The working program of the course is presented; purposes, the subject and the problems of teaching the special course are submitted. The complex of necessary knowledge, acquired habit, skills which are required for pupils as a result of studying of this special course have to possess are offered.

Keywords: pedagogical conditions, special course, working program, economic competence, professional educational institutions, economic disciplines, pedagogical process.

Abstract. In this article the author has in detail considered a special course of "A basis of business activity, marketing, management" which is designed for training of specialists in the specialty: 5.05160201 "Sewing production", 5.05160203 "Modeling and designing of industrial products".

It is established that in the researches dedicated to the problem of vocational training of professional vocational school pupils, practically all authors in a varying degree raise the questions of definition of the pedagogical conditions which are necessary for effective implementation of process of their preparation for various aspects of professional activity.

The special course developed by the author is considered as a pedagogical condition of formation of enterprise competence of future experts.

The purpose of a special course is receiving necessary knowledge of the organization, a form, structure, functioning and management of enterprise activity in the conditions of the market economic relations by pupils and formation of pupils' enterprise competence and practically oriented knowledge and skills in the sphere of business which have to prepare them for integration in the social and economic environment and to help avoid time the most the most common mistakes and unemployment as well.

The working program of a course is submitted, the subject and problems of teaching a special course are defined. The complex of necessary knowledge, skills which pupils as a result of studying of this special course have to possess is offered.

As a result of the realized experiment it is theoretically grounded and practically proved that the special course promotes pupils' better understanding of economic knowledge and pupils' positive motivation of basic professional and economic competences, promotes positive motivation of listeners for studying of economic disciplines which in turn promotes increasing of generated levels of enterprise competence.

The special course has been tested in Nikolayev, Odesa and Kiev Higher Vocational Schools of Technology and Design. In perspective, the introduction of the course is recommended in the curricula of other vocational schools which are engaged in training of sewing profile specialists.

REFERENCES

1. Andreev V. Y. Evrystycheskoe programmyrovanye uchebno-yssledovatel`skoj deyatel`nosty / V. Y. Andreev. – M. : Visshaya shkola, 1991. – 240 s.
2. Kovalenko O. V. Formuvannya ekonomichnoyi kul`tury studentiv inzhenerno-pedagogichnyx special`nostej v procesi profesijnoyi pidgotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kovalenko Oleksandr Viktorovych. – Lugans`k, 2014. – 248 s.
3. Metodychni rekomendaciyi do vyvchennya dyscypliny iz kursu «Osnovy pidpryyemnycz`koyi diyal`nosti marketyngu, menedzhmentu» (dlya pidgotovky specialistiv za faxom: 5.05160201 «Shvejne vyrobnycztvo» i 5.05160203 «Modelyuvannya ta konstruyuvannya promyslovyx vyrobiv») / Uklad. A. V. Bulax. – Mykolayiv : [B. v.], 2013. – 34 s.
4. Rizhkova Y. V. Sovershenstvovanye pedagogycheskoj podgotovky budushhyx prepodavatelej professyonal`nogo obuchenyya v otraslevom vuze: avtoref. dys… kand. ped. nauk: 13.00.08 / Yryna Vasyl`evna Rizhkova. – Saratov, 2009. – 22 s.

(переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасно-вники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік

Заснований у вересні 1996 р.

№ 4 (84) 2017

За загальною редакцією проф. В. І. СИПЧЕНКА

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – ***Черкашина Л.А.***

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:
http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
http://www.nbuv.gov.ua.

Підписано до друку 21.09.2017 р.
Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 14,18. Обл.-вид. арк.13,18.
Наклад 300 пр. Зам. № 981

Видавець:
ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:
ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua